

ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΙΑ

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

CRIME AND PUNISHMENT

THE NEWSLETTER OF THE HELLENIC SOCIETY OF CRIMINOLOGY

Τεύχος 16
Φεβρουάριος 2025

**ΦΑΚΕΛΟΣ
ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ
ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ**

ΦΑΚΕΛΟΣ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ

Διευθυντής Σύνταξης:

Ομ. Καθηγητής Νέστωρ Ε. Κουράκης

Αρχισυντάκτρια:

Καθηγήτρια Χριστίνα Μ. Ζαραφονίτου

Επιστημονική Επιτροπή:

Τα μέλη Διοικητικού Συμβουλίου της Ελλην. Εταιρείας
Εγκληματολογίας.

Μόνιμοι Συνεργάτες:

Υπ.Δρ. Χριστίνα Τάτση,
Υπ.Δρ. Χαρά Βλαστάρη-Δυοβουνιώτου

Επιμέλεια τρέχοντος τεύχους:

Καθηγητής Νέστωρ Ε. Κουράκης

Κλείσιμο Υλης Τεύχους: 18/02/25

Ελληνική Εταιρεία Εγκληματολογίας, Λυκαβητού 1Γ,
Αθήνα, e-mail: info@hscriminology.gr

Γραφιστική επιμέλεια:
Στέφανος Χουπουρίδης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

EDITORIAL

Νέστωρ Κουράκης.....4

ΦΑΚΕΛΟΣ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ

Νέστωρ Κουράκης.....8

2. ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Ε. Συμεωνίδου - Καστανίδου.....9

3. ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ

Γιώργος Ι. Παντελίδης.....20

4. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ: ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ

Ειρήνη Σταμούλη.....32

5. ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ, ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ, ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΑ ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Γεωργίος Χλούπης.....52

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

6. ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΑΠΑΤΕΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΚΥΒΕΡΝΟΕΓΚΛΗΜΑ: ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟΣ ΦΑΙΝΟΤΥΠΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Δημήτρης Ζιούβας.....73

7. ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Κωνσταντίνος Ι. Καλλίρης.....80

8. ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΙΣΧΥΡΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ: ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

Αθανάσιος Χουλιάρης.....95

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Βιβλιοκρισία του Νέστορα Κουράκη

για τη μονογραφία:

Κωνσταντίνου Ι. Καλλίρη, Οργανωμένο Εγκλημα και

Διαφθορά. Ένα Παιχνίδι Ισορροπίας.....107

ΕΠΙΚΑΙΡΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

ΦΟΝΙΚΑ ΚΑΙ

ΦΟΒΙΚΑ ΘΥΜΑΤΑ;

Γιάννης Πανούσης.....110

“SPIRIT”. Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΧΩΡΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ.

† Μασπέρο Απόστολος και Μωυσίδης Ιγνατίος.....114

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Επικαιροποιημένη δέκατη έκδοση του έργου: Νικολάου Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο, τόμος πρώτος, τεύχος πρώτο: Τα θεμέλια του ποινικού συστήματος, με επιμέλεια Νέστορος Κουράκη, Αθήνα: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Αθηνών, 2024, σσ. 190.

Γιώργος Π. Νικολόπουλος.....120

Γεώργιος Χλούπης, Θεσμοί Δικαστικής Συνεργασίας. Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο & Αντεγκληματική Πολιτική, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2024

Νέστωρ Κουράκης.....121

Ιωάννης Σαρμάς & Νέστωρ Κουράκης, Τεχνητή Δικαιοσύνη; Προκλήσεις και Δυνατότητες της Τεχνητής Νοημοσύνης κατά την Απονομή της (Ποινικής) Δικαιοσύνης 2025,

με συμβολές των Ι. Σαρμά, Φ. Παναγοπούλου, Β. Κόκιου, Β. Καρκατζούνη, Εμμ. Μπίλλη και Νέστορα Κουράκη.....123

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Χαρά Βλαστάρη-Δυοβουνιώτου.....124

ΝΕΕΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΕΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΚΑΙ ΑΡΘΡΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

Χριστίνα Τάτση.....131

EDITORIAL

Νέστορα Κουράκη,

Καθηγήτριά Ποινικών Επιστημών, Πανεπιστήμια Αθηνών και Λευκωσίας, Προέδρου της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογίας

Το Οργανωμένο Εγκλημα, όπως τονίζεται και στο Εισαγωγικό Σημείωμα του εδώ αφιερώματος, έχει ήδη περάσει σε ένα δεύτερο στάδιο μετάλλαξης, που αξίζει την προσοχή μας. Ενώ δηλ. πριν από 20-30 χρόνια, πρωταγωνιστές στις δραστηριότητες του Οργανωμένου Εγκλήματος ήταν το «περιθώριο» και ο «υπόκοσμος», που ασχολούνταν με «παροχή προστασίας» σε καταστήματα, «συμβόλαια θανάτου», διακίνηση όπλων, ναρκωτικών ή μεταναστών, εμπορία οργάνων ή και ανθρώπων για σεξουαλική εκμετάλλευση, κ.τ.ό, ήδη σήμερα το οργανωμένο έγκλημα, πέρα από τις δραστηριότητες αυτές, έχει διεισδύσει πλέον στην ίδια την επιχειρηματική ζωή, με νομότυπες ή ημιπαράνομες επιχειρήσεις-«βιτρίνα», όπως π.χ. για παράνομη εμπορία πετρελαιοειδών, τσιγάρων, καφέ κ.λπ., χωρίς βέβαια να λείπουν και κρούσματα τέτοιας μορφής εγκληματικότητας μέσα στις ίδιες τις δημόσιες υπηρεσίες, όπως π.χ. στις Εφορίες και τις Πολεοδομίες. Επιπλέον, πολύ σύντομα ενδέχεται να υπάρξει και ένα τρίτο στάδιο διείσδυσης, αυτή τη φορά με την ευρείας κλίμακας χρηματοδότηση κέντρων πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, όπως συνέβη ήδη και με τη Μαφία στην Ιταλία.

Ενόψει αυτών των εξελίξεων και των γενικότερων κινδύνων που διαγράφονται πλέον από το οργανωμένο έγκλημα για την ομαλή λειτουργία των οικονομικών και δημοκρατικών θεσμών, απαιτείται ευλόγως η άμεση εμπάθυνση του προβλήματος και η ολοκληρωμένη λήψη μέτρων αντεγκληματικής πολιτικής. Τέτοια μέτρα ενδείκνυται να είναι, μεταξύ άλλων: (α) ο καλύτερος συντονισμός του έργου των διωκτικών αρχών κατά του οργανωμένου εγκλήματος, με εναπόθεση της ευθύνης σε έναν μόνο βασικό υπεύθυνο-συντονιστή προερχόμενο από τις εισαγγελικές ή και τις αστυνομικές αρχές, (β) η ορθολογικότερη διαμόρφωση του νομοθετικού

πλαίσιου, π.χ. με παροχή ουσιαστικότερων κινήτρων συνεργασίας με τις αρχές για «ανανήψαντα» μέλη εγκληματικών οργανώσεων (πρβλ. ά. 187 Γ Ποιν. Κώδικα), (γ) η συστηματική ιχνηλάτηση από τις διωκτικές αρχές αφενός των κερδών από έκνομες δραστηριότητες και αφετέρου των διασυνδέσεων που διατηρούν οι εγκληματίες, μέσω διαφθοράς, με κέντρα εξουσίας, το γνωστό δηλ. κλασικό παράγγελμα «follow the money», και (δ) η συγκρότηση μιας Διακομματικής Επιτροπής της Βουλής, προκειμένου αυτή να διαμορφώσει μια μεσο-μακροπρόθεσμη στρατηγική κατά του οργανωμένου εγκλήματος, με συμφωνία επ'αυτής όλων ει δυνατόν των βασικών κομμάτων της Βουλής.

Η προσέγγιση του οργανωμένου εγκλήματος επιχειρείται στο παρόν αφιέρωμα μέσα σε ένα ολιστικό πλαίσιο εγκληματολογίας και ποινικού δικαίου, ή και άλλων συναφών επιστημονικών κλάδων, ώστε να δοθούν από διακεκριμένους ειδικούς επιστήμονες στις μελέτες τους που ακολουθούν οι κύριες όψεις, οι γενεσιουργοί παράγοντες και οι τρόποι αντιμετώπισης αυτού του ακανθώδους ζητήματος. Μάλιστα, η προσέγγιση αυτή γίνεται τόσο σε γενικό επίπεδο, με εννοιολογικές οριοθετήσεις και εμβαθύνσεις (πρώτο μέρος του αφιερώματος), όσο και σε επιμέρους εκφάνσεις ή παράλληλες πτυχές του οργανωμένου εγκλήματος, όπως σε συσχετισμό με το κυβερνοέγκλημα και τα εγκλήματα των ισχυρών (δεύτερο μέρος). Πρόκειται επομένως για ένα αφιέρωμα το οποίο μέσα στον όγκο των δεκάδων σελίδων του εμπεριέχει πλήθος από ποιοτικά στοιχεία που το καθιστούν σημείο αναφοράς για τους ερευνητές του οργανωμένου εγκλήματος, γι' αυτό και ευχαριστούμε θερμά όσους συνέβαλαν στη δημιουργία αυτού του αφιερώματος. Ειδικότερα, στο πλαίσιο αυτού του αφιερώματος:

Η **Ελλη Συμεωνίδου-Καστανίδου** στη μελέτη της επιχειρεί αρχικά να προσδιορίσει τα βασικά χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος, εξαιτίας των οποίων αντιμετωπίζεται τούτο από τα κράτη με ιδιαίτερα επαχθή προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα, ως απειλή για τη δημοκρατία, τα θεμελιώδη δικαιώματα και την οικονομία. Στη συνέχεια, αναδεικνύει τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν στη χώρα μας από την υιοθέτηση ενός ευρύτατου ορισμού του συγκεκριμένου εγκλήματος. Τέλος, περιγράφεται στη μελέτη ο τρόπος με τον οποίο

επιχειρήθηκε η σαφέστερη περιγραφή του οργανωμένου εγκλήματος στον ισχύοντα Ποινικό Κώδικα, παρουσιάζονται τα αναγκαία για την συγκρότησή του αντικειμενικά και υποκειμενικά στοιχεία και επισημαίνονται τα ζητήματα διαχρονικού δικαίου που έχουν δημιουργηθεί.

Ο **Γιώργος Παντελίδης** με τη μελέτη του και εξ αφορμής των όσων περιέχονται στο βιβλίο του Ρομπέρτο Σαβιάνο «Γόμορρα», που έγινε και κινηματογραφική ταινία το 2008, επιχειρεί να αναδείξει τη μετεξέλιξη της φύσης, της οργάνωσης και της λειτουργίας του οργανωμένου εγκλήματος, το οποίο στη σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα από την υπερεθνική οργάνωση και διείσδυση και την οικονομική διάσταση και κερδοσκοπική λειτουργία του, ως μια μορφή επιχείρησης με στόχο την άκρατη μεγιστοποίηση του κέρδους και τη μείωση της κρατικής παρέμβασης. Υπό το πρίσμα αυτό, το οργανωμένο έγκλημα θεωρείται ότι εκμεταλλεύεται νόμιμες και παράνομες δραστηριότητες, μέσω κρατικών φορέων ή ιδιωτικών επιχειρήσεων, ότι επικεντρώνεται στη διεθνική δικτύωση και συνεργασία και ότι επενδύει στα κενά του διακρατικού ελέγχου και στην έλλειψη διαφάνειας, εμπλέκοντας πρωτίστως ευάλωτες κοινωνικές ομάδες σε παράνομες ενέργειες. Περαιτέρω, τονίζεται ότι το οργανωμένο έγκλημα παρέχει στους επικεφαλής του υψηλά ποσοστά κέρδους με ελάχιστο ρίσκο και κυρίως κοινωνική αποδοχή και νομιμοποίηση, με όχημα τη στράτευση πολιτών, ομάδων και επαγγελματιών που έχουν απογοητευθεί από τη γραφειοκρατία, την κοινωνική ανισότητα και την έλλειψη πρόνοιας κι αλληλεγγύης εκ μέρους της Πολιτείας. Με την τακτική τους αυτή για κοινωνική αποδοχή και νομιμοποίηση, οι επικεφαλής του οργανωμένου εγκλήματος επιτυγχάνουν διασπορά του κινδύνου εντοπισμού, ελέγχου και αποκάλυψης της εγκληματικής πολυπλόκαμης και νομιμοφανούς δράσης τους (*modus operandi*).

Η νεωτεριστική αυτή θεώρηση υπερβαίνει, κατά τον συγγραφέα, τα στεγανά της νομικής φορμαλιστικής αντίληψης και ποινικής αντιμετώπισής του φαινομένου και εστιάζει στην ευρύτερη σκοπιά της διεπιστημονικής και εγκληματολογικής έρευνας βάσει κοινωνικών δεδομένων, με κριτήρια ποιοτικά και ποσοτικά που συνάδουν με την κοινωνική και οικονομική εξάπλωση του φαινομένου (βία, ανέχεια, διαφθορά κ.ά.).

Ως προς την Αντεγκληματική Πολιτική σε εσωτερικό και διεθνές. Διακρατικό επίπεδο (Ε.Ε., Ο.Η.Ε.), αυτή, για να είναι αποτελεσματική, οφείλει κατά τον συγγραφέα να στηρίζεται στη διαφάνεια και τη συνεργασία μεταξύ κρατικών και διεθνών φορέων και να συνδυάζει ποινικές κυρώσεις με κοινωνικά μέτρα πρόληψης και στήριξης ευάλωτων ομάδων. Ειδικότερα, από πλευράς κοινωνικής πολιτικής επιβάλλεται να αναπτυχθούν προνοιακά προγράμματα και να ενισχυθούν δομές στήριξης, ώστε να αποτραπεί η εμπλοκή πολιτών σε παράνομες δραστηριότητες. Επίσης, σε γενικότερο επίπεδο πρόληψης και εκπαίδευσης απαιτείται η πολιτική βούληση στην επικοινωνήση της σοβαρότητας των βλαπτικών συνεπειών του φαινομένου και στην κατάσχεση μιας ηθικής και πολιτειακής διακυβέρνησης όχι μόνο για τους επαγγελματίες του πεδίου καταστολής, αλλά και για τους πολίτες, ώστε να αναπτυχθεί σ' αυτούς κοινωνική συνείδηση και εμπιστοσύνη στη θέσμιση της Πολιτείας και σεβασμός στο κράτος δικαίου και στα δικαιώματα και τις ελευθερίες.

Η **Ειρήνη Σταμούλη** στη μελέτη της εξετάζει τις βασικές εννοιολογικές και εγκληματολογικές προσεγγίσεις για το οργανωμένο έγκλημα. Ήδη από την εισαγωγή, αποτυπώνονται οι ποιοτικές και ποσοτικές μεταβολές που εμφανίζει το φαινόμενο κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες καθώς και η πολυπλοκότητα και η δυναμική του, χαρακτηριστικά που ενδεικνύουν ότι πρόκειται για ένα εξελισσόμενο φαινόμενο, το οποίο προσαρμόζεται στις κοινωνικοοικονομικές αλλαγές. Η πρώτη ενότητα εκκινεί με την ιστορική εμφάνιση του όρου στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και στη συνέχεια εξετάζει τις βασικές προσπάθειες εννοιολογικής οριοθέτησης του φαινομένου μέχρι και σήμερα. Εξάλλου, η δεύτερη ενότητα πραγματεύεται τις εγκληματολογικές θεωρήσεις που έχουν διατυπωθεί σχετικά με τη μορφολογία του φαινομένου και τον τρόπο ανάπτυξης και λειτουργίας του. Συνολικά το άρθρο αναδεικνύει ότι για την κατανόηση του φαινομένου του οργανωμένου εγκλήματος, θα πρέπει κάθε φορά να λαμβάνονται υπ' όψη οι κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις που το πλαισιώνουν, όπως αυτές προσδιορίζονται ιδίως από το κριτικό εγκληματολογικό παράδειγμα.

Ο **Γεώργιος Χλούπης** στη μελέτη του ερευνά την οργανωμένη εγκληματική δράση σε συνδυασμό με την αναδυόμενη έννοια της ασφάλειας στο πλαίσιο κυρίως της ευρωπαϊκής αντεγκληματικής πολιτικής, με σημείο αναφοράς τα ατομικά δικαιώματα που θίγονται στις προσπάθειες αντιμετώπισης μιας τέτοιας δράσης. Εξετάζει επίσης την απαράδεκτη, κατά τον συγγραφέα, πρακτική της «εργαλειοποίησης» του ποινικού δικαίου για την άσκηση προληπτικής αντεγκληματικής πολιτικής, με παράδειγμα την προγενέστερη μορφή του 187 παρ. 6 ΠΚ, το οποίο θεωρεί ότι θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως φαινόμενο ποινικού λαϊκισμού. Κριτική προσέγγιση από τον συγγραφέα γίνεται στα ατομικά δικαιώματα και στους βασικούς θεσμούς προστασίας αυτών στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΣΔΑ, ΕΔΔΑ, ΧΘΔ, ΔΕΕ), με βασική αναφορά στα άτομα που εμπλέκονται στις ποινικές διαδικασίες και στις σχετικές πρωτοβουλίες της Ένωσης. Η μελέτη καταλήγει τονίζοντας και προτείνοντας μια εξωποινική εναλλακτική αντεγκληματική πολιτική ως απάντηση στη συγκεκριμένη εγκληματική δράση, πέρα από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. Ιδίως εξάγονται εδώ τα βασικά χαρακτηριστικά της εν λόγω εγκληματικής δράσης τα οποία πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψη για τον σχεδιασμό μιας ορθολογικής, ουσιαστικής και αποτελεσματικής αντεγκληματικής πολιτικής η οποία να στοχεύει στα αίτια και όχι στα συμπτώματα. Εξ ου και η μελέτη έχει ως αφετηρία και κατάληξη την κοινωνική πρόληψη, δίνοντας μεταξύ άλλων ιδιαίτερη έμφαση στη διαφθορά ως πρωτεύον χαρακτηριστικό του οργανωμένου εγκλήματος, καθώς είναι πλέον δεδομένο ότι τα κατασταλτικά μέτρα δεν μπορούν, κατά τον συγγραφέα, να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα και να διαχειρισθούν τα αίτια εξάπλωσης και εδραίωσης του φαινομένου. Χωρίς την ουσιαστική αντιμετώπιση της διαφθοράς, η αντιμετώπιση της οργανωμένης εγκληματικής δράσης καθίσταται, κατά τον συγγραφέα, «κενό γράμμα». Εξάλλου η αντιμετώπιση του εγκλήματος και ιδιαίτερα της οργανωμένης εγκληματικής δράσης θεωρείται από τον συγγραφέα ότι αποτελεί και πολιτικό διακύβευμα.

Ο **Δημήτρης Ζιούβας**, στη μελέτη του για τις διαδικτυακές απάτες (cyber-frauds) και το οργανωμένο κυβερνοέγκλημα (cyber-crime), εξετάζει την ειδικότερη αυτή πτυχή του οργανωμένου εγκλήματος. Η μελέτη

παρουσιάζει αρχικά το εννοιολογικό περίγραμμα του κυβερνοεγκλήματος και της οργανωμένης διαδικτυακής απάτης και στη συνέχεια εμβαθύνει στο modus operandi των διαδικτυακών δραστών. Ο συγγραφέας διακρίνει σε επίπεδο εγκληματολογικού φαινοτύπου ανάμεσα στις διαδικτυακές απάτες που στοχοποιούν πρωτίστως ιδιώτες (άτομα και επιχειρήσεις) και στις απάτες των οποίων οι δράστες μετέρχονται μεθόδους που στρέφονται κατά συστημάτων πληρωμών. Ως πιο διαδεδομένες μορφές της πρώτης κατηγορίας παρουσιάζονται οι απάτες μέσω εταιρικών διευθύνσεων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (business email frauds) και οι επενδυτικές απάτες (investment frauds). Μια μελέτη που **καταδεικνύει τον συνήθη διασυνοριακό και οργανωμένο χαρακτήρα της σχετικής εγκληματικής δράσης** είναι αυτή της λεγόμενης **απάτης Διευθύνοντος Συμβούλου (Chief Executive Officer fraud)**. Πολύ **επίκαιρη είναι και η περίπτωση επενδυτικών απατών σε σχέση με κρυπτονομίσματα**. Περαιτέρω, ο **συγγραφέας** παρουσιάζει ως κυριότερες μορφές απάτης κατά συστημάτων πληρωμών τις απάτες ηλεκτρονικής τραπεζικής και τις απάτες ηλεκτρονικού εμπορίου. Η μελέτη ολοκληρώνεται με επιγραμματική παρουσίαση των **κυριότερων στρατηγικών πρόληψης και αντιμετώπισης της οργανωμένης διαδικτυακής απάτης**. **Εν προκειμένω, ο συγγραφέας** προτείνει ένα συνδυασμό νομικών, τεχνολογικών και εκπαιδευτικών μέτρων που θεωρούνται πρόσφορα για την αντιμετώπιση του οικονομικού κυβερνοεγκλήματος.

Ο **Κωνσταντίνος Καλλίρης** στη μελέτη του επισημαίνει ότι ενώ το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος έχει μελετηθεί εκτενώς στη διεθνή βιβλιογραφία, με έμφαση στη δομή και τη δράση των εγκληματικών οργανώσεων, όμως τα κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση δεν έχουν τύχει παρόμοιας μεταχείρισης, παρά την πιθανή συμβολή τους στην καλύτερη κατανόηση του ίδιου του φαινομένου της οργανωμένης εγκληματικής δράσης. Η μελέτη του έχει ως αφετηρία μια περιγραφή του οργανωμένου εγκλήματος που δίνει προτεραιότητα στον μονοπωλιακό ορισμό του φαινομένου, αλλά επιτρέπει ταυτόχρονα την εξέταση του κεντρικού επιχειρήματος υπό το πρίσμα τόσο του επιχειρηματικού όσο και του γραφειοκρατικού ορισμού. Στη συνέχεια, εξετάζεται η

συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση υπό δύο διαφορετικές οπτικές γωνίες. Εν πρώτοις, παρουσιάζονται τα κριτήρια που εφαρμόζουν οι ίδιες οι εγκληματικές οργανώσεις για την προσέλκυση μελών. Κατά δεύτερον, αναλύονται οι λόγοι που οδηγούν κάποιους ανθρώπους, ιδίως νέους, στην οργανωμένη εγκληματικότητα. Με τη βοήθεια αναφορών σε μερικές από τις μεγαλύτερες εγκληματικές οργανώσεις, προκύπτει το συμπέρασμα ότι οι εγκληματικές οργανώσεις που επιλέγουν και προωθούν στην εσωτερική ιεραρχία μέλη με κριτήρια ορθολογικά και «επαγγελματικά» είναι πιο αποτελεσματικές, λιγότερο βίαιες και έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να εγκαθιδρύσουν και να συντηρήσουν εγκληματικά μονοπώλια. Αντίθετα, οι οργανώσεις που επιλέγουν και προωθούν μέλη με κριτήριο τη βιολογική συγγένεια είναι λιγότερο αποτελεσματικές, περισσότερο βίαιες και εμφανίζουν περιορισμένη μονοπωλιακή δράση.

Ο **Αθανάσιος Χουλιάρας**, εκκινώντας από τη θέση ότι ο λόγος (discourse) αποτελεί μέσο αναπαράστασης αλλά και διαμόρφωσης της κοινωνικής πραγματικότητας, επικεντρώνεται στην έννοια των εγκλημάτων των ισχυρών, παρουσιάζοντας το επιστημολογικό και ιστορικό πλαίσιο ανάδυσής της, τα δομικά στοιχεία της (εξουσία, προνόμιο και ατιμωρησία) και την οργανωσιακή (organizational) της διάσταση, ώστε να αναδείξει τις εγγενείς διαφορές της από την έννοια του οργανωμένου εγκλήματος. Περαιτέρω, εξετάζει κατά πόσον η δεύτερη έννοια είδους μπορεί να ενταχθεί συστηματικά στην πρώτη έννοια γένους, κάτι στο οποίο ο συγγραφέας απαντά αρνητικά. Μια τέτοια διάκριση κρίνεται αναγκαία προκειμένου η έννοια των εγκλημάτων των ισχυρών να οροθετείται επαρκώς, ώστε να διατηρήσει την αναλυτική της αξία και να υπηρετήσει τον προγραμματικό της σκοπό, συνάμα καταγγελτικό και κανονιστικό.

Τέλος, ο **Νέστωρ Κουράκης**, πέρα από το κατατοπιστικό εισαγωγικό σημείωμα που υπογράφει στην αρχή αυτού του αφιερώματος, παραθέτει και ένα συναφές κείμενό του, με το οποίο το 2022 είχε προλογίσει το βιβλίο του Κωνστ. Καλλίρη: *Οργανωμένο Εγκλημα και Διαφθορά. Ένα παιχνίδι ισορροπίας*. (εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας).

Στο κείμενο αυτό, ο Κουράκης αναδεικνύει και σχολιάζει την ενδιαφέρουσα προσέγγιση του Καλλίρη, ότι σε κορυφαίες εγκληματικές οργανώσεις, όπως αυτές της ιταλικής Mafia, της αμερικανικής Outfit (Σικάγο) και της ιαπωνικής Yakuza, οι επικεφαλής αυτών των οργανώσεων από τη μία πλευρά και οι κρατικοί αξιωματούχοι διωκτικών αρχών από την άλλη, ως δύο ισχυροί και ισότιμοι παίκτες, θεωρούν προτιμότερο να βρίσκουν μέσω της διαφθοράς ένα κοινό σημείο συνύπαρξης και «διεφθαρμένης ισορροπίας», προς ίδιον εκατέρωθεν όφελος, αντί να προσφεύγουν στη βία και να συγκρούονται μεταξύ τους. Προς τεκμηρίωση αυτής της ερευνητικής υπόθεσης, ο Καλλίρης χρησιμοποιεί μια διεπιστημονική μέθοδο η οποία έχει «ολιστικό» χαρακτήρα, καθώς συνδυάζει τη θεωρία παιγνίου, την ιστορία και την πολιτική επιστήμη με τα «παραδοσιακά» νομικά και εγκληματολογικά εργαλεία.

Το τεύχος περιέχει επίσης, ως συνήθως, μία καταγραφή των νέων βιβλίων (με επιμ. Χριστίνας Τάτση) και πρόσφατων επιστημονικών εκδηλώσεων (με επιμ. Χαράς Βλαστάρη-Δυοβουνιώτου), καθώς και βιβλιοκρισίες εγκληματολογικού και ποινικού ενδιαφέροντος.

ΦΑΚΕΛΟΣ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ

Νέστωρ Κουράκης,
*Καθηγητή Νομικής Πανεπιστημίων Αθηνών
(ομότιμος) και Λευκωσίας (από το 2014)*

Ίσως εκ πρώτης όψεως η αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα να φαίνεται ως υπόθεση που δεν ενδιαφέρει τον μέσο Έλληνα, καθώς δεν παρέχει την εντύπωση ότι «αγγίζει» την καθημερινότητά του. Μπορεί, δηλ., να σκεφθεί κανείς ότι οι «νονοί της νύχτας» είναι κάτι μακριά από τα ενδιαφέροντά του, χωρίς άμεσο αντίκτυπο στη ζωή του.

Ωστόσο, αυτό θα μπορούσε έως ένα βαθμό να ισχύει πριν από 20-30 χρόνια, όταν στο επίκεντρο των δραστηριοτήτων του οργανωμένου εγκλήματος ήταν η παροχή «προστασίας» σε καταστήματα, η διακίνηση όπλων, ναρκωτικών και μεταναστών, τα «συμβόλαια θανάτου», η εμπορία και σεξουαλική εκμετάλλευση ανθρώπων, κ.τ.ό.

Ηδη όμως το οργανωμένο έγκλημα έχει υποστεί έκτοτε μια σημαντική ποιοτική μετάλλαξη. Έχει δηλ. διεισδύσει στην επιχειρηματική ζωή και συμμετέχει σ' αυτήν με νομότυπες ή ημιπαράνομες επιχειρήσεις - «βιτρίνα» (π.χ. εισαγωγή και εμπορία πετρελαίου, τσιγάρων, καφέ), μέσω των οποίων επενδύονται ή και «ξεπλένονται» τα κέρδη από τις σκοτεινές δραστηριότητες.

Τούτο βέβαια δεν πρέπει να μας εκπλήσσει. Είναι η φυσική εξέλιξη των πραγμάτων, όπως συνέβη και με την ιταλική μαφία, η οποία συν τω χρόνω απέκτησε ένα καθαρά νομότυπο επιχειρηματικό προσωπείο. Την εξέλιξη αυτή διευκολύνουν άλλωστε, εάν όχι προκαθορίζουν, και όλα εκείνα τα μέσα που βρίσκονται στο οπλοστάσιο μιας εγκληματικής οργάνωσης: Αφθονα χρήματα, διασυνδέσεις με κρατικές υπηρεσίες μέσω διαφθοράς, απόλυτος προγραμματισμός και άριστη οργανωτική δομή, καθώς και υψηλού επιπέδου επιστημονικό προσωπικό, όπως νομικοί και φοροτεχνικοί σύμβουλοι.

Τίποτε, λοιπόν, δεν εμποδίζει τη συνεχή επέκταση των νομότυπων αυτών δραστηριοτήτων μέσα στην Ελληνική κοινωνία. Πιθανόν, μάλιστα, σε σύντομο διάστημα να βιώσουμε και μια τρίτη μετάλλαξη του οργανωμένου εγκλήματος στη χώρα μας, τη δημιουργία, δηλ., ενός «κράτους εν κράτει» που θα χρηματοδοτεί προεκλογικές εκστρατείες και θα διεισδύει βαθιά μέσα στα κέντρα εξουσίας, επηρεάζοντας ή και κλονίζοντας τις δημοκρατικές δομές της κοινωνίας μας.

Επομένως, το οργανωμένο έγκλημα με αυτές τις νέες μορφές του δεν είναι πλέον κάτι απόμακρο. Αντίθετα, είναι “ante portas” ή ακόμη και, «ανεπαισθήτως», κατά την καβαφική ρήση, εντός των τειχών της πολιτείας.

Πώς όμως μπορεί να αντιμετωπισθεί;

Οι ιδέες που θα διατυπώνονταν για μια τέτοια αντιμετώπιση είναι δυνατόν να καταλάμβαναν πολλές σελίδες ενός ειδικού αφιερώματος. Θα μπορούσαν έτσι να επισημανθούν οργανωτικά ζητήματα, όπως η δημιουργία ενός ενιαίου συντονιστικού φορέα που θα έχει επικεφαλής ένα Εισαγγελέα για το Οργανωμένο Εγκλημα και ένα Αστυνομικό Διευθυντή με αντίστοιχο αντικείμενο, σε πλήρη συνεργασία μεταξύ τους και με άλλους αρμόδιους φορείς, όπως η ΑΑΔΕ, το ΣΔΟΕ και η Αρχή Νομιμοποίησης Εσόδων από Παράνομες Δραστηριότητες. Επίσης, οι ιδέες αυτές θα μπορούσαν να αφορούν το νομοθετικό πλαίσιο και δη τόσο από την άποψη μιας αυστηροποίησης ορισμένων αδικημάτων, όπως η διαφθορά, όσο όμως και από την άποψη μιας παροχής ευνοϊκότερων κινήτρων συνεργασίας με τις αρχές για «ανανήψαντα» μέλη τέτοιων οργανώσεων, καθώς το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο (ά. 187Γ ΠΚ, 47 και 218 ΚΠΔ) δεν φαίνεται να έχει αποδώσει καρπούς έως σήμερα.

Κυρίως όμως θα άξιζε, πιστεύω, να συσταθεί άμεσα μια

Διακομματική Επιτροπή της Βουλής με αντικείμενο το οργανωμένο έγκλημα, έτσι ώστε να γίνει μια εις βάθος έρευνα του φαινομένου ως προς τα ελληνικά δεδομένα, με ακροάσεις αρμοδίων παραγόντων και σύνταξη σχετικού πορίσματος, όπου θα περιέχονται συγκεκριμένες υλοποιήσιμες προτάσεις. Αιχμή του δόρατος, σε μια τέτοια αντιμετώπιση, είναι το δίπολο: Ιχνηλάτηση των κερδών από τις έκνομες ή και νομότυπες δραστηριότητες, καθώς και ιχνηλάτηση των διασυνδέσεων λόγω διαφθοράς. Εάν εντοπισθούν και πληγούν οι δύο αυτοί «πνεύμονες οξυγόνου» του οργανωμένου εγκλήματος, τα αποτελέσματα θα φανούν άμεσα.

Ανεξαρτήτως όμως των αποτελεσμάτων αυτών, η σύσταση μιας τέτοιας Διακομματικής Επιτροπής θα εκπέμψει προς την κοινωνία ένα πολύ βασικό μήνυμα: Ότι το οργανωμένο έγκλημα παύει να είναι αντικείμενο κομματικής αντιπαράθεσης και ότι εφεξής οι κακοποιοί αυτοί θα βρίσκουν σύσσωμη την κοινωνία απέναντί τους (Μία πρώτη μορφή αυτού του σημειώματος δημοσιεύθηκε στην εφημ. «Καθημερινή της Κυριακής», 6.6.2021, σελ. 31 ενώ είναι προσβάσιμο και διαδικτυακά: <https://www.kathimerini.gr/opinion/561389791/diakommatiki-epitropi-gia-to-organomeno-egklima/>).

ΜΕΛΕΤΕΣ

Στις μελέτες που ακολουθούν, προτιμήθηκε κατά την παρουσίασή τους να μην υπάρξουν επεμβάσεις χάριν ομοιομορφίας στον τρόπο παράθεσης βιβλιογραφικών παραπομπών κ.λπ. του κάθε συγγραφέα, απλώς σε πολλές περιπτώσεις η αρχική έμφαση σε ορισμένα κείμενα με γράμματα μπολντ γίνεται εδώ, για λόγους αισθητικής, με πλάγια γράμματα.

Πνευματικά δικαιώματα: Monika Gruszewicz

2. ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Ε. Συμεωνίδου - Καστανίδου,

Ομ. Καθηγήτρια Ποινικού Δικαίου στο ΑΠΘ

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος έχει αποτελέσει τα τελευταία χρόνια τη νομιμοποιητική βάση για την υιοθέτηση μιας σειράς μέτρων περιορισμού των ατομικών ελευθεριών, που ήταν άγνωστα στον χώρο του κοινού ποινικού δικαίου μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '90¹. Τα μέτρα αυτά προβάλλονταν πάντα ως εξαιρετικές ρυθμίσεις, αναγκαίες για την αντιμετώπιση ιδιαίτερα επικίνδυνων μορφών εγκληματικής συμπεριφοράς.

Στην πραγματικότητα, με την πρακτική που είχε υιοθετηθεί μέχρι την έναρξη ισχύος του νέου Ποινικού Κώδικα, τον Ιούλιο του 2019, τα συγκεκριμένα μέτρα επεκτείνονταν σε πράξεις που δεν είχαν καμία σχέση με το οργανωμένο έγκλημα και επέτρεπαν τον έλεγχο της συμπεριφοράς ευρύτατου αριθμού ατόμων.

Στο κείμενο που ακολουθεί παρουσιάζονται αρχικά τα βασικά χαρακτηριστικά που έχει προσλάβει στην κοινωνική του καταγραφή το οργανωμένο έγκλημα, τα οποία και δικαιολογούν το αυξημένο ενδιαφέρον των κρατών για την αντιμετώπισή του (II), καταγράφεται η αρχική ένταξή του στον Ποινικό Κώδικα με τον νόμο 2928/2001 και οι συνέπειές της στην πράξη (III), ακολουθεί η παρουσίαση της ισχύουσας διάταξης, όπως αυτή διαμορφώθηκε στον Ποινικό Κώδικα του 2019 (IV) και η μελέτη ολοκληρώνεται με αναφορά σε προβλήματα

¹ Βλ. σχετικά Ε. Συμεωνίδου - Καστανίδου, Οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος, ΠοινΔικ 2004, σ. 191 επ.

διαχρονικού δικαίου που έχουν απασχολήσει την νομολογία μας (V).

II. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ

Το οργανωμένο έγκλημα, μολονότι εμφανίζεται με πολλές ειδικότερες μορφές στην κοινωνική ζωή, έχει ωστόσο ορισμένα κοινά βασικά χαρακτηριστικά, που αναδεικνύουν ταυτόχρονα μια ουσιαστικά αυξημένη και διακριτή επικινδυνότητα έναντι των παραδοσιακών μορφών εγκληματικής δράσης.

Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι: (α) στο επίπεδο της οργανωτικής μορφής, το στοιχείο της ένωσης περισσότερων των δύο ατόμων, του επαγγελματισμού, της ιεραρχικής δομής με απόλυτη υποταγή της ατομικής στην συλλογική βούληση, της μεγάλης διάρκειας και των διεθνών διασυνδέσεων με συγκάλυψη της ατομικής ευθύνης, (β) στο επίπεδο των σκοπών, η απόκτηση οικονομικής ισχύος και/ή πολιτικής επιρροής και (γ) στο επίπεδο των χρησιμοποιούμενων μέσων, η βία, η τρομοκρατία, η διαφθορά και η δημιουργία μιας επίφασης νομιμότητας, με την ένταξη των μεγάλων κερδών που αποφέρει το έγκλημα στην νόμιμη οικονομία².

Τα στοιχεία αυτά περιγράφουν κατά βάση τα διεθνή κυκλώματα ναρκωτικών, εμπορίου όπλων ή ραδιενεργών υλικών, δουλεμπορίου, εμπορίου οργάνων σώματος, προστασίας νυκτερινών κέντρων και άλλες ανάλογες

² Βλ. σχετικά *Ν. Δημητράτου*, Θεωρητική προσέγγιση ενός κοινωνικού ποινικού προβλήματος, ΠοινΧρ 1999, 301, *Α. Κωστάρα*, Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος, σε «Το οργανωμένο έγκλημα από τη σκοπιά του ποινικού δικαίου», Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΠΔ, 2000, 71 επ., *Ν. Λίβου*, Οργανωμένο έγκλημα, έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του, σε: «Το οργανωμένο έγκλημα από τη σκοπιά του ποινικού δικαίου», Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΠΔ, 2000, 17 επ.

βαρύτητας δραστηριότητες³. Ελάχιστο κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα όλων αυτών των δραστηριοτήτων, που δικαιολογεί και την υιοθέτηση ειδικών μέτρων για την αντιμετώπισή τους, είναι η ύπαρξη εγκληματικής οργάνωσης με επιχειρησιακή δομή, οργάνωσης δηλαδή προσανατολισμένης στην επιδίωξη κέρδους, η οποία δραστηριοποιείται σαν μια κανονική επιχείρηση και αναπτύσσεται σε διεθνές επίπεδο, διασφαλίζοντας την ισχύ της με τη βία και τη διαφθορά⁴.

Το στοιχείο αυτό αποδίδει κατά βάση και το αυξημένο άδικο του οργανωμένου εγκλήματος, καθώς η επιχειρησιακή δομή της εγκληματικής οργάνωσης υπονομεύει τα θεμέλια της κοινωνικής συμβίωσης, διαβρώνει τη λειτουργία των κρατικών θεσμών και των υπηρεσιών και με τον τρόπο αυτό προσβάλλει τη δημόσια τάξη σε βαθμό πολύ πιο σημαντικό από οποιαδήποτε άλλη κοινή εγκληματική ένωση. Στην πραγματικότητα, η επικινδυνότητα του οργανωμένου εγκλήματος ξεπερνά τη δημόσια τάξη και θίγει τις ίδιες τις βάσεις του δημοκρατικού πολιτεύματος, καθώς προσβάλλει παράλληλα τις

³ Αυτές οι δραστηριότητες των εγκληματικών οργανώσεων περιγράφονται και στις ετήσιες Εκθέσεις για το οργανωμένο έγκλημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπου μνημονεύονται τόσο οι εγκληματικές οργανώσεις που δρουν στην ΕΕ, όσο και το είδος των εγκλημάτων που τελούν. Οι αξιόποινες δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκονται οι πιο πάνω οργανώσεις είναι εμπορία ναρκωτικών, παράνομη μετανάστευση, παιδική πορνογραφία, εμπορία κλεμμένων αυτοκινήτων καθώς και απάτες ή ξέπλυμα χρήματος (βλ. *Γ. Παπαγεωργίου*, Ο ρόλος του τρίτου πυλώνα στη δημιουργία της Ένωσης - Το παράδειγμα του οργανωμένου εγκλήματος, ΠοινΔικ 2002, 435).

⁴ Βλ. αναλυτικά *Ν. Λίβου*, όπ.παρ., 51 επ. Βλ. επίσης *Φ. Ριζάβα*, Οργανωμένο έγκλημα. Θεωρητική προσέγγιση, κατ' άρθρον ερμηνεία και νομολογική αντιμετώπιση, 2012, σ. 93 επ. Διαφορετική είναι η προσέγγιση της *Δ. Λίμα*, Δικαιοφιλοσοφική προσέγγιση μορφών οργανωμένης εγκληματικής δράσης και δογματική θεμελίωση της ποινικής αντιμετώπισής τους (Διδ.Δ). ΙΚΕΕ, 2021, σ. 241, η οποία θεωρεί ότι αυτό που διακρίνει την εγκληματική οργάνωση είναι η ύπαρξη ενός «πλέγματος σχέσεων», εξαιτίας του οποίου «το σύνολο υπερβαίνει σε δυναμική αυτό που θα μπορούσε ή θα αποφάσιζε το κάθε μέρος μοναχό του». Ωστόσο, η ύπαρξη αυτού του «πλέγματος σχέσεων» είναι δεδομένη σε οποιαδήποτε συσσωμάτωση, συμπεριλαμβανομένης της συμμορίας. Το ζητούμενο εν προκειμένω είναι να προσδιοριστεί σε τι ακριβώς διαφοροποιείται μια ομάδα που έχει τα χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος, από μια άλλη ομάδα που έχει τα χαρακτηριστικά της συμμορίας.

θεμελιώδεις αρχές του κράτους δικαίου, την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και τη νομιμότητα της διοίκησης⁵.

Τα συγκεκριμένα στοιχεία τονίζονται σε όλα τα ευρωπαϊκά κείμενα ως οι βασικοί λόγοι για την υιοθέτηση των προωθούμενων επαχθών προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων. Στο Προενταξιακό Σύμφωνο κατά του οργανωμένου εγκλήματος, μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των υποψήφιων χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και της Κύπρου της 28.5.1998⁶ διαβάζουμε χαρακτηριστικά:

«Το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί σοβαρή απειλή για την δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου επειδή διεισδύει, μολύνει και διαφθείρει τη δομή των κυβερνήσεων, των νόμιμων εμπορικών και χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων και της κοινωνίας σε όλα τα επίπεδα».

Αντίστοιχα προκύπτουν από το Ψήφισμα του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 21.12.1998 «για την πρόληψη του οργανωμένου εγκλήματος ενόψει της καθιέρωσης μιας ευρείας στρατηγικής για την καταπολέμησή του», όπου σημειώνεται ειδικότερα:

«Είναι σημαντικό να υπάρχει επίγνωση της απειλής που συνιστά το οργανωμένο έγκλημα για τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου, για την ελευθερία, τα δικαιώματα του ανθρώπου και την αυτοτέλεια του ατόμου, τις αξίες δηλαδή που αποτελούν και το λόγο ύπαρξης κάθε αγώνα κατά του οργανωμένου εγκλήματος»⁷.

Με ακόμα μεγαλύτερη ένταση επισημαίνονται οι κίνδυνοι που προκαλεί το οργανωμένο έγκλημα στο Ψήφισμα

⁵ Βλ. σχετικά την ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα Έκθεση της *Europol* "Decoding the EU's most threatening Criminal Networks" (Απρίλιος 2024, προσιτή στον ιστότοπο της *Europol*). Βλ. επίσης *C. Besozzi, Organisierte Kriminalität und empirische Forschung*, 1997, σ. 25 επ. Βλ. επίσης σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους το οργανωμένο έγκλημα επηρεάζει τους κρατικούς θεσμούς και τη νόμιμη οικονομία, *O. Stolpe, Strategien gegen das organisierte Verbrechen*, 2004, σ. 144 επ.

⁶ ΕΕ C 220 της 15.7.1998, σ. 1-7.

⁷ ΕΕ C 408 της 29.12.1998, σ. 1-4.

του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου του 2001, σχετικά με το Σχέδιο Δράσης του Συμβουλίου «Πρόληψη και Έλεγχος του οργανωμένου εγκλήματος - Στρατηγική της ΕΕ για την αρχή της νέας Χιλιετίας»⁸. Στο Ψήφισμα σημειώνεται ειδικότερα ότι:

«Η καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος αποτελεί βασικό αίτημα των ευρωπαίων πολιτών, δεδομένου ότι το οργανωμένο έγκλημα μπορεί να χρησιμοποίησει τις σημαντικές οικονομικές δυνατότητές του για να διεισδύσει στην πολιτική ζωή, στην αστυνομία και την οικονομία ενός κράτους, υποσκάπτοντας έτσι ολόκληρη την κοινωνία και συνιστώντας συγκεκριμένο κίνδυνο για τις θεμελιώδεις αρχές του κράτους δικαίου, καθώς και για την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης ή τη νομιμότητα της διοίκησης».

Οι κίνδυνοι που συνδέονται με την δράση του οργανωμένου εγκλήματος, καθώς και τα βασικά χαρακτηριστικά του, που το διακρίνουν από τις απλές συμμορίες, αναδεικνύονται και σε αντίστοιχα ευρωπαϊκά κείμενα των τελευταίων ετών. Στην Έκθεση της *Europol* του 2021 για το οργανωμένο έγκλημα (*SOCTA 2021*) σημειώνεται χαρακτηριστικά:

«Το οργανωμένο έγκλημα παραμένει βασική απειλή για την εσωτερική ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης... Παρόμοια με ένα επιχειρηματικό περιβάλλον, ο πυρήνας ενός εγκληματικού δικτύου αποτελείται από διευθυντικά στελέχη και χειριστές πεδίου. Ο πυρήνας αυτός περιβάλλεται από μια σειρά φορέων που συνδέονται με την εγκληματική υποδομή και παρέχουν υπηρεσίες υποστήριξης, όπως μεσίτες, πλαστογράφους, εμπειρογνώμονες, νομικούς και οικονομικούς συμβούλους, φορείς νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και άλλους παρόχους υπηρεσιών».

⁸ ΕΕ C 146 της 17.5.2001, σ. 113-116.

Αντίστοιχα, στην Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής⁹ σχετικά με τη στρατηγική της ΕΕ για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος 2021-2025 επισημαίνεται:

«Οι ομάδες οργανωμένου εγκλήματος χρησιμοποιούν τα μεγάλα παράνομα κέρδη τους για να διεισδύσουν στη νόμιμη οικονομία και σε δημόσιους θεσμούς, μεταξύ άλλων διά της διαφθοράς, φαλκιδεύοντας το κράτος δικαίου και τα θεμελιώδη δικαιώματα και υπονομεύοντας το δικαίωμα των πολιτών στην ασφάλεια καθώς και την εμπιστοσύνη τους στις δημόσιες αρχές. Τα έσοδα του οργανωμένου εγκλήματος στις εννέα κύριες εγκληματικές αγορές στην Ευρωπαϊκή Ένωση ανήλθαν το 2019 σε 139 δισ. ευρώ, ήτοι 1 % του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος της Ένωσης».

III. Η «ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ» ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΣΤΟΝ ΠΡΟΪΣΧΥΣΑΝΤΑ ΠΟΙΝΙΚΟ ΚΩΔΙΚΑ

Στην Ελλάδα η πρώτη προσπάθεια αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος μέσω του Ποινικού Κώδικα αποτυπώνεται στον ν. 2928/2001. Τότε για πρώτη φορά τυποποιείται ως αυτοτελές έγκλημα – που προσλαμβάνει τη μορφή κακούργηματος – η σύσταση εγκληματικής οργάνωσης ή η συμμετοχή στην οργάνωση αυτή (άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ), η οποία διαφοροποιείται από την συμμορία, που τυποποιείται ως πλημμέλημα στην τρίτη παράγραφο του ίδιου άρθρου.

Για κακούργημα τιμωρείται ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ, όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα από τρία ή περισσότερα άτομα (οργάνωση) και επιδιώκει τη διάπραξη περισσότερων κακούργημάτων που προβλέπονται σε συγκεκριμένες διατάξεις, όπως, μεταξύ άλλων, στα άρθρα 299 (ανθρωποκτονία), 310 (βαριά σωματική βλάβη), 322 (αρπαγή) κλπ.

⁹ Βλ. επίσης Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «σχετικά με τη στρατηγική της ΕΕ για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος 2021-2025», 14.4.2021 COM(2021) 170 final.

Με βάση τον συγκεκριμένο ορισμό, τα στοιχεία που διαφοροποιούσαν την εγκληματική οργάνωση από την συμμορία ήταν τρία: (α) τρεις κατ' ελάχιστο συμμετέχοντες, αντί για δύο στην συμμορία, (β) δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα και (γ) σκοπός τέλεσης περισσότερων κακούργημάτων από εκείνα που ρητά αναφέρονταν στον νόμο. Τα στοιχεία αυτά επέτρεπαν αφενός την μετατροπή του εγκλήματος από πλημμέλημα σε κακούργημα και αφετέρου την υιοθέτηση μιας σειράς ιδιαίτερα επαχθών προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων, τα οποία δεν μπορούσαν να υιοθετηθούν στην περίπτωση της συμμορίας.

Παρά την ουσιαστική αυτή διαφοροποίηση των συνεπειών που είχε ο χαρακτηρισμός μιας ομάδας ως εγκληματικής οργάνωσης, στον νόμο δεν διευκρινίζονταν ούτε η έννοια της δομημένης ομάδας ούτε το περιεχόμενο της διαρκούς της δράσης, ώστε να μπορεί έτσι να προκύψει ο περιορισμός του αξιοποιήσιμου στο σοβαρό οργανωμένο έγκλημα.

Η γενική αυτή διατύπωση του νόμου επέτρεπε, όπως είναι προφανές, να υπαχθούν χωρίς καμία δυσκολία στον ίδιο κανόνα του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ και οι τρομοκρατικές οργανώσεις, μολοντί αυτές έχουν εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά στην κοινωνική τους καταγραφή από εκείνα του οργανωμένου εγκλήματος¹⁰. Για την αποφυγή μάλιστα οποιασδήποτε επιφύλαξης, στην Αιτιολογική Έκθεση του σχετικού νομοσχεδίου γινόταν και ειδική αναφορά στην συμπερίληψη των τρομοκρατικών ομάδων στην έννοια της «εγκληματικής οργάνωσης», όπως αυτή περιγραφόταν στον νόμο¹¹.

¹⁰ Βλ. σχετικά Ε. Συμεωνίδου - Καστανίδου, ό.π.

¹¹ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση Ν. 2928/2001, σημ. 3: «Το παρόν σχέδιο διαφοροποιείται σημαντικά από τις ρυθμίσεις του ν. 1916/1990 «για την προστασία της κοινωνίας από το οργανωμένο έγκλημα». Το νομοθέτημα εκείνο ήταν προσαρμοσμένο στην αντιμετώπιση των τρομοκρατικών οργάνωσεων, ενώ το προτεινόμενο σχέδιο έχει κύριο αντικείμενο κατά τους στόχους και το περιεχόμενό του την αντιμετώπιση του οικονομικού οργανωμένου εγκλήματος. Απλώς δεν στενεύει την εφαρμογή του, για να αποκλείσει την εγκληματική τρομοκρατική δράση, η οποία πάντως καταλαμβάνει ελάχιστο μέρος του πεδίου εφαρμογής του».

Με βάση πράγματι το άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ τιμωρήθηκαν όλα τα μέλη της τρομοκρατικής οργάνωσης «17 Νοέμβρη», μετά την εξάρθρωσή της το 2002.

Εκτός όμως των τρομοκρατικών οργάνωσεων, και πλήθος άλλων εγκληματικών συσσωματώσεων μπορούσαν χωρίς κανένα πρόβλημα να υπαχθούν στην διάταξη του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ, εφόσον κρινόταν ότι υπήρχαν τα στοιχεία της δομημένης και με διαρκή δράση ομάδας τριών τουλάχιστον ατόμων. Καθώς μάλιστα ούτε στον νόμο ούτε στην Αιτιολογική του Έκθεση προσδιοριζόταν το περιεχόμενο των δύο εννοιών, η νομολογία μας επέλεξε κατά κανόνα να κρίνει ως αναγκαία τα ελάχιστα. Δομημένη κρίθηκε ειδικότερα η ομάδα «που δεν σχηματίζεται περιστασιακά για τη διάπραξη ενός εγκλήματος, αλλά συγκροτείται για να έχει διαρκή δράση»¹², ενώ για τη διαρκή δράση κρίθηκε αρκετή η τέλεση δύο ή τριών εγκλημάτων. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση τριών ατόμων που παραπέμφθηκαν για τη συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση κατά το άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ, με βάση το γεγονός ότι είχαν ενωθεί με άλλα τέσσερα άτομα για την τέλεση κλοπών και είχαν τελέσει δύο κλοπές χρημάτων, συνολικής αξίας 26.000 ευρώ¹³. Η συγκεκριμένη όμως ομάδα – με τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται στην απόφαση – πολύ δύσκολα θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι διαθέτει τα στοιχεία του χαρακτηρίζουν το οργανωμένο έγκλημα, όπως αυτό εμφανίζεται στην κοινωνική μας ζωή.

Πολλές φορές μάλιστα ασκούνταν ποινική δίωξη για τη συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση, ακόμα κι όταν ένα μόνο άτομο ήταν γνωστό, αλλά «πιθανολογούνταν» η ύπαρξη δύο ή περισσότερων συντρόφων του. Η συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση κατά το άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ αποτέλεσε έτσι την πιο συνηθισμένη βάση για την άσκηση ποινικών διώξεων, ώστε ευστόχως να γίνεται εν προκειμένω λόγος για έναν «δικαστικό πληθωρισμό»¹⁴.

¹² Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 406/2018, ΑΠ 857/2018, ΑΠ 1960/2018, ΝΟΜΟΣ

¹³ Βλ. περιγραφή της υπόθεσης, για την οποία υπήρξε πρωτοδικώς καταδίκη με βάση το άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ, στο ΒουλΣυμβΕφΘεσ 93/2006, ΠοινΔικ 2006, σ. 412.

¹⁴ Βλ. Φ. Ριζάβα, σε σημ. 3, σ. 688.

Με τον τρόπο αυτό, όλα τα επαχθή μέτρα που προβλέφθηκαν για το οργανωμένο έγκλημα – κυρίως όλα τα μέτρα που λαμβάνονται σε πολύ πρώιμο στάδιο, όπως η υπαγωγή στο σύστημα πληροφοριών της Ευροπολ, η αστυνομική διείσδυση, η παρακολούθηση των υπόπτων ή η άρση του απορρήτου των επικοινωνιών, η επιβολή προσωρινής κράτησης, αλλά και η κατάργηση του διττού αξιοποιίου στο ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης ή μέτρα που σχετίζονται με την ποινική διαδικασία καθ'αυτήν – μπορούσαν να επεκταθούν (και επεκτάθηκαν πράγματι) σε μορφές συμπεριφοράς ποιοτικά διαφορετικής απαξίας, κατά προφανή παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας¹⁵.

Αξίζει μάλιστα να επισημανθεί ότι η διεύρυνση αυτή του αξιοποιίου δεν συνεπαγόταν περιορισμό των ατομικών ελευθεριών μόνο εκείνων που φέρονταν να συμμετέχουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στην τέλεση του εγκλήματος. Όλα τα προληπτικά μέτρα για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος αναφέρονταν – και αναφέρονται και σήμερα – σε όλους όσοι μπορεί να έρχονται σε επαφή με τους υπόπτους για συμμετοχή στο συγκεκριμένο έγκλημα. Μπορεί λοιπόν να αντιληφθεί κανείς τη διάσταση που είχαν τα μέτρα αυτά όταν εφαρμόζονταν ακόμα και σε περιπτώσεις που δεν διαπιστώνονταν οι προϋποθέσεις ύπαρξης μιας πραγματικής εγκληματικής οργάνωσης, αλλά υπήρχαν απλώς υπόνοιες για πιθανή δράση μιας συμμορίας.

Υπήρξαν ασφαλώς και εξαιρέσεις, που θα πρέπει να αναδειχθούν. Μπορεί να αναφερθεί ως παράδειγμα το Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης 93/2006¹⁶, το οποίο, αναγόμενο στον σκοπό του νομοθέτη να αντιμετωπίσει με το άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ το οργανωμένο έγκλημα, επιχείρησε να προσδιορίσει το περιεχόμενό του με τέτοιο τρόπο, ώστε πράγματι η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης να αποδίδει, κατά

¹⁵ Ορθά έχει παρατηρηθεί (βλ. Γ. Κασμάτη, Οργανωμένο έγκλημα και δικαιώματα του ανθρώπου, Εισήγηση στο 2^ο Συνέδριο Ευρωπαϊκών Νομικών, Αθήνα, 2003) ότι «τα δικαιώματα του ανθρώπου και η αρχή του κράτους δικαίου σε όλες της τις εξειδικεύσεις και εκφάνσεις, απειλούνται στο πρόσωπο του κατηγορουμένου και του κρατούμενου, καθώς και του μη προσδιορισμού πλήθους των 'υπόπτων' που μπορεί να εμπλακούν στο ευρύ πεδίο 'πρόληψης' και 'διερεύνησης' του οργανωμένου εγκλήματος».

¹⁶ ΠοινΔικ 2006, σ. 412, στο οποίο υιοθετήθηκε η πρόταση του εισαγγελέα εφετών Π. Ραυτόπουλου.

βάση τουλάχιστον, την επικινδυνότητα του εγκλήματος αυτού και να αντιδιαστέλλεται έτσι με σαφήνεια από την έννοια της συμμορίας. Κατά το βούλευμα, η απλή σύμπραξη περισσότερων των δύο προσώπων με σκοπό την τέλεση κακουργημάτων δεν αρκεί για την υπαγωγή μιας πράξης στη νομοτυπική μορφή του εγκλήματος που περιγράφεται στο άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ. Συμμορία μπορεί βεβαίως να υπάρξει και με τη σύμπραξη δύο ατόμων. Μπορεί όμως όσοι ενώνονται στο πλαίσιο μιας συμμορίας να είναι και περισσότεροι, χωρίς εξαιτίας αυτού και μόνο του λόγου η σύμπραξη να αποκτά τα χαρακτηριστικά της εγκληματικής οργάνωσης. Δεν είναι επίσης η «δομή» ή η μεγαλύτερη διάρκεια το στοιχείο που διαφοροποιεί τις δύο μορφές συσσωμάτωσης. Και για τη συγκρότηση της συμμορίας δεν αρκεί η απλή σύμπτωση των βουλήσεων περισσότερων ατόμων, αλλά χρειάζεται η ύπαρξη μιας στοιχειώδους έστω ιεραρχικής δομής, μιας οργάνωσης που μπορεί να έχει και διάρκεια και εμφανίζει την ομάδα ως αυτοτελή οντότητα του κοινωνικού βίου. Γιατί και η συμμορία, κατά τον νόμο, δεν συγκροτείται κατ' ανάγκη ευκαιριακά, για την τέλεση ενός μόνο εγκλήματος, αλλά μπορεί να διαμορφώνεται και για τη διάπραξη ευρύτερου αριθμού εγκληματικών πράξεων σε βάθος χρόνου. Το στοιχείο λοιπόν που διαφοροποιεί τις δύο ενώσεις προσώπων είναι ο «πραγματοπαγής» ή «προσωποπαγής» αντίθετα χαρακτήρας τους. Η συμμορία είναι άρρηκτα δεμένη με τα πρόσωπα που την απαρτίζουν, με την έννοια ότι η ύπαρξή της καθορίζεται από τη φυσική τους υπόσταση και τις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Αντίθετα, η εγκληματική οργάνωση διακρίνεται για τον «πραγματοπαγή» της χαρακτήρα, την αυτοτέλειά της δηλαδή έναντι των επιμέρους μελών της. Το στοιχείο αυτό, κατά την εισαγγελική πρόταση, αποτυπώνεται αντικειμενικά στην «υποδομή» που διαθέτει η κάθε οργάνωση. Και ως τέτοια νοείται η υλικοτεχνική της υποδομή: τα μέσα που έχει στη διάθεση της για την υποστήριξη της δράσης της. Οι εγκληματικές οργανώσεις διαθέτουν μεγάλα χρηματικά ποσά και τεχνικά μέσα πάσης φύσης, που προσδίδουν σε αυτές αυξημένη επικινδυνότητα, αφού τους εξασφαλίζουν διάρκεια και αυτονομία έναντι της φυσικής παρουσίας των μελών τους και δυνατότητα τέλεσης μεγάλης κλίμακας εγκληματικών πράξεων¹⁷.

¹⁷ Τα στοιχεία του «πραγματοπαγούς» χαρακτήρα και της αναγκαίας υλικοτεχνικής «υποδομής» έχουν υιοθετηθεί επίσης για την οριοθέτηση της εγκληματικής οργάνωσης από τη συμμορία από τον αντεισαγγελέα εφετών Αθηνών Ν. Τσάγγα, ΠοινΧρον 2005, σ. 935.

Στις πράξεις αυτές εντάσσονται λ.χ. - όπως επισημαίνεται - η διακίνηση μεγάλων ποσοτήτων ναρκωτικών με οχήματα διεθνών μεταφορών, με ποντοπόρα ή ακτοπλοϊκά σκάφη, με αεροπλάνα ή ελικόπτερα (όπως η απόπειρα μεταφοράς τόνων κοκαΐνης από τον ποταμό Ορενόκο της Βενεζουέλας στην ημεδαπή και αλλοδαπή με ποντοπόρο σκάφος), η παραχάραξη και κυκλοφορία παραχαραγμένων νομισμάτων σε μεγάλη κλίμακα, ανθρωποκτονίες κατά παραγγελία (Μαφία) κλπ¹⁸.

III. Η «ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ» ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΣΤΟΝ ΠΟΙΝΙΚΟ ΚΩΔΙΚΑ ΤΟΥ 2019

(α) Βασικά χαρακτηριστικά της εγκληματικής οργάνωσης

Στον Ποινικό Κώδικα του 2019 επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που είχαν δημιουργήσει οι προηγούμενες νομοθετικές πρωτοβουλίες. Επιχειρήθηκε ουσιαστικά να αποτυπωθούν στον κυρωτικό κανόνα τα βασικά εκείνα στοιχεία που ξεχωρίζουν τις συσσωματώσεις του οργανωμένου εγκλήματος από τις απλές συμμορίες, έτσι ώστε τα δραστικότητα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα που έχουν θεσπιστεί για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος να μην επεκτείνονται σε εγκληματικές ομάδες που δεν είναι εξίσου επικίνδυνες.

Πιο συγκεκριμένα, στην διάταξη του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ έγιναν οι ακόλουθες αλλαγές:

(i) Προστέθηκε ως αναγκαία προϋπόθεση για την τέλεση του εγκλήματος η ύπαρξη «επιχειρησιακά» δομημένης οργάνωσης. Στην Αιτιολογική Έκθεση του Κώδικα διευκρινίζεται μάλιστα και το ακριβές περιεχόμενο της συγκεκριμένης έννοιας:

«Ως "επιχειρησιακή" νοείται η δομή ομάδας της οποίας τα μέλη αναλαμβάνουν διακριτούς και αλληλοϋποστηριζόμενους ή αυτοτελείς ρόλους, ή διακριτούς και συνδυασμένους ή

¹⁸ Βλ. έτσι και πρόταση του αντεισαγγελέα εφετών Ι. Αγγελή, που υιοθετήθηκε από το ΒουλΕφΑθ 30/2005, ΠοινΔικ 2005, σ. 667

ανεξάρτητους στόχους, με σκοπό να αυξήσουν την αποτελεσματικότητά τους είτε ατομικά είτε στο πλαίσιο της συλλογικής τους δράσης, ανεξαρτήτως της γνώσης εκάστου για τα συγκεκριμένα καθήκοντα των άλλων ή και για τον συγκεκριμένο σε κάθε περίπτωση στόχο της οργάνωσης. Με τον όρο αυτό αποδίδεται επίσης ο «πραγματοπαγής» χαρακτήρας της οργάνωσης, που τη διακρίνει σαφώς από τις ομάδες με προσωποπαγή δομή, η επικινδυνότητα των οποίων είναι σαφώς μειωμένη, όπως και η εμβέλεια της εγκληματικής τους δράσης».

Ουσιαστικά, με τον συγκεκριμένο όρο επιχειρείται να αναδειχθούν τα δύο βασικότερα χαρακτηριστικά της εγκληματικής οργάνωσης, που την διαφοροποιούν από τις απλές συμμαχίες και αναδεικνύουν την αυξημένη επικινδυνότητά της. Η εγκληματική οργάνωση είναι πραγματοπαγής, γιατί τα κατώτερα στελέχη της είναι αναλώσιμα. Αν συλληφθούν ή σκοτωθούν, εύκολα μπορούν να αντικατασταθούν από άλλα, χωρίς να διαταραχθεί η λειτουργία της οργάνωσης, όπως δεν διαταράσσεται η λειτουργία μιας επιχείρησης αν πεθάνει ή αποσυρθεί ένας κατώτερος υπάλληλός της.

Η εγκληματική οργάνωση είναι επίσης επιχειρησιακά δομημένη, γιατί υπάρχει ένας κεντρικός συντονισμός των πράξεων των μελών της, έτσι ώστε κάθε μέλος να συμπληρώνει με τις πράξεις του την δράση των άλλων και όλοι μαζί να φέρουν σε πέρας το «έργο» της εγκληματικής οργάνωσης, με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται αφενός η διάρκεια της οργάνωσης και αφετέρου η διαρκής ενίσχυση της δύναμής της¹⁹.

¹⁹ Βλ. σχετικά *Ν. Κουράκη*, Το οργανωμένο έγκλημα: Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισής του στην Ελλάδα, σε: Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΠΔ, 2000, σ. 13 επ., *Α. Κωστάρα*, Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος, σε: Το οργανωμένο έγκλημα από την σκοπιά του ποινικού δικαίου, σε: Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΠΔ, 2000, σ. 79 - 80, *Ν. Λίβου*, Οργανωμένο έγκλημα: Έννοια και οικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του σε: Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΠΔ, 2000, σ. 34 επ., του ίδιου, Οργανωμένο Έγκλημα και Ειδικές Ανακριτικές Πράξεις, 2007, σ. 108 επ., *Ι. Μανωλεδάκη*, Ασφάλεια και Ελευθερία, 2002, σ. 107 επ, *Φ. Ριζάβα*, Οργανωμένο Έγκλημα (Θεωρητική προσέγγιση, κατ' άρθρον ερμηνεία και νομολο-

Δεν είναι απαραίτητο στο πλαίσιο αυτό να γνωρίζουν όλα τα μέλη τον λόγο για τον οποίο κάνουν μια πράξη ούτε χρειάζεται να ξέρουν τον ακριβή τρόπο με τον οποίο η πράξη τους υπηρετεί τους σκοπούς της οργάνωσης ούτε τέλος είναι κρίσιμο να γνωρίζουν πόσα και ποια άλλα στελέχη διαθέτει η εγκληματική οργάνωση²⁰.

(ii) Στην διάταξη διευκρινίζεται επίσης ότι η οργάνωση δεν αρκεί να έχει οποιαδήποτε διαρκή δράση, αλλά πρέπει να διακρίνεται για τη διαρκή «εγκληματική» της δράση. Στον νόμο δεν προσδιορίζεται το είδος των εγκλημάτων που πρέπει να έχει τελέσει η εγκληματική οργάνωση έτσι ώστε να πιστοποιείται στον εξωτερικό κόσμο η αυξημένη επικινδυνότητά της. Είναι όμως προφανές ότι αυτά δεν χρειάζεται να είναι τα κακουργήματα, για την τέλεση των οποίων έχει συγκροτηθεί. Η τέλεση λ.χ. κλοπών προκειμένου να αγοραστούν τα όπλα για την τέλεση ληστειών, αλλά και η ίδια η απόκτηση και κατοχή όπλων, πλαστών ταυτοτήτων ή παραχαραγμένων νομισμάτων μπορούν να πιστοποιούν την διαρκή εγκληματική δράση της οργάνωσης και την πραγματική επικινδυνότητά της.

(iii) Τέλος, για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος αρκεί η οργάνωση να επιδιώκει την τέλεση οποιουδήποτε κακουργήματος και όχι ορισμένων κακουργημάτων και πλημμελημάτων, που αναφέρονταν στον κατάλογο του παλιού Ποινικού Κώδικα. Ο αποκλεισμός ορισμένων εγκλημάτων από τον κατάλογο των σχεδιαζόμενων πράξεων, ενώ δεν διέθετε οποιαδήποτε δικαιολογητική βάση, γιατί κατά κανόνα οι εγκληματικές οργανώσεις διαθέτουν δύναμη και ευελιξία που τους επιτρέπει να εμπλέκονται σε όλα τα πιθανά κακουργήματα, είχε ταυτόχρονα ως συνέπεια τις επανειλημμένες τροποποιήσεις της διάταξης, προκειμένου να προστίθενται διαρκώς νέα κακουργήματα.

γιακή αντιμετώπιση, 2012, ιδίως σ. 154 επ., *Ε. Συμεωνίδου - Καστανίδου*, Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία, 2^η έκδ., 2007, ιδίως σ. 56 επ, και 84 επ., *Α. Τζαννετή*, Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης και το νέο άρθρο 187 ΠΚ, ΠοινΧρ 2001, σ. 1016 επ., *Κ. Χατζόπουλου*, Παρατηρήσεις στην ΑΠ 176/2019, ΠοινΧρ 2020, σ. 112 επ.

²⁰ Βλ. αναλυτικότερα *Κ. Χατζόπουλου*, ό.π.

Στα βασικά χαρακτηριστικά της οργάνωσης δεν προστέθηκε ο σκοπός πορισμού κέρδους, μολονότι ο πλουτισμός συνιστά, όπως ήδη ειπώθηκε, ουσιώδες στοιχείο του οργανωμένου εγκλήματος. Και τούτο γιατί επικράτησε - όπως και στον προηγούμενο Ποινικό Κώδικα - η άποψη, ότι οι συσσωματώσεις που έχουν τα πιο πάνω βασικά χαρακτηριστικά διαθέτουν ήδη την αυξημένη επικινδυνότητα για την δημόσια τάξη, το δημοκρατικό πολίτευμα και τις ελευθερίες των πολιτών, ακόμα και όταν δεν στοχεύουν άμεσα στον προσπορισμό κέρδους. Η μη αναφορά στον σκοπό προσπορισμού οικονομικού οφέλους οδήγησε στην εφαρμογή της συγκεκριμένης διάταξης και στην υπόθεση της «Χρυσής Αυγής». Πράγματι, μολονότι δεν προέκυψε στην συγκεκριμένη περίπτωση ότι η οργάνωση είχε ως κοινό στόχο την απόκτηση πλούτου, εντούτοις η δομή της είχε όλα τα χαρακτηριστικά της εγκληματικής οργάνωσης και η αυξημένη επικινδυνότητά της για την δημόσια τάξη και ευρύτερα για το δημοκρατικό πολίτευμα και τα θεμελιώδη δικαιώματα δικαιολογούσε την αυστηρότητα των ποινικών κυρώσεων και των άλλων προβλεπόμενων προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων.

Στη νομοτυπική μορφή του εγκλήματος του άρθρου 187 παρ. 1 του ισχύοντος Ποινικού Κώδικα δεν υπάγονται επομένως μόνο οι συσσωματώσεις του οργανωμένου εγκλήματος, αλλά και άλλες, οι οποίες διαθέτουν ωστόσο την ίδια επιχειρησιακή δομή και διαρκή εγκληματική δράση και αποσκοπούν επίσης στην τέλεση περισσότερων κακουργηματικών πράξεων.

(β) Η αξιόποινη συμπεριφορά

Το έγκλημα του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ μπορεί να τελεστεί με δύο διαφορετικούς τρόπους:

(i) Το έγκλημα τελεί αρχικά εκείνος που συγκροτεί μια εγκληματική οργάνωση, εκείνος δηλαδή ο οποίος συνεννοείται με δύο ακόμα τουλάχιστον άτομα για την συγκρότηση μιας ομάδας που θα τελεί περισσότερα κακουργήματα, τα οποία δεν χρειάζεται να έχουν προσδιοριστεί στις λεπτομέρειές τους.

Αυτή ωστόσο η αρχική συνεννόηση δεν είναι αρκετή.

Ούτε αρκεί άλλωστε και η απλή σύμπτωση των βουλήσεων, εφόσον η εγκληματική οργάνωση, σύμφωνα με τον νόμο, πρέπει να έχει διαρκή εγκληματική δράση και επιχειρησιακή δομή. Το έγκλημα λοιπόν ολοκληρώνεται αντικειμενικά μόνο όταν η οργάνωση αποκτήσει τα χαρακτηριστικά αυτά, όπως το περιεχόμενό τους περιγράφηκε πιο πάνω, μόνο δηλαδή όταν αποτελείται πράγματι από τρία τουλάχιστον μέλη, είναι επιχειρησιακά δομημένη, εμφανίζει διαρκή εγκληματική δράση και αποσκοπεί στην τέλεση αόριστου αριθμού κακουργημάτων.

Ο συλλογικός αυτός σκοπός της ομάδας αποτελεί επίσης στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος, καθώς περιορίζει και εξειδικεύει την έννοια της εγκληματικής οργάνωσης: δράστης του εγκλήματος δεν είναι με άλλα λόγια όποιος απλώς συγκροτεί μια εγκληματική ένωση τριών τουλάχιστον ατόμων, με επιχειρησιακή δομή και διαρκή εγκληματική δράση, αλλά μόνο εκείνος που συγκροτεί την εγκληματική αυτή ένωση, η οποία επιπλέον αποσκοπεί στην τέλεση μεγάλου αριθμού κακουργημάτων, έστω κι αν αυτά δεν έχουν ακόμα προσδιοριστεί ειδικά.

(ii) Το έγκλημα τελεί επίσης εκείνος ο οποίος, αφού σταθεί μια εγκληματική οργάνωση, με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της, εντάσσεται ως μέλος στην οργάνωση αυτή, αναλαμβάνει δηλαδή να «εργαστεί» για να επιτευχθούν οι εγκληματικοί σκοποί της οργάνωσης. Για την τέλεση του εγκλήματος του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ δεν είναι αναγκαίο ο δράστης να έχει τελέσει ή να έχει συμφωνήσει να τελέσει και κάποια από τα σχεδιαζόμενα εγκλήματα. Και ένας αστυνομικός, ο οποίος αναλαμβάνει να πληροφορεί την οργάνωση για τις κινήσεις της αστυνομίας, μπορεί επίσης να είναι μέλος της οργάνωσης, εφόσον υποτάσσει την βούλησή του στην συλλογική βούληση της ομάδας.

Οι δύο τρόποι τέλεσης του εγκλήματος μπορούν να εναλλάσσονται στην ίδια μονάδα έννομου αγαθού και για τον λόγο αυτό το έγκλημα είναι υπαλλακτικά μικτό. Σε αντίθεση όμως με την σύσταση της εγκληματικής οργάνωσης, που είναι έγκλημα στιγμιαίο και ολοκληρώνεται, όπως είπαμε, μόλις η οργάνωση εμφανιστεί στον

εξωτερικό κόσμο με τα βασικά της χαρακτηριστικά, η συμμετοχή στην οργάνωση είναι έγκλημα διαρκές. Ολοκληρώνεται ήδη την πρώτη στιγμή που ο δράστης εντάσσεται ως μέλος στην οργάνωση και παύει να τελείται όταν με οποιονδήποτε τρόπο «δηλώνει» ότι αποχωρεί. Αυτό μπορεί να γίνει ρητά (όπως λ.χ. όταν δηλώνει την διαφωνία του με την τακτική που ακολουθεί ο οργάνωση και αποχωρεί), αλλά μπορεί να γίνει και σιωπηρά (όπως συμβαίνει όταν απλώς διακόπτει την επαφή του με τα υπόλοιπα μέλη της οργάνωσης).

(γ) Το περιεχόμενο του δόλου στο έγκλημα του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ και στα τελούμενα από την οργάνωση εγκλήματα

Κατά την πάγια θέση της νομολογίας μας, ο υπαίτιος πρέπει να καλύπτει με δόλο οποιουδήποτε βαθμού την σύσταση μιας εγκληματικής οργάνωσης με τα χαρακτηριστικά που περιγράφει ο νόμος ή την ένταξή του ως μέλους στην οργάνωση αυτή. Πρέπει δηλαδή να γνωρίζει έστω και ως πιθανό ότι η οργάνωση την οποία συγκροτεί ή στην οποία εντάσσεται είναι επιχειρησιακά δομημένη, με διαρκή εγκληματική δράση και επιδιώκει την τέλεση περισσότερων κακουργημάτων και επιπλέον πρέπει να επιδιώκει και ο ίδιος την τέλεση των κακουργημάτων που επιδιώκει η οργάνωση. Η υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος περιγράφεται ειδικότερα στην νομολογία μας ως εξής:

«Υποκειμενικά απαιτείται δόλος, που περιλαμβάνει τη γνώση και τη θέληση του κάθε μέλους να συγκροτηθεί η οργάνωση ή να ενταχθεί σ' αυτήν, επιπλέον δε, περιλαμβάνει και τον σκοπό (επιδίωξη) αυτού για τη διάπραξη περισσότερων του ενός κακουργημάτων. Συνεπώς, εφόσον η τέλεση των σχεδιαζόμενων κακουργημάτων δεν ανήκει στην αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος, πρόκειται για έγκλημα με υπερχειλή υποκειμενική υπόσταση»²¹.

Η προσέγγιση αυτή είναι, όπως θα δούμε, απολύτως ορθή.

Από το κείμενο του νόμου - σε συνδυασμό με τα άρθρα 18 και 26 ΠΚ - είναι αρχικά σαφές ότι ο δράστης πρέπει να καλύπτει με δόλο οποιουδήποτε βαθμού, ακόμα και ενδεχόμενο, την συμμετοχή του στην συγκρότηση εγκληματικής οργάνωσης, με επιχειρησιακή δομή και διαρκή εγκληματική δράση ή την ένταξή του ως μέλους στην οργάνωση αυτή, η οποία επιδιώκει την τέλεση μεγαλύτερου αριθμού κακουργημάτων.

Ως προς τον υπερχειλή ωστόσο δόλο, τα πράγματα δεν είναι εξίσου προφανή. Το τελευταίο αυτό στοιχείο δεν προκύπτει ρητά από την περιγραφή του εγκλήματος, καθώς ο νόμος δεν αναφέρεται ρητά στον σκοπό κάθε φυσικού αυτουργού, αλλά μόνο στον σκοπό που επιδιώκει η οργάνωση. Ο ενιαίος αυτός σκοπός της οργάνωσης αποτελεί άλλωστε, όπως ήδη ειπώθηκε, στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης, καθώς περιορίζει το εύρος των εγκληματικών οργανώσεων που ενδιαφέρουν τον ποινικό νομοθέτη.

Με βάση το στοιχείο αυτό, έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι για την στοιχειοθέτηση της υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ αρκεί ο δράστης να καλύπτει με οποιουδήποτε βαθμού δόλο όλα τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης, χωρίς να είναι αναγκαίο να επιδιώκει και αυτός την τέλεση των περισσότερων κακουργημάτων²². Αρκεί λ.χ. να γνωρίζει - έστω και ως πιθανό - ότι γίνεται μέλος μιας οργάνωσης που επιδιώκει να τελεί κακουργήματα, μολονότι ο ίδιος δεν επιδιώκει την τέλεσή τους. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, το έγκλημα του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ είναι κανονικής και όχι υπερχειλούς υποκειμενικής υπόστασης.

Η προσέγγιση όμως αυτή δεν είναι ορθή.

²¹ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 597/2022, ΑΠ 954/2022, ΑΠ 1058/2022, ΑΠ 553/2023, ΑΠ 607/2023, ΑΠ 33/2024. Η ίδια θέση υποστηριζόταν άλλωστε και στο πλαίσιο του προϊσχύσαντος Ποινικού Κώδικα. Βλ. ενδεικτικά: ΑΠ 1040/2011, ΑΠ 1058/2013, ΑΠ 126/2015, ΑΠ 973/2015, ΑΠ 126/2016, ΑΠ 210/2017 (Areiospagos.gr).

²² Έτσι Λίβος Ν., Ζητήματα Ερμηνείας του άρθρου 187 ΠΚ (Με αφορμή το υπ' αριθμ. 215/2015 Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Αθηνών, ΠοινΧρ 2015, σ. 310 επ.

Η εγκληματική οργάνωση δεν συστήνεται με τον τρόπο που δημιουργείται μια αναγνωρισμένη από τον νόμο ένωση προσώπων. Ο σκοπός της δεν καταγράφεται σε κάποιο κείμενο, ώστε να είναι σε όλους ανά πάσα στιγμή προσιτός. Ούτε γίνεται κάποιος μέλος μιας εγκληματικής οργάνωσης υπογράφοντας ένα καταστατικό, που ορίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του.

Ο ενιαίος σκοπός της εγκληματικής οργάνωσης για τέλεση περισσότερων κακουργημάτων διαμορφώνεται από την κοινή βούληση των φυσικών προσώπων που την συγκροτούν. Η ίδια η ύπαρξη της εγκληματικής οργάνωσης προϋποθέτει την κοινή επιδίωξη των στελεχών της για τέλεση περισσότερων κακουργημάτων. Αν λ.χ. δύο μόνο ιδρυτικά στελέχη της επιδιώκουν να τελέσουν μεγαλύτερο αριθμό κακουργημάτων, ενώ άλλα δύο επιδιώκουν να τελέσουν ένα μόνο κακούργημα και κάποια άλλα σκοπεύουν να τελέσουν μόνο πλημμελήματα, εγκληματική οργάνωση κατά το άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ δεν υπάρχει. Πολύ περισσότερο, δεν υπάρχει εγκληματική οργάνωση αν κανένα από τα ιδρυτικά στελέχη δεν επιδιώκει την τέλεση περισσότερων κακουργημάτων.

Με το δεδομένο αυτό, έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι τουλάχιστον τα τρία ή περισσότερα άτομα, που συγκροτούν την εγκληματική οργάνωση, πρέπει να επιδιώκουν ατομικά την τέλεση περισσότερων κακουργημάτων, αφού μόνο τότε μπορεί να σχηματιστεί η απαιτούμενη ενιαία βούληση της οργάνωσης²³.

Ούτε όμως η προσέγγιση αυτή φαίνεται πειστική.

Πρωτίστως, δεν είναι δυνατό να υποστηρίζεται ότι το έγκλημα του άρθρου 187 παρ.1 ΠΚ είναι υπερχειλούς υποκειμενικής υπόστασης για τους «ιδρυτές» της οργάνωσης, ενώ είναι κανονικής υποκειμενικής υπόστασης για εκείνους που θα ενταχθούν αργότερα σε αυτήν. Ο χαρακτήρας ενός εγκλήματος είναι κοινός για όλους τους φυσικούς αυτοουργούς.

²³ Έτσι Χριστόπουλος Ν., Διαχρονική επισκόπηση της έννοιας και των μέτρων αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος, ΠοινΔικ 2014, σ. 73. Σύμφωνα Καμπέρου Ε., σε: Χαραλαμπίκη, Ο νέος Ποινικός Κώδικας, 2020, άρθρο 187, πλαγιαρ. 13.

Θα ήταν άλλωστε αντιφατικό να απαιτούνται περισσότερα στοιχεία προκειμένου να στοιχειοθετηθεί η ποινική ευθύνη των «πρωταίτων» της ίδρυσης μιας εγκληματικής οργάνωσης και να επιφυλάσσεται αυστηρότερη μεταχείριση για τα απλά μέλη.

Επιπλέον, θα πρέπει να παρατηρηθεί ότι και μετά την ίδρυσή της, η εγκληματική οργάνωση εξακολουθεί να υπάρχει μόνο όσο υπάρχουν τρία τουλάχιστον μέλη της που επιδιώκουν, με την ένωση των δυνάμεών τους, την τέλεση περισσότερων κακουργημάτων. Αν δύο μόνο εξακολουθούν να επιδιώκουν την τέλεση των κακουργημάτων, δεν υπάρχει πλέον εγκληματική οργάνωση κατά την έννοια του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ.

Από την άλλη πλευρά, η αναγνώριση ενός ατόμου ως μέλους της οργάνωσης, προϋποθέτει - όπως παγίωςδέχεται και η νομολογία μας - την υποταγή της βούλησής του στην ενιαία βούληση της ομάδας. Η υποταγή αυτή δεν μπορεί παρά να καλύπτει και τους σκοπούς της οργάνωσης, οι οποίοι είναι και δικοί του σκοποί από την στιγμή που γίνεται μέλος της.

Ο σκοπός της εγκληματικής οργάνωσης είναι λοιπόν άρρηκτα δεμένος καθόλη την διάρκεια της ύπαρξής της με τους σκοπούς που υπηρετούν τα μέλη της και το κάθε μέλος διατηρεί την ιδιότητά του αυτή μόνο για όσο καιρό επιδιώκει και αυτό την τέλεση των κακουργηματικών πράξεων²⁴.

IV. ΕΠΙΜΕΤΡΟ: η εφαρμογή του άρθρου 2 παρ. 1 ΠΚ στο έγκλημα του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ

Η αρχή της αναδρομικής εφαρμογής του επεικέστερου νόμου έχει κατ' επανάληψη απασχολήσει την νομολογία μας κατά τα τελευταία έτη, λόγω των πολλών τροποποιήσεων της ποινικής μας νομοθεσίας. Δεν ήταν μόνο η αλλαγή του Ποινικού Κώδικα, το 2019, που έθετε ένα γενικότερο ζήτημα για όλα τα εγκλήματα που είχαν

²⁴ Έτσι και Ριζάβα Φ., Οργανωμένο έγκλημα (Θεωρητική προσέγγιση, κατ' άρθρον ερμηνεία και νομολογιακή αντιμετώπιση, 2012, σ. 390,

τελεστεί πριν από την έναρξη της ισχύος του, αλλά και οι αλληπάλληλες τροποποιήσεις της νομοθεσίας μας κατά την τελευταία πενταετία, που δημιουργούν συχνά ερωτήματα σχετικά με την εφαρμοστέα κάθε φορά διάταξη.

Επιπλέον ζητήματα δημιουργούνται από την τροποποίηση του άρθρου 2 παρ. 1 στον νέο Ποινικό Κώδικα. Από το κείμενο της ισχύουσας διάταξης προκύπτει με απόλυτη σαφήνεια, όπως αναφέρεται και στην Αιτιολογική Έκθεση του Κώδικα, ότι: (α) επεικέστερος είναι ο νόμος που στη συγκεκριμένη περίπτωση οδηγεί στην ευμενέστερη μεταχείριση του κατηγορουμένου και (β) αυτό που ενδιαφέρει δεν είναι αν ο νόμος στο σύνολό του είναι επεικέστερος για τον κατηγορούμενο, αλλά αν περιέχει διατάξεις που είναι επεικέστερες γι' αυτόν. Έτσι, είναι πιθανό να εφαρμόζονται σε συγκεκριμένη περίπτωση διατάξεις διαφορετικών νόμων. Να εφαρμόζεται δηλαδή εν μέρει ο προηγούμενος και εν μέρει ο νεότερος νόμος, με επιλογή των ευμενέστερων διατάξεων καθενός από αυτούς.

Εν προκειμένω, η διάταξη του άρθρου 187 παρ. 1 του νέου Ποινικού Κώδικα είναι πράγματι εν μέρει επεικέστερη και εν μέρει δυσμενέστερη από εκείνη του προϋσχύσαντος Ποινικού Κώδικα.

Είναι εν μέρει δυσμενέστερη, γιατί για την στοιχειοθέτηση του εγκλήματος αρκεί η επιδίωξη τέλεσης οποιουδήποτε κακούργηματος (ενώ στον παλιό Ποινικό Κώδικα υπήρχε κατάλογος συγκεκριμένων κακούργημάτων) και γιατί επιπλέον η απειλούμενη για την πράξη ποινή είναι κάθειρξη έως δέκα έτη συνοδευόμενη από χρηματική ποινή, ενώ στο προϋσχύσαν δίκαιο η ποινή ήταν μόνο κάθειρξη έως δέκα έτη.

Είναι όμως και εν μέρει ευμενέστερη, γιατί απαιτεί σημαντικά περισσότερα στοιχεία για την συγκρότηση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος, τα οποία δεν απαιτούνταν στην προγενέστερη διάταξη. Για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης ειδικότερα: (α) δεν αρκεί η συγκρότηση ή ένταξη σε οποιαδήποτε δομημένη ομάδα, αλλά απαιτείται η συγκρότηση ή ένταξη σε «επιχειρησιακά» δομημένη ομάδα, (β) δεν αρκεί η

οργάνωση να έχει οποιαδήποτε διαρκή δράση, αλλά απαιτείται να έχει διαρκή «εγκληματική» δράση και (γ) τα επιδιωκόμενα εγκλήματα πρέπει σε κάθε περίπτωση να είναι κακούργηματα, ενώ, μετά τις αλληπάλληλες τροποποιήσεις του άρθρου 187 παρ. 1 του παλιού Ποινικού Κώδικα, είχαν ενταχθεί στα επιδιωκόμενα εγκλήματα και συγκεκριμένα πλημμελήματα²⁵.

Με τα δεδομένα αυτά, για το έγκλημα του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ, που έχει τελεστεί πριν από την 1^η Ιουλίου 2019 και δικάζεται μετά την ημερομηνία αυτή, ισχύουν τα ακόλουθα:

Αν η εγκληματική οργάνωση έχει συγκροτηθεί για την τέλεση πλημμελημάτων από εκείνα που προβλέπονταν στον προϋσχύσαντα νόμο, η πράξη αυτή υπάγεται πλέον στην νομοτυπική μορφή της συμμορίας και επομένως θα κριθεί βάσει του άρθρου 187 παρ. 3 ΠΚ.

Αν η εγκληματική οργάνωση είχε συσταθεί για την τέλεση κακούργημάτων που δεν βρίσκονταν ανάμεσα σε εκείνα τα οποία μνημονεύονταν στο άρθρο 187 παρ. 1 του προϋσχύσαντος νόμου, η πράξη αυτή συνιστούσε κατά το προϋσχύσαν δίκαιο το πλημμέλημα της συμμορίας και, επομένως, μολονότι βάσει του ισχύοντος ΠΚ συνιστά κακούργημα, θα πρέπει να αντιμετωπιστεί ως μορφή συμμορίας, τιμωρούμενη με πλημμεληματική ποινή.

Τέλος, αν η εγκληματική οργάνωση είχε συσταθεί για την τέλεση οποιωνδήποτε άλλων κακούργημάτων, η πράξη αξιολογείται ως προς τα στοιχεία της νομοτυπικής μορφής του εγκλήματος με βάση την διάταξη του άρθρου 187 παρ. 1 του νέου Ποινικού Κώδικα, ενώ η απειλούμενη γι' αυτήν ποινική κύρωση είναι κάθειρξη έως δέκα έτη, όπως αυτή προβλεπόταν στον παλιό Ποινικό Κώδικα.

²⁵ Βλ. έτσι και ΑΠ 59/2022.

3. ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ

(με αφορμή το βιβλίο-έρευνα του **Ρομπέρτο Σαβιάνο «Γόμορρα»**, εκδ. Πατάκης, 2006)

Γιώργος Ι. Παντελίδης,

Δικαστικός Λειτουργός, Απόφοιτος Π.Μ.Σ.
“Εγκληματολογία” Παντείου Πανεπιστημίου

Αντί προλόγου

«...Ένας από τους λόγους για τους οποίους αποτυγχάνουμε να κατανοήσουμε το οργανωμένο έγκλημα είναι ότι το τοποθετούμε σε διαφορετικό πλαίσιο από αυτό της κανονικής/νόμιμης επιχείρησης (*normal business*)...»¹

Εισαγωγή

Οργανωμένο έγκλημα λέγεται αυτό που τελείται από ομάδα περισσότερων προσώπων που δρουν από κοινού, εγκαθιδρυμένη με διάρκεια και διαρθρωμένη με δομή και οργανωμένες λειτουργίες, η οποία συνιστά την εγκληματική οργάνωση, η παράνομη και αξιόποινη δράση της οποίας έχει στοιχεία υπερεθνικά² και δηλωτικά του οργανωμένου εγκλήματος. Με βάση το άρθρο 2 της Διεθνούς Σύμβασης του Παλέρμο (κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον Ν.3875/2010 μαζί με τα τρία Πρωτόκολλα που τη συνοδεύουν για τη διακίνηση προσώπων,

ιδίως γυναικών και παιδιών, για τη λαθραία διακίνηση μεταναστών και για την παράνομη κατασκευή και διακίνηση όπλων και πυρομαχικών)³, οργανωμένη εγκληματική ομάδα σημαίνει μια δομημένη ομάδα τριών ή περισσότερων προσώπων, που δρουν για κάποια χρονική περίοδο από κοινού για να τελέσουν ένα ή περισσότερα σοβαρά εγκλήματα ή αδικήματα που προβλέπονται στη Σύμβαση, ώστε να προσπορισθούν, άμεσα ή έμμεσα, οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος, ενώ δομημένη ομάδα σημαίνει αυτή που δε σχηματίζεται τυχαία και περιστασιακά για την άμεση διάπραξη εγκλήματος, αλλά προέχει ο τρόπος λειτουργίας της, ο οποίος διέπει σε τέτοιο βαθμό την εγκληματική δράση, ώστε τα πρόσωπα που τη διεκπεραιώνουν να έχουν δευτερεύουσα σημασία υπό την έννοια ότι μπορούν να αντικατασταθούν. Το κέντρο βάρους μετατοπίζεται στη διάρθρωση ενός συστήματος λειτουργίας της οργάνωσης, συνήθως με τη θέσπιση ιεραρχικών δομών στην κατανομή αρμοδιοτήτων και καθηκόντων μεταξύ των μελών και στη συντονισμένη δράση τους που κατευθύνεται από τη βούλησή τους για την πραγμάτωση των στόχων της, δεσμευτικών για κάθε μέλος, χωρίς να απαιτείται η συμμετοχή όλων στον σχεδιασμό των εγκλημάτων, αρκεί έκαστος να γνωρίζει ότι συνεισφέρει διά της ασκήσεως των ανατεθειμένων καθηκόντων του στην πραγμάτωση των στόχων. Με βάση το άρθρο 187 ΠΚ,⁴ επιχειρησιακά δομημένη και με διαρκή εγκληματική δράση οργάνωση νοείται αυτή που συγκροτείται με εγκληματική σε βάθος χρόνου προοπτική, στην οποία η βούληση καθενός μέλους υποτάσσεται στη βούληση της ολότητας και στην οποία τα μέλη αισθάνονται έναντι αλλήλων ως ενιαία ομάδα. Ο χαρακτήρας της ομάδας είναι πραγματοπαγής και εμφανίζει στοιχεία επιχειρησιακής δομής, καταμερισμού ρόλων και καθηκόντων στη συνεργασία

¹ Chambliss, J. W. (1978). *On the Take: From Petty Crooks to Presidents*. Indiana University Press, αναφέρεται στο: Σταμούλη Ε. (2019). “Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα”, στο: Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαραλάμπους, Χ. (επιμ.) (2019). *Εγκλήματα των ισχυρών*. Εκδ.ΕΑΠ, σελ. 214.

² Χλούπης, Γ. (2005). *Διασυνοριακό και υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.39-40.

³ Χλούπης, Γ. (2019). Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, στο: Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαραλάμπους, Χ. (επιμ.) (2019). *Εγκλήματα των ισχυρών*. Εκδ. ΕΑΠ, σελ.281επ.

⁴ Λίβος, Ν. (1998). “Οργανωμένο έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του”, Εισήγηση στο: *Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (Κομοτηνή 23 έως 25/10/1998)*. Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου. Αθήνα: Σάκκουλας, 2000, σελ.55-56.

πλειόνων, με κεντρική-ιεραρχική διοίκηση από ομάδες-πυρηνάρχες και πειθαρχία μελών, σε διάκριση από τη δράση προσωποπαγών συμμοριών⁵ ή και τρομοκρατικών οργανώσεων. Τα κριτήρια είναι ποιοτικά και όχι ποσοτικά⁶, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνονται η προσεκτική προετοιμασία, ο επαγγελματικός σχεδιασμός και η υλοποίηση, η χρήση μεθόδων διαφθοράς⁷ και βίας⁸, ο εκφοβισμός και η εκβίαση, η νομιμοποίηση παρανόμως αποκτηθέντων εσόδων,⁹ η επιρροή στην πολιτική, στην οικονομία και στην κοινωνία, η υποκατάσταση της κρατικής δομής από την εγκληματική, η επιδίωξη οικονομικού οφέλους, η μεγιστοποίηση του κέρδους, η ελαχιστοποίηση της κρατικής παρέμβασης.

Ο υπερεθνικός και διεθνικός χαρακτήρας

Η οργανωμένη εγκληματικότητα προσλαμβάνει υπερεθνικό χαρακτήρα, εφόσον το αδίκημα τελείται σε περισσότερα κράτη, είτε κατά ένα τμήμα του συνολικού σχεδίου είτε λόγω των συμμετεχόντων σε εγκληματικές δραστηριότητες είτε λόγω σημαντικών επιπτώσεων σε πλείονα κράτη. Το βασικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων εγκληματικών οργανώσεων, σύμφωνα με τη διεθνή/ευρωπαϊκή επιστημονική και νομοθετική θεώρησή τους¹⁰,

είναι η επιδίωξη οικονομικού οφέλους, η μεγιστοποίηση του κέρδους και η ελαχιστοποίηση της εγχώριας κρατικής παρέμβασης.¹¹ Αυτό επιτυγχάνεται και μέσω της εγκληματικής δικτύωσης και υπερεθνικής συνεργασίας των εγκληματικών οργανώσεων.¹² Οι υπολογισμοί των ποσών από τα παράνομα έσοδα ποικίλουν, αλλά είναι σημαντικά και επιτρέπουν στις εγκληματικές οργανώσεις να επενδύουν σε νόμιμες επιχειρήσεις και να διεισδύουν κυριαρχικά στις εθνικές και διεθνείς αγορές,¹³ προκαλώντας ανίατο κλονισμό στη ελεύθερη οικονομία και τον υγιή ανταγωνισμό, πλήττοντας τις αρχές της ισότητας και τις θεμελιώδεις δομές της Δημοκρατίας.¹⁴ Το υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα αποτελεί παγκόσμιο πρόβλημα, από το οποίο κανένα κράτος δεν εξαιρείται, συνιστά υπερεθνική απειλή, όπως προκύπτει από την ενεργοποίηση της διεθνούς κοινότητας για την αντιμετώπισή του.¹⁵

Η οικονομική διάσταση και σκοπιμότητα

Το οργανωμένο έγκλημα έχει εξ ορισμού οικονομικό χαρακτήρα,¹⁶ λειτουργώντας σαν μια καλά οργανωμένη επιχείρηση, με τεράστια κέρδη για τους

⁵ Χλούπης, Γ. (2005), ό.π., σελ.350επ.

⁶ Χλούπης, Γ. (2021). Διδασκαλία στην Ενότητα: Το οργανωμένο έγκλημα στο Πρόγραμμα εξ αποστάσεως Εκπαίδευσης του Κ.Ε.ΔΙ. ΒΙ.Μ. του Παντείου Πανεπιστημίου με τίτλο: Σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας. Πρόληψη και αντιμετώπισή τους, σελ.14.

⁷ Κουράκης, Ν. (1999). “Το οργανωμένο έγκλημα: Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισής του στην Ελλάδα”, στο: *ΠοινΔνη* 10(1999), σελ.1026.

⁸ Ζαραφώνιτου, Χ. (2016). “Βίαιη εγκληματικότητα και φόβος του εγκλήματος σε εποχές «κρίσης»”, στο: *Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.) (2016). Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Ν. Κουράκη*, σελ.34-44.

⁹ Παπαχαραλάμπος, Χ. (1998). “Έννοιολόγηση του οργανωμένου εγκλήματος - διεθνής νομοθέτηση - στάση της ελληνικής έννομης τάξης”, στο: *ΠοινΔνη* 7(1998), σελ.689.

¹⁰ Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2006). “Για ένα νέο ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος στην ΕΕ”, στο: *ΠοινΧρ* 2006.865επ. (872), Χαλαμπάκης, Α. (2020). *Ο Νέος Π.Κ.* Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.174, 175, υποσημ.382.

¹¹ Σαβιάνο, Ρ. (2006). *Γόμορρα*. Αθήνα: Πατάκης.

¹² Συνέντευξη του Γ.Γ. της Interpol R.K.Noble στην Αστυνομική Ανασκόπηση (Μάιος-Ιούνιος 2003, σελ.24). Επίσης, δημοσίευμα στην Εφημερίδα “Ελεύθερος Τύπος”, της 30-3-1998, σελ.14.

¹³ Bruggeman, W. (1998), “Υπερεθνικό έγκλημα: Οργανωμένο έγκλημα, πρόσφατες τάσεις και μελλοντικές προοπτικές”, μετάφραση Στεργιούλη, Ε., στο: *Ποιν.Δικ.*1-2/1998, σελ.113.

¹⁴ Schmid A. (1995), “Transnational organized crime and its threat to democracy and the economy”, στο: C. Fijnaut, J. Goethals, T. Peters, L. Walgrave “CHANGES IN SOCIETY, CRIME AND CRIMINAL JUSTICE IN EUROPE: A challenge for criminological education and research.”, Vol. II *International organised and corporate crime*. Antwerpen, KLUWER LAW INTERNATIONAL, 1995, σελ.98.

¹⁵ Χλούπης, Γ. (2005), ό.π., σελ.250.

¹⁶ Λίβος Ν. (2007). *Οργανωμένο Έγκλημα & Ειδικές Ανακριτικές Πράξεις, Τ. Ι: Δογματική του οργανωμένου εγκλήματος, Τεύχος α΄: Ο εγκληματολογικό δογματικός φαινόμενος του οργανωμένου εγκλήματος*. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, σελ.6, 109, 111, 122, 163.

συμμετέχοντες, μπορεί εύκολα να αλλάξει τρόπους και μέσα δράσης και να ξεπεράσει τα όποια εμπόδια, με όρους ανταγωνισμού, οικονομίας και επιχειρηματικότητας, εκμεταλλευόμενο τις τεχνολογίες, τη νομοθεσία, την ελευθερία της οικονομίας της αγοράς κι αναπτύσσοντας δικτύωση οργάνωσης σε παγκόσμιο επίπεδο, επιχειρώντας ένα βήμα μπροστά από την πρόληψη και τον έλεγχο των κρατών, εκφεύγοντας της προβλεψιμότητας της δράσης του και αξιοποιώντας κάθε χαραμάδα που αφήνει ανοικτή η γραφειοκρατία και η δυσκολιότητα των κρατικών αρχών, η κοινωνική ανέχεια και η περιθωριοποίηση κοινωνικών ομάδων, επιτυγχάνοντας να παρεισφρήσει ακόμα περισσότερο στον κοινωνικό ιστό και τη νόμιμη οικονομία, όπου υπάρχουν κενά. Σύμφωνα με τον Donald Cressey: «στην περίπτωση της εγκληματικής οργάνωσης έχουμε να κάνουμε μάλλον με μια οικονομική επιχείρηση με την παραδοσιακή έννοια του όρου, η οποία διαφέρει από τις νόμιμες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην οικονομία μόνο από τα μέσα που μετέρχεται και όχι από τους σκοπούς που επιδιώκει και την οργάνωση που υιοθετεί για να τους επιτύχει».¹⁷ Η επιχειρηματική θεωρία αναφέρεται ακριβώς στο ότι η εγκληματική οργάνωση πρόκειται για μια οικονομική επιχείρηση που έχει συσταθεί με επιδίωξη περιουσιακού οφέλους και ότι βασικός λόγος που αποτυγχάνουμε να κατανοήσουμε τι είναι το οργανωμένο έγκλημα, είναι ότι το τοποθετούμε σε διαφορετικό πλαίσιο από αυτό της νόμιμης-κανονικής επιχείρησης από πλευράς δομής και δράσης, αλλά και των κινήτρων και σκοπών της. Αν δε γίνει κατανοητή η λειτουργία της «παράνομης επιχείρησης», δεν μπορεί να εννοιολογηθεί επαρκώς το οργανωμένο έγκλημα, ως η επέκταση των νομίμων δραστηριοτήτων της αγοράς σε τομείς που συνήθως είναι απαγορευμένοι, με σκοπό το μεγάλο κέρδος¹⁸

¹⁷ Λίβος, Ν. (2007), ό.π., σελ.147επ., όπου αναφέρεται το οργανωμένο έγκλημα ως οικονομική επιχείρηση.

¹⁸ Βλ. Εφημερίδα "Η Καθημερινή", 1-1-1995, σελ.21, Βλάσσης, Δ. (1998), *Convention on Organized Crime*, Εισήγηση σε διεθνές συνέδριο στην Ιταλία με θέμα: "Responding to the Challenges of Transnational Crime", Aosta Valley, 25-27 September 1998, σελ.2.

και την ικανοποίηση των λανθανουσών παράνομων αναγκών της.¹⁹

Ενδεικτικά, στο βιβλίο του βραβευμένου Ιταλού δημοσιογράφου Ρομπέρτο Σαβιάνο «Γόμορρα» ερευνάται και περιγράφεται με όρους πολιτικής οικονομίας, ο τρόπος δράσης της ιταλικής εγκληματικής οργάνωσης Καμόρρα, με όρους ανάλογους όπως οι σύγχρονες μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις, με ιδιαίτερη ευρηματικότητα, προσαρμοστικότητα και αποτελεσματικότητα στην προώθηση των (παράνομων) προϊόντων και υπηρεσιών της, καθώς αναδεικνύονται οι τρόποι που οι διάφορες εγκληματικές ομάδες υποκαθιστούν το τραπεζικό σύστημα, την ελεύθερη οικονομία της αγοράς και τις πρακτικές ελέγχου των κρατών, καλύπτοντας τις ανάγκες για ρευστό και τις δυσαρμονίες του χρηματοπιστωτικού συστήματος, εξαρτώντας τελικά την εξέλιξη αυτών από τη βούληση και τον προγραμματισμό της εγκληματικής οργάνωσης, η οποία διαχειρίζεται τους παράγοντες διαμόρφωσής τους προς όφελός της, για τον διαρκή υψηλό πλουτισμό της (σελ.83-84). Σήμερα, με την εμπλοκή τους στο χρηματοπιστωτικό σύστημα διεθνώς, τη χρηματοδότηση τραπεζών και πολιτικών κομμάτων κατά την προεκλογική τους εκστρατεία, αλλά και με την ανάληψη δημόσιων έργων, την οικονομική στήριξη κοινωνικών ομάδων για κοινωνικές και πολιτικές δράσεις, το οργανωμένο έγκλημα ελέγχει με βάση τους κανόνες της οικονομίας της αγοράς και καθορίζει τη διεθνή οικονομία, το εμπόριο και τις συναλλαγές, εκμεταλλευόμενο τη φιλική προς την οικονομική ανάπτυξη νομοθεσία του καπιταλιστικού συστήματος διακυβέρνησης και τις ανεξέλεγκτες διευκολύνσεις της τεχνολογίας, αναπτύσσοντας εγκληματικές δραστηριότητες, στις οποίες προσελκύει και εμπλέκει όλες τις κοινωνικές ομάδες στο σύστημα-δίκτυο εγκληματικής δράσης του, για την υιοθέτηση ιδίων στόχων, γεγονός που του εξασφαλίζει κοινωνική νομιμοποίηση και κάλυψη από τους ελεγκτικούς μηχανισμούς του Κράτους και της Δικαιοσύνης, εύκολο κέρδος με ελάχιστο κόπο

¹⁹ Σταμούλη, Ε. (2016). "Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές", στο: *Τιμητικός τόμος για τον Καθ. Ν. Κουράκη, Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή κρίσης, Α' τόμ.* Αθήνα: Αντ. Σάκκουλας, σελ.1195.

και εξάλειψη του κίνδυνου εμπλοκής στις «δαγκάνες» του νόμου και των ελεγκτικών και κατασταλτικών κρατικών και διεθνών μηχανισμών, έναντι περιορισμένης ανταμοιβής στους εκτιθέμενους στην «πρώτη γραμμή» (ιδίως ευάλωτες κοινωνικές ομάδες).

Είναι δε εξόχως σημαντικά τα συμπεράσματα, για τον σχεδιασμό μιας αποτελεσματικής Αντεγκληματικής Πολιτικής, τα οποία προκύπτουν μελετώντας τον τρόπο που εμπλέκουν και διευκολύνουν οι εγκληματικές οργανώσεις τις διάφορες κοινωνικές ομάδες στη συμμετοχή τους στο σύστημα διακίνησης ναρκωτικών (σελ.87επ.), καθόσον εμπλέκονται άνθρωποι και κοινωνικές ομάδες υπεράνω πάσης υποψίας (συνταξιούχοι, υπάλληλοι, μικροεπιχειρηματίες κ.α.) παρέχοντάς τους υψηλό ποσοστό κέρδους, ελάχιστο ρίσκο, διευρύνοντας τον κύκλο των επενδυτικών τους κεφαλαίων, αντί να τα εμπιστεύονται πλέον απευθείας στα τραπεζικά ιδρύματα.²⁰ Ως το πλέον σημαντικό συμπέρασμα που αναδεικνύει η διεπιστημονική έρευνα του φαινομένου είναι ότι η δικτύωση των εγκληματικών οργανώσεων διεθνώς εκμεταλλεύεται με τον καλύτερο δυνατόν τρόπο τις οικονομικές ελευθερίες και ευχέρειες του κυρίαρχου πολιτικού και οικονομικού συστήματος της αγοράς και επενεργεί στη γνήσια οικονομία με τη μορφή και τους διαύλους της παραοικονομίας, ώστε ούτε εκτίθεται σε κυρώσεις, διαφεύγει τον κρατικό και διασυνοριακό έλεγχο, αλλά αξιοποιεί την ελευθερία και τους κανόνες της φιλελεύθερης αγοράς (*laissez faire laissez passer*) με σκοπό το παράνομο, γρήγορο, εύκολο κι ανεξέλεγκτο υπερ-κέρδος.

Η “πατροπαράδοτη” εγκληματική υπόσταση με νέο οργανωτικό περίβλημα

Οι φατρίες της Καμόρρα εμπλέκουν ευάλωτες κοινωνικές ομάδες σε καθημερινές επιχειρηματικές δραστηριότητες, παρέχοντάς τους ευτελές αντίτιμο έναντι υψηλού ποσοστού δικού τους κέρδους, διευρύνοντας τη συμμετοχή ακόμη και της μικροαστικής τάξης, που απείχε μεν από τους εγκληματικούς μηχανισμούς της

βίας, αλλά είχε κουραστεί να εμπιστεύεται τα αγαθά της στις τράπεζες, που εξυπηρετούσαν το δικό τους σύστημα και τα συμφέροντα ολίγων, ενώ τώρα η ανάμιξή τους στο «κόλπο» εκπληρώνει τις φιλοδοξίες της για εξουσία και χρήμα ως «δική τους υπόθεση». Εκεί όπου το κράτος αποτυγχάνει, οι πολίτες καταφεύγουν σε άλλες δομές για να λάβουν εγγυήσεις. Αναπτύσσονται έτσι πολλαπλά μικροδίκτυα διακίνησης ναρκωτικών ουσιών, σωματεμπορίας, παρεμπορίου παράνομων ηλεκτρονικών ειδών, προϊόντων αισθητικής, ένδυσης και υπόδησης σε επίπεδο λιανικής διανομής μικροεπιχειρήσεων οικογενειακού σχεδιασμού, μικροπραγμάτων καθημερινότητας (λ.χ. εμπόριο ηλεκτρονικών συσκευές προσωπικής υγιεινής και περιποίησης, ειδών νοικοκυριού καθημερινής χρήσης, τεχνολογίας, κινητών τηλεφώνων, καμερών, εργαλείων, καπνικών κλπ.), σε συνεργασία μεταξύ τους, οργάνωση που μειώνει τον κίνδυνο αποκάλυψης της δομής και ιεραρχίας, αποπροσανατολίζει τις αρχές ελέγχου, θεμελιώνει στρατό ανυποψίαστων και περιορισμένα ωφελούμενων πολιτών που συστρατεύονται και εξυπηρετούν τους μεγαλεπήβολους κερδοφόρους στόχους της εγκληματικής οργάνωσης, αναλαμβάνοντας το ρίσκο στην προμετωπίδα της εγκληματικής δράσης, προκαλεί αποδοχή του εγκληματικού συμβάντος και της πρακτικής του εύκολου πλουτισμού στην ψυχολογία και την ηθική της κοινωνίας, λειτουργώντας “ευεργετικά” σε αποκλεισμένες κοινωνικές ομάδες, λόγω της ανεργίας και οικονομικής-κοινωνικής εξαθλίωσης τους, διαβρώνοντας ηθικά όσους έχουν ανάγκη, που εν αγνοία συνενώνονται για την ανατροφοδότηση του ενιαίου ταμείου της εγκληματικής οργάνωσης, διασπαθίζοντας τον επιχειρηματικό και ποινικό κίνδυνο ανακάλυψης της από τις κρατικές ή διεθνείς αρχές. Το κυριότερο, διαφθείρουν και κατασκευάζουν ανοχή στην παρανομία στα ευρύτερα κοινωνικά στρώματα που δεν είχαν εμπλοκή με την εγκληματικότητα στην καθημερινή τους ζωή, ότι το να ενεργούν στο όριο μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας, προς διασφάλιση των προς το ζην, είναι ανεκτό και αποτελεί λόγο άρσης ή άμβλυνσης του παρανόμου τέτοιων δράσεων, που συχνά αντιμετωπίζονται άστοχα με όρους επιείκειας από κυρωτικούς και κατασταλτικούς μηχανισμούς Δικαιοσύνης και Πολιτείας, επειδή καμουφλάρονται στο πλαίσιο των αναγκών βιοπορισμού ή της ελευθερίας αυτοδιάθεσης περιθω-

²⁰ Τραγάκης, Γ. (1996), *Οργανωμένο έγκλημα και ξέπλυμα βρώμικου χρήματος*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.26-27, Χλούπης, Γ. (2021), *ό.π...*, σελ.42.

ριοποιημένων κοινωνικά και οικονομικά στρωμάτων. Δεν κατανοείται, όμως, ότι έτσι καθίστανται γρανάζια (“φτηνά εργατικά χέρια”) στο μηχανισμό εξυπηρέτησης των παράνομων σκοπών της εγκληματικής οργάνωσης για τη συγκέντρωση πλούτου, την εξασφάλιση υπεραξίας προϊόντων και τη διαιώνιση του ελέγχου των δικτύων και παραγόντων που καθορίζουν την αγορά, το εμπόριο και την παγκόσμια οικονομία, όπως αναδεικνύεται σαφώς από τις εγκληματολογικές στατιστικές.

To νέο modus operandi

Στη σύγχρονη εποχή, οι εγκληματικές οργανώσεις έχουν επιδείξει επανειλημμένα ικανότητα να διεισδύουν σε νόμιμες επιχειρήσεις και να αναλαμβάνουν δημόσιες συμβάσεις από τις οποίες αποκομίζουν υψηλά κέρδη ή να προβαίνουν σε νομιμοποίηση κερδών από παράνομες δραστηριότητες («ξέπλυμα»), ενεργώντας με παραποίηση δημοσίων εγγράφων, κατάρτιση πλαστών, δωροδοκία κρατικών υπαλλήλων, ελέγχοντας δημόσιους και ιδιωτικούς τομείς, όπως η διαχείριση απορριμμάτων, το εμπόριο φαρμάκων, η μεταφορά ασθενών, οι εταιρείες παράδοσης τροφίμων και καθαρισμού, οι υπηρεσίες κηδεϊών, τα βενζινάδικα, τα δίκτυα μεταφοράς, τα κτηματομεσιτικά γραφεία, τα ξενοδοχεία, η βιομηχανία “mainstream” μόδας, η αγροτική παραγωγή, η υγειονομική περίθαλψη, εκμεταλλεόμενες τα ελλείμματα του δημοσίου συστήματος υγείας και τα εν γένει κενά που υπάρχουν από την έλλειψη κρατικού ελέγχου και επάρκειας κοινωνικών παροχών. Ένα σύστημα, όπου τίποτα δε λειτουργεί, είναι ο καταλληλότερος τρόπος για να λειτουργήσει η μαφία, παρέχοντας ρευστότητα, έλεγχο και οργάνωση. Το modus operandi τους είναι να χρηματοδοτούν με ρευστότητα επιχειρήσεις που δυσκολεύονται να επιβιώσουν με αντάλλαγμα να τοποθετούνται “δικοί τους” άνθρωποι στην εταιρική σύνθεση. Οι επιχειρήσεις που δέχτηκαν τη μεγαλύτερη “βοήθεια” από εγκληματικές οργανώσεις είναι κυρίως εκείνες που δραστηριοποιούνται στον τομέα της πράσινης οικονομίας και στον ψηφιακό τομέα, δηλαδή κλάδους που λαμβάνουν τους περισσότερους πόρους από την Ε.Ε. στη σύγχρονη εποχή, εκμεταλλεόμενες έτσι την εμπορική και πολιτική τακτική και τη σχετική νομοθεσία που ακολουθεί η Ε.Ε., ώστε μέσω αυτών “βάζουν χέρι” στα υψηλά δελεαστικά κονδύλια των Ευρωπαϊκών Ταμείων Στήριξης

προς όφελός τους, ενώ επιπλέον εξασφαλίζουν νόμιμα κεφάλαια μέσω του τραπεζικού συστήματος και των εθνικών προϋπολογισμών για τη χρηματοδότηση παράνομων δραστηριοτήτων τους. Προς επίτευξη της κυριαρχίας τους οι εγκληματικές οργανώσεις αναπτύσσουν μια παγκόσμια εφοδιαστική αλυσίδα και συνιστούν τον διαμεσολαβητή του κράτους με τους πολίτες, δρώντας με βάση τα δικά τους συμφέροντα, υποκαθιστώντας τις κρατικές δομές και λειτουργίες, γεγονός λίαν επικίνδυνο για την κοινωνία και την οικονομία, ακόμη και για το δημοκρατικό πολίτευμα.

Όπως αποδεικνύεται στην πράξη, είναι απολύτως μελετημένη και επιτυχής η μεθοδολογία δράσης τους για το πλάνο και τη φιλοσοφία τους που αντλούνται από το «καταστατικό οργάνωσης και λειτουργίας τους». Η περίπτωση τέτοιας εγκληματικής δράσης καταδεικνύει ότι το υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα έχει τη δυνατότητα να καταστεί ουσιαστικός παράγοντας της παγκοσμιοποιημένης διαχείρισης των πόρων, χωρίς να υπόκειται στις δεσμεύσεις που έχουν οι επιχειρήσεις και τα κράτη, με ορθολογική οργάνωση της οικονομικής εκμετάλλευσης των παράνομων αγαθών και υπηρεσιών με επαγγελματικό τρόπο, έλλειψη ηθικών αναστολών, τη χρήση σύγχρονων τεχνολογικών μέσων και διεθνών διασυνδέσεων και κυρίως με τη στεγανοποίηση της παράνομης δραστηριότητας απέναντι στον κίνδυνο της σύλληψης ή εξιχνίασης του εγκλήματος, με πρακτικές βίας και διαφθοράς, εκμεταλλεόμενο τις χαλαρές συνθήκες κοινωνικού ελέγχου που επικρατούν σε πολλά κράτη και εμπόλεμες περιοχές, όπου αναπτύσσεται και επενδύει τα παράνομα προϊόντα και υπηρεσίες του στις αναπτυσσόμενες χώρες, στις οποίες υπάρχουν μεγάλη ζήτηση και υψηλά κέρδη, διεισδύοντας και συνεργαζόμενο με παράνομες δομές, νόμιμες επιχειρήσεις, κρατικές υπηρεσίες, ακόμη και τρομοκρατικές ομάδες, υπερβαίνοντας τις εδραιωμένες και παραδοσιακές μεθόδους αντεγκληματικής πολιτικής. Εξαπλώνεται δε σε διάφορες έννομες τάξεις με υπέρβαση των πολλαπλών κινδύνων κρατικού ελέγχου χάρη στη χρήση της διαφθοράς ως μέσου επιβίωσης, καθώς και της έλλειψης των ενδεδειγμένων αυστηρών ελέγχων στα σύνορα μεταξύ των κρατών, για την καταπολέμηση του διασυνοριακού εγκλήματος.

Τα νέα logistics της εγκληματογόνου κερδοσκοπίας

Πάντως, δεν είναι δυνατόν να γίνει κατανοητή η επιδίωξη κέρδους μιας εγκληματικής οργάνωσης εάν δεν δοθεί δέουσα βαρύτητα στην εφοδιαστική αλυσίδα του συνολικού κόστους προϊόντων που διακινούνται ή των υπηρεσιών που προσφέρονται από το οργανωμένο έγκλημα στη (νόμιμη ή παράνομη) αγορά ούτε οι στρατηγικές συγκάλυψης που η οργάνωση εφαρμόζει, για τη στεγανοποίηση και την απόκρυψη των δράσεών της. Κανένα προληπτικό ή κατασταλτικό μέτρο δε θα αποδώσει μακροπρόθεσμα, αλλά θα παραμείνει αποσπασματικό, εάν δε ληφθεί υπόψη σοβαρά η λειτουργία μιας εγκληματικής επιχείρησης, ήτοι το συνολικό κόστος ροής αυτών που διακινεί από το σημείο παραγωγής στο σημείο κατανάλωσης. Η σύσταση και διατήρηση «εφοδιαστικής υποδομής» (logistics ή εγκληματολογική εφοδιαστική) συνίσταται στον κεντρικό συντονισμό των επιμέρους επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και τη μελέτη των διαύλων διανομής προϊόντων, στην αξιολόγηση της εξυπηρέτησης των «πελατών», στον προγραμματισμό και τη μεθοδολογία του σχεδιασμού της «επιχείρησης» ως συστήματος, στη διοίκηση των αποθεμάτων και των χρηματοοικονομικών τους επιπτώσεων, τη χρήση των υλικών και ανθρωπίνων πόρων, στην επιλογή και αξιολόγηση των προμηθευτών, στον ποιοτικό έλεγχο του επιπέδου εφοδιασμού και χρηματοδότησής της, στις προαγορές και τις συμφωνημένες αγορές, στο συνολικό κόστος ροής των παράνομων αγαθών από το σημείο παραγωγής στο σημείο κατανάλωσης και στον έλεγχο της ταχύτητας και της ποιότητας της ροής των πληροφοριών και των συστημάτων υποστήριξης των αποφάσεων, ώστε αφενός μεν να επιτευχθούν τα σκοπούμενα κέρδη, αφετέρου δε να αποφευχθεί η αποκάλυψη των δραστηριοτήτων της οργάνωσης/επιχείρησης από τις αρχές κοινωνικού ελέγχου ή η δυσχέραση συλλογής αποδεικτικών στοιχείων σε βάρος της. Η κατανόηση της εφοδιαστικής αλυσίδας του εγκλήματος θα οδηγήσει στην επιλογή και υλοποίηση των πιο αποτελεσματικών μέτρων κατά της εγκληματικής δράσης.²¹

²¹ Χλούπης, Γ. (2005), ό.π., σελ.289επ. και 310-311επ., Λίβος, Ν. (2007), ό.π., σελ.169επ. και 190.

Δε παρατηρείται έτσι ότι λειτουργούν οι αυστηρότερες ποινικές κυρώσεις ως ανασχετικοί παράγοντες διάπραξης των εγκλημάτων, αλλά η σχεδιασμένη-στοχευμένη πρόληψη και η οργανωμένη καταστολή. Ακόμη κι αν δεν μπορεί έτσι να καταργηθεί η παράνομη αγορά, μπορεί πάντως να αποτραπεί η επέκταση του οργανωμένου εγκλήματος στη νόμιμη τοιαύτη, η επιμόλυνση και εδραίωσή του στην κοινωνική ζωή, η διάβρωση των θεσμών και η κατίσχυσή του στην πολιτική θέσμιση της κοινωνίας.²²

Στο χαρακτηριστικό απόσπασμα από το βιβλίο του Ρ. Σαβιάνο «Γόμορρα» (σελ.74επ.), είναι σαφές ότι το υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα λειτουργεί μαζικά και διεθνικά, αναπτύσσοντας δίκτυα και εφοδιαστική αλυσίδα παγκοσμίως, ανεξαρτήτως εθνικών συνόρων και εκμεταλλεύεται σε όλες τις χώρες θεσμικούς φορείς, κρατικές υπηρεσίες και κοινωνικά στρώματα, ενεργεί δε προληπτικά, αξιοποιώντας τις ευεργετικές παροχές και διευκολύνσεις της νομοθεσίας και τα ευρέως διαδεδомένα τεχνολογικά μέσα για να αποκτήσει πρόσβαση σε κεφάλαια, χρηματοδοτήσεις κρατικών και διεθνών φορέων, σε διόδους εμπορικές και με σύμμαχο το παγκόσμιο σύστημα κανόνων της ελευθερίας των συναλλαγών και της διακίνησης προϊόντων και υπηρεσιών στη διεθνοποιημένη εμπορική και οικονομική αγορά, «μασκαρεύοντας» τις παράνομες δραστηριότητές του με τον μανδύα της νομιμότητας και της επιχειρηματικής δεινότητας, αλλά και ανακαλύπτοντας τις ανάγκες των καταναλωτών για φθηνά προϊόντα, με άμεση πρόσβαση και παροχή τους, πολύ πριν γίνουν αντιληπτές αυτές στην ελεύθερη οικονομία των κρατών, ήτοι όχι μόνο διαισθάνεται και προγραμματίζει τη δράση του, αλλά έτι πλέον επιδρά στην εκμετάλλευση της καταναλωτικής δίψας, με κανόνες και πρακτικές που ενεργούν και οι πολυεθνικές εταιρείες τεχνολογίας που διακυβερνούν την παγκόσμια οικονομία.

Πράγματι, η Καμμόρα, η τρίτη μεγαλύτερη μαφιόζικη εγκληματική οργάνωση της Ιταλίας, με έδρα τη Νάπολη, αποτελούμενη από πολυάριθμες μεμονωμένες οικογένειες που δρουν ανεξάρτητα η μία από την άλλη,

²² Χλούπης, Γ. (2021), ό.π., σελ.54.

εκμεταλλεύθηκε πλήρως την κατάρρευση του σοβιετικού κράτους και των κρατών του Ανατολικοευρωπαϊκού Μπλοκ, αφού είχε προδιαγνώσει ήδη από τις αρχές τις χιλιετίας ότι μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων και την ανάγκη του κόσμου για κοινωνική και πολιτιστική απελευθέρωση και προσέγγιση προς τις ανάγκες και τις συνήθειες της καθημερινότητας στη Δ. Ευρώπη, θα υπήρχε στροφή προς αναζήτηση ηλεκτρονικών μηχανών, εργαλείων και μέσων τεχνολογίας, τα οποία είχαν στερηθεί καθόλη τη διάρκεια της ζωής τους, η δε υιοθέτηση του δυτικού τρόπου διαβίωσης και η πρόσβασή τους πλέον σε υλικά αγαθά και υπηρεσίες ήταν ευχερής λόγω της απελευθέρωσης των επικοινωνιών (ΜΜΕ) και μεταφορών προς τον “Δυτικό Πολιτισμό” (Ε.Ε., ΗΠΑ), οπότε η ζήτηση αναμενόταν κατακόρυφα αυξητική, όπως μετά από κάθε παγκόσμια μεταβολή του συστήματος αξιών, ηθών, οικονομίας και καθημερινότητας των πολιτών. Επρόκειτο για μία «χρυσή ευκαιρία» που έπρεπε να την εκμεταλλευτούν για τεράστιο και ταχύτατο πλουτισμό, προσφέροντας στη ζήτηση ανάλογο αριθμό νέων καθημερινών προϊόντων, για διασκέδαση αλλά και επαγγελματική χρήση, όχι απαραίτητα το ίδιο ποιοτικών, αλλά κατ’ απομίμηση των “brandnames” των δυτικών πολυεθνικών εταιρειών, τα οποία θα προμηθευόταν ευχερώς από τις φθηνές αγορές παραγωγής τους στην Ασία και ιδίως την Κίνα, θα τα «αναβάπτιζαν» (rebranding) ως προϊόντα γνωστών εργοστασιακών μαρκών πολυεθνικών των Ε.Ε. και ΗΠΑ και θα τα μοσχοπωλούσαν σε υψηλές τιμές σε σχέση με την πραγματική αξία τους, μαζικά δε, αποκομίζοντας πολλαπλάσιο εμπορικό κέρδος (υπεραξία) μέχρι να κορεστεί η δίψα των καταναλωτών αυτών για τεχνολογική ανάκαμψη και εκσυγχρονισμό, επί ματαίω δε για ισότητα και δικαιοσύνη, αλλά στην πραγματικότητα λόγω της καταναλωτικής μανίας και ματαιοδοξίας που γεννάται από την κατ’ επίφαση αυτοδιάθεση και αναγνώριση ατομικών δικαιωμάτων στα πλαίσια του φιλελεύθερου συστήματος οικονομίας της αγοράς. Εκμεταλλευόμενοι έτσι την οικονομική και κοινωνική συγκυρία της εποχής, ανέπτυξαν ένα τέτοιο σπουδαίο δίκτυο σε παρθένο έδαφος από εμπορικής απόψεως, το σχεδίασαν, το οργάνωσαν συστηματικά, πρόβλεψαν τις ανάγκες και τον τρόπο δράσης τους και κατάφεραν να πλουτίσουν από το παρεμπόριο «κάτω από τη μύτη» της Ε.Ε., η οποία

μέχρι να νομοθετήσει και να λάβει θεσμικά μέτρα δράσης, προληπτικά ή κατασταλτικά, και να αναπτύξει ανάλογους μηχανισμούς ελέγχου και κυρώσεων, ομοίως δε και τα κράτη μέλη της στην εσωτερική έννομη τάξη τους, ήδη το οργανωμένο έγκλημα είχε αποδώσει πλούσιους καρπούς για τους αποδέκτες του και συνέχιζε ακάθεκτο για νέες προκλήσεις και κατακτήσεις πλούτου, με την κατάκτηση της παραοικονομίας.

Μέτρα αντιμετώπισης και Αντεγκληματική Πολιτική

Η (υπερεθνική) οργανωμένη εγκληματική δράση παραμένει ένα ιδιαίτερα σοβαρό εγκληματικό φαινόμενο με ποικίλες διαστάσεις, το οποίο οφείλει η Πολιτεία να αντιμετωπίσει, σεβόμενη παράλληλα τα ατομικά δικαιώματα και τις ελευθερίες, αλλά και τις φιλελεύθερες δικαιοκτικές αρχές και τα κεκτημένα του Ποινικού Δικαίου.²³ Το φαινόμενο αυτό εισβάλλει πλέον σε όλους τους τομείς της κοινωνίας και καθίσταται εξωθεσμικός, πλην όμως αποφασιστικός, παράγοντας διαμόρφωσης της κοινωνικής πραγματικότητας.²⁴ Ο χαρακτήρας της εγκληματικής οργάνωσης είναι εν συνόλω επιχειρηματικός, η δομή μπορεί να αλλάξει (εγκληματικά δίκτυα ή κάθετη οργάνωση κλπ.), η επιδίωξη όμως του οργανωμένου εγκλήματος (όπως και κάθε επιχείρησης) είναι σταθερή: το μέγιστο περιουσιακό κέρδος. Για τον λόγο αυτό κανένα προληπτικό ή κατασταλτικό μέτρο δεν θα μπορέσει μακροπρόθεσμα να αποδώσει, εάν δε ληφθεί σοβαρά υπόψη το οργανόγραμμα λειτουργίας της

²³ Βουγιούκας Κ. (1999), “Το οργανωμένο έγκλημα γενικώς, σε συνδυασμό με τη βία και την τρομοκρατία, ειδικότερα, στο επίκεντρο παλαιότερων και προσφάτων εκδηλώσεων διεθνών οργανώσεων και οργανισμών”, στο: *Υπεράσπιση 1999*, σελ.515, 522-523, Μυλωνόπουλος, Χ. (2004), “Η αμφισβήτηση των ατομικών δικαιωμάτων στο νέο διεθνές περιβάλλον”, στο: ΝοΒ 52/2004, σελ. 769επ., Χλούπης, Γ. (2005), ό.π., σελ.250, του ιδίου. (2015), “Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της αντιμετώπισης σύγχρονων μορφών εγκληματικής δράσης και ειδικότερα του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος”, στο: Περιοδικό «Εγκληματολογία», τ.1-2/2015, σελ.66-76.

²⁴ Δημητράτος, Ν. (1999), “Οργανωμένο έγκλημα: θεωρητική προσέγγιση ενός κοινωνικού και ποινικού προβλήματος”, στο: *Ποιν. Χρ. ΜΘ* /1999, σελ.304-305.

εγκληματικής επιχείρησης, δηλαδή το συνολικό κόστος ροής των αγαθών που διακινεί από το σημείο παραγωγής τους στο σημείο κατανάλωσης. Η σε βάθος κατανόηση αυτής της εφοδιαστικής αλυσίδας (logistics του εγκλήματος) θα οδηγήσει στην επιλογή και υλοποίηση των πιο αποτελεσματικών μέτρων κατά της εγκληματικής δράσης της. Εφόσον η δράση έχει επιχειρηματικό χαρακτήρα, τότε δεν επαρκούν οι αυστηρότερες ποινικές κυρώσεις για να λειτουργήσουν ως ανασχετικοί της διάπραξης εγκλημάτων παράγοντες, καθόσον αποτελούν αποσπασματική μέτρα, αλλά αντίθετα απαιτείται η στοχευμένη πρόληψη²⁵ και η οργανωμένη καταστολή, ενώ θα εξυπηρετούσε και η διαφάνεια των πραγμάτων και η θεραπεία των εγκληματικών παραγόντων. Εάν δεν μπορεί κανείς να καταργήσει την παράνομη αγορά, μπορεί, ωστόσο, να αποτρέψει την επέκταση του οργανωμένου εγκλήματος στη νόμιμη αγορά, να αποκλείσει την παρείσφρησή του και εδραιώσει την κοινωνική ζωή, τη ροή της παραβατικότητας προς του ευάλωτους να ανακόψει τη διάβρωση των θεσμών και της κοινωνίας. Δηλαδή, για το οργανωμένο έγκλημα, το πιο αποτελεσματικό θα είναι να εξαλειφθούν οι παράγοντες που οδηγούν στην εκδήλωση της εγκληματικής δράσης του (κοινωνική πρόληψη), παρά να ενισχυθούν αυτοί που δυσκολεύουν τη δράση του, χωρίς τούτο να σημαίνει, πάντως, ότι εγκαταλείπονται ή αμβλύνονται οι προσπάθειες δυσχεράνσης της εγκληματικής δράσης (περιστασιακή πρόληψη).²⁶ Η προληπτική πολιτική πρέπει ως βασική κατεύθυνση να έχει τη μείωση των ευκαιριών (νομικών, κοινωνικών, πολιτικών, τεχνικών, οικονομικών) που παρέχονται στις εγκληματικές οργανώσεις προς ενίσχυση της δράσης τους. Πρέπει έτσι να ληφθούν κοινωνικά μέτρα που να θωρακίζουν την αντίσταση και τη θέση των ευάλωτων ιδίως κοινωνικών ομάδων, ώστε

να μην αποτελούν στελέχη ή θύματα της δράσης του οργανωμένου εγκλήματος.²⁷

Αποκλειστικά η προώθηση της τάσης αυστηροποίησης των ποινικών κυρώσεων, της επαύξησης της τιμωρητικότητας, της περισσότερης αστυνόμευσης και της διεύρυνσης της σωφρονιστικής πολιτικής ως κατεύθυνση Αντεγκληματικής Πολιτικής δεν έχει αποδειχθεί στην πράξη αποτελεσματική ούτε έχει επιβεβαιωθεί από επιστημονικές έρευνες ως η πλέον πρόσφορη λύση.²⁸ Χρειάζεται, ωστόσο, εξορθολογισμός και βελτίωση του συστήματος καταστολής, ώστε να εμπεδωθεί από τους επίδοξους κακοποιούς ότι δεν υπάρχουν διέξοδοι διαφυγής από την αυστηρότητα και κυριαρχία του νόμου.²⁹ Απαιτείται, λοιπόν, συνδυασμός, εξέλιξη στους ελεγκτικούς μηχανισμούς, εποπτεία, μελέτη και λήψη καίριων και ριζικών αποφάσεων στη βάση του προβλήματος οργάνωσης του εγκλήματος και όχι (μόνο) στα εγκληματικά αποτελέσματα και στα μέσα του, καθώς και η εφαρμογή μιας σύγχρονης και αποτελεσματικής Αντεγκληματικής Πολιτικής με βάρος όχι μόνο στις ποινικές κυρώσεις, αλλά και στις κυρώσεις αστικού ή διοικητικού δικαίου (λ.χ. κλείσιμο επιχειρήσεων, απαγόρευση επαγγελματικής δραστηριότητας), σε συνδυασμό με αυστηρό χρηματοοικονομικό έλεγχο σε καταθέσεις και περιουσιακά στοιχεία, με συνεργασία μεταξύ αρμοδίων υπηρεσιών δίωξης, αλλά και των κρατών με διεθνείς φορείς (Interpol, Eurropol), εναρμόνιση των νομοθεσιών διεθνώς και κυρίως συνειδητοποίηση της σοβαρότητας του οργανωμένου εγκλήματος από την κοινωνία και πολιτική βούληση για την αντιμετώπισή του.³⁰

²⁷ Χλούπης, Γ. (2021), ό.π., σελ.48-49.

²⁸ Χλούπης, Γ. (2021), ό.π., σελ.49.

²⁹ Κωστάρας, Α. (2000). "Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος", εισήγηση στα Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου με θέμα: «Το οργανωμένο έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου». Αθήνα: Σάκκουλας, σελ.87.

³⁰ Χλούπης, Γ. (2021), ό.π., σελ.56-57, 63-64, Αλεξιάδης, Σ. (1989). Ανακριτική, β' έκδ. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, σελ.83, Γαρδίκας, Κ.Γ. (1962). "Η διεθνής των αστυνομικών συνεργασία. Η Interpol", στο: *ΠοινΧρ ΒΒ* /1962.473.

²⁵ Φαρσεδάκης, Ι. (2016), "Η πρόληψη του εγκλήματος ως μέσον αντεγκληματικής πολιτικής", στο: Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.) (2016). *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Ν.Κουράκη*, σελ.169-181.

²⁶ Σπινέλλη, Κ.Δ. (1982), *Η γενική πρόληψη των εγκλημάτων. Θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση μορφών κοινωνικού ελέγχου*. ΠΟΙΝΙΚΑ αριθ. 11. Αθήνα: Σάκκουλας, σελ.58επ., 72επ..

καθώς «κάθε κοινωνία έχει το οργανωμένο έγκλημα που της αξίζει».³¹ Ενόψει του ότι το οργανωμένο έγκλημα λειτουργεί με βάση τις αρχές της οικονομίας της αγοράς επιδιώκοντας τη μεγιστοποίηση του κέρδους με την ελαχιστοποίηση της κρατικής παρέμβασης, πρέπει σε αυτό να εστιάζουν οι σχεδιαστές της Αντεγκληματικής Πολιτικής, αφού η παράνομη αγορά λειτουργεί, διότι υπάρχει ζήτηση γι' αυτό που προσφέρει. Επομένως, πρέπει αφού μελετηθούν με επιμέλεια, έρευνα και διαφάνεια και με επιστημονικά κριτήρια, να μειωθούν και απομονωθούν οι παράγοντες που προκαλούν τη ζήτηση στην καθημερινότητα των πολιτών, της κοινωνίας και της οργανωμένης δομής, συγκρότησης και λειτουργίας, ενός σύγχρονου κράτους δικαίου³² ως Πολιτείας.

Επίλογος

Το έγκλημα είναι μια αναπόφευκτη «κανονικότητα» στη ζωή μας, σύμφωνα με τη διδασκαλία του E.Durkheim. Κάθε κοινωνία έχει το (οργανωμένο) έγκλημα που της αξίζει. Οφείλει, ωστόσο, να βρίσκει λύσεις για την αντιμετώπισή του μέσω της χάραξης και υλοποίησης μιας σύγχρονης, πρόσφορης και αποτελεσματικής Αντεγκληματικής Πολιτικής, όχι μόνο σε επίπεδο καταστολής, τιμωρητικότητας και αυστηροποίησης ελεγκτικών μηχανισμών, αλλά και με ενίσχυση της διαφάνειας, τον εκσυγχρονισμό και την εφαρμογή του ανάλογου θεσμικού πλαισίου, την ενημέρωση και συνεργασία των φορέων τυπικού κοινωνικού ελέγχου, αλλά και την οργάνωση της πρόληψης, με ανάπτυξη προνοιακών δομών και προγραμμάτων, τη θεσμοθέτηση προνοιακών παροχών και την εκπαίδευση και επιμόρφωση των πολιτών και των επαγγελματιών του ΣΑΠΔ, καθώς και τη στόχευση στήριξης των ανασχετικών προς τη βίαιη και οργανωμένη εγκληματικότητα παραγόντων, που αποτρέπουν την επικράτηση όσων παραγόντων καλλιεργούν το έδαφος της ανοχής και της ροπής προς το οργανωμένο έγκλημα και το εύκολο κέρδος που αυτό αφειδώς εγγυάται,

³¹ Berghuis, B. & De Waard, J. (2011). "How not to provide organized crime with opportunities", στο: *Justitiele Verkenningen (Legal Explorations)*, vol. 37, no. 2, April 2011, σελ.108.

³² Κουράκης, Ν. (2006), "Ασφάλεια & ελευθερία. Τα μεταξύ τους στατικά και δυναμικά όρια", στο: ΝοΒ 54.1225-1226.

ιδίως προς του ευάλωτους και περιθωριοποιημένους αυτού του κόσμου, οι οποίοι ολισθαίνουν στα πλοκάμια της οργανωμένης εγκληματικότητας, εν αγνοία τους, αλλά και με την ευχέρεια και την ελπίδα της διαφυγής των κυρώσεων του νόμου και της επιβίωσης, του ονείρου για ευημερία και κέρδος, για την έξοδο από την αφάνεια, την ανέχεια, την εξαθλίωση, την αβεβαιότητα και την αγωνία της επιβίωσης. Ιδίως δε οι θεσμικοί φορείς στο πλαίσιο του κράτους δικαίου, αλλά και σε διεθνές επίπεδο, η Ε.Ε., ο Ο.Η.Ε. έχουν θεσμική υποχρέωση καταπολέμησης και οργάνωσης αντίρροπων-ανασχετικών πολιτικών για την καταπολέμηση όχι μόνο του ίδιου του οργανωμένου εγκλήματος, αλλά προεχόντως των παραγόντων εγκληματογένεσης και δη μέσω επιστημονικής έρευνας και παρακολούθησης της εξέλιξης και των δεδομένων διεθνώς, διότι από τη φύση και τον στόχο του, το οργανωμένο έγκλημα βρίσκεται βήματα μπροστά από την ποινική νομοθεσία, τα μέτρα καταστολής και τις επιχειρησιακές δομές και αποστολές.

Το ζήτημα είναι καίριο, απασχολεί καθημερινά και θα εξακολουθήσει, οι λύσεις διαρκώς αναζητούνται και τα μέτρα πρέπει να επικαιροποιούνται, ο αγώνας είναι συνεχής σε εγχώριο και διεθνικό/υπερεθνικό επίπεδο, διότι το οργανωμένο έγκλημα δεν αφορά μόνο την παραβίαση της νομοθεσίας, της κρατικής κυριαρχίας εδαφικής της προνομιακής διαχείρισης της επιβολής «νόμιμης βίας», αλλά πλήττει την ελεύθερη και κοινωφελή οικονομία και προκαλεί ανασφάλεια και φόβο του εγκλήματος³³ λόγω των απειλών και της έλλειψης ηθικών αναστολών, της χρήσης πρακτικών τυφλής και εγκληματικής βίας και διαφθοράς,³⁴ που κλονίζει την εμπιστοσύνη των πολιτών στην κρατική κυριαρχία και ασφάλεια, η αποτελεσματική αντιμετώπιση του οποίου συνιστά ζήτημα Δικαιοσύνης, πολιτισμού, κοινωνικής και πολιτειακής επιβίωσης, και πρωτίστως προφύλαξης

³³ Ζαραφώνιτου, Χ. (2023α). "Ο φόβος του εγκλήματος ως πεδίο έρευνας κι αντεγκληματικής πολιτικής", στο: "Εγκλημα & τιμωρία. Ενημερωτικό δελτίο Ε.Ε.Ε.", τ.12, 3/2023, σελ.4-8, της ίδιας, (2023β). Ο φόβος του εγκλήματος-Ανάλεκτα. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

³⁴ Williams, Ph., Savona, E. (1996). *The United Nations and Transnational Organized Crime*, FRANK CASS&CO LTD, London.

από την ηθική έκπτωση και τη διαφθορά συνειδήσεων, την εξαθλίωση και εργαλειοποίηση των ανθρώπων, την εκμηδένιση της ατομικής υπόστασης, την αλλοίωση προσωπικοτήτων, τη διάβρωση θεσμών και την ηθική εκτροπή των σύγχρονων κοινωνιών, στην ορμή της άκρατης και ανεξέλεγκτης κερδοσκοπίας που εξυπηρετεί μονομερώς υψηλά και σκοτεινά συμφέροντα επιτήδειων και υποθηκεύει καταστροφικά και απάνθρωπα το μέλλον των πολιτών και των κοινωνιών τους σε παγκόσμιο επίπεδο. Η συνειδητοποίηση της σοβαρότητάς του και η πολιτική βούληση αντιμετώπισής του φαινομένου³⁵, ολιστική και πολυεπίπεδη, με κοινωνική πολιτική, διεπιστημονικότητα, κρατική οργάνωση και διεθνή συνεργασία, με στόχευση στους παράγοντες εγκληματογένεσης, μέσω της πρόληψης και της προνοιακής πλαισίωσης των θεσμών, πέραν των μέσων καταστολής, με σεβασμό στα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα και τις ελευθερίες³⁶ των πολιτών, συνιστά μείζον διακύβευμα της σύγχρονης Αντεγκληματικής Πολιτικής.

Βιβλιογραφία:

- **Αλεξιάδης Στ.** (1989), Ανακριτική, β' έκδ. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- **Schmid A.** (1995), "Transnational organized crime and its threat to democracy and the economy", στο: C. Fijnaut, J. Goethals, T. Peters, L. Walgrave "CHANGES IN SOCIETY, CRIME AND CRIMINAL JUSTICE IN EUROPE: A challenge for criminological education and research.", Vol. II International organised and corporate crime. Antwerpen, KLUWER LAW INTERNATIONAL, σελ.98.
- **Berghuis B., De Waard J.** (2011), "How not to provide organized crime with opportunities", στο: *Justitiele Verkenningen (Legal Explorations)*, vol. 37, no. 2, April 2011, σελ.108.
- **Βιδάλη Σ.** (2014), Αντεγκληματική Πολιτική. Από τη Μικροεγκληματικότητα έως το Οργανωμένο Έγκλημα.
- **Βλάσσης Δ.** (1998), *Convention on Organized Crime*, Εισήγηση σε διεθνές συνέδριο στην Ιταλία με θέμα: "Responding to the Challenges of Transnational Crime", Aosta Valley, 25-27 September 1998, σελ.2.
- **Βουγιούκας Κ.** (1999), "Το οργανωμένο έγκλημα γενικώς, σε συνδυασμό με τη βία και την τρομοκρατία, ειδικότερα, στο επίκεντρο παλαιότερων και προσφάτων εκδηλώσεων διεθνών οργανώσεων και οργανισμών", στο: *Υπεράσπιση 1999*, σελ.515, 522-523.
- **Bruggeman W.** (1998), "Υπερεθνικό έγκλημα: Οργανωμένο έγκλημα, πρόσφατες τάσεις και μελλοντικές προοπτικές", μετάφραση Ευαγγέλου Στεργιούλη, στο: *Ποιν.Δικ.1-2/1998*, σελ.113.
- **Γαρδίκας Γ.Κ.** (1962), Η διεθνής των αστυνομικών συνεργασία. Η Interpol, ΠοινΧρ ΙΒ' (1962).473.
- **Δημητράτος Ν.** (1999), "Οργανωμένο έγκλημα: θεωρητική προσέγγιση ενός κοινωνικού και ποινικού προβλήματος", στο: *Ποιν.Χρ. ΜΘ' /1999*, σελ.304-305.
- **Ζαραφωνίτου Χ.** (2016). "Βίαιη εγκληματικότητα και φόβος του εγκλήματος σε εποχές «κρίσης»", στο: *Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.) (2016), Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Ν. Κουράκη*, σελ.34-44.
- **Ζαραφωνίτου Χ.** (2023α), "Ο φόβος του εγκλήματος ως πεδίο έρευνας και αντεγκληματικής πολιτικής", στο: "Έγκλημα & τιμωρία. Ενημερωτικό δελτίο Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογίας.", τ.12, Μάρτιος 2023, σελ.4-8.
- **Ζαραφωνίτου Χ.** (2023β), *Ο φόβος του εγκλήματος-Ανάλεκτα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- **Καϊάφα-Γκμπάντι Μ.** (2003), "Η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος στην ΕΕ - Το ποινικό δίκαιο μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας των πολιτών", στο: *Ποιν. Δικ. 5/2003*, σελ.548επ.
- **Κουράκης Ν.** (1999), "Το οργανωμένο έγκλημα: Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισής του στην Ελλάδα", στο: *Ποιν.Δικ. 10/1999*.1026.
- **Κουράκης Ν.** (2006), "Ασφάλεια και ελευθερία. Τα μεταξύ τους στατικά και δυναμικά όρια", στο: *ΝοΒ 54*.1217επ.
- **Κωστάρας, Α.** (2000), "Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλή-

³⁵ Χλούπης, Γ. (2005), ό.π., σελ.489επ..

³⁶ Καϊάφα-Γκμπάντι Μ. (2003), "Η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος στην ΕΕ - Το ποινικό δίκαιο μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας των πολιτών", στο: *Ποιν.Δικ. 5/2003*, σελ.548επ., Τσιρίδης, Π. (2003), "Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο της Ε.Ε.", στο: *Δικηγορική Επικαιρότητα 69/11^{ος}-12ος 2003*, σελ.6επ., Χλούπης Γ.(2015), ό.π., σελ.66-76,

ματος”, εισήγηση στα Πρακτικά του Ζ΄ Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου με θέμα: «Το οργανωμένο έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου». Αθήνα: Σάκκουλας, σε.87.

- **Λίβος Ν.** (2000), Οργανωμένο έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του, Εισήγηση και Πρακτικά του Ζ΄ Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, Κομοτηνή 23-25 Οκτωβρίου 1998: Το οργανωμένο έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου. Αθήνα: Σάκκουλας, 2000.

- **Λίβος Ν.** (2007), Οργανωμένο Έγκλημα & Ειδικές Ανακριτικές Πράξεις, Τ. Ι: Δογματική του οργανωμένου εγκλήματος: Ο εγκληματολογικο-δογματικός φαινότυπος του οργανωμένου εγκλήματος. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας.

- **Μυλωνόπουλος Χ.** (2000), Οργανωμένο έγκλημα και διεθνές ποινικό δίκαιο, Πρακτικά Ζ΄ Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελλ.Ετ.Π.Δ. με θέμα: «Το οργανωμένο έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου», σελ.113.

- **Μυλωνόπουλος, Χ.** (2004), “Η αμφισβήτηση των ατομικών δικαιωμάτων στο νέο διεθνές περιβάλλον”, στο: ΝοΒ 52.769επ.

- **Παπαχαράλαμπος Χ.** (1998), Ενοιολόγηση του οργανωμένου εγκλήματος - διεθνής νομοθέτηση - στάση της Ελληνικής έννομης τάξης, Ποιν.Δικ. 7/1998.689.

- **Σαβιάνο Ρ.** (2006), Γόμορρα. Αθήνα: Πατάκης.

- **Σπινέλλη Κ. Δ.** (1982), Η γενική πρόληψη των εγκλημάτων. Θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση μορφών κοινωνικού ελέγχου. ΠΟΙΝΙΚΑ αριθ. 11. Αθήνα: Σάκκουλας.

- **Σταμούλη Ε.** (2018), “Ποινική Δικαιοσύνη & εξουσίες: το παράδειγμα του οργανωμένου εγκλήματος”, στο: Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου. Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα κι εγκληματολογικός λόγος: 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?”.

- **Σταμούλη Ε.** (2019), Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα στο «Εγκλήματα των ισχυρών», επιμ.: Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, Χ. Παπαχαράλαμπος. Εκδόσεις ΕΑΠ, 2019.

- **Σταμούλη Ε.** (2016). “Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές”, στο: Τιμητικός τόμος για τον Καθ. Ν.Κουράκη, Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή κρίσης, Α΄ τόμ.. Αθήνα: Αντ. Σάκκουλας, σελ.1195.

- **Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε.** (2005), Οργανωμένο Έγκλημα και τρομοκρατία. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

- **Τραγάκης Γ.** (1996), Οργανωμένο έγκλημα και ξέπλυμα βρώμικου χρήματος. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

- **Τσιρίδης, Π.** (2003), “Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο της Ε.Ε.”, στο: Δικηγορική Επικαιρότητα 69/Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2003, σελ.6επ.

- **Φαρσεδάκης, Ι.** (2016), “Η πρόληψη του εγκλήματος ως μέσον αντεγκληματικής πολιτικής”, στο: Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.) (2016). Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Ν. Κουράκη, σελ.169-181.

- **Χαραλαμπίδης Α.** (2020). Ο Νέος Ποινικός Κώδικας. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

- **Χλούπης Γ.** (2005), Διασυνοριακό και υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.

- **Χλούπης Γ.**(2015), Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της αντιμετώπισης σύγχρονων μορφών εγκληματικής δράσης κι ειδικότερα του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, Εγκληματολογία,1-2/2015, σελ.66-76.

- **Χλούπης Γ.** (2019), “Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος”, στο: Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαράλαμπος, Χ. (επιμ.) (2019). Εγκλήματα των ισχυρών. Εκδ. ΕΑΠ, σελ. 214.

- **Χλούπης Γ.** (2020), “Το άρθρο 187 ΠΚ.Οι περιπτώσεις μιας εγκληματικής οργάνωσης”, στο: ΠοινΔνη, τ.6/2020, σελ.536επ.

- **Williams Ph.- Savona E.** (1996), *The United Nations and Transnational Organized Crime*, FRANK CASS & CO LTD, London.

Νομολογία:

- ΑΠ 210/2017 ΤΝΠ Νόμος & ΑΠ 473/2011 ΠοινΧρ 2012.179

Δημοσιεύματα στον Ηλεκτρονικό Τύπο:

- **Η Μαφία δανειοδοτεί εταιρίες με πρόβλημα ρευστότητας, Πέτρα Καμίνσκι,**

<https://www.dw.com/el/%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE>

<https://www.imerodromos.gr/italia-i-mafia-daneizei-se-etaireies-me-to-azimioto/>

• **Ιταλία: Η μαφία δανείζει σε εταιρείες με το αζημίωτο....., Ημερόδρομος, 19-8-2020**

<https://www.imerodromos.gr/italia-i-mafia-daneizei-se-etaireies-me-to-azimioto/>

• **Η επιστροφή της ναπολιτάνικης Καμόρας, Ντανιέλα Ντε Λορέντσο**

<https://www.dw.com/el/%CE%B7-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%83%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%86%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82%CE%BD%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%AC%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8C%CF%81%CE%B1%CF%82/a-53569254>

• **Πανδημία: το νέο πεδίο δράσης της ιταλικής μαφίας, Πέτρα Καμίνσκι**

<https://www.dw.com/el/%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%84%CE%BF%CE%BD%CE%AD%CE%BF%CF%80%CE%B5%CE%B4%CE%AF%CE%BF%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7%CF%82%CF%84%CE%B7%CF%82%CE%B9%CF%84%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82%CE%BC%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1%CF%82/a-55804944>

• **Τα σκουπίδια της Καμόρα και οι πολιτικοί, Kirstin Hausen/Ειρήνη Αναστασοπούλου**

<https://www.dw.com/el/%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%80%CE%AF%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%B7%CF%82%CE%BA%CE%B1%CE%BC%CF%8C%CF%81%CE%B1%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CE%B9%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%AF/a-17752578>

<https://www.protagon.gr/themata/pws-i-mafia-kanei-xryses-douleies-sta-italiko-esy-44342084400>

• **Οι μαφιόζοι των ημερών μας-Τα μεγάλα αφεντικά του παγκοσμίου συνδικάτου του εγκλήματος**

<https://www.newsbeast.gr/world/arthro/480315/oi-mafiozoi-ton-imeron-mas>

• **Δέκα πράγματα που δε γνωρίζετε για τη Μαφία**
<https://www.news247.gr/afieromata/deka-pragmata-poy-den-gnorizate-gia-ti-mafia.6327090.html>

• **Αντιμετωπίστε τη μαφία με το ιταλικό μοντέλο, Ρομπέρτο Σαβιάνο, «Η Καθημερινή»**

<https://www.kathimerini.gr/world/561389980/antimetopiste-ti-mafia-me-to-italiko-montelo/>

• **Greek Mafia: Πώς λειτουργεί το οργανωμένο έγκλημα- Η ΕΛ.ΑΣ. αλλάζει το επιχειρησιακό της σχέδιο, 2-6-2021**

<https://www.in.gr/2021/06/02/greece/greek-mafia-pos-leitourgei-organomeno-egklima-el-allazei-epixeirisiakotis-sxedio/>

• **Θα ζήσουμε κι άλλες δολοφονίες στη μάχη με τη Λερναία Ύδρα, Αντώνης Μαγγανάς, Καθηγητής Εγκληματολογίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2-6-2021, ethnos.gr**

https://www.ethnos.gr/ellada/159714_kathigitis-egklimatologias-sto-ethnosgr-tha-zisoyme-ki-alles-dolofonies-sti-mahi-me

• **Μαφία: Πώς εκμεταλλεύεται τον κορωνοϊό στην Ιταλία και όχι μόνο, skai.gr**

<https://www.skai.gr/news/world/pos-i-mafia-ekmetalleyetai-ton-koronoio-stin-italia-kai-oxi-mono>
Όψεις του οργανωμένου εγκλήματος. Η Συμμορία από τη Σικελία, Matthijs Krul, 1-12-2013, The sicilian klan - Jacobin Magazine, <https://barikat.gr/content/opseis-toy-organomenoy-egklimatoy-i-symmoria-apoti-sikelia>

• **Γιακούζα: Όλα όσα δεν γνωρίζετε για την Ιαπωνική Μαφία, Perpetual Team, 20-3-2021**

<https://perpetual.gr/crime-scene/giakouza-ola-osa-den-gnwrizate-gia-thn-iapwnikh-mafia/>

• **Έτοιμη η ιταλική μαφία να "βάλει χέρι" στο Ταμείο Ανάκαμψης της ΕΕ, Δανάη Μαραγκουδάκη, 12-6-2021, [Capital.gr https://www.capital.gr/diethni/3552328/etoimi-i-italiki-mafia-na-balei-xeri-sto-tameio-anakampsis-tis-ee](https://www.capital.gr/diethni/3552328/etoimi-i-italiki-mafia-na-balei-xeri-sto-tameio-anakampsis-tis-ee)**

Τέχνη-Κινηματογράφος & Οργανωμένο Έγκλημα:

- Ταινία του **Francis Ford Coppola: «Ο Νονός»** (“The Godfather I & II”), 1972 & 1974.
- Ταινία του **Matteo Garrone: «Γόμορρα»** (“Gomorra”), 2008.
- Ταινία του **Martin Scorsese: «Ο Ιρλανδός»** (“The Irishman”), 2019.

4.ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ:

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ

Ειρήνη Σταμούλη,

Δρος Εγκληματολογίας, Μέλους ΣΕΠ στο Ε.Α.Π στο ΠΜΣ Εγκληματολογικές και Ποινικές Προσεγγίσεις της Διαφθοράς, του Οικονομικού και του Οργανωμένου εγκλήματος, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών

Εισαγωγή

Το οργανωμένο έγκλημα αναδείχθηκε σταδιακά ήδη από τη δεκαετία του '90, σε πρωταρχικό ζήτημα ασφάλειας σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο.¹ Αυτό αποτυπώνεται μεταξύ άλλων στην κινητοποίηση της διεθνούς κοινότητας για την κατάρτιση ενός κοινού νομοθετικού ορισμού και στο έντονο ενδιαφέρον των κρατών να αναπτύξουν δημόσιες πολιτικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου, ειδικά στους τομείς του ποινικού δικαίου, της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας

¹ Passas, N., (2001), “Globalization and Transnational Crime: Effects of Criminogenic Asymmetries” στο Williams, Ph. & Vlassis, D., *Combating Transnational Crime. Concepts, Activities and Responses*, Λονδίνο: Frank Cass.

καθώς και του εντοπισμού και της δήμευσης των προϊόντων του οργανωμένου εγκλήματος.² Πρόκειται για πολιτικές που εντάσσονται στο πλαίσιο διαμόρφωσης ενός ευρύτερου συστήματος κοινωνικού ελέγχου και διακυβέρνησης που προωθεί την ασφάλεια μέσα από υπερκρατικές και διακρατικές δομές, και σχετικοποιεί τα όρια ανάμεσα στην εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια.³ Βασικά χαρακτηριστικά τους είναι η τάση «αποκρατικοποίησης» του κοινωνικού ελέγχου⁴ και η ενίσχυση των κατασταλτικών μηχανισμών,⁵ καθώς και η διαμόρφωση ενός φάσματος παρεμβάσεων σε πολλά επίπεδα της κοινωνικής και οικονομικής ζωής «και σε υπο-κατηγορίες εγκλημάτων με στόχο να πλήξουν τα ευάλωτα σημεία των εγκληματικών επιχειρήσεων».⁶ Πρόκειται για πολιτικές που δίνουν έμφαση στον προληπτικό και περιστασιακό έλεγχο του εγκλήματος, στην επεξεργασία της πληροφορίας, ενώ η κοινωνική πρόληψη του φαινομένου δεν περιλαμβάνεται στα πεδία της εφαρμοσμένης πολιτικής.⁷

² βλ. μεταξύ άλλων Συμεωνίδου - Καστανίδου, Ε. (2007), *Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία*, Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σ. 2-12, Σταμούλη, Ε. (2015) *Πολιτικές ασφάλειας στην Ελλάδα σε σχέση με το οργανωμένο έγκλημα και την τρομοκρατία και οι συνέπειές τους στην αντεγκληματική πολιτική, διδακτορική διατριβή, Χλούπης Γ., Οι περιπέτειες μιας εγκληματικής Οργάνωσης*, Ποινική Δικαιοσύνη, 6/2020.

³ βλ. σχετ. Νικολόπουλος, Γ., (2007), “Πέρα από το κράτος: Όψεις και αντινομίες του ευρωπαϊκού κοινωνικού ελέγχου” σε *Τιμητικό Τόμο για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη*, Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σ. 1139.

⁴ βλ. Σύμφωνα με τον Νικολόπουλο, «οι τάσεις αποκρατικοποίησης του κοινωνικού ελέγχου -είτε αναπτύσσονται στο εσωτερικό των κρατών είτε το υπερβαίνουν- επιφέρουν σημαντικές ανισορροπίες στις δικαιοπολιτικά επιβεβλημένες οριοθετήσεις ανάμεσα στις λειτουργίες του ποινικού δικαίου, της αντεγκληματικής πολιτικής και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: συγκεκριμένα διακυβεύονται τόσο οι εγγυητικές λειτουργίες του ποινικού δικαίου ως ορίου της αντεγκληματικής πολιτικής όσο και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως ορίου του ποινικού δικαίου», σε Νικολόπουλος, Γ., (2007), *ό.π.*, σ. 1142.

⁵ Βλ. Ενδεικτικά Calderoni, F., (2010), *Organized crime legislation in the European Union*. Χαιδελβέργη: Springer, σ. 2.

⁶ Βιδάλη Σ., (2017), *Πέρα από τα όρια - Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 167.

⁷ Ό.π. σ. 167.

Η σταδιακή διαμόρφωση αυτών των πολιτικών ασφάλειας κατέστη αναγκαία μεταξύ άλλων και λόγω της επέκτασης του φαινομένου κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Η υπερεθνική δράση του οργανωμένου εγκλήματος ανέδειξε την ευελιξία και την προσαρμοστικότητα του στον φιλελεύθερο διεθνοποιημένο καπιταλισμό, στις συνεχώς μεταβαλλόμενες καταστάσεις, στη δυναμική της αγοράς αλλά και στις τεχνολογικές εξελίξεις. Ειδικότερα, ο εκσυγχρονισμός και η μετεξέλιξη παραδοσιακών εγκλημάτων σε επιχειρηματικές εγκληματικές δραστηριότητες με δίκτυα διεθνούς δράσης, ήταν επακόλουθο των δομικών μεταβολών του τέλους του εικοστού αιώνα και κυρίως των κοινωνικών και οικονομικών διεργασιών της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης.⁸ Έτσι, η ποσοτική επέκταση και η ποιοτική αναβάθμιση του οργανωμένου εγκλήματος συνδέεται άρρηκτα με α) την εξασθένιση των έθνους – κράτους και την αξιοποίηση εκ μέρους των εγκληματικών οργανώσεων των ελλείψεων ελέγχου,⁹ β) την ενίσχυση των ανισοτήτων, της ισχύος και του πλούτου,¹⁰

γ) την διευκόλυνση της διακίνησης των ατόμων, των αγαθών και των κεφαλαίων, η οποία οδήγησε σε αύξηση των παράνομων επιχειρήσεων και των ευκαιριών για απόκτηση παράνομου κέρδους,¹¹ δ) την δημιουργία μιας παγκόσμιας αγοράς και την παράλληλη ανάπτυξη της μαύρης αγοράς¹² και ε) την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών.¹³

Η ποιοτική μεταβολή του φαινομένου και η κρισιμότητα της αντιμετώπισης του, όπως αυτή αποτυπώθηκε στο δημόσιο λόγο, συνέβαλε μεταξύ άλλων στην αύξηση των αισθημάτων ανασφάλειας, αβεβαιότητας και φόβου του κοινού. Σύμφωνα με το Ειδικό Ευρωβαρόμετρο για τη στάση των Ευρωπαίων απέναντι στην ασφάλεια (2017), το οργανωμένο έγκλημα θεωρείται σημαντική πρόκληση για την ασφάλεια για την συντριπτική πλειονότητα των κατοίκων της Ε.Ε. (το 93% των ερωτηθέντων εκτιμά ότι είναι σημαντικό ζήτημα ασφάλειας).¹⁴ Η επικινδυνότητα και η ευελιξία του φαινομένου αποτυπώνεται και στην Ειδική Στρατηγική της Ε.Ε. για το Οργανωμένο Έγκλημα (2021-2025), η οποία υιοθετήθηκε για πρώτη φορά προκειμένου να ενισχύει τις πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση του διασυνοριακού οργανωμένου εγκλήματος σε ευρωπαϊκό επίπεδο, και ειδικά σε κρίσιμους τομείς όπως η αστυνομική και δικαστική συνεργασία και η ανταλλαγή των πληροφοριών.¹⁵

⁸ Για την επίδραση των κοινωνικών και οικονομικών μετασχηματισμών στην ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος, βλ. ενδεικτικά Lea, J. (2002), *Crime & Modernity*, Λονδίνο: Sage Publications.

⁹ Η Shelley αναφέρει ότι το κενό που άφησε η αποδυναμωμένη κρατική εξουσία καλύφθηκε αιφνιδώς από το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, το οποίο χαρακτηρίζει ως ένα νέο αυταρχισμό (new authoritarianism). Shelley, L., (2008), «Transnational Organized Crime: The New Authoritarianism», στο H. Richard Friman-Peter Andreas, *The Illicit Global Economy and State Power*, Νέα Υόρκη: Rowman & Littlefield, σ. 25-32.

¹⁰ Passas, N., (2001), «Globalization and Transnational Crime: Effects of Criminogenic Asymmetries», στο Williams, P., & Vlassis, D. (2001), *Combating transnational crime: concepts, activities, and responses*, Psychology Press, σ. 37. Σε σχέση με τις εγκληματογενείς ασυμμετρίες που παράγει η παγκοσμιοποίηση, ο Δημόπουλος παραθέτει την προσέγγιση του Passas, επισημαίνοντας ότι «οι διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης παράγουν έναν αριθμό ασυμμετριών με σύνθετα εγκληματογενή αποτελέσματα. Με άλλα λόγια οι εν λόγω ασυμμετρίες ασκούν καταλυτική επίδραση στην παγκοσμιοποίηση προκειμένου αυτή να παράγει εγκληματικές ευκαιρίες, κίνητρα για την αξιοποίηση αυτών των ευκαιριών και αδύναμους ελέγχους τούτων. Οι ασυμμετρίες παρουσιάζονται με πολλές μορφές κι επιδρούν σε όλους τους τομείς του εμπορίου και της οικονομίας», βλ. σχετ. Δημόπουλος, Χ., (2003). Η Παγκοσμιοποίηση του εγκλήματος (κατά την αγγλοσαξονική βιβλιογραφία). Σειρά Εγκληματολογικά. Κομοτηνή: Σάκκουλας ό.π., σ. 105.

¹¹ Βλ. Δημόπουλος, Χ. (2003), ό.π., σ. 39.

¹² Αντωνόπουλος, Γ. & Παπανικολάου Γ. (2016). *Καπιταλισμός Χωρίς Άδεια: η ελληνική περίπτωση*. Σε Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης. Τιμητικός τόμος για το Νέστορα Κουράκη. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλας.

¹³ Βλ. σχετ. Σταμούλη, Ε., (2016). *Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές*. Σε Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης. Τιμητικός τόμος για το Νέστορα Κουράκη. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλας.

¹⁴ Special Eurobarometer 464b: Europeans' attitudes towards security (12.12.2017) Directorate-General for Communication, http://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S1569_87_4_464B_ENG

¹⁵ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με τη στρατηγική της Ε.Ε. για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος 2021-2025. (14.04.2021) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52021DC0170>

Στην εισαγωγή της παραπάνω Στρατηγικής επισημαίνεται μεταξύ άλλων ότι το οργανωμένο έγκλημα συνιστά σημαντική απειλή για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις και τους κρατικούς θεσμούς, καθώς και την οικονομία της Ευρώπης στο σύνολό της. Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2021), τα έσοδα του οργανωμένου εγκλήματος στις εννέα βασικές παράνομες αγορές¹⁶ στην Ε.Ε. για το έτος 2019 προσεγγίζονται σε 139 δισ. EUR2, που αντιστοιχεί στο 1 % του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος της Ε.Ε. (ειδικότερα τα έσοδα κυμαίνονταν από 92 έως 188 δισεκατομμύρια ευρώ με μέση τιμή 139 δισεκατομμύρια ευρώ). Σε προηγούμενη παρεμφερή έρευνα, ο ετήσιος «τζίρος» του οργανωμένου εγκλήματος στην Ε.Ε. για το έτος 2013 ανήλθε στα 110 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως, (περίπου το 1% του ευρωπαϊκού ΑΕΠ),¹⁷ με την ετήσια απόληψη από το εμπόριο ναρκωτικών μόνο να εκτιμάται σε 28

¹⁶ Οι εννέα αγορές είναι οι εξής: παράνομα ναρκωτικά, εμπορία ανθρώπων, παράνομη διακίνηση μεταναστών, απάτη (ενδοοικονομική απάτη αφανούς εμπόρου, προσβολή δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, απάτη στον τομέα των τροφίμων), περιβαλλοντικό έγκλημα (παράνομα απόβλητα και παράνομη εμπορία άγριων ειδών), παράνομα πυροβόλα όπλα, παράνομα προϊόντα καπνού, δραστηριότητες κυβερνοεγκλήματος, οργανωμένο έγκλημα κατά της ιδιοκτησίας Ένας από τους πρωταρχικούς στόχους αυτής της μελέτης ήταν να εκτιμηθούν τα έσοδα που παράγουν οι φορείς που δραστηριοποιούνται σε εγκληματικές αγορές στην Ε.Ε. Ως «έσοδα» νοείται το συνολικό ποσό των εσόδων που παράγονται από την πώληση αγαθών ή υπηρεσιών. Η προσέγγιση των εσόδων που παράγονται από μια παράνομη αγορά δεν συμπεριλαμβάνει ζημιές όπως η βία, η εκμετάλλευση, η στέρηση, οι απώλειες για τις νόμιμες επιχειρήσεις ή η καταστροφή του περιβάλλοντος. βλ. σχετ. European Commission: Directorate-General for Migration and Home Affairs, Disley, E., Hulme, S. and Blondes, E., *Mapping the risk of serious and organised crime infiltrating legitimate businesses - Final report*, Disley, E., Hulme, S. and Blondes, E. (Eds), Publications Office, 2021, <https://data.europa.eu/doi/10.2837/64101>

¹⁷ Savona E., & Riccardi M., (Eds.). (2015), *From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe*. Final Report of Project OCP - Organised Crime Portfolio (www.ocportfolio.eu). Τρέντο: Transcrime - Università degli Studi di Trento. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη μελέτη Οι κορυφαίες παράνομες επιχειρήσεις είναι η διακίνηση ηρωίνης, κοκαΐνης, κάνναβης, αμφεταμινών και έκστασης, η εμπορία ανθρώπων, το λαθρεμπόριο καπνικών προϊόντων, η παραγωγή και η πώληση προϊόντων απομίμησης, η φορολογική απάτη και τα εγκλήματα κατά της περιουσίας, όπως η κλοπή εμπορευμάτων. Βλ. σχετ. <https://transcrime.it/wp-content/uploads/2015/12/ocp.pdf>

δισεκατομμύρια ευρώ, ενώ οι απάτες σε 29 δισεκατομμύρια ευρώ.¹⁸ Στην Ελλάδα για το έτος 2023, το κατά προσέγγιση κέρδος που αποκόμισαν οι εγκληματικές ομάδες συνολικά εκτιμάται ότι υπερβαίνει το ποσό των 219 εκατομμυρίων ευρώ¹⁹ και προέρχεται κυρίως από την παράνομη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών και ακολουθούν οι απάτες, τις παραβάσεις διανοητικής ιδιοκτησίας, την παράνομη μετανάστευση, το λαθρεμπόριο, τις κλοπές- διαρρήξεις, την πλαστογραφία, τις ληστείες, οι κλοπές τροχοφόρων και τέλος οι εκβιάσεις. Τα παραπάνω ευρήματα ανάγουν τις παράνομες αγορές του οργανωμένου εγκλήματος σε μείζον πολιτικό και κοινωνικό ζήτημα που εγείρει υψηλά επίπεδα ανησυχίας. Στην Στρατηγική της Ε.Ε. (2021-2025) αναφέρεται ότι τα παραπάνω έσοδα χρησιμοποιούνται από τις ομάδες οργανωμένου εγκλήματος «για να διεισδύσουν στη νόμιμη οικονομία και σε δημόσιους θεσμούς, μεταξύ άλλων διά της διαφθοράς, φαλκιδεύοντας το κράτος δικαίου και τα θεμελιώδη δικαιώματα και υπονομεύοντας το δικαίωμα των πολιτών στην ασφάλεια καθώς και την εμπιστοσύνη τους στις δημόσιες αρχές».²⁰

Στην πρόσφατη (2024) Έκθεση της Ευροπόλ, με τίτλο «*Decoding the EU's most threatening criminal networks*», αναλύονται για πρώτη φορά σε βάθος τα χαρακτηριστικά που καθιστούν τα εγκληματικά δίκτυα ιδιαίτερος απειλητικά.²¹

¹⁸ Ό.π. σ. 36.

¹⁹ Ετήσια Έκθεση της Ελληνικής Αστυνομίας για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα έτους 2023, σ. 6. <https://www.astynomia.gr/file/2024/11/%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%CE%9F%CE%A1%CE%93%CE%91%CE%9D%CE%A9%CE%9C%CE%95%CE%9D%CE%9F%CE%A5-2023-%CE%91%CE%9D%CE%9F%CE%99%CE%A7%CE%A4%CE%97-%CE%95%CE%9A%CE%94%CE%9F%CE%A3%CE%97.pdf>

²⁰ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με τη στρατηγική της ΕΕ για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος 2021-2025, σ. 1. (14.04.2021) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52021DC0170>

²¹ Europol (2024), *Decoding the EU's most threatening criminal networks*, Publications Office of the European Union, Luxembourg. <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol%20report%20on%20Decoding%20the%20EU-s%20most%20threatening%20criminal%20networks.pdf>

Ειδικότερα, σύμφωνα με την έκθεση, τα κράτη μέλη της και οι τρίτες χώρες εντόπισαν συνολικά 821 εγκληματικά δίκτυα υψηλού κινδύνου που δραστηριοποιούνται στην Ε.Ε. και επηρεάζουν την εσωτερική ασφάλεια της περιοχής. Τα μέλη των εγκληματικών δικτύων που εντοπίστηκαν υπερβαίνουν τα 25.000 άτομα και μεταξύ άλλων, δραστηριοποιούνται στη διακίνηση ναρκωτικών, στην απάτη, στα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, στην παράνομη διακίνηση μεταναστών και την εμπορία ανθρώπων. Το ήμισυ (50%) αυτών των εγκληματικών δικτύων εμπλέκεται στη διακίνηση ναρκωτικών, είτε ως αυτόνομη δραστηριότητα είτε ως μέρος ευρύτερων εγκληματικών δραστηριοτήτων.²² Το ένα τρίτο (36%) επικεντρώνεται αποκλειστικά στη διακίνηση ναρκωτικών. Παρόμοιο πόρισμα αποτυπώνεται και στην Έκθεση για την εκτίμηση κινδύνου για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα (SOCTA 2021), όπου αναφέρεται ότι το 38% των εγκληματικών δικτύων που δραστηριοποιούνται στην Ε.Ε. εμπλέκονται στο εμπόριο παράνομων ναρκωτικών. Σημαντικό εύρημα είναι ότι το 60% αυτών των εγκληματικών δικτύων χρησιμοποιούν τη βία ως συστηματική πρακτική στις εγκληματικές τους επιχειρήσεις, ενώ το ίδιο ποσοστό εμπλέκεται και σε πρακτικές διαφθοράς. Πάνω από το 80% των εγκληματικών δικτύων χρησιμοποιούν νόμιμες δομές επιχειρήσεων.²³

Η κατάσταση του φαινομένου, όπως περιγράφεται παραπάνω, αποτυπώνεται εκτός από τα νομικά κείμενα και τις εκθέσεις των διεθνών φορέων και των δικωτικών μηχανισμών και σε πληθώρα επιστημονικών δημοσιεύσεων και μελετών διαφόρων επιστημονικών πεδίων πέρα από την εγκληματολογία και την νομική επιστήμη, όπως είναι οι οικονομικές και πολιτικές επιστήμες,

Η συγκεκριμένη επισκόπηση των 821 εγκληματικών δικτύων αποτελεί την πλέον ολοκληρωμένη έκθεση αυτού του είδους σε επίπεδο ΕΕ, καθώς είναι η πρώτη που συγκεντρώνει με ενιαίο τρόπο λεπτομέρειες σχετικά με τη λειτουργία και τις επιχειρήσεις των δικτύων αυτών.

²² Ο.π. σελ. 9.

²³ Europol (2021), European Union serious and organised crime threat assessment, A corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime, Publications Office of the European Union, Luxembourg. https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf

η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία.²⁴ Το οργανωμένο έγκλημα συνιστά αναμφίβολα φαινόμενο διεπιστημονικού ενδιαφέροντος και ειδικά η εγκληματολογική έρευνα έχει προσπαθήσει να το μελετήσει και να το ερμηνεύσει ήδη από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα. Η ελληνική βιβλιογραφία σε σχέση με την εγκληματολογική θεώρηση του οργανωμένου εγκλήματος είναι σχετικά περιορισμένη.²⁵ Μια πιο συστηματική διερεύνηση του φαινομένου συντελέστηκε στο πεδίο του ποινικού δικαίου με αφορμή το νόμο 2928/2001 για τις εγκληματικές οργανώσεις, με αποτέλεσμα να έχει εξεταστεί κυρίως η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης δηλαδή η ποινική τυποποίηση του φαινομένου. Ο όρος «οργανωμένο έγκλημα» έκανε την εμφάνιση στο δημόσιο λόγο στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία '90 και κατά μία άποψη δεν καθιερώθηκε ως αποτέλεσμα «επιστημονικών εξελίξεων στο πεδίο της εγκληματολογικής,

²⁴ Βλ. σχετ. Liddick, D. (1999), *An Empirical, Theoretical and Historical Overview of Organized Crime*, Λιούιστον: The Edwin Mellen Press, σ. 191.

²⁵ Βλ. ενδεικτικά μεταξύ άλλων, Αντωνόπουλος, Γ. & Παπανικολάου Γ. (2016). *Καπιταλισμός Χωρίς Άδεια: η ελληνική περίπτωση*. Σε Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον Νέστορα Κουράκη. Βιδάλη, Σ., (2007), *Έλεγχος του Εγκλήματος και Δημόσια Αστυνομία, Τομές και συνέχειες στην Αντεγκληματική Πολιτική. Τόμος Α΄*. Αθήνα, Κομοτηνή: Σάκκουλας, Βιδάλη Σ., (2017), *Πέρα από τα όρια - Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, Λαμπροπούλου, Ε. (2001), *Εσωτερική Ασφάλεια και Κοινωνία του Ελέγχου*, Αθήνα: Κριτική, Λαμπροπούλου Ε. (2000), «Η οργανωμένη εγκληματικότητα και η εσωτερική (αν)ασφάλεια», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τχ. 8-9, Ριζάβα, Φ., (2012), *Οργανωμένο Έγκλημα, Θεωρητική Προσέγγιση, κατ' άρθρον ερμηνεία και νομολογιακή αντιμετώπιση*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλας, Σταμούλη Ε., (2019), «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», στο Βιδάλη Σ., Κουλούρης Ν., Παπαχαλαράμπος Χ., *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ., Σταμούλη, Ε., (2016). *Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές*. Σε Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον Νέστορα Κουράκη. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλας, Χλούπης Γ., (2019), *Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος*, Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, Χ. Παπαχαλαράμπος (επιμ.) στο *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, 2019.

οικονομικής ή πολιτικής επιστήμης σε θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο».²⁶ Αυτό επιβεβαιώνεται και από την απουσία εμπειρικής έρευνας ποσοτικής και ποιοτικής, πλην μερικών εξαιρέσεων²⁷ και από την περιορισμένη επίσημη καταγραφή του φαινομένου. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα συμβολή επιχειρεί να αποτυπώσει τις βασικές εννοιολογικές και θεωρητικές εγκληματολογικές προσεγγίσεις για το οργανωμένο έγκλημα και διαρθρώνεται σε δύο βασικές ενότητες. Στην πρώτη ενότητα παρουσιάζονται συστηματικά οι βασικές προσεγγίσεις γύρω από την έννοια του οργανωμένου εγκλήματος, ενώ στη δεύτερη αποτυπώνονται οι βασικές εγκληματολογικές θεωρήσεις για τη μορφολογία και τη λειτουργία του οργανωμένου εγκλήματος.

1. Προσπάθειες εννοιολογικής προσέγγισης του οργανωμένου εγκλήματος: από το «Τι» στο «Ποιος» και vice versa

Ο ορισμός του οργανωμένου εγκλήματος έχει αποτελέσει αρκετές φορές λόγο προβληματισμού και διαφωνίας ανάμεσα στους θεωρητικούς και σε αναλυτές του. Ο Wright αναφέρει ότι είναι δύσκολο να ορίσεις το οργανωμένο έγκλημα, με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι ικανοποιημένες όλες οι μεριές²⁸ και ότι υπάρχουν σχεδόν τόσοι ορισμοί στα επίσημα κείμενα και στη βιβλιογραφία όσοι και αυτοί που δείχνουν ενδιαφέρον σχετικά με το οργανωμένο έγκλημα.²⁹ Πρόκειται για όρο εγκληματολογικό που παραπέμπει σύμφωνα με τη Βιδάλη σε «κοινωνικά φαινόμενα συστηματικής παρανομίας με σκοπό το οικονομικό όφελος και στους

επιμέρους αιτιακούς παράγοντες που ευνοούν την ανάπτυξη του».³⁰ Διαφοροποιείται από τον όρο εγκληματική οργάνωση (criminal group) που παραπέμπει στην ποινική τυποποίηση του φαινομένου. Ο όρος εγκληματική οργάνωση, όπως θα δούμε στη συνέχεια αποτελεί το αποτέλεσμα μακροχρόνιων προσπαθειών να υιοθετηθεί ένας κοινά αποδεκτός ορισμός και να τεθεί και η βάση μιας κοινής νομοθετικής βάσης σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο.³¹

Ο όρος οργανωμένο έγκλημα αποτυπώνεται για πρώτη φορά στην ετήσια έκθεση του 1896 της Εταιρείας για την Πρόληψη του Εγκλήματος της Νέας Υόρκης και παρέπεμπε επιχειρήσεις τζόγου και πορνείας που προστατεύονταν από δημόσιους λειτουργούς.³² Οι πρώτες προσπάθειες οριοθέτησης του φαινομένου παρατηρούνται στις δεκαετίες του 1920 και 1930, όταν η ποτοαπαγόρευση ενίσχυσε σημαντικά την ανάπτυξη των παράνομων αγορών της Βόρειας Αμερικής.³³ Εγκληματικές οργανώσεις είχαν εμφανιστεί στο ιστορικό προσκήνιο των ΗΠΑ ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα με τις αρχές του 20^{ου} και η δράση τους συνδέθηκε άμεσα με τη σταδιακή απαγόρευση διαφόρων ουσιών, όπως ήταν το όπιο. Το φαινόμενο όμως αναπτύχθηκε ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της ποτοαπαγόρευσης (1920-1933), όπου οι τοπικές συμμορίες των αμερικάνικων μεγαλουπόλεων μετεξελίχθηκαν σε συνδικάτα μεγαλύτερης εμβέλειας με σκοπό να καλύψουν τη ζήτηση σε οπιούχα, κοκαΐνη και αλκοόλ. Αυτή ουσιαστικά ήταν η απαρχή της ανάπτυξης του οργανωμένου εγκλήματος - syndicate crime - σε μία κοινωνία που βρισκόταν σε κρίση αξιών και θεσμών και της οποίας άρχισε να γίνεται αναπόσπαστο μέρος. Ο Alfred McCoy αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «το αμερικανικό οργανωμένο έγκλημα εξελίχτηκε από ένα αριθμό τοπικών συμμοριών σε σύνολο εθνικών

²⁶ Αντωνόπουλος, Γ., & Παπανικολάου, Γ., (2016), Καπιταλισμός Χωρίς Άδεια: η ελληνική περίπτωση, στο Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος Καθηγητή Νέστορα Κουράκη, Σάκουλας, Αθήνα, σ. 955.

²⁷ Βλ. ενδεικτικά Antonopoulos, G., (2009), «Are the 'others' coming?: Evidence on 'alien Conspiracy' of three illegal markets», *Crime, Law and Social Change*, 52(5), σ. 475-493.

²⁸ Wright, A. (2006), *Organised crime*, Λονδίνο: Willan Publishing, σ. 21.

²⁹ Ό.π., σ. 22.

³⁰ Βιδάλη, Σ., (2017), ό.π. σ. 150-151

³¹ Βλ. ενδεικτικά Χλούπης Γ., Οι περιπέτειες μιας εγκληματικής Οργάνωσης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 6/2020.

³² Paoli, L., & Vander Beken, T. (2014). Organized Crime. A Contested Concept, in Paoli L., (ed), *The Oxford Handbook of Organised Crime*. United Kingdom: Oxford University Press, σ. 15

³³ Ό.π. σ. 15

συνδικάτων με υπολογίσιμη οικονομική και πολιτική ισχύ, κυρίως σε βιομηχανικές περιοχές, εκμεταλλευόμενο την απαγόρευση του αλκοόλ, των οπιούχων και της κοκαΐνης. Σε αντίθεση με την απαγόρευση του αλκοόλ που διάρκεσε 13 χρόνια (1920-1933),³⁴ η απαγόρευση των ναρκωτικών ήταν συνεχής και κατέστησε τη διακίνηση της παράνομης ηρώνης την πιο σταθερή πηγή εσόδων για το οργανωμένο έγκλημα στην Αμερική».³⁵

Το ίδιο διάστημα, ο όρος οργανωμένο έγκλημα αρχίζει και καθιερώνεται στην αμερικάνικη βιβλιογραφία μέσα από εμβληματικές μελέτες, όπως είναι το βιβλίο του Thrasher «*The Gang*» (1927)³⁶ και η έρευνα του Landesco (1929)³⁷ για τις συμμορίες και την οργανωμένη εγκληματική δράση στο Σικάγο. Το «*The Gang*» αποτελεί την πρώτη κοινωνιολογική μονογραφία για το φαινόμενο των συμμοριών στην Αμερική και συνιστά ταυτόχρονα μια ολοκληρωμένη προσέγγιση του οργανωμένου εγκλήματος, διότι κατέστησε σαφές ότι «το οργανωμένο έγκλημα...έχει δεσμούς με τον ανώτερο κόσμο και απαραίτητες σχέσεις «ορισμένα εξειδικευμένα πρόσωπα ή ομάδες», όπως γιατροί, δικηγόροι, πολιτικοί και διεφθαρμένοι αξιωματούχοι...».³⁸ Η έρευνα του Landesco επίσης είχε διάρκεια οκτώ χρόνια (δημοσιεύτηκε το 1929) και συνιστά μια σπάνια, ακαδημαϊκή προσέγγιση

σχετικά με την κατανόηση της προέλευσης της αστικής εγκληματικότητας στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στην Αμερική.³⁹ Παρόλο που ο συγγραφέας δεν διατύπωσε έναν ορισμό για το οργανωμένο έγκλημα, χρησιμοποίησε τον όρο για να αναδείξει τις πρακτικές συνεργασίας μεταξύ των «καλών πολιτών», που δραστηριοποιούνταν στις επιχειρήσεις και των γκάνγκστερ. Κάνει αναφορά στο «cash nexus», δηλαδή τη σύμπραξη μεταξύ οργανωμένου εγκλήματος και οργανωμένης πολιτικής διαφθοράς με σκοπό την εκμετάλλευση και διαχείριση των τεράστιων εσόδων που προκύπτουν «από την παράβαση του νόμου».⁴⁰

Κατά το ίδιο χρονικό διάστημα (δεκαετία 1920) ο όρος άρχισε να χρησιμοποιείται από τα μέλη της Επιτροπής για το Έγκλημα στο Σικάγο (Chicago Crime Commission), η οποία ιδρύθηκε το 1919 από τραπεζίτες, δικηγόρους και επιχειρηματίες προκειμένου να προωθήσουν αλλαγές στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης. Η Επιτροπή χρησιμοποιούσε τον όρο για να αναφερθεί όχι σε συγκεκριμένες εγκληματικές ομάδες του Σικάγο, αλλά σε μία ευρύτερη «εγκληματική τάξη» (criminal class), από περίπου 10,000 επαγγελματίες εγκληματίες (professional criminals) που έχει μετατρέψει το έγκλημα σε επιχείρηση (crime as a business).⁴¹ Επίσης, στην έκθεση της Επιτροπής του Δημοτικού Συμβουλίου της Πόλης του Σικάγου (Chicago City Council Committee) για την Εγκληματικότητα που χρονολογείται από το 1915, καταγράφεται ότι το οργανωμένο έγκλημα έχει «τη δική του γλώσσα, τους δικούς του νόμους και τη δική του ιστορία, την παράδοση του και τα έθιμα του, χρησιμοποιεί τη δική του μέθοδο και τις δικές τους τεχνικές του, και

³⁴ Η ποτοαπαγόρευση συνιστά ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα δημιουργίας παράνομης οικονομίας. Η απαγόρευση της παραγωγής, πώλησης και εισαγωγής-εξαγωγής αλκοόλ το 1920 μετά τη θέσπιση της National Prohibition Act (που είχε ως κύριο στόχο τη μείωση των εργατικών ατυχημάτων) συνετέλεσε στην «ανάπτυξη οργανωμένης παράνομης παραγωγής και εμπορίας οινόπνευματων ποτών» υπό μορφή επιχειρήσεων και σε στενή συνεργασία με την αστυνομία. Η εν λόγω αγορά ανέδειξε τις περισσότερες από τις «ηγετικές φυσιογνωμίες του οργανωμένου εγκλήματος τα επόμενα τριάντα-σαράντα χρόνια». Βλ. σχετ. Λαμπροπούλου, Ε. (2001), *Εσωτερική Ασφάλεια και Κοινωνία του Ελέγχου*, Αθήνα: Κριτική, σ. 104- 105.

³⁵ McCoy, A., (1972/1991), *The Politics of Heroin: CIA Complicity in the Global Drug Trade*, Lawrence Hill Books, σ. 10.

³⁶ Thrasher, F. M. (1927). *The gang: A study of 1,313 gangs in Chicago*. Chicago, IL: University of Chicago Press

³⁷ Landesco, J. (1968), *Organized Crime in Chicago. Part III of The Illinois Crime Survey 1929*, University of Chicago Press (ανατύπωση).

³⁸ Paoli, & Vander Beken, (2014), ό.π. σ. 16

³⁹ Landesco, J., (1968), ό.π.

⁴⁰ John Landesco, (1929), "The Gangster's Apologia Pro Vita Sua," in *Organized Crime in Chicago: Part III of the Illinois Crime Survey*, (With a new introduction by Mark H. Haller; Chicago: University of Chicago Press, 1968), σ. 207-221, όπως αναφέρεται σε Smith, D.C. (1991) Wick-ersham to Sutherland to Katzenbach: Evolving an "official" definition for organized crime. *Crime Law Soc Change* **16**, 135-154, σελ.140-141.

⁴¹ Klauos, V. L. (2001), «Not a process of enlightenment: the conceptual history of organized crime in Germany and the United States of America», *Forum on Crime and Society*, τόμ. 1, τχ. 2, 12/2001.

εξειδικευμένους τρόπους άμυνας».⁴²

Μια ακόμη σημαντική ερευνητική προσέγγιση εκείνης της περιόδου για το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος διεξήχθη μεταξύ των ετών 1929 και 1931 από την Εθνική Επιτροπή για την τήρηση και επιβολή του νόμου (National Commission on Law Observance and Enforcement) σχετικά με το κόστος του εγκλήματος, στο πλαίσιο της οποίας συντάχθηκε η Έκθεση με τίτλο *Report on the Cost of Crime and Criminal Justice in the United States (1931)* (γνωστή και ως *Wickersham Report*). Η έκθεση μεταξύ άλλων ασχολήθηκε εκτενώς και με το οργανωμένο έγκλημα και τις οικονομικές επιπτώσεις του, προσεγγίζοντας το φαινόμενο στο πλαίσιο διαφόρων κατηγοριών εγκλημάτων, όπως αυτά τυποποιούνταν στον ποινικό κώδικα.⁴³

Αυτό που έχει ενδιαφέρον σε αυτές τις πρώτες προσπάθειες εννοιολογικής προσέγγισης του φαινομένου είναι ότι εστίασαν στον πραγματοπαγή χαρακτήρα του οργανωμένου εγκλήματος, δηλαδή στις ίδιες τις οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες και όχι στα πρόσωπα που απαρτίζουν τις οργανώσεις ή τα δίκτυα (δηλαδή δεν έδωσαν έμφαση σε προσωποπαγή κριτήρια). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Paoli και Vander Beken (2014), όλη η διαδρομή της έννοιας του οργανωμένου εγκλήματος πλαισιώνεται από αυτές τις δύο προσεγγίσεις: το «τι» (εγκληματικές δραστηριότητες) και το «ποιος» (πρόσωπα που απαρτίζουν τις οργανώσεις). Διαπιστώνεται ότι αυτές οι δύο προσεγγίσεις εναλλάσσονται ανάλογα με το χρόνο και τον τόπο κατά την εξέλιξη της συζήτησης για το οργανωμένο έγκλημα παγκοσμίως τα τελευταία εκατό χρόνια.⁴⁴ Ειδικότερα παρατηρείται μια μετατόπιση από το «Τι» στο «Ποιος» και μια παλινδρομική τάση από το «Ποιος» στο «Τι», με μια αυξανόμενη συγχώνευση των δύο οπτικών ύστερα από τη δεκαετία του '90.

⁴² Tyler, G. (1962), *Organized Crime in America: A book of readings*. Introduction by Estes Kefauver. Ann Arbor: University of Michigan Press., σ. 5.

⁴³ Smith, D.C. (1991) Wickersham to Sutherland to Katzenbach: Evolving an "official" definition for organized crime. *Crime Law Soc Change* **16**, 135-154 <https://doi.org/10.1007/BF00227546>

⁴⁴ Paoli, L., & Vander Beken, T., (2014), ό.π. σ. 14.

Για παράδειγμα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η προσέγγιση του οργανωμένου εγκλήματος ως ένα σύνολο εγκληματικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων με συχνή εμπλοκή νόμιμων επιχειρήσεων και κυβερνητικών εκπροσώπων άρχισε σταδιακά να εγκαταλείπεται.⁴⁵ Οι αντιλήψεις περί οργανωμένου εγκλήματος επικεντρώθηκαν «σε ξένους εγκληματίες καριέρας που υποτίθεται ότι αποτελούσαν καλά δομημένες και ισχυρές εγκληματικές οργανώσεις που αποτελούσαν απειλή για την ακεραιότητα της αμερικανικής κοινωνίας και πολιτικής».⁴⁶ Έτσι, άρχισαν να διαμορφώνονται οι παραδοσιακές θεωρητικές προσεγγίσεις για τη μελέτη του οργανωμένου εγκλήματος που δίνουν έμφαση στην ιεραρχική δομή ή πυραμιδοειδή μορφή των εγκληματικών οργανώσεων και στον προσωποπαγή τους χαρακτήρα. Η τάση αυτή ταύτιζε το οργανωμένο έγκλημα με μια πανεθνική, συγκεντρωτική εγκληματική οργάνωση που κυριαρχούσε στις πιο κερδοφόρες παράνομες αγορές και αποτελούνταν σε μεγάλο βαθμό από μετανάστες ιταλικής (και συγκεκριμένα σικελικής) καταγωγής.⁴⁷ Η σημαντικότερη θεμελίωση αυτής της τάσης υπήρξε η διάσημη ανάλυση του Donald Cressey, στο έργο του *Theft of the Nation*, και η διατύπωση της θεωρίας «της συνωμοσίας του ξένου» (alien conspiracy theory), βάσει της οποίας το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί φαινόμενο εισαγόμενο με συγκεκριμένες εθνικές καταβολές και αποκομμένο από το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο αναπτύσσεται. Ο όρος συνδικάτο του εγκλήματος, χρησιμοποιήθηκε από τον Cressey ακριβώς για να περιγράψει τέτοιας μορφής εγκληματικές οργανώσεις, οι οποίες εμφανίζονταν με τη μορφή ισχυρών οικογενειών με αυστηρή ιεραρχική δομή και ισχυρισμούς δεσμούς, όπου συνήθως ένα πρόσωπο από αυτές καθόριζε τη δράση της οργάνωσης. Σύμφωνα με τον Cressey, ο οργανωμένος εγκληματίας κατέχει θέση σε ένα κοινωνικό σύστημα, σε μία οργάνωση, η οποία είναι σχεδιασμένη για να αποκομίζει οικονομικό όφελος μέσα από την παροχή παράνομων υπηρεσιών και απαγορευμένων

⁴⁵ Smith, D.C., (1991), ό.π., σ. 142.

⁴⁶ Paoli, L., & Vander Beken, T., (2014), ό.π. σ. 16.

⁴⁷ Paoli, L., & Vander Beken, T., (2014), ό.π. σ. 16.

αγαθών προς τα άτομα του ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου, του οποίου είναι ο ίδιος μέρος.⁴⁸ Σε αντίθεση με τις προηγούμενες προσεγγίσεις ο ρόλος των πολιτικών, των δημόσιων λειτουργών, των επαγγελματιών και άλλων εκπροσώπων των ανώτερων κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων, υποβαθμίστηκε ή αγνοήθηκε σε μεγάλο βαθμό.⁴⁹

Από τα τέλη της δεκαετίας του '60, η επιστημονικές προσεγγίσεις ανακατευθύνθηκαν από το «Ποιος» πίσω στο «Τι», δίνοντας έμφαση στην παροχή παράνομων προϊόντων και υπηρεσιών. Αρκετοί επιστήμονες πρότειναν τον όρο «παράνομη επιχείρηση» «ως υποκατάστατο του εθνοτικά φορτισμένου όρου οργανωμένο έγκλημα».⁵⁰ Στο πλαίσιο αυτών των προσεγγίσεων, η έμφαση δεν δίνεται στη δομή της οργάνωσης⁵¹ αλλά στο είδος της δραστηριότητας που αναπτύσσει. Η μορφολογία και η δραστηριότητα του οργανωμένου εγκλήματος διαμορφώνεται βάσει των αναγκών και των συνθηκών που δημιουργεί η αγορά των παράνομων προϊόντων που παράγουν ή διακινούν.⁵²

⁴⁸ Cressey, D., (1969), *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*, Νέα Υόρκη: Harper., σ. 72.

⁴⁹ Woodiwiss, M., (2003), "Transnational Organized Crime: The Strange Career of an American Concept." *In Critical Reflections on Transnational Organized Crime, Money Laundering and Corruption*, (ed) Beare, 3-34. Toronto: University of Toronto Press, σ. 14-15 σε Paoli, L., & Vander Beken, T., (2014), ό.π. σ. 16.

⁵⁰ Paoli, L., & Vander Beken, T., (2014), ό.π. σ. 18.

⁵¹ Πρόδρομος της επιχειρηματικής θεωρίας του Smith, υπήρξε ο Landesco, ο οποίος στη δεκαετία του '20, ανέφερε χαρακτηριστικά ότι το οργανωμένο έγκλημα συνιστά καθρέφτη του νόμιμου επιχειρηματικού κόσμου «mirror of the legitimate business world», βλεπ. Σχετ. Landesco, J., (1976), *Organized Crime in Chicago*, Part III of the Illinois Crime Survey, στο *The Crime Society*, Francis Ianni (επιμ.) Νέα Υόρκη: New American Library στο βλ. Liddick, D., (1999), *An Empirical, Theoretical and Historical Overview of Organized Crime*, Lewiston: The Edwin Mellen Press, σ. 198.

⁵² Κατά τη δεκαετία του '70, οι θεωρητικοί του οργανωμένου εγκλήματος εντόπισαν τους περιορισμούς των θεωριών που εστίαζαν στην εθνική καταγωγή ως το βασικό συστατικό στοιχείο των εγκληματικών οργανώσεων (θεωρία της συνωμοσίας του άλλου) και την ανάγκη εύρεσης νέων θεωριών για τη μελέτη και κατανόηση του φαινομένου, βλ. Liddick, D., (1999), ό.π. σ. 198.

Κύριος εκφραστής αυτής της θεωρητικής προσέγγισης είναι ο Dwight Smith (1978), ο οποίος υποστηρίζει ότι τους δομικούς κανόνες λειτουργίας μιας εγκληματικής οργάνωσης δεν τους επιβάλει η ιεραρχική της δομή ή η εθνικότητα και η πολιτισμική καταγωγή των μελών της, αλλά η ίδια η αγορά και το είδος των αναγκών που η οργάνωση μέλλει με τη δραστηριότητα της να καλύψει.⁵³ Έτσι, όπως αναφέρει και ο Sellin, το οργανωμένο έγκλημα είναι συνώνυμο με τις επιχειρήσεις, οι οποίες οργανώνονται για τη διεξαγωγή παράνομων δραστηριοτήτων και κυρίως για την ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών, όπως είναι τα τυχερά παιχνίδια, το ποτό, το σεξ, τα ναρκωτικά, δηλαδή δραστηριότητες και αγαθά τα οποία περιορίζονται ή απαγορεύονται από το νόμο.⁵⁴ Αυτό που παρατηρείται στην ανασκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά με το «οργανωμένο έγκλημα», σύμφωνα με τον Van Duyne, είναι ότι ανακλύπτουν διάφορες αμφιβολίες σχετικά με την επιστημονική χρησιμότητα της έννοιας, καθώς είναι πολύ δύσκολο να συσχετιστούν οι διάφορες δημοφιλείς έννοιες και οι θεωρίες του «οργανωμένου εγκλήματος» με υπάρχοντα εμπειρικά δεδομένα. Όπως αρκετοί μελετητές του φαινομένου έχουν επισημάνει,⁵⁵ οι οικονομικές δραστηριότητες των εγκληματικών οργανώσεων μπορούν να περιγραφούν καλύτερα υπό το πρίσμα μιας «επιχείρησης εγκλημάτων» παρά από το εννοιολογικά ασαφές πλαίσιο του «οργανωμένου εγκλήματος».⁵⁶

⁵³ Dwight, S., «Some Things That May be More Important to Understand about Organized Crime than Cosa Nonstra», *University of Florida Law Review*, vol. 24, no 1, 1971, σ. 1-30.

⁵⁴ Sellin, Th.(1963), *Organized Crime as a Business Enterprise*, *Annals of the American Academy of Political and Social Science* Vol. 347, σ.13.

⁵⁵ Smith, D. C. (1978), *Organized crime and entrepreneurship*, *International Journal of Criminology and Penology*, Vol. 6, No. 2, 161-177, Reuter, P. (1994), *Research on American Organized Crime*, στο R. J. Kelly, K.-L. Chin, R. Schatzberg, *Handbook of Organized Crime in the United States*, Γουέστπορτ: Greenwood Press, σ. 91-120, Van Duyne, P. C. (1996), *Organized Crime in Europe*, Νέα Υόρκη: Commack.

⁵⁶ Ό.π. σ.56.

Προσπάθειες συστηματικής καταγραφής των ορισμών για το οργανωμένο έγκλημα

Μια από τις πρώτες συστηματικές καταγραφές και αναλύσεις του περιεχομένου των ορισμών έγινε από Hagan το 1983,⁵⁷ Συνολικά κατέγραψε 13 ορισμούς από αμερικανικές έρευνες για την περίοδο 1969 έως 1981. Η έννοια που προκύπτει από την ανάλυση του Hagan στο σύνολο των ορισμών είναι ότι το οργανωμένο έγκλημα συνιστά μια οργανωμένη ιεραρχικά ομάδα με διάρκεια δράσης και βασική επιδίωξη την απόκτηση κέρδους μέσω παράνομων δραστηριοτήτων. Άλλα δύο ποιοτικά κριτήρια που επαναλαμβάνονται στην πλειονότητα ορισμών είναι η χρήση βίας και διαφθοράς. Η κριτική που ασκήθηκε στη μελέτη του Hagan είναι ότι βασίστηκε σε ένα πολύ μικρό δείγμα, δίνοντας έτσι την παραπλανητική εντύπωση ότι οι μελετητές συμφωνούν σε ένα βασικό σύνολο στοιχείων, όπως π.χ. στη ιεραρχική διάρθρωση.⁵⁸ Ο Varese ενημέρωσε τη μελέτη του Hagan, καταγράφοντας και αναλύοντας συνολικά 115 ορισμούς για το οργανωμένο έγκλημα που διατυπώθηκαν μεταξύ των ετών 1915 - 2009.⁵⁹

Έναν ορισμό, που διακρίνεται από δώδεκα επιμέρους χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος, έχουν διατυπώσει οι Bassiouni και Vetere (1999), βασιζόμενοι σε εμπειρικές μελέτες. Τα χαρακτηριστικά των εγκληματικών οργανώσεων είναι τα εξής: α) Οι συμμετοχοί συνδέονται αποσκοπώντας στην εγκληματική δραστηριότητα, β) η επιδίωξη κέρδους με παράνομα μέσα είναι ο βασικός σκοπός τους, γ) οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται είναι η βία και ο εκφοβισμός τόσο για την εκπλήρωση των σκοπών τους, όσο και στο εσωτερικό της ομάδας, δ) η δωροδοκία δημοσίων λειτουργών αποτελεί βασική μέθοδο της δράσης αυτών των ομάδων,

ε) επιδίδονται σε μονοπωλιακές και ληστρικές επιχειρησιακές πρακτικές, τόσο μέσω μεθόδων διαφθοράς όσο και με απάτες στις πληρωμές των φόρων, προκειμένου να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους, υπονομεύοντας με αυτό τον τρόπο τις νόμιμες επιχειρηματικές δραστηριότητες, στ) νομιμοποιούν έσοδα από παράνομες δραστηριότητες (ξέπλυμα βρώμικου χρήματος), προκειμένου να τοποθετήσουν και να επαυξήσουν τα κέρδη τους, ζ) ενεργούν κυρίως εντός εθνικών πλαισίων, η) η παρουσία και η δραστηριότητα των ομάδων αυτών απειλούν τη δημόσια ασφάλεια και τάξη και άλλα οικονομικά και κοινωνικά αγαθά, θ) αρκετές φορές οι ομάδες αυτές έχουν ιεραρχική (πυραμιδοειδή) δομή και οργάνωση, ι) η αφοσίωση στην ομάδα είναι βασικό χαρακτηριστικό, και ενισχύεται από αυστηρή πειθαρχία (σε περίπτωση ανυπακοής ή έλλειψης αφοσίωσης, περιλαμβάνει ακόμα και ανταποδοτικούς θανάτους, κ) για την ένταξη στις ομάδες αυτές, απαιτούνται δοκιμασίες αφοσίωσης και λ) η μυστικότητα είναι βασικό χαρακτηριστικό των ομάδων αυτών.⁶⁰

Ο Abadinsky, ένας από τους σημαντικότερους μελετητές του οργανωμένου εγκλήματος αναφέρει τα εξής οκτώ χαρακτηριστικά που συνθέτουν το οργανωμένο έγκλημα: α) έχει ιεραρχική δομή, β) δεν έχει ιδεολογικό χαρακτήρα, γ) έχει περιορισμένο αριθμό μελών, δ) αναπαράγεται, ε) χρησιμοποιεί παράνομη βία και πράξεις δωροδοκίας, στ) έχει καταμερισμό εργασίας ανάμεσα στα μέλη του, ζ) έχει μονοπωλιακό χαρακτήρα, η) η διοίκηση του διέπεται από ρητούς κανόνες και συμφωνίες.⁶¹ Ο Abadinsky εκτός από το ότι επισημαίνει τη διαφθορά ως συστατικό της οριοθέτησης του οργανωμένου εγκλήματος, εστιάζει και στο μονοπωλιακό του χαρακτήρα, καθώς κύριος σκοπός του είναι η αύξηση των κερδών του και ο έλεγχος της αγοράς.

⁵⁷ Hagan, F. (1983), «The Organized Crime Continuum: A Further Specification of a New Conceptual Model», *Criminal Justice Review*, 8(2), σ. 52-57.

⁵⁸ Varese, F. (2010), «What is Organized Crime?», Introduction στο F.V. (επιμ.), *Organized Crime* (series: Critical Concepts in Criminology), 4 τόμ., Routledge, σ. 1-35.

⁵⁹ Ό.π.

⁶⁰ Bassiouni, M.Ch. & Vetere, E. (1999), «Organised Crime and its Transnational Manifestations», στο Bassiouni, M.Ch., *International Law*, τόμ. 1, Νέα Υόρκη: Ardsley, σ. 883.

⁶¹ Abadinsky, H. (1999), *Organized Crime*, Σικάγο: Wadsworth, σ. 1-4.

Η διεθνική διάσταση του οργανωμένου εγκλήματος και η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης

Από τη δεκαετία του 1990, πολλοί μελετητές αλλά και διεθνείς και ευρωπαϊκοί οργανισμοί αρχίζουν και προσεγγίζουν το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος μέσα από το πρίσμα του διεθνικού του χαρακτήρα. Το διασυνοριακό οργανωμένο έγκλημα άρχισε σταδιακά να προσλαμβάνεται ως ένα από τα πιο ανησυχητικά φαινόμενα που διαταράσσει την ασφάλεια των πολιτών, την οικονομική σταθερότητα των κρατών και απειλεί τη διατήρηση της κοινωνικής δομής.⁶² Σύμφωνα με την Paoli, το οργανωμένο έγκλημα αποτέλεσε τον «δούρειο ίππο», προκειμένου να θεοπιστούν κοινές αντεγκληματικές πολιτικές και να μειωθούν οι τυχόν αντιστάσεις σχετικά με την υιοθέτηση τους.⁶³ Στην επικινδυνότητα των διεθνικών διαστάσεων του φαινομένου στηρίχτηκε και η ανάγκη για διεθνή και ευρωπαϊκή αστυνομική και δικαστική συνεργασία, η οποία κρίθηκε απαραίτητη στο πλαίσιο διαμόρφωσης ενός ευρύτερου συστήματος κοινωνικού ελέγχου και διακυβέρνησης σε παγκόσμιο επίπεδο. Έτσι, η διεθνής κοινότητα εισήγαγε σημαντικές νομοθετικές πρωτοβουλίες μέσω των διεθνών οργανισμών και κυρίως του ΟΗΕ για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Η έναρξη των νομοθετικών πρωτοβουλιών έγινε το 1994 με την Παγκόσμια Υπουργική Συνδιάσκεψη για το Οργανωμένο Έγκλημα στη Νάπολη της Ιταλίας, όπου καταρτίστηκε η Πολιτική Διακήρυξη και το Παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης κατά του Οργανωμένου Εγκλήματος. Η εν λόγω συνδιάσκεψη σηματοδότησε την απαρχή των προσπαθειών για την κατάρτιση μιας Διεθνούς Συμβάσεως, οποία θα επιχειρούσε κυρίως μια διεθνή εννοιολογική προσέγγιση του οργανωμένου εγκλήματος και θα έθετε μια κοινή νομοθετική βάση για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Το 1998 άρχισε η προετοιμασία συστάσεως της διακυβερνητικής

ad hoc επιτροπής που θα προωθούσε τις εργασίες για την κατάρτιση της συμβάσεως. Κατακλείδα των εν λόγω προσπαθειών ήταν η υπογραφή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος στο Παλέρμο της Σικελίας στις 12- 15 Δεκεμβρίου 2000.⁶⁴

Βασικός σκοπός της σύμβασης ήταν να καταρτιστεί ένα κοινό νομοθετικό πλαίσιο προκειμένου να επιτευχθεί εναρμόνιση των σχετικών νομοθεσιών των κρατών για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος αλλά και ενίσχυση της διακρατικής συνεργασίας.⁶⁵ Στο πρώτο άρθρο ορίζεται και ο ακριβής σκοπός της νομοθετικής αυτής προσπάθειας ως «η προαγωγή της συνεργασίας για την πιο αποτελεσματική πρόληψη και καταπολέμηση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος».⁶⁶ Η σύμβαση δεν παραθέτει κατάλογο συγκεκριμένων οργανωμένων εγκληματικών πράξεων, ακριβώς γιατί σκοπός ήταν να καθοριστούν οι παράγοντες που συνθέτουν το οργανωμένο έγκλημα και όχι οι δραστηριότητες του,

⁶⁴ Η σύμβαση και τα τρία πρόσθετα πρωτόκολλα, που αφορούν στην πρόληψη και καταστολή της εμπορίας ανθρώπων με τίτλο «Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της διακίνησης προσώπων, και στην πρόληψη και καταστολή της παράνομης μετανάστευσης με τίτλο «Πρωτόκολλο κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών από τη γη, τη θάλασσα και τον αέρα» καθώς και στην πρόληψη της παράνομης κατασκευής και εμπορίας μικρών όπλων, υπογράφηκαν από 124 κράτη. Για μια συνολική προσέγγιση βλ. σχετ. Χλουπίης Γ., (2019) *Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος*, Σ.Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, Χ. Παπαχαράλαμπος (επιμ.) στο *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: εκδόσεις ΕΑΠ.

⁶⁵ Βλ. σχετ. [United Nations Office on Drugs and Crime \(UNODC\)](#) "After Palermo: An overview of what the convention and protocols hope to accomplish" (2000). *Trends in Organized Crime*, 5(4), σ. 21-29. Επίσης Βλ. ενδεικτικά Borgstede, G. (2014), "Cultural Property, the Palermo Convention, and Transnational Organized Crime", *Int J Cult Prop*, 21(03), σ. 281-290, van Dijk, J. (2002), "Empowering victims of organized crime; on the compliance of the Palermo Convention with the UN declaration on basic principles of justice for victims." *ERA Forum*, 3(1), σ. 33-37.

⁶⁶ Άρθρο 1 της Σύμβασης του Παλέρμο, βλ. επίσης σχετικά με το ζήτημα της διακρατικής συνεργασίας, βλ. ενδεικτικά Betti, S. (2003), "New prospects for inter-state co-operation in criminal matters: The Palermo Convention". *International Criminal Law Review*, 3(2), σ. 151-167.

⁶² United Nations Economic and Social Council (1994), *Problems and Dangers Posed by Organized Transnational Crime in the Various Regions of the World*. Background document for the World Ministerial Conference on Organised Transnational Crime, E/CONF.88/2, 18 August, σ. 3.

⁶³ Fijnaut, C., & Paoli, L., (2005), *Organized Crime In Europe, Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*, Dordrecht : Springer, σ. 35.

δεδομένου ότι αυτές μεταβάλλονται συνεχώς ανάλογα με τις ανάγκες της οικονομίας του οργανωμένου εγκλήματος. Βέβαια, η παράθεση ή μη καταλόγου στο σώμα της συμβάσεως, αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγματεύσεων και ενστάσεων στις συνεδριάσεις της προπαρασκευαστικής επιτροπής για την επεξεργασία της σύμβασης. Κατά τη 6^η Σύνοδο της Ad Hoc Επιτροπής του Ο.Η.Ε στη Βιέννη⁶⁷ τέθηκε ζήτημα, εάν θα συμπεριλαμβανόταν ένας κατάλογος εγκλημάτων, είτε περιοριστικού είτε ενδεικτικού χαρακτήρα ως παράρτημα της σύμβασης ή στην επεξηγηματική έκθεση της συμβάσεως.⁶⁸ Επίσης τέθηκε το ζήτημα αν θα αποτελούσε περιορισμό για τον ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος, ο όρος «της απόκτησης οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους» καθώς και για το αν θα συμπεριλαμβανόντουσαν στον κατάλογο των «σοβαρών εγκλημάτων» οι τρομοκρατικές ενέργειες. Τελικά, κρίθηκε σκόπιμο να καθορισθούν οι παράγοντες που διαμορφώνουν το οργανωμένο έγκλημα, και όχι να συμπεριληφθούν στον κατάλογο συγκεκριμένες εγκληματικές ενέργειες και να περιοριστεί με αυτό τον τρόπο και η εφαρμογή της σύμβασης.

Στο οριστικό κείμενο, το άρθρο 2 (εδάφιο α) της σύμβασης αποτυπώνει τον ορισμό της εγκληματικής οργάνωσης ως εξής: είναι η δομημένη ομάδα τριών ή περισσότερων ατόμων, που υφίσταται για κάποια χρονική περίοδο και ενεργεί από κοινού με σκοπό να τελέσει ένα ή περισσότερα σοβαρά εγκλήματα ή αδικήματα που θεωρούνται σύμφωνα με την παρούσα Σύμβαση, έτσι ώστε να προσποριστεί, άμεσα ή έμμεσα, οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος.⁶⁹ Σε ένα προγενέστερο ορισμό των Ηνωμένων Εθνών, ο όρος του οργανωμένου εγκλήματος αναφερόταν συνήθως σε μεγάλης κλίμακας και

πολύπλοκες εγκληματικές δραστηριότητες, οι οποίες διεξάγονται μέσω «σφιχτών» ή «χαλαρών» οργανωμένων ενώσεων και με στόχο την εγκατάσταση, την παροχή και την εκμετάλλευση των παράνομων αγορών σε βάρος της κοινωνίας. Οι επιχειρήσεις αυτές διεξάγονται γενικά με μια αδίστακτη περιφρόνηση του νόμου, και συχνά περιλαμβάνουν αδικήματα όπως απειλές, εκφοβισμό και χρήση σωματικής βίας.⁷⁰ Τα Ηνωμένα Έθνη προσπάθησαν⁷¹ να καταγράψουν τις διαφορετικές προσεγγίσεις και ορισμούς για το οργανωμένο έγκλημα και κατέληξαν σε περίπου 40 διαφορετικούς ορισμούς που κυμαίνονται από τις ιεραρχικά οργανωμένες μεγάλες ομάδες μέχρι μικρότερες ομάδες, που έχουν τη μορφή ρευστών συσπειρώσεων ατόμων που «οργανώνονται» μαζί για συγκεκριμένα «σχέδια».

Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης, το οργανωμένο έγκλημα συνίσταται σε παράνομες δραστηριότητες που ασκούνται από δομημένες ομάδες των τριών ή περισσότερων ατόμων για μια παρατεταμένη χρονική περίοδο και έχουν ως στόχο τη διάπραξη σοβαρών εγκλημάτων μέσω συντονισμένης δράσης και της χρήσης του εκφοβισμού, της βίας, της διαφθοράς ή άλλων μέσων με σκοπό την απόκτηση, άμεσου ή έμμεσου, οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους.⁷² Η Interpol ορίζει ως οργανωμένο έγκλημα κάθε ομάδα που έχει μια εταιρική δομή και πρωταρχικός της στόχος είναι η απόκτηση χρημάτων μέσω παράνομων δραστηριοτήτων και μέσω του εκφοβισμού και της διαφθοράς.

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι οι νομοθετικές πρωτοβουλίες για την εννοιολογική οριοθέτηση και αντιμετώπιση του φαινομένου του οργανωμένου εγκλήματος, τόσο σε διεθνές και ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο παρουσιάζουν μία βασική κοινή θέση: δεν συγκεκριμενοποιούν αντικειμενικές πράξεις που συνιστούν μορφές οργανωμένης εγκληματικής

⁶⁷ Η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε με τη υπ' αριθμ. 53/111 απόφαση της στις 9-12-1998 ίδρυσε μια Ad Hoc διακυβερνητική Επιτροπή για την επεξεργασία της διεθνούς συμβάσεως κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και των τριών πρόσθετων πρωτοκόλλων του. Η εν λόγω επιτροπή συνεδρίασε ένδεκα φορές στη Βιέννη (από 01/1999 έως 10/2000). Τα σχετικά κείμενα των διαβουλεύσεων βρίσκονται στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/background/adhoc-committee.html>

⁶⁸ Χλούπης, Γ. (2005), *Διασυνοριακό & Υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 45.

⁶⁹ άρθρο 2 εδ. α της Σύμβασης του Παλέρμο.

⁷⁰ United Nations, (1990), Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Αβάνα-Κούβα 27 Αυγούστου με 7 Σεπτεμβρίου 1990, A/Conf.144/7.

⁷¹ UN Office on Drugs and Crime, 2002. https://www.unodc.org/pdf/crime/publications/Pilot_survey.pdf

⁷² Council of Europe (2002), *Crime Analysis: Organised crime - Best practices survey no. 4*, Στρασβούργο-Γαλλία, σ.6.

δράσης, αλλά συνθέτουν τα χαρακτηριστικά που πρέπει να εμφανίζει η ομάδα (criminal group), προκειμένου να χαρακτηριστεί ως εγκληματική. Το αν μια ομάδα θα χαρακτηριστεί ως εγκληματική οργάνωση βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τον προσωποπαγή της χαρακτήρα (δομή, αριθμός ατόμων, διάρκεια, σκοπός) και όχι με τις αντικειμενικά πραγματοποιούμενες από αυτήν πράξεις.

2. Εγκληματολογικές θεωρήσεις για το οργανωμένο έγκλημα

Όπως είδαμε και στην εξέλιξη της έννοιας του οργανωμένου εγκλήματος στην προηγούμενη ενότητα, οι επιμέρους θεωρήσεις διακρίνονται σε προσωποπαγείς και πραγματοπαγείς, ανάλογα με το εάν το ερευνητικό ενδιαφέρον συγκεντρώνεται στα χαρακτηριστικά και στα άτομα (πρόσωπα) που απαρτίζουν την εγκληματική ομάδα, ή εάν το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στον τρόπο οργάνωσης της εγκληματικής δραστηριότητας.⁷³ Στη βιβλιογραφία εντοπίζονται εγκληματολογικές θεωρήσεις αφενός που εστιάζουν στην ιεραρχική δομή της οργάνωσης ή στους εθνικούς και πολιτισμικούς συνδέσμους των μελών της οργάνωσης, και αφετέρου που δίνουν έμφαση στον οικονομικό χαρακτήρα της εγκληματικής οργάνωσης. Οι Williams και Godson κατηγοριοποίησαν τα διάφορα μοντέλα ανάλυσης του οργανωμένου εγκλήματος σε α) πολιτικά μοντέλα β) σε οικονομικά μοντέλα και γ) σε κοινωνικά μοντέλα.⁷⁴ Με βάση αυτά τα μοντέλα σχεδίασαν μια μεθοδολογία πρόβλεψης της εξέλιξης του οργανωμένου εγκλήματος, η οποία εστιάζει στις κοινωνικές συνθήκες ανάπτυξης του, σε ορισμένες εκφάνσεις του φαινομένου και στις συνέπειες του. Με βάση το πολιτικό μοντέλο μπορεί να εξηγηθεί η εμφάνιση και η αύξηση συγκεκριμένων τύπων εγκλημάτων ως αποτέλεσμα ενός αδύναμου κράτους.⁷⁵

⁷³ Λίβος, Ν., (2007), *Οργανωμένο Έγκλημα και Ειδικές Ανακριτικές Πράξεις, Τόμος Ι: Δογματική του οργανωμένου εγκλήματος*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σ. 108-109

⁷⁴ Williams, P. and Godson, R., (2002), «Anticipating organised and transnational crime», *Crime, Law and Social Change*, 37, σ. 311-355

⁷⁵ Ό.π. σ. 315-323

Το οικονομικό μοντέλο περιλαμβάνει εκείνες τις προσεγγίσεις που επιχειρούν να προβλέψουν την οργανωμένη εγκληματική συμπεριφορά με βάση τη δυναμική της προσφοράς και της ζήτησης και τα επίπεδα ελέγχου της παράνομης προσφοράς αγαθών και υπηρεσιών.⁷⁶ Το κοινωνικό μοντέλο εστιάζει στην πολιτιστική βάση του οργανωμένου εγκλήματος, στην ιδέα των εγκληματικών δικτύων ως ένα κοινωνικό σύστημα, και στη σημασία της εμπιστοσύνης των μηχανισμών σύνδεσης ως βάση για την εγκληματική οργάνωση.⁷⁷ Στην συνέχεια παρουσιάζονται οι βασικές εγκληματολογικές θεωρήσεις για το οργανωμένο έγκλημα και ειδικότερα: α) η θεωρία της «συνωμοσίας του άλλου (ξένου)» β) η θεωρία περί σχέσεων πατρωνίας- πελατείας, η οποία προσεγγίζει το οργανωμένο έγκλημα μέσα από το πρίσμα της συμβίωσης διαφορετικών κοινωνικών ομάδων που δρουν μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας, γ) η επιχειρηματική θεωρία και η δ) θεωρία των εγκληματικών δικτύων.⁷⁸

Η θεωρία του συνδικάτου και η «συνωμοσία του άλλου»

Το μορφολογικό μοντέλου του συνδικάτου του εγκλήματος δίνει έμφαση κυρίως στην ιεραρχική δομή, στην δράση- μονοπώλιο και στον καταμερισμό της εργασίας των μελών της οργάνωσης. Όπως είδαμε και στις προηγούμενες ενότητες, ειδικά κατά τις δεκαετίες '60 και '70 στις ΗΠΑ, η ιεραρχική δομή που παρουσίαζαν κάποιες εγκληματικές ομάδες, υπήρξε καθοριστική για τον χαρακτηρισμό αυτών ως εγκληματικών συνδικάτων και η θεωρήσεις που διατυπώθηκαν σε αυτό το πλαίσιο είχαν επίδραση σε μεγάλο βαθμό στη διαμόρφωση των πολιτικών ελέγχου του οργανωμένου εγκλήματος για αρκετές δεκαετίες.⁷⁹

⁷⁶ Ό.π. σ. 322-328

⁷⁷ Ό.π. σ. 328

⁷⁸ Βλ. για μια συνοπτική παράθεση των εγκληματολογικών θεωριών για το οργανωμένο έγκλημα Σταμούλη, Ε., (2019), «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», στο Βιδάλη Σ., Κουλούρης Ν., Παπαχαλαράμπους Χ., *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.

⁷⁹ Βιδάλη, Δ., (2017), ό.π. σ. 47 -48.

Ο Cressey, στη μελέτη του για το οργανωμένο έγκλημα στις ΗΠΑ τη δεκαετία του 1960, μελέτησε την οργάνωση της Cosa Nostra, εστιάζοντας στη δομή της και στα εθνικά χαρακτηριστικά των μελών της. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για μια οργάνωση με αυστηρά ιεραρχική δομή και αρκετά επιμέρους παρακλάδια, άρρηκτα συνδεδεμένη με τη σικελική μαφία.⁸⁰ Ο Cressey επιχείρησε να αναλύσει με ποιο τρόπο επιβάλλονται οι κανόνες που συνιστούν κώδικες συμπεριφοράς στην Αμερικανική Cosa Nostra και τη Σικελική Μαφία («κώδικας τιμής» και «κώδικας σιωπής»). Το κριτήριο της καταγωγής των μελών της οργάνωσης τον οδήγησε στη διατύπωση της θεωρίας της συνωμοσίας του άλλου «*alien conspiracy*», βάσει της οποίας το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί φαινόμενο εισαγόμενο με συγκεκριμένες εθνικές καταβολές.

Η συγκεκριμένη θεώρηση για το οργανωμένο έγκλημα αποσυνδέει το φαινόμενο από την κοινωνική οργάνωση και δομή μέσα στην οποία αναπτύσσεται και δρα. Ο «άλλος», ο ξένος ανάγεται σε εχθρό και ταυτίζεται με την οργανωμένη εγκληματικότητα. Τα αίτια της τελευταίας αναζητούνται στην οντολογική διαφοροποίηση των εμπλεκόμενων (μετανάστες, πολιτισμικές διαφορές). Η οπτική αυτή δεν λαμβάνει υπόψη της τις ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που πλαισιώνουν το έγκλημα και μετατοπίζει σε εξωγενείς παράγοντες την ανάπτυξη της οργανωμένης εγκληματικότητας. Πρόκειται για αντιλήψεις που δεν είναι άσχετες με το ευρύτερο πλαίσιο διαμόρφωσης του κοινωνικού ελέγχου στις ΗΠΑ. Η θεώρηση του Cressey αντανάκλα την αντίληψη ότι «εχθρός» προερχόταν από το εξωτερικό, σε αντίθεση με την Ευρώπη που ο «εχθρός» της ήταν πάντα από το εσωτερικό της, γεγονός που σχετίζεται με την πολιτική της παράδοση και το συγκεντρωτικό χαρακτήρα του κράτους.⁸¹ Σύμφωνα με το Melossi, ο τυπικός κοινωνικός έλεγχος, όπως διαμορφώθηκε στις

ΗΠΑ, στηρίχθηκε στην αντίληψη ότι ο «εχθρός» προερχόταν από το εξωτερικό, σε αντίθεση με την Ευρώπη που ο «εχθρός» της ήταν πάντα από το εσωτερικό της, γεγονός που σχετίζεται με την πολιτική της παράδοση (συνεχείς πολιτικές και κοινωνικές διαμάχες) και τον συγκεντρωτικό χαρακτήρα του κράτους.⁸²

Το μοντέλο σχέσεων πατρωνίας - πελατείας: η συμβιωτική σχέση νομιμότητας - παρανομίας

Στον αντίποδα της θεωρίας της «συνωμοσίας του άλλου (ξένου)», βρίσκεται η μελέτη του William Chambliss που συνέβαλε στην ανάπτυξη μιας κοινωνιολογικής εξήγησης (sociological explanation) για το φαινόμενο.⁸³ Μέσα από την δεκαετή εθνογραφική μελέτη του για το οργανωμένο έγκλημα στο Σιάτλ των ΗΠΑ, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για επιχειρήσεις παροχής παράνομων προϊόντων και υπηρεσιών, που δρουν κάτω από πέπλο προστασίας εκ των άνω. Ειδικότερα, το φαινόμενο αναπτύσσεται μέσα από άτυπα, «χαλαρά» δίκτυα σχέσεων, με τη συμμετοχή εκπροσώπων της οικονομικής και πολιτικής ελίτ.⁸⁴ Πρόκειται για δίκτυα που ελέγχονται κυρίως από στελέχη της αστυνομίας, της τοπικής αυτοδιοίκησης και επιχειρηματίες (Chambliss, 1988).

⁸² Η Βιδάλη, αναφερόμενη στην προσέγγιση του Melossi, επισημαίνει για τις ΗΠΑ ότι «στη χώρα αυτή ο πόλεμος δεν είχε ποτέ το νόημα της εισβολής από τα σύνορα ούτε απειλήθηκε η εδαφική της ακεραιότητα από τις γειτονικές χώρες. Οι κοινότητες των αποίκων συνιστούσαν έτσι “οάσεις” ασφάλειας και ελευθερίας. Αποτελούσαν κοινωνικούς πυρήνες που περιβάλλονταν από “εχθρικό έδαφος”, οι οποίοι στήριξαν την επιβίωσή τους σε ένα σύστημα τάξης θεμελιωμένο στον αυτοέλεγχο, στην ίση τοποθέτηση όλων των μελών στην κοινότητα και στην υπακοή στην εξουσία του νόμου: αυτό είναι το ιδεολογικό θεμέλιο συγκρότησής της αμερικανικής κοινωνίας», βλ. Βιδάλη, Σ., (2007), ό.π. σ. 114. Επίσης, για τα πρότυπα κοινωνικού ελέγχου σε ΗΠΑ και Ευρώπη βλ. Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν. (2024), *Αποκλίνουσα Συμπεριφορά & Ποινικό Φαινόμενο*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 173-188

⁸³ Chambliss, W. (1988). 2η έκδοση, *On the take. From petty Crooks to presidents*. Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, σ. 9 και 209

⁸⁴ Liddick, D. (1999), ό.π. σ. 198

⁸⁰ Βλέπε σχετ. Cressey, D., R. (1969), *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*, Νέα Υόρκη: Harper.

⁸¹ Melossi, D. (1990). *The state of social control*. Νέα Υόρκη: St. Martin's Press, σ. 100-104.

Αναφέρει χαρακτηριστικά «... Το οργανωμένο έγκλημα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο αποτελούνταν από εκατοντάδες ή ίσως ακόμη και χιλιάδες δίκτυα που μερικές φορές συνεργάζονταν και μερικές φορές ανταγωνίζονταν το ένα με το άλλο. Υποψιάστηκα επίσης ότι αυτά τα δίκτυα συντονίζονται και διαχειρίζονται από νόμιμους επιχειρηματίες, υπηρεσίες επιβολής του νόμου και πολιτικούς. Τουλάχιστον, ήμουν πεπεισμένος από την έρευνά μου στο Σιάτλ ότι μια συμβιωτική σχέση μεταξύ πολιτικών, υπηρεσιών επιβολής του νόμου, νόμιμων επιχειρήσεων και οργανωμένου εγκλήματος ήταν απολύτως απαραίτητη για να επιβιώσει και να ανθίσει το οργανωμένο έγκλημα όπως άνθισε και στην Αμερική».⁸⁵ Επισημαίνει ότι τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής δομής και του πολιτικού και οικονομικού συστήματος παράγουν και θεσμοποιούν το έγκλημα (institutionalization of criminality) και ότι η εμφάνιση των δικτύων του οργανωμένου εγκλήματος είναι αναπόφευκτη σε ένα καπιταλιστικό σύστημα, το οποίο τονίζει και προωθεί την ιδιοτέλεια και το οικονομικό συμφέρον παρά το πνεύμα της κοινότητας.

Η επιχειρηματική θεωρία

Όπως αναφέρθηκε στις προηγούμενες ενότητες, στη δεκαετία του 1970, αρκετοί μελετητές του οργανωμένου εγκλήματος άρχισαν να εστιάζουν στο γεγονός ότι το οργανωμένο έγκλημα δεν παρουσιάζει πάντα την τυπολογία της ιεραρχικής πυραμοειδούς ομάδας που ελέγχεται από ένα «νονό», αλλά η μορφολογία και η δράση του διαμορφώνονται ανάλογα με την οικονομία και την αγορά που εξυπηρετεί,⁸⁶ λειτουργεί δηλαδή ως «επιχείρηση».⁸⁷ Η χρήση των όρων «παράνομες αγορές», «παράνομες επιχειρήσεις» και «εγκληματικά επιχειρηματικά δίκτυα» άρχισε έτσι να καθιερώνεται στη βιβλιογραφία. Ο Smith ήταν από τους πρώτους που υποστήριξαν ότι τους δομικούς κανόνες

λειτουργίας μιας εγκληματικής οργάνωσης δεν τους επιβάλει η ιεραρχική της δομή ή η εθνικότητα και η πολιτισμική καταγωγή των μελών της, αλλά η ίδια η αγορά και το είδος των αναγκών που η οργάνωση μέλλει με τη δραστηριότητα της να καλύψει.⁸⁸ Η επιχειρηματική θεωρία, εξομοιώνει την οργανωμένη εγκληματική δράση με την επιχειρηματική δράση της αντίστοιχης νόμιμης οικονομίας, ως προς τον τρόπο διάρθρωσης των δραστηριοτήτων της και ως προς τις αγορές που αναπτύσσονται γύρω από τις δραστηριότητες αυτές.

Όπως αναφέρει ο Hollin, η επιχειρηματική θεωρία αντανακλάται στην πλειονότητα των σύγχρονων ορισμών του οργανωμένου εγκλήματος. Στην επίσημη εκδοχή της, το οργανωμένο έγκλημα λειτουργεί ανταγωνιστικά προς τις νόμιμες επιχειρήσεις, όχι όμως σε όλες τις περιπτώσεις. Μια πιο προσεκτική εξέταση της αλληλεπίδρασης (interaction) μεταξύ νομίμων και εγκληματικών επιχειρήσεων, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες υποδεικνύει μια σχέση συμβιωτική (symbiotic).⁸⁹ Σε σχέσεις συμβιωτικές και αμοιβαίες μεταξύ «καθαρής» και «βρώμικης» επιχειρηματικής δράσης αναφέρονται και οι Ruggiero και Vass. Μέσα από την έρευνα τους για την οικονομία των ναρκωτικών (ηρωίνης) σε τρεις ιταλικές πόλεις ανέδειξαν ότι μέσα από την κοινωνική ανοχή που απολαμβάνουν οι παράνομες δραστηριότητες, οι τελευταίες εισχωρούν στην κοινωνική δομή.⁹⁰

Στον επιχειρηματικό χαρακτήρα του οργανωμένου εγκλήματος έχει εστιάσει και ο Aflacchi, ο οποίος υποστήριξε τη θεωρία των παράνομων αγορών. Οι παράνομες αγορές διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: στις μικρές ανεξάρτητες επιχειρήσεις, αντικείμενο των οποίων είναι η ανάληψη της τελικής παροχής και διοχέτευσης

⁸⁸ Smith, D. (1971), «Some Things That May be More Important to Understand about Organized Crime than Cosa Nonstra», *University of Florida Law Review*, vol. 24, no 1, σ. 1-30.

⁸⁹ Hollin, C. (2001), «Organized crime», στο «*Sage Dictionary of Criminology*» (επιμ.) McLaughlin, E. & Muncie, J., Λονδίνο: Sage Publications, σ. 198.

⁹⁰ Ruggiero, V., & Vass, A. (1992), «Heroin Use and the Formal Economy, Illicit Drugs and Licit Economies in Italy» *British Journal of Criminology*, 32 (3): 273-291.

⁸⁵ Chambliss, W. (1988), ό.π. σ. 154

⁸⁶ Newburn, T. (2007), *Criminology*. Λονδίνο: Willan Publishing, σ.414

⁸⁷ Block, A. and Chambliss, W. (1981), *Organising Crime*, Νέα Υόρκη: Elsevier

των προϊόντων και υπηρεσιών. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι επιχειρήσεις που τροφοδοτούν τις πρώτες, οι οποίες είναι περιορισμένες και άγνωστες στις επιχειρήσεις – τελικοί αποδέκτες. Η ύπαρξη κεφαλαίου και η χρήση βίας αναδεικνύονται απαραίτητα προκειμένου να συγκαλυφθεί η εγκληματική δραστηριότητα.⁹¹

Μια προσέγγιση που εστιάζει με επιχειρησιακούς όρους στη μορφολογία των οργανώσεων και στο περιβάλλον τους, είναι η λογιστική θεωρία περί οργανωμένου εγκλήματος των Sieber και Bogel.⁹² Σύμφωνα με αυτή, η δομή και η λειτουργία μιας εγκληματικής οργάνωσης εμφανίζει τα ίδια βασικά χαρακτηριστικά με τις νόμιμες επιχειρήσεις⁹³ και ακολουθεί ίδιες τεχνικές με τις νόμιμες επιχειρήσεις σχετικά την στρατολόγηση προσωπικού, την προώθηση των συμφερόντων και την μεγιστοποίηση των κερδών της επιχείρησης, για τον έλεγχο του ανταγωνισμού και τη συγκάλυψη των δραστηριοτήτων.⁹⁴ Το λογιστικό εξηγητικό μοντέλο, εστιάζει στα στάδια καταμερισμού της εργασίας και στα επιμέρους στάδια ανάπτυξης της εγκληματικής δραστηριότητας. Ο σχεδιασμός και τα στάδια της εφοδιαστικής αλυσίδας που ακολουθούνται στην προώθηση και παροχή των παράνομων προϊόντων και υπηρεσιών παραπέμπουν σε επιχειρήσεις που εντάσσονται στο πλαίσιο της νόμιμης αγοράς.

Η θεωρία των εγκληματικών δικτύων

Η σημερινή μορφολογία και λειτουργία του οργανωμένου εγκλήματος, και ειδικότερα στη διεθνή του διάσταση προσεγγίζεται κατά βάση μέσα από το

θεωρητικό μοντέλο των «κοινωνικών δικτύων» (social network theory).⁹⁵ Οι σύγχρονες εγκληματικές οργανώσεις δεν εμφανίζουν αυστηρή ιεραρχική διάρθρωση. Είναι σύνθετες η παράνομη δραστηριότητα των «εγκληματικών» επιχειρήσεων να πραγματώνεται μέσα από υπο- ομάδες, δίκτυα συνεργασίας, που σε αρκετές περιπτώσεις στερούνται κεντρικού συντονισμού και εποπτείας. Τα εγκληματικά δίκτυα σε αρκετές περιπτώσεις εμφανίζουν τη μορφή ενός χαλαρού δικτύου άτυπων προσωπικών σχέσεων και γνωριμιών (loose networks). Ο Lemieux αναφέρει ότι συνήθως τα μέλη του κορμού (της βάσης) του εγκληματικού δικτύου έχουν μεταξύ τους στενούς και σταθερούς δεσμούς (strong ties), ενώ η σύνδεση μεταξύ του κορμού και των επιμέρους υποδικτύων (sub-networks) εμφανίζει είναι χαλαρού τύπου (weak ties).⁹⁶

Σύμφωνα με τον Morcelli, τα εγκληματικά δίκτυα δεν προγραμματίζονται αλλά αναδύονται μέσα από υφιστάμενες κοινωνικές σχέσεις και χαρακτηρίζονται από μια «ευέλικτη ευταξία»,⁹⁷ υπό την έννοια ότι αυτοοργανώνονται και καθοδηγούνται από τη συμπεριφορά των μερών του. Έχουν τη δυνατότητα να αναπροσαρμόζουν τη δράση τους και να αυτό- διαρθρώνονται, ενώ τα μέλη τους εναλλάσσονται και για αυτό ο μηχανισμός της

⁹¹ Arlacchi, P. (1998), Some observations on illegal Markets σε Ruggiero V. & Taylor I., *The new European Criminology*, Λονδίνο, σ. 203.

⁹² Sieber, U. and Bogel, M. (1993). *Logistik der Organisierten Kriminalität [Logistics of Organized Crime]*. Wiesbaden, Germany: Bundeskriminalamt.

⁹³ Fijnaut, C., & Paoli, L. (2004) *Organised Crime in Europe: Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*, Springer Science & Business Media, σ. 339.

⁹⁴ Χλούπης, Γ. (2005) *Διασυνοριακό και υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα*. Σάκκουλας, Αθήνα, σ.71.

⁹⁵ Με τον όρο κοινωνικό δίκτυο αναφερόμαστε στο σύνολο των σχέσεων που αναπτύσσονται σε μία συγκεκριμένη ομάδα ή μεταξύ διαφορετικών ομάδων. Τα δίκτυα που δημιουργούνται μεταξύ των ατόμων ή των ομάδων συνίστανται σε κόμβους (μεμονωμένα άτομα) και δεσμούς (σχέσεις). Τα δίκτυα συνδέονται με διάφορους τρόπους (στενοί οικογενειακοί δεσμοί, κοινωνικές σχέσεις περιστασιακές, σχέσεις εξουσίας, γνωριμίες κτλ) και εκφράζουν τη σχέση μεταξύ των υποκειμένων που τα απαρτίζουν. Οι κόμβοι (nodes) αποτυπώνονται σχεδιαστικά ως τελείες και οι δεσμοί (ties) ως γραμμές που συνδέουν τους κόμβους. Βλ. σχετ.http://en.wikipedia.org/wiki/Social_network_analysis και βλ. σχετικά με τα κοινωνικά δίκτυα Kilduff, M., & Tsai, W. (2003), *Social networks and organisations*. Sage Publications. Επίσης Kadushin, C. (2012), *Understanding social networks: Theories, concepts, and findings*. Οξφόρδη: Oxford University Press.

⁹⁶ Lemieux, V., (2003), *Criminal networks*. Οττάβα: Royal Canadian Mounted Police.

⁹⁷ Morselli C. (2009). The Criminal Network Perspective, in Morselli C., *Inside Criminal Networks*, Spinger, σ. 11.

παράνομης επιχείρησης δεν διαλύεται με τη σύλληψη αυτών.⁹⁸ Η ρευστότητα, η πολυπλοκότητα και η ευρύτητα που χαρακτηρίζει τα σύγχρονα εγκληματικά δίκτυα, αποτελούν βασικούς λόγους για τη δυσκολία εντοπισμού και εξάρθρωσής τους.

Αντί επιλόγου

Στις προηγούμενες ενότητες επιχειρήθηκε να αποτυπωθεί η διαδρομή της έννοιας του οργανωμένου εγκλήματος καθώς και οι κυρίαρχες εγκληματολογικές προσεγγίσεις που έχουν διατυπωθεί για την κατανόηση του φαινομένου. Η εννοιολογική προσέγγιση του φαινομένου μέσα από νομικοτεχνικούς όρους οδηγεί σε μια αυστηρά στεγανή αποτύπωσή του. Έχει σημασία το οργανωμένο έγκλημα και οι παράνομες αγορές του να προσεγγίζονται σε συνάρτηση με τα ιδιαίτερα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της υστερονεωτερικής εποχής, και ειδικότερα τον καταναλωτισμό, την ελεύθερη παγκοσμιοποιημένη πλέον αγορά και τις νέες μορφές κοινωνικού ελέγχου. Όπως προκύπτει και από τις επίσημες εκθέσεις των δικτυικών μηχανισμών και των φορέων θέσπισης πολιτικών, η συνεχής εξέλιξη του οργανωμένου σήμερα και η ποικιλομορφία με την οποία εμφανίζεται, η προσαρμοστικότητα του στη δυναμική της αγοράς και στις εκάστοτε οικονομικό-κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, προσδίδουν συνεχώς νέες μεταβλητές και όρους στην έννοια του οργανωμένου εγκλήματος. Ενδεικτικό παράδειγμα της ευελιξίας του φαινομένου αποτέλεσε η πανδημική κρίση λόγω του COVID 19, όπου τα εγκληματικά δίκτυα επέδειξαν μεγάλη προσαρμοστικότητα στη συγκεκριμένη συγκυρία και με μεγάλη ταχύτητα αξιοποίησαν τις ευκαιρίες που αναδύθηκαν. Σύμφωνα με τη Europol, εγκληματικές ομάδες άρχισαν άμεσα να δραστηριοποιούνται στην παράνομη διακίνηση υγειονομικού και ιατρικού υλικού.⁹⁹

⁹⁸ Williams P., (2001), «Transnational Criminal Networks», στο *Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime and Militancy*, edits Arquilla J., and Ronfeldt D., RAND, Santa Monica CA, σ. 61-97.

⁹⁹ <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/how-criminals-profit-covid-19-pandemic> βλ. σχετ. και <https://globalinitiative.net/crime-contagion-impact-covid-crime/>

Η θεωρία των εγκληματικών δικτύων φαίνεται να αποτυπώνει τη σημερινή μορφολογική διάρθρωση και τη λειτουργία του οργανωμένου εγκλήματος, όπως προκύπτει και τις επίσημες διεθνείς και ευρωπαϊκές εκθέσεις. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Scalia,¹⁰⁰ στη μεταφορική του μορφή το οργανωμένο έγκλημα παρομοιάζεται με τον ιστό της αράχνης. Ιστοί δικτυωμένοι περίτεχνα δημιουργούνται μέσα από δίκτυα κοινωνικών σχέσεων και πελατειακών συσχετισμών, και δημιουργούν ένα συνονθύλευμα παρανομίας, οικονομίας και πολιτικής. Συμπερασματικά, το οργανωμένο έγκλημα συνιστά ένα κοινωνικό φαινόμενο, που εμφανίζεται υπό τη μορφή επιχειρηματικών δικτύων, άρρηκτα συνδεδεμένο με τον κοινωνικό και πολιτικό ιστό μέσα στο οποίο δρα, καθοριζόμενο από τις απαιτήσεις της αγοράς και τον παγκοσμιοποιημένο καπιταλισμό.¹⁰¹ Τη «συμβιωτική» σχέση νόμιμης οικονομίας και οργανωμένου εγκλήματος αναδεικνύει ο Ruggiero χρησιμοποιώντας τον όρο «βρώμικη οικονομία» (dirty economy).¹⁰² Ο όρος παραπέμπει στα δυσδιάκριτα όρια μεταξύ νόμιμης και παράνομης οικονομικής δραστηριότητας και στη συμβίωση των υπηρεσιών που μπορεί να παρέχει η καθεμία προς αμοιβαίο όφελος. Στη «βρώμικη οικονομία», ορισμένες πρακτικές που υιοθετούνται από επίσημους φορείς «τείνουν να ενσωματώνουν τις παράνομες υπηρεσίες που θα μπορούσε να προσφέρει το συμβατικό οργανωμένο έγκλημα».¹⁰³ Υπό αυτό το πρίσμα, αναδεικνύεται και η διαχρονική σημασία της θεώρησης του Chambliss, που όπως είδαμε, ήδη από τη δεκαετία του '70 απέδειξε ότι οι ομάδες οργανωμένου εγκλήματος έχουν κάποιου είδους έμμεσης ή συνυπαίτιας σχέσης με τα κράτη και, σε πολλές περιπτώσεις, με τις εταιρείες και τα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Scalia, V., (2010), "From the octopus to the spider's web: the transformations of the Sicilian mafia under postfordism", *Trends in Organized Crime* 13:283-298.

¹⁰¹ Schulte - Bockholt, A., (2001), "A Neo- Marxist explanation of organized crime". *Critical Criminology*, 10/225-242.

¹⁰² Ruggiero, V., (1997) "Criminals and Service Providers: Cross-national dirty economies" *Crime, Law & Social Change* 28: 27-38.

¹⁰³ Ό.π., σ. 36.

¹⁰⁴ Chambliss, W., (1988), ό.π. σ. 72-80.

Σε αυτό πλαίσιο ανάλυσης και κατανόησης του φαινομένου, η τυπολογία της εγκληματικής οργάνωσης που διαχωρίζει αυτά τα εγκλήματα μπορεί να είναι αναγκαία για την ανάδειξη του πρωταρχικού ρόλου μιας οργάνωσης, αλλά, ενδέχεται να συσκοτίζει την μεγάλη εικόνα: τις υπάρχουσες εξουσιαστικές και οικονομικές δομές και την αναπαραγωγή τους.¹⁰⁵

Ελληνόφωνη βιβλιογραφία

Αντωνόπουλος, Γ. & Παπανικολάου Γ. (2016), *Καπιταλισμός Χωρίς Άδεια: η ελληνική περίπτωση. Σε Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης*. Τιμητικός τόμος για το Νέστορα Κουράκη. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλας.

Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν. (2024), *Αποκλίνουσα Συμπεριφορά & Ποινικό Φαινόμενο*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 173-188

Βιδάλη Σ., (2017), *Πέρα από τα όρια - Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*, Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη.

Γασπαρινάτου, Μ, Σταμούλη, Ε. (2024), *Εισαγωγή. Εγκλήματα των ισχυρών: μύθος ή πραγματικότητα; Στο Μ., Γασπαρινάτου & Ε. Σταμούλη, Εγκλήματα των ισχυρών: Θεωρία και πραγματικότητα (σελ. 11-26)*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος

Δημόπουλος, Χ., (2003), *Η Παγκοσμιοποίηση του εγκλήματος (κατά την αγγλοσαξονική βιβλιογραφία)*. Σειρά Εγκληματολογικά. Κομοτηνή: Σάκκουλας.

Κουράκη, Ν., (2000), *Το οργανωμένο έγκλημα. Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισης του στην Ελλάδα, Πρακτικά του 7ου Πανελληνίου Συνεδρίου» της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, Κομοτηνή 23-25.10.1998*, Π. Ν. Σάκκουλας, 2000, σελ. 173-193 = περ. Ποινική Δικαιοσύνη, 1999, 1017-1026

¹⁰⁵ Γασπαρινάτου, Μ, Σταμούλη, Ε. (2024) Εισαγωγή. Εγκλήματα των ισχυρών: μύθος ή πραγματικότητα; Στο Μ., Γασπαρινάτου & Ε. Σταμούλη. Εγκλήματα των ισχυρών: Θεωρία και πραγματικότητα (σελ. 11-26). Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.

Λαμπροπούλου, Ε. (2001), *Εσωτερική Ασφάλεια και Κοινωνία του Ελέγχου*, Αθήνα: Κριτική

Λαμπροπούλου Ε. (2000), « Η οργανωμένη εγκληματικότητα και η εσωτερική (αν)ασφάλεια», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τχ. 8-9

Λίβος, Ν., (2007), *Οργανωμένο Έγκλημα και Ειδικές Ανακριτικές Πράξεις, Τόμος Ι: Δογματική του οργανωμένου εγκλήματος*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σ. 108-109

Νικολόπουλος, Γ., (2007), “Πέρα από το κράτος: Όψεις και αντινομίες του ευρωπαϊκού κοινωνικού ελέγχου” σε *Τιμητικό Τόμο για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη*, Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σ. 1139.

Ριζάβα, Φ., (2012), *Οργανωμένο Έγκλημα, Θεωρητική Προσέγγιση, κατ’ άρθρον ερμηνεία και νομολογιακή αντιμετώπιση*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλας

Σταμούλη Ε., (2019), «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», στο Βιδάλη Σ., Κουλούρης Ν., Παπαχαράλαμπος Χ., 2019, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.

Σταμούλη, Ε., (2016), *Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές. Σε Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης*. Τιμητικός τόμος για το Νέστορα Κουράκη. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλας.

Σταμούλη, Ε. (2015), *Πολιτικές ασφάλειας στην Ελλάδα σε σχέση με το οργανωμένο έγκλημα και την τρομοκρατία και οι συνέπειές τους στην αντεγκληματική πολιτική, διδακτορική διατριβή ΔΠΘ*.

Συμεωνίδου - Καστανίδου, Ε. (2007), *Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία*, Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Χλούπης Γ., (2020), *Οι περιπέτειες μιας εγκληματικής Οργάνωσης», Ποινική Δικαιοσύνη, 6/2020*.

Χλούπης Γ., (2019), *Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος*, Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, Χ. Παπαχαραλάμπους (επιμ.) στο *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα, εκδόσεις ΕΑΠ.

Χλούπης, Γ. (2005), *Διασυνοριακό & Υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Αγγλόφωνη βιβλιογραφία

Abadinsky, H. (1999), *Organized Crime*, Σικάγο: Wadsworth.

Arlacchi, P. (1998), Some observations on illegal Markets σε Ruggiero V. & Taylor I., *The new European Criminology*, Λονδίνο, σ. 203

Antonopoulos, G., (2009), «Are the 'others' coming?: Evidence on 'alien Conspiracy' of three illegal markets», *Crime, Law and Social Change*, 52(5), σ. 475-493.

Bassiouni, M.Ch. & Vetere, E. (1999), «Organised Crime and its Transnational Manifestations», στο Bassiouni, M.Ch., *International Law*, τόμ. 1, Νέα Υόρκη: Ardsley, σ. 883.

Betti, S. (2003), "New prospects for inter-state co-operation in criminal matters: The Palermo Convention". *International Criminal Law Review*, 3(2), σ. 151-167.

Block, A. and Chambliss, W. (1981), *Organising Crime*, Νέα Υόρκη: Elsevier

Borgstede, G. (2014), "Cultural Property, the Palermo Convention, and Transnational Organized Crime", *Int J Cult Prop*, 21(03), σ. 281-290.

Borgstede, G., (2000), "After Palermo: An overview of what the convention and protocols hope to accomplish". *Trends in Organized Crime*, 5(4), σ. 21-29.

Calderoni, F., (2010), *Organized crime legislation in the European Union*. Χαϊδελβέργη: Springer.

Chambliss, W. (1988). 2η έκδοση, *On the take. From petty Crooks to presidents*. Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press.

Council of Europe (2002), *Crime Analysis: Organised crime - Best practice survey no. 4*, Στρασβούργο-Γαλλία. σ.6

Cressey, D., (1969), *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*, Νέα Υόρκη: Harper.

van Dijk, J. (2002), "Empowering victims of organized crime; on the compliance of the Palermo Convention with the UN declaration on basic principles of justice for victims." *ERA Forum*, 3(1), σ. 33-37.

Disley, E., Hulme, S. and Blondes, E., *Mapping the risk of serious and organised crime infiltrating legitimate businesses - Final report*, Disley, E.(editor), Hulme, S.(editor) and Blondes, E.(editor), Publications Office, 2021, <https://data.europa.eu/doi/10.2837/64101>

van Duyne, P. C. (1996), *Organized Crime in Europe*, Νέα Υόρκη: Commack.

Dwight, S., (1971), «Some Things That May be More Important to Understand about Organized Crime than Cosa Nonstra», *University of Florida Law Review*, vol. 24, no 1, σ. 1-30.

Europol (2024), *Decoding the EU's most threatening criminal networks*, Publications Office of the European Union, Luxembourg. <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol%20report%20on%20Decoding%20the%20EU-s%20most%20threatening%20criminal%20networks.pdf>

Europol (2021), *European Union serious and organised crime threat assessment, A corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime*, Publications Office of the European Union, Luxembourg. https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/soc-ta2021_1.pdf

- Fijnaut, C., & Paoli, L. (2004), *Organised Crime in Europe: Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*, Springer Science & Business Media.
- Hagan, F. (1983), «The Organized Crime Continuum: A Further Specification of a New Conceptual Model», *Criminal Justice Review*, 8(2), σ. 52-57.
- Hollin, C. (2001), “Organized crime”, στο «*Sage Dictionary of Criminology*» (επιμ.) McLaughlin, E. & Muncie, J., Λονδίνο: Sage Publications.
- Kadushin, C. (2012), *Understanding social networks: Theories, concepts, and findings*. Οξφόρδη: Oxford University Press
- Kilduff, M., & Tsai, W. (2003), *Social networks and organisations*. Sage Publications.
- Klaous, V. L. (2001), «Not a process of enlightenment: the conceptual history of organized crime in Germany and the United States of America», *Forum on Crime and Society*, τόμ. 1, τχ. 2, 12/2001.
- Landesco, J. (1968), *Organized Crime in Chicago. Part III of The Illinois Crime Survey 1929*, University of Chicago Press (ανατύπωση).
- Landesco, J., (1976), *Organized Crime in Chicago, Part III of the Illinois Crime Survey*, στο *The Crime Society*, Francis Ianni (επιμ.) Νέα Υόρκη: New American Library
- Lea, J. (2002), *Crime & modernity*, Λονδίνο: Sage Publications.
- Lemieux, V., (2003), *Criminal networks*. Οττάβα: Royal Canadian Mounted Police.
- Liddick, D. (1999), *An Empirical, Theoretical and Historical Overview of Organized Crime*, Λιούιστον: The Edwin Mellen Press, σ. 191.
- McCoy, A., (1972/1991) *The Politics of Heroin: CIA Complicity in the Global Drug Trade*, σ. 10.
- Thrasher, F. M. (1927). *The gang: A study of 1,313 gangs in Chicago*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Melossi, D. (1990). *The state of social control*. Νέα Υόρκη: St. Martin's Press.
- Morselli C. (2009). The Criminal Network Perspective, in Morselli C., *Inside Criminal Networks*, Spinger.
- Newburn, T. (2007), *Criminology*. Λονδίνο: Willan Publishing.
- Paoli, L., & Vander Beken, T. (2014). Organized Crime. A Contested Concept, in Paoli L., (ed), *The Oxford Handbook of Organised Crime*. United Kingdom: Oxford University Press, σ. 15
- Passas, N., (2001), “Globalization and Transnational Crime: Effects of Criminogenic Asymmetries” στο Williams, Ph. & Vlassis, D., *Combating Transnational Crime. Concepts, Activities and Responses*, Λονδίνο: Frank Cass.
- Reuter, P. (1994), *Research on American Organized Crime*, στο R. J. Kelly, K.-L. Chin, R. Schatzberg, *Handbook of Organized Crime in the United States*, Γουέστπορτ: Greenwood Press, σ. 91-120
- Ruggiero, V., (1997) “Criminals and Service Providers: Cross-national dirty economies” *Crime, Law & Social Change* 28: 27-38
- Ruggiero, V., & Vass, A. (1992), “Heroin Use and the Formal Economy, Illicit Drugs and Licit Economies in Italy” *British Journal of Criminology*, 32 (3): 273-291.
- Savona E., & Riccardi M., (Eds.). (2015), *From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe*. Final Report of Project OCP - Organised Crime Portfolio (www.ocportfolio.eu). Τρέντο: Transcrime - Università degli Studi di Trento.

- Scalia, V., (2010), "From the octopus to the spider's web: the transformations of the Sicilian mafia under post-fordism", *Trends in Organized Crime* 13:283-298
- Schulte - Bockholt, A., (2001), "A Neo- Marxist explanation of organized crime". *Critical Criminology*, 10/225-242
- Sellin, Th., (1963), Organized Crime as a Business Enterprise, *Annals of the American Academy of Political and Social Science* Vol. 347, σ.13.
- Shelley, L., (2008), «*Transnational Organized Crime: The New Authoritarianism*», στο H. Richard Friman-Peter Andreas, *The Illicit Global Economy and State Power*, Νέα Υόρκη: Rowman & Littlefield.
- Sieber, U. & Bogel, M. (1993). *Logistik der Organisierten Kriminalitat [Logistics of Organized Crime]*. Wiesbaden, Germany: Bundeskriminalamt.
- Smith, D.C. (1991) Wickersham to Sutherland to Katzenbach: Evolving an "official" definition for organized crime. *Crime Law Soc Change* 16, 135-154 <https://doi.org/10.1007/BF00227546>
- Smith, D. C. (1978), Organized crime and entrepreneurship, *International Journal of Criminology and Penology*, Vol. 6, No. 2, 161-177.
- Smith, D. (1971), «Some Things That May be More Important to Understand about Organized Crime than Cosa Nonstra», *University of Florida Law Review*, vol. 24, no 1, σ. 1-30.
- Special Eurobarometer 464b: Europeans' attitudes towards security (12.12.2017) Directorate-General for Communication, http://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S1569_87_4_464B.ENG
- Thrasher, F. M. (1927), *The gang: A study of 1,313 gangs in Chicago*. Chicago, IL: University of Chicago Press
- Tyler, G. (1962), *Organized Crime in America: A book of readings*. Introd. by Estes Kefauver. Ann Arbor: University of Michigan Press., σ. 5
- United Nations Economic and Social Council (1994), *Problems and Dangers Posed by Organized Transnational Crime in the Various Regions of the World*. Background document for the World Ministerial Conference on Organised Transnational Crime, E/CONF.88/2, 18 August, σ. 3.
- United Nations, (1990), Eight United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Αβάνα-Κούβα 27 Αυγούστου- 7 Σεπτεμβρίου 1990, A/Conf.144/7
- Varese, F. (2010), «What is Organized Crime?», Introduction στο F.V. (επιμ.), *Organized Crime* (series: Critical Concepts in Criminology), 4 τόμ., Routledge, σ. 1-35.
- Williams P., (2001), «Transnational Criminal Networks», στο *Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime and Militancy*, edits Arquilla J., and Ronfeldt D., RAND, Santa Monica CA, σ. 61-97.
- Williams, P. and Godson, R., (2002), «Anticipating organised and transnational crime», *Crime, Law and Social Change*, 37, σ. 311-355
- Woodiwiss, M., (2003), "Transnational Organized Crime: The Strange Career of an American Concept." *In Critical Reflections on Transnational Organized Crime, Money Laundering and Corruption*, (ed) Beare, 3-34. Toronto: University of Toronto Press.
- Wright, A. (2006), *Organised crime*, Λονδίνο: Willan Publishing

5. ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ, ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΕΣ
ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ
ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ,
ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΑ ΑΤΟΜΙΚΑ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ*

Γεώργιος Χλούπης,

Επίκ. Καθηγητής Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου
Κύπρου, Δικηγόρος

Ι. Οργανωμένο Εγκλημα (Ο.Ε.) και κοινωνική πρόληψη

Είναι πανθομολογούμενο πως η κοινωνική πρόληψη, η οποία πρέπει να δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην προσχολική ηλικία, αποτελεί τη σημαντικότερη μακροπρόθεσμη επένδυση αντεγκληματικής πολιτικής με σίγουρα κέρδη για όλη την κοινωνία. Η αλλαγή κατεύθυνσης όμως, από τη στεία συχνά κατασταλτική πολιτική, όσο μάλιστα κυριαρχούν οι κανόνες της αγοράς, φαίνεται αδύνατη. Αξίζει επίσης να τονιστεί ότι ουσιαστική αντεγκληματική προληπτική πολιτική ασκείται κυρίως μέχρι τα 7 - 8 χρόνια, ήτοι από την οικογένεια και το σχολείο, τους δύο βασικούς φορείς κοινωνικοποίησης, στην τρυφερή εκείνη ηλικία που διαμορφώνεται ο χαρακτήρας του ατόμου.¹

*Η παρούσα μελέτη αντλεί αρκετά στοιχεία και αποτελεί εν μέρει προδημοσίευση από σχετικό πόνημα το οποίο βρίσκεται στο στάδιο της συγγραφής.

¹ Βλ. επίσης ΕΠΑΝΟΔΟΣ πρακτικά 2^{ου} ετήσιου συνεδρίου με θέμα: «Η κοινωνική επανένταξη ανηλικών και νεαρών παραβατών», ερευνητική έκθεση II στο πλαίσιο του έργου: «Το φαινόμενο της υποτροπής στην Ελλάδα: Εμπειρικά δεδομένα και κατευθύνσεις για την αντεγκληματική πολιτική και την κοινωνική επανένταξη», επιστημονική ευθύνη, Χριστίνα Ζαραφωνίτου, Αθήνα, εκδόσεις Διόνικος, 2019, σελ. 177, 178.

Δεν είναι τυχαίο που στο Παλέρμιο της Ιταλίας, 25.000 παιδιά ετησίως συμμετέχουν σε σχετικά εκπαιδευτικά προγράμματα. Ο σκοπός είναι να αλλάξουν τα στερεότυπα που επιτρέπουν στη μαφία να ακμάζει.² Παρόμοιες πρωτοβουλίες έχουν ληφθεί και στο Χονγκ-Κονγκ.³ Μόνο επενδύοντας στην παιδεία και στην κοινωνική πρόληψη μπορούμε να έχουμε ένα ουσιαστικό αποτέλεσμα στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας, χωρίς να παραγνωρίζουμε τις άλλες μορφές πρόληψης.⁴

Η ανεργία, η φτώχεια, η έλλειψη θεσμών, η δυσλειτουργική και καθυστερημένη απονομή δικαιοσύνης, η διαφθορά, είναι από τους βασικότερους παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη για την χάραξη μιας ουσιαστικής αντεγκληματικής πολιτικής ιδιαίτερα για την αντιμετώπιση σοβαρών μορφών εγκληματικής δράσης όπως η οργανωμένη. Αν δεν αντιμετωπιστεί ιδιαίτερα η διαφθορά, κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα δε θα μπορεί να επέλθει στην αντιμετώπιση των εγκληματικών αυτών μορφών, κάνοντας επίκαιρο τον μύθο σχετικά με τον πίθο των Δαναΐδων.

Ορισμένοι θα ισχυριστούν ότι η κοινωνική πρόληψη κοστίζει. Μα η μείωση της ανεργίας, η μόρφωση, η παροχή παιδείας και ασφάλειας δεν είναι θεμελιώδη συστατικά ενός κράτους πρόνοιας; Αυτό δεν είναι το νόημα και του κοινωνικού συμβολαίου; Και τελικά δεν κοστίζει τόσο, το αντίθετο μάλιστα. Η επένδυση στην πρόληψη είναι και αποδοτική, ενώ οι περισσότερες μορφές πρόληψης έχουν μικρότερο οικονομικό και

² Χλούπης Γ. Συμμετοχή στον τόμο «Οργανωμένο Έγκλημα», επιμέλεια Δημήτρης Ζιούβας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Κέντρο Ποινικών Επιστημών, Ευρωπαϊκές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, μελέτη με τίτλο: «Υπερεθνική οργανωμένη εγκληματικότητα - Ενωσιολογική οριοθέτηση και ποινικοδογματικοί προβληματισμοί, Αθήνα, 2021, σελ.190, 191.

³ Roy Godson - Phil Williams "Strengthening Cooperation Against Transnational Crime: Elements of A Strategic Approach", International Conference on "Responding to the Challenges of Transnational Crime", Aosta Valley, Italy, 25-27 September 1998, σελ. 35.

⁴ Χλούπης Γ. «Οι διάφορες μορφές πρόληψης της εγκληματικότητας και η εργαλειοποίηση του ουσιαστικού ποινικού δικαίου για την άσκηση αντεγκληματικής πολιτικής», Ποινική Δικαιοσύνη, τεύχος 7/2023, σελ. 803 επ.

κοινωνικό κόστος από την ποινική καταστολή και την εμπλοκή στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. Μελέτη ανάλυσης κόστους στις ΗΠΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι κάθε δολάριο που δαπανάται για την εκπαίδευση εγκλείστων επιστρέφεται εις διπλούν στον φορολογούμενο.⁵

Ούτως ή άλλως η μείωση της ανεργίας, η παιδεία, η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου είναι επιθυμητές πολιτικές. *Η κοινωνική πρόληψη και προστατεύει λοιπόν αλλά και πραγματώνει τα ατομικά δικαιώματα. Αν υφίστανται δε παραβιάσεις των ατομικών δικαιωμάτων με προληπτικές πολιτικές πρέπει να προσαρμόζονται οι πολιτικές αυτές στη συνταγματική τάξη και όχι το ανάποδο δηλαδή να προσαρμόζονται τα ατομικά δικαιώματα στις απαιτήσεις μιας αποτελεσματικής πρόληψης, πολιτική απαράδεκτη σε ένα κράτος δικαίου, διότι τότε θα υπήρχε ο κίνδυνος της καθιέρωσης, όπως εύστοχα αναφέρει η Σπινέλλη, μιας «πρόληψης του εχθρού» κατά το «ποινικό δίκαιο του εχθρού» που αναφέρει ο Jacobs.⁶*

Η σημαντικότερη και πιο ουσιαστική ωστόσο προσέγγιση είναι η αντιμετώπιση της φτώχειας, της ανεργίας, των κοινωνικών ανισοτήτων, η θωράκιση της δικαιοσύνης και της ισότητας, των φιλελεύθερων αρχών και δικαιωμάτων, της κοινωνικής πρόληψης, των στοιχειωδών δηλαδή διδασμάτων και πορισμάτων της νομικής επιστήμης και ειδικότερα της αντεγκληματικής

πολιτικής, της εγκληματολογίας και των αρχών του φιλελεύθερου ποινικού δικαίου.

Η προώθηση της κοινωνικής πρόληψης της εγκληματικότητας με την καταπολέμηση των αιτιών που ωθούν στην αντικοινωνική συμπεριφορά στο πλαίσιο των κυριότερων κοινωνικών θεσμών (οικογένεια, σχολείο, εργασία κλπ) έχει αμβλυωθεί τα τελευταία χρόνια, παρότι ήταν μια από τις κύριες επιδιώξεις της αντεγκληματικής πολιτικής των διαφόρων χωρών τις δεκαετίες μετά τον 2^ο παγκόσμιο πόλεμο.⁷

Με την συρρίκνωση του Κράτους - Πρόνοιας, η πρόληψη της εγκληματικότητας στηρίζεται πλέον κατά κύριο λόγο στις μεθόδους περιστασιακής πρόληψης. Το οργανωμένο έγκλημα όμως, έχει αποδειχθεί ότι είναι ανώτερο των περιστάσεων και προσαρμόζεται εξαιρετικά στις συνθήκες προς όφελός του.⁸

II. Ο.Ε. και «εργαλειοποίηση» του ποινικού δικαίου για την άσκηση προληπτικής «αντεγκληματικής πολιτικής».

Η αποτελεσματική αντιμετώπιση του εγκλήματος και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών βρίσκονται σε μία λεπτή ισορροπία. Οποιαδήποτε προσπάθεια, πέραν των παραδοσιακών κατασταλτικών μέτρων για τα οποία υπάρχει εμπειρία και νομολογιακή αντιμετώπιση στις περιπτώσεις προσβολών δικαιωμάτων υπάρχει πιθανότητα να προσβάλλει έως ένα βαθμό τα δικαιώματα αυτά. Ωστόσο απαιτούνται και άλλα μέτρα πέραν των παραδοσιακών για

⁵ Τσιλίκης Χ. - Γάκου Ε.Μ. «Κοινωνική επιχειρηματικότητα και σωφρονιστική. Προτεινόμενο μοντέλο εργασιακής επανένταξης εγκλείστων και αποφυλακισμένων στην Ελλάδα», Κοινωνική Πολιτική, 9, σελ. 107. Βλ. και Χλούπη Γ. «Οι διάφορες μορφές πρόληψης της εγκληματικότητας και η εργαλειοποίηση του ουσιαστικού ποινικού δικαίου για την άσκηση αντεγκληματικής πολιτικής», Ποιν.Δικ. 7/2023, σελ. σελ. 803 επ.

⁶ Κ.Δ. Σπινέλλη «Η πρόληψη της εγκληματικότητας στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες. Φραγμός ή προστασία των ατομικών δικαιωμάτων», στον Τ.Τ. για το Καθηγητή Ι. Φαρσεδάκη, τόμος II, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.16124 και Χλούπη Γ. συμμετοχή στον τόμο «The Aims of Punishment. Theoretical, International and Law Comparative Approaches» edited by Charis Papacharalambous, Sakkoulas Publications - Nomos Verlagsgesellschaft, Athens - Baden Baden, 2020, μελέτη με τίτλο: «Organized Criminal Action and Riskiness. Security and Insecurity. The Limits Imposed by the Protection of Human Rights and the Extent to which the Purposes of the Penalty Are Being Served in the Context of Counter - Measures», p. 167-184.

⁷ Τσήςσουρα Α. «Εγκληματικότητα και αντεγκληματική πολιτική στην εποχή της παγκοσμιοποίησης», ΤΤ για την Αλίκη Γιωτοπούλου Μαραγκοπούλου, «Δικαιώματα του Ανθρώπου, Έγκλημα - Αντεγκληματική Πολιτική», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2003, σελ. 1413.

⁸ Εισήγηση του γράφοντος σε διεθνές συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογίας, Αθήνα, 10 - 11 Ιανουαρίου 2019, με θέμα: «ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ», με θέμα εισήγησης: «Οι προσπάθειες αντιμετώπισης της υπερεθνικής οργανωμένης εγκληματικής δράσης σε επίπεδο πρόληψης». Η εισήγηση δημοσιεύτηκε στο νομικό περιοδικό «Εγκληματολογία», 2020, (ετήσια έκδοση), άρθρο με θέμα «Η αντιμετώπιση της υπερεθνικής οργανωμένης εγκληματικής δράσης σε επίπεδο πρόληψης», έτος 10^ο, σελ 15-18, όπου παρατίθενται και σχετικά παραδείγματα.

την αντιμετώπιση των σύνθετων και σύγχρονων μορφών εγκληματικής δράσης. Τα μέτρα αυτά πρέπει να σχεδιάζονται προσεχτικά, ορθολογικά και να εντάσσονται σε ένα γενικό στρατηγικό πλαίσιο αντεγκληματικής πολιτικής. Παρατηρούνται κάποιες τάσεις οι οποίες προβληματίζουν ιδιαίτερα και θα εξακολουθήσουν να προβληματίζουν τους θεωρητικούς και εφαρμοστές του δικαίου. Χαρακτηριστικά αναφέρονται, η αναβάθμιση της σημασίας του κινδύνου πριν από τη βλάβη των εννόμων αγαθών, ποινικοποιούνται έτσι συμπεριφορές, όπως η συμμετοχή, οι οποίες αφήνουν να αναδυθεί ένας ποινικά αξιόλογος κίνδυνος χωρίς ακόμη να υπάρξει βλάβη του εννόμου αγαθού από την πράξη η οποία θα ακολουθήσει. Η ανέλεγκτη διολίσθηση της ποινικής καταστολής προς την τιμωρία των προθέσεων, δηλαδή του φρονήματος είναι το πλέον ανησυχητικό.⁹

Ως προς το οργανωμένο έγκλημα, παρατηρείται ότι διαμορφώνεται μια δικονομία αστυνομικού τύπου με ευέλικτες τεχνικές και μυστικότητα για τις διωκτικές αρχές και αντιστροφή ίσως του τεκμηρίου της αθωότητας και του βάρους απόδειξης για τους υπόπτους και κατηγορουμένους, όπου η τεκμαιρόμενη υπαιτιότητα υπερέχει της τεκμαιρόμενης αθωότητας. Οι νέες ανακριτικές πράξεις γίνονται επιθετικότερες. Δεν κατανέμεται προσωπική ποινική ευθύνη σε ένα άτομο με πλήρη απόδειξη, αλλά τεκμαίρεται με τη θεμελίωση και απόδειξη της ευθύνης του εγκληματικού δικτύου στο οποίο συμμετέχει. Σημαντικά κεκτημένα και βασικές αρχές του ποινικού δικαίου και της ευρωπαϊκής δογματικής ποινικής επιστήμης όπως το διττό αξιόπονο, υπαναχωρούν.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε το άρθρο 187 παρ. 6 ΠΚ (με τη βελτίωση που επήλθε με το άρθρο 37 του ν. 5090/23-2-2024 ότε προστέθηκε εξαίρεση από την περίπτωση μη αναστέλλουσας ισχύος της έφεσης) με την απαγόρευση αρχικά της αναστολής της ποινής κατά την άσκηση έφεσης του 187 παρ. 6 ΠΚ, πρωτοβουλία που αποτέλεσε *καταφανή εργαλειοποίηση του ουσιαστικού ποινικού δικαίου για εφαρμογή αυθαιρέτης*

και ανομιμοποίητης προληπτικής αντεγκληματικής πολιτικής και την εφαρμογή από τα δικαστήρια του άρθρου 497 ΚΠΔ ως διέξοδο στην παραπάνω αυθαιρέσια, πριν την βελτίωση με το ν. 5090/2024.

Τί προβλεπόταν λοιπόν με την περίπτωση του άρθρου 187 παρ. 6 ΠΚ όπως προστέθηκε με το άρθρο 72 παρ. 2 του Ν. 4908/2022 (ΦΕΚ Α' 52/11-03-2022), στο οποίο οριζόταν ότι στις «περιπτώσεις καταδίκης για αξιόποινες πράξεις του παρόντος άρθρου, καθώς και για τα συναφή αδικήματα που συνεκδικάστηκαν με την ίδια απόφαση, η ποινή δεν αναστέλλεται ούτε μετατρέπεται με κανέναν τρόπο, τυχόν δε ασκηθείσα έφεση δεν έχει αναστέλλουσα ισχύ». Η παραπάνω διάταξη προκάλεσε και την αντίδραση της ολομέλειας των δικηγορικών συλλόγων στην Ελλάδα με την απόφασή της για αποχή των συνηγόρων υπεράσπισης από τις σχετικές ποινικές δίκες πρώτου βαθμού. Αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση εργαλειοποίησης του ποινικού δικαίου με άλλοθι μια διαστρεβλωμένη, κακώς νοούμενη, χωρίς όρια προληπτική αντεγκληματική πολιτική, εμπνευσμένη από το νόμο για την οπαδική βία (Ν. 4908/2022, άρθρο 4 πρφος 6, Αδικήματα βίας με αφορμή αθλητικές εκδηλώσεις ή αθλητικό υπόβαθρο). Ευτυχώς ήταν πολλές οι περιπτώσεις δικαστών με υψηλό φρόνημα που δεν την εφάρμοσαν.

Σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση στο Σχέδιο του ανωτέρω νόμου οριζόταν ότι «... Με την προτεινόμενη τροποποίηση προστίθεται παρ. 6 στο άρθρο 187 ΠΚ, με το οποίο προβλέπεται η μη αναστολή κατ' άρθρα 99 ΠΚ και η μη μετατροπή, κατ' άρθρο 104Α ΠΚ της επιβληθείσας ποινής σε κοινωφελή εργασία του δράστη που τελεί κάποια από τα αδικήματα, κακουργήματα ή πλημμελήματα του άρθρου 187 ΠΚ, αλλά και η μη χορήγηση ανασταλτικού αποτελέσματος επί τυχόν ασκηθείσας έφεσης κατά της καταδικαστικής απόφασης, των ως άνω περιπτώσεων, λόγω της μείζονος «ποινικής απαξίας των εν λόγω αδικημάτων, αλλά και της ανάγκης αποτροπής των δραστών από την τέλεση τέτοιων πράξεων».

Η εφαρμογή της διάταξης οδηγούσε σε δυσμενέστερη, σε σύγκριση με το προηγούμενο καθεστώς, μεταχείριση του κατηγορουμένου όσον αφορά στην απαγόρευση του ανασταλτικού αποτελέσματος της έφεσης, καθόσον το Δικαστήριο που δίκασε, ανεξάρτητα

⁹ Βλ. αναλυτικά Καϊάφα Γκμπάντι Μ. «Η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος στην ΕΕ - Το ποινικό δίκαιο μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας των πολιτών», Ποιν.Δικ. 5/2003, σελ.548 επ.

αν επιβάλλει ποινή φυλάκισης ή πρόσκαιρης κάθειρξης, δεν θα έχει πλέον το καθήκον να κρίνει αυτεπαγγέλτως για το αν η τυχόν άσκηση έφεσης θα έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα ή όχι, καθόσον τούτο αποκλείεται από το νόμο σε όλες τις περιπτώσεις αδιακρίτως.

Έτσι, η περί μη χορήγησης ανασταλτικού αποτελέσματος στην έφεση διάταξη εφαρμοζόταν επί κάθε καταδικαστικής απόφασεως που δημοσιευόταν μετά την έναρξη ισχύος του άνω νόμου, είτε επί εκκρεμούσας, είτε επί νέας δίκης, έστω και αν η εφαρμογή της οδηγεί σε δυσμενέστερη μεταχείριση του κατηγορουμένου σε σύγκριση με εκείνη την οποία του επεφύλασσαν οι διατάξεις που ρύθμιζαν το ίδιο δικονομικό αντικείμενο και ίσχυαν κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης του. Τούτο διότι η νέα τότε διάταξη αφορούσε στις έννομες συνέπειες της διενέργειας διαδικαστικής πράξης (ανασταλτικό αποτέλεσμα άσκησης έφεσης) και ανήκει, ως εκ τούτου, στο δικονομικό ποινικό δίκαιο. Όμως, με την επίμαχη εισαγωγή πλήρους αποκλεισμού του ανασταλτικού αποτελέσματος της έφεσης και μάλιστα για λόγους προληπτικούς, η νέα τότε νομοθετική ρύθμιση παραβίαζε ασύστολα το τεκμήριο αθωότητας και την αρχή της ενοχής που απαγορεύει την μεταχείριση του κατηγορουμένου ως ενόχου έως την αμετάκλητη καταδίκη του και κατοχυρώνεται ρητά με τις διατάξεις των άρθρων 6 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου οι οποίες υπερισχύουν, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 28 παρ. 1 Συντάγματος, κάθε αντίθετης διάταξης νόμου. Επιπλέον, το τότε άρθρο 187 παρ. 6 ΠΚ, όσον αφορά στον αποκλεισμό του ανασταλτικού αποτελέσματος της άσκησης έφεσης, αντιστρατεύεται στην αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 Σ.), αφού απέκλειε το ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης ειδικά για το πλημμέλημα της συμμορίας, που απειλείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι μηνών στην περίπτωση οργάνωσης για διάπραξη κακούργηματος (άρθρο 187 παρ. 3α ΠΚ), ενώ αντίθετα, η ποινική δικονομική νομοθεσία (άρθρο 497 παρ. 7, 8 ΚΠΔ) επιτρέπει με προϋποθέσεις τη χορήγηση ανασταλτικής δύναμης στην έφεση στην περίπτωση καταδίκης για κακούργηματικές πράξεις με επιβληθείσα ποινή συχνά πολυετή κάθειρξη. Στις περιπτώσεις αυτές το Δικαστήριο, για το ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης, μπορούσε να εφαρμόσει το άρθρο 497 ΚΠΔ και όχι το άρθρο 187

παρ. 6 ΠΚ, όπως έχουν εκδοθεί και σχετικές αποφάσεις επ' αυτού.¹⁰

Στον κλονισμό των δικαιοκρατικών φιλελεύθερων θεμελίων του ποινικού δικαίου που οδηγούσε η παραπάνω διάταξη, θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν, όπως έχει αποδειχθεί και ερευνητικά, (ιδιαίτερα στο παρελθόν όταν η ποινική δίωξη ασκούσαν δυνάμει του ν. 2928/2001), το γεγονός ότι σε υψηλά ποσοστά κατά την πρόοδο των σχετικών δικών αποδεικνύεται ότι δεν στοιχειοθετούνταν το αδίκημα της εγκληματικής οργάνωσης (76%) για το οποίο είχε ασκηθεί ποινική δίωξη, έτσι ένα μεγάλο ποσοστό κατηγορουμένων κρίνονταν αθώοι, ενώ για αρκετούς η αρχική κατηγορία μεταβιβόταν στο πλημμέλημα της συμμορίας. Διαπιστώθηκε σε σχετική έρευνα ότι το άρθρο 187 ΠΚ εφαρμοζόταν συχνά σε υποθέσεις που δεν εμφάνιζαν τα απαιτούμενα από το νόμο κριτήρια, δηλαδή σε προσωποπαγείς ενώσεις και σε απλές συναυτουργίες προσώπων χωρίς δομή ή διάρκεια δράσης ή σε περιπτώσεις που δεν πληρούσαν ούτε το ποσοτικό κριτήριο του ελάχιστου αριθμού των τριών ατόμων.¹¹

Φαίνεται ότι η έννοια «οργανωμένο έγκλημα» αποτελεί για τις διωκτικές αρχές την «κολυμβήθρα του Σιλβάμ». Όλα τα αδικήματα τα οποία απαιτούν ένα βαθμό οργάνωσης βαπτίζονται «οργανωμένα», με ό,τι συνεπάγεται αυτό για τις ατομικές ελευθερίες του κατηγορουμένου.¹²

Όπως εύστοχα αναφέρεται, πρόκειται για νομοθετικές μεταβολές εν θερμό χωρίς αιτιολογημένη

¹⁰ Βλ. ενδεικτικά 393/2022 Εφ. Πειρ.(κακ/των), ΑΡΜ 2022, 1668 με παρατηρήσεις Χ. Λαμπάκη.

¹¹ Βλ. πορίσματα σχετικής έρευνας στο: Σταμούλη Ε. «Ποινική Δικαιοσύνη και εξουσίες: το παράδειγμα του οργανωμένου εγκλήματος», στο Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.) *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου. Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016*. Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ βλ. σελ. 283-284.

¹² Βλ. Χλούπης Γ. «Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερθνητικού οργανωμένου εγκλήματος», στον τόμο «Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα», επιμέλεια Σοφία Βιδάλη, Νικόλαος Κουλούρης, Χάρης Παπαχαράλαμπος, εκδόσεις ΕΑΠ Α.Ε., Οκτώβριος 2019, σελ.293.

δογματική θεμελίωση, τις οποίες διαπερνά το ιδεολογικό στίγμα του «τιμωρητισμού» σε αντίθεση με τις σύγχρονες αντιλήψεις για την αντεγκληματική πολιτική, την προστασία του πολίτη από την κατάχρηση της ποινικής καταστολής και την εφαρμογή της αρχής του κράτους δικαίου. Η προσθήκη της διάταξης αυτής στο άρθρο 187 ΠΚ (πριν την σχετική τροποποίηση) προσκρούει και στο σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου που επιβάλλει το Σύνταγμα καθόσον εν προκειμένω ανεπίτρεπτα χρησιμοποιείται ο κατηγορούμενος ως μέσο άσκησης γενικοπροληπτικής αντεγκληματικής πολιτικής. Είναι πρόδηλο ότι η ρύθμιση αυτή, όσο ήταν εν ισχύ, έπληττε ευθέως τις αρχές του φιλελεύθερου Ποινικού Δικαίου, υποβίβαζε το επίπεδο του νομικού μας πολιτισμού και εντασσόταν σε σειρά νομοθετικών παρεμβάσεων στο πλαίσιο άκριτης ποινικής καταστολής.¹³

Σε κάθε περίπτωση στην χάραξη ορθολογικής αντεγκληματικής πολιτικής, «χωρίς φόβο και πάθος» και μακριά από ποινικούς λαϊκισμούς, ένας άλλος παράγοντας που πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν είναι ο φόβος του εγκλήματος και οι παρενέργειες αυτού. Όπως εύστοχα αναφέρει η Ζαραφωνίτου, η συνθετότητα του φόβου του εγκλήματος αντανάκλαται και στις σοβαρές συνέπειες του σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο. Η ερευνητική εμπειρία έχει επιβεβαιώσει ότι τα άτομα που αισθάνονται ανασφάλεια οδηγούνται σε αυτοπεριορισμούς στην καθημερινότητα τους, γεγονός που υποβαθμίζει την ποιότητα ζωής τους. Σε επίπεδο, γενικών κοινωνικών στάσεων, έχει διαπιστωθεί ότι οξύνονται οι συγκρούσεις μεταξύ των πολιτών και ενισχύεται η δράση στιγμιστικών στερεοτύπων, τα οποία οδηγούν στην περιθωριοποίηση ολόκληρων ομάδων πληθυσμού αλλά και ολόκληρων συνοικιών των πόλεων, ενώ ενισχύεται η τιμωρητικότητα των πολιτών, λειτουργώντας αποπροσανατολιστικά στη χάραξη και εφαρμογή μιας ορθολογικής αντεγκληματικής πολιτικής κοινωνικο-προληπτικού χαρακτήρα.¹⁴

¹³ Καζής Τ. «Ο «τιμωρητισμός» ως ιδεολογία για την άσκηση αντεγκληματικής πολιτικής», Πειραιϊκή Νομολογία 1/22, τ. 44, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.4, βλ. και Σταμούλη Ε. «Άρθρο 187 ΠΚ: μία «επικίνδυνη» διάταξη για το φιλελεύθερο ποινικό δίκαιο και τα δικαιώματα», Δικηγορική Επικαιρότητα, 155, 10-11-12/2022 σελ. 11.

¹⁴ Ζαραφωνίτου Χ. «Ο φόβος του εγκλήματος», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2023, σελ. 139.

Συνεχίζοντας αναφέρει τα εξής: Οι σύγχρονες τάσεις της αντεγκληματικής πολιτικής προβαλλόμενες με τη μορφή απαντήσεων προς το θύμα, το δυνάμει θύμα και το κοινό στο σύνολο του αντανακλούν, συχνά, εκδικητικές και ανταποδοτικές τάσεις, δημαγωγικό χαρακτήρα και λαϊκισμό. Οι εμπνευστές τους ισχυρίζονται πως εκφράζουν, κατ' αυτόν τον τρόπο, το "δημόσιο αίσθημα" στο οποίο αποδίδουν σαφές προβάδισμα από την κρίση και την άποψη των επιστημόνων και των ειδικών.¹⁵

Αντεγκληματική πολιτική η οποία αναιρεί τον πυρήνα της αξιοπρέπειας του ατόμου και των ατομικών ελευθεριών, δε μπορεί να συνιστά αντεγκληματική πολιτική σε μια δικαιοκρατούμενη πολιτεία.¹⁶

Ο Γιαννίδης είχε διατυπώσει πως το Ποινικό Δίκαιο έχει εισέλθει σε μια νέα φάση της ιστορίας του. Η παραδοσιακή του λειτουργία, διπλή στη φύση της, προστατευτική των εννόμων αγαθών αφενός και εγγυητική των ατομικών ελευθεριών αφετέρου, μεταλλάσσεται προοδευτικά, ώστε να μπορεί να μιλήσει κανείς για αλλαγή παραδείγματος. Ο σημαντικότερος λόγος αλλαγής της νομιμοποίησης του ποινικού δικαίου είναι η έξωθεν εισαγόμενη κατεξοχήν εξουσιαστική και κρατικιστική έννοια της ασφάλειας. Δίπλα στο κλασικό νομιμοποιητικό δίδυμο του ποινικού δικαίου, αναπτύσσεται και μια τρίτη λειτουργία, η εξασφαλιστική της διεθνούς τάξης πραγμάτων λειτουργία του ποινικού δικαίου, η λειτουργία της διεθνούς ασφάλειας. Το ποινικό δίκαιο και μάλιστα το εθνικό, λειτουργεί πλέον και για την ασφάλεια, δηλαδή την προστασία, συντήρηση και ενδεχομένως εξάπλωση όχι συγκεκριμένων εννόμων αγαθών, αλλά μιας παγιωμένης διεθνούς δομής μορφών πολιτικής εξουσίας, πολιτιστικών αξιών και κατανομής οικονομικών πόρων. Η εγγυητική λειτουργία του ποινικού δικαίου δεν αμφισβητείται ευθέως από τη λειτουργία της διεθνούς ασφάλειας, αλλά εμμέσως, υπονομεύεται δηλαδή με την αποδυνάμωση της ποινικής δογματικής.

¹⁵ Ο.π. σελ. 140.

¹⁶ Βλ. σχετικά Χλούπης Γ. «Οι διάφορες μορφές πρόληψης της εγκληματικότητας και η εργαλειοποίηση του ουσιαστικού ποινικού δικαίου για την άσκηση αντεγκληματικής πολιτικής», Ποιν.Δικ. 7/2023, σελ. 803-810.

Μέσα από την αποδυνάμωση και υποχώρηση της ποινικής δογματικής, αναδύεται ως κύριο όργανο εξασφάλισης της εγγυητικής λειτουργίας του ποινικού δικαίου η ποινική δικονομική σκέψη. Δεν αποτελεί μεν κάτι νέο η εναπόθεση στη δικονομική σκέψη της εγγυητικής λειτουργίας του ποινικού δικαίου. Νέα όμως είναι η μονοπολικότητα της ποινικής δικονομίας ως εγγυήτριας των ατομικών δικαιωμάτων.¹⁷

Η τυποποιημένη ποινική καταστολή, ως αναφέρει ο Μανωλεδάκης, λειτουργεί σε δύο επίπεδα: Ως καταστολή πράξεων προστατεύει τα κεκτημένα έννομα αγαθά, τιμωρώντας αυτούς που τα προσβάλλουν. Ως τυποποιημένη, ως ρυθμισμένη με κανόνες δικαίου καταστολή, περιορίζει σε θεσμοθετημένα πλαίσια την τιμωρητική αντίδραση της πολιτείας, αποτελώντας έτσι εγγύηση για το άτομο, ότι δεν θα υποστεί αυθαίρετη δίωξη και τιμωρία, που καταρρακώνουν την ελευθερία και την αξιοπρέπειά του. Έχει, λοιπόν διττή όψη το Ποινικό Δίκαιο: αφενός τιμωρητική και αφετέρου εγγυητική - φιλελεύθερη. Ό,τι προστίθεται στην ποινική καταστολή, είτε ως απειλή από το νόμο, είτε ως επιβολή και έκτιση της ποινής, αφαιρείται από την προσωπική ελευθερία. Έτσι εξηγείται γιατί μεταξύ των βασικών ατομικών ελευθεριών συγκαταλέγεται και στο Σύνταγμα και σε διεθνείς συμβάσεις η οριοθέτηση, δηλαδή η τυποποίηση (μέσω Ποινικού Δικαίου) της ποινικής καταστολής.¹⁸

Παρατηρείται ωστόσο μια τάση σταδιακής υποχώρησης των δογματικών βεβαιοτήτων, με κυρίαρχη πρόταξη την έννοια της σκοπιμότητας έναντι της νομιμότητας και την υποστολή της έννοιας του αδικού έναντι της ανάδυσης της έννοιας της επικινδυνότητας.¹⁹ Και ορθά αναφέρει ο Νικολόπουλος, πως η έννοια της επικινδυνότητας, παρά τις επικρίσεις που δέχεται σε θεωρητικό, επιχειρησιακό και ηθικό επίπεδο, δεν παύει να τροφοδοτεί σταθερά τον καθημερινό λόγο, τις κοινωνικές αναπαραστάσεις της εγκληματικότητας και να επανέρχεται ως νομιμοποιητικό υπόβαθρο της

αντεγκληματικής πολιτικής.²⁰ Προβάλλει, έτσι η ανάγκη κατασκευής ενός καινούριου «παραδείγματος», βασισμένου στις αρχές «της ελάχιστης ποινικής παρέμβασης» και των «ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως αντικειμένου και ορίου του ποινικού δικαίου». Στην αφετηρία αυτής της διαδικασίας δεν θέτουμε πλέον το ερώτημα «πώς να χρησιμοποιήσουμε το ποινικό δίκαιο προκειμένου να ενισχύσουμε τα δικαιώματα του ανθρώπου, αλλά κυρίως, πώς τα δικαιώματα του ανθρώπου μπορούν ν' αποτελέσουν ένα εργαλείο για να ξανασκεφτούμε το ποινικό δίκαιο και τις σχέσεις με άλλα συστήματα δικαίου.²¹

Το σχετικό προβληματισμό και τη διάσταση του προβλήματος αποδίδει με περιεκτικό και σαφή τρόπο ο Μυλωνόπουλος ο οποίος αναφέρει ότι²²: «τα τελευταία χρόνια, με αυξανόμενη ένταση μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, η ισχύς των αξιών του νομικού μας πολιτισμού διέρχεται μια λανθάνουσα αλλά σημαντική μεταλλαγή. Βαθμιαία και ανεπαίσθητα η αμφισβήτηση των ατομικών δικαιωμάτων και η παραβίαση των αρχών που τα προστατεύουν παύει να είναι αποκλειστικώς πραγματική αλλά αρχίζει να προσλαμβάνει θεσμικά χαρακτηριστικά, που διεισδύουν, εν είδει οσμώσεως, στο επίπεδο των ποινικών διατάξεων. Οι παράγοντες που συνέβαλαν σε αυτή την αλλαγή είναι γνωστοί, με προεξάρχοντες αφενός μεν την πιεστική ανάγκη να καταπολεμηθεί η διεθνής τρομοκρατία, αφετέρου δε τις απεριόριστες δυνατότητες που παρέχει η τεχνολογία στην καταδυνάστευση του ιδιωτικού χώρου των πολιτών. Σιγά σιγά τα προσχήματα φυλλορροούν ενώ παράλληλα -και τούτο είναι ίσως το σημαντικότερο, η ενόχληση από τις παραβιάσεις αυτές δεν φαίνεται να καθίσταται αισθητή στο κοινό».

Πόση (δογματική) ανασφάλεια τελικά έχει προκαλέσει ο (πολιτικός κατ' αρχήν) τρόπος διαχείρισης του δόγματος της ασφάλειας!²³

²⁰ Νικολόπουλος Γ. «Επικρίσεις και αντιστάσεις γύρω από την έννοια της επικινδυνότητας: από το θετικιστικό παράδειγμα στις θεωρίες της διακινδύνευσης», Στον τιμητικό τόμο για Αλίκη Γιωτοπούλου Μαραγκοπούλου, τ. II, Νομική Βιβλιοθήκη, 2003, σελ. 957.

²¹ ο.π. σελ.959, 960.

²² Μυλωνόπουλος Χρ. «Η αμφισβήτηση των ατομικών δικαιωμάτων στο νέο διεθνές περιβάλλον», ΝοΒ 52/2004, σελ. 769 επ.

²³ Βλ. σχετικά Χλούπης Γ. «Οι διάφορες μορφές πρόληψης της εγκληματικότητας και η εργαλειοποίηση του ουσιαστικού ποινικού δικαίου για την άσκηση αντεγκληματικής πολιτικής», Ποιν.Δικ. 7/2023, σελ. 803-810.

¹⁷ Γιαννίδης Ι. «Η νέα νομιμοποίηση του Ποινικού Δικαίου και το τέλος της κλαστικής δογματικής», Ποιν.Χρ. ΝΖ/2007, σελ. 769, 771, 774, 775.

¹⁸ Μανωλεδάκης Ι. «Ποινικό Δίκαιο. Διάρκεις επιρροές και διατήρηση του χαρακτήρα του», Ποιν.Δικ. 11/2007, σελ. 1311.

¹⁹ Σκανδάμης Μ. «Επίκαιρα ζητήματα της ποινικής δίκης: η υποχώρηση των βεβαιοτήτων», Ποιν.Δικ.6/2016, σελ. 462.

III.Ο.Ε., ασφάλεια και ατομικά δικαιώματα

Για την ουσιαστική αντιμετώπιση του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος είναι αναπόφευκτη η σύγκρουση, ως *ultima ratio*, ανάμεσα σε ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες και στις προσπάθειες πρόληψης και κυρίως καταστολής. Πρέπει να βρεθεί η χρυσή τομή πάντα με βάση τον κανόνα της στάθμισης των συμφερόντων κατά τη σύγκρουση των δικαιωμάτων. Οι απειλές του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και οι συνέπειες της δράσης του είναι ιδιαίτερα σημαντικές, από την άλλη η προστασία των ατομικών ελευθεριών είναι παγιωμένη και θεσμοθετημένη και δεν πρέπει να διακυβεύεται στο ελάχιστο το δικαίωμα του καθενός σε δίκαιη δίκη. Η ενίοτε αυθαίρετη επίκληση του γενικού συμφέροντος δεν μπορεί να αποτελεί κερκόπορτα περιστολής των ατομικών ελευθεριών. Στο βαθμό που ορισμένα μέτρα κρίνονται αναγκαία για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της εγκληματικής αυτής δράσης και προκαλούν περιορισμούς ατομικών δικαιωμάτων θα πρέπει να εφαρμόζονται ή να υιοθετούνται με βάση τις αρχές της επικουρικότητας, της αναγκαιότητας, της αναλογικότητας, της αποτελεσματικότητας, της νομιμότητας και του τεκμηρίου της αθωότητας.²⁴

Για την καταπολέμηση της υπερεθνικής οργανωμένης εγκληματικής δράσης - η οποία θα πρέπει να ορίζεται σε στενό εννοιολογικό πλαίσιο και με σαφήνεια- ο περιορισμός ορισμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων μπορεί να θεωρηθεί έως κάποιο βαθμό δεδομένος. Χάρην επίσης της αποτελεσματικής καταστολής αρκετές φορές η αρχή της σκοπιμότητας θέτει σε αδράνεια την αρχή της νομιμότητας, όπως συμβαίνει στη

περίπτωση των ελεγχόμενων παραδόσεων ή της μειωμένης ποινής, ακόμη και της μη δίωξης εγκληματιών οι οποίοι παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για την εξάρθρωση μιας εγκληματικής οργάνωσης. Το ζήτημα είναι σε τι βαθμό λαμβάνει χώρα αυτή η προσβολή των ατομικών ελευθεριών και η σχετικοποίηση κλασικών δικονομικών αρχών και με βάση ποιες αρχές, όπως διατυπώνεται και παραπάνω. Όπως αναφέρει ο Τσάτσος μεταξύ των διαφόρων θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν υφίσταται σχέση ιεραρχίας. Δεν υπάρχουν κατά το Σύνταγμα “σημαντικότερα” και “λιγότερο σημαντικά” θεμελιώδη δικαιώματα. Η στάθμιση της εκάστοτε προτεραιότητας, δηλαδή η προστασία της μιας και ο περιορισμός της άλλης ατομικής ελευθερίας, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, είναι ζήτημα πραγματικό, εξαρτώμενο από τις συντρέχουσες συγκυρίες. Η στάθμιση αυτή οφείλει να αναζητήσει την όσο το δυνατό αποτελεσματικότερη προστασία και των δύο συγκρουόμενων δικαιωμάτων (αρχή της πρακτικής αρμονίας).²⁵ Ο Μάνεσης²⁶ παραθέτει τις γενικές αρχές οι οποίες πρέπει να ισχύουν για τους περιορισμούς των ατομικών ελευθεριών και συγκεκριμένα: να έχουν αντικειμενικό και απρόσωπο χαρακτήρα, να δικαιολογούνται από σοβαρούς λόγους γενικότερου δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος, να ισχύει η αρχή της αναλογικότητας, να μην αναιρούν τον πυρήνα του δικαιώματος με απόλυτες απαγορεύσεις και περιορισμούς και να ερμηνεύονται στενά.²⁷

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον και αυξημένη προσοχή οφείλεται στη χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας από

²⁴ Χλούπης Γ. παρέμβαση σε πρακτικά διεθνούς ημερίδας με θέμα «Ποινικό δίκαιο και σφραγιστικό σύστημα. Νεότερες εξελίξεις», παρέμβαση με θέμα «Η εκπλήρωση των σκοπών της ποινής και τα ανθρώπινα δικαιώματα που θίγονται στο πλαίσιο των προσπαθειών αντιμετώπισης της οργανωμένης εγκληματικής δράσης». Τη διεθνή ημερίδα διοργάνωσε το Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, 28 Νοεμβρίου 2019. Τα πρακτικά δημοσιεύτηκαν στη ΠΟΙΝΙΚΑ, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2020, σελ. 192-211 βλ. και Χλούπης Γ. «Οι διάφορες μορφές πρόληψης της εγκληματικότητας και η εργαλειοποίηση του ουσιαστικού ποινικού δικαίου για την άσκηση αντεγκληματικής πολιτικής», Ποινική Δικαιοσύνη, τεύχος 7/2023, σελ. 803 επ.

²⁵ Βλ. Τσάτσος Δ. “ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ”, τόμος Γ’, Θεμελιώδη Δικαιώματα, Ι, Γενικό Μέρος, Αθήνα - Κομοτηνή, Σάκκουλας, 1988, σελ. 296, 297.

²⁶ «Οι ατομικές ελευθερίες απολαμβάνουν μια σχετική προστασία, ένας από τους λόγους της σχετικότητας της προστασίας είναι ότι η κυρίαρχη κρατική θέληση τις θεσπίζει και τις ρυθμίζει σε συνάρτηση και με τη διασφάλιση της δικής της επιβολής. Η αυτοπροστασία αυτή της κρατικής εξουσίας εκφράζεται βασικά και σχηματικά με του όρους “δημόσια τάξη και ασφάλεια”. Δεν υπάρχει κράτος εξ ορισμού το οποίο να προστατεύει τις ατομικές ελευθερίες σε βαθμό τέτοιου που να θέτουν σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη και ασφάλεια, δηλαδή να διακυβεύουν την ίδια την ύπαρξή του. Επιδιώκεται ωστόσο η εξισορρόπηση και ο συνδυασμός των ελευθεριών των πολιτών με την ασφάλεια του κράτους». Βλ. Μάνεσης Α. “ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ α’ ατομικές ελευθερίες”, πανεπιστημιακές παραδόσεις, δ’ έκδοση, Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 1982, σελ. 58.

²⁷ ο.π. σελ. 76.

την αστυνομία ιδιαίτερα στον τομέα της προγνωστικής αστυνόμευσης και τη χρήση μεθόδων τεχνικής νοημοσύνης, όπου ο σχεδιασμός των τεχνολογικών προγραμμάτων επαφίεται στις ιδιωτικές εταιρείες, όπως εύστοχα αναφέρει η Θεολόγη. «Αν τα τεχνολογικά μέσα έχουν στο επίκεντρο του σχεδιασμού τους αξιοποίηση πληροφοριών για την πρόληψη του εγκλήματος, όπως η ανάπτυξη μέσων εκτίμησης κινδύνου και απειλών, τα νέα προγράμματα λογισμικού, τα συστήματα ταξινόμησης, οι τεχνικές ανάλυσης εγκλημάτων, η ανταλλαγή δεδομένων κ.α. αναφερόμαστε σε soft technology, αν οι τεχνολογίες αποσκοπούν στην πρόληψη του εγκλήματος με τη χρήση διαφόρων μέσων όπως οι κάμερες παρακολούθησης, θερμικές κάμερες, συστήματα ασφαλείας, βιομετρικά συστήματα αναγνώρισης, αλγόριθμοι επαλήθευσης και ταυτοποίησης κ.α. γίνεται λόγος για hard technology».²⁸ «Η εισαγωγή λοιπόν νέων τεχνολογιών στο αστυνομικό έργο και ιδιαίτερα στην προληπτική αστυνόμευση (πληροφορίες και δεδομένα που εισάγονται στις μηχανές τεχνητής νοημοσύνης, ώστε να αχθούν σε μελλοντικές προβλέψεις), υποκαθιστώντας ως ένα βαθμό την ανθρώπινη υποκειμενικότητα με την κατά το δυνατόν αντικειμενική πρόβλεψη, απαιτεί εκπαιδευμένο προσωπικό και σχετική τεχνολογία, η οποία παρέχεται από ιδιώτες. Μήπως μάλιστα η διαχείριση αυτών των τεχνολογικών επιτευγμάτων από ιδιώτες αποτελέσει την κερκόπορτα για την ανάπτυξη της ιδιωτικής ασφάλειας; Εξάλλου η εποχή κατά την οποία θεωρείτο η κρατική αστυνομία ως αποκλειστικά υπεύθυνη για την τήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας στο δημόσιο χώρο, έχει παρέλθει ανεπιστρεπτή»²⁹ ή τουλάχιστον οδηγούμαστε προς αυτή την κατεύθυνση.

Είναι αρκετά τα ζητήματα που αφορούν ιδιαίτερα στα προγνωστικά μοντέλα αστυνόμευσης, με προεξάρχοντα την αξιολόγηση των αλγόριθμων πρόβλεψης (διαδικασίες, μεθοδολογία, επιλογή και εισαγωγή δεδομένων, κ.α.).³⁰

Τα παραπάνω αναδεικνύουν μια νέα πτυχή του δόγματος της ασφάλειας, η ποινική δογματική και κυρίως η δογματική της ποινικής δικονομίας, αλλά και η αντεγκληματική πολιτική και οι θεωρίες των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών του Συνταγματικού/Δημόσιου δικαίου, μπορούν να αποτελέσουν τους θεματοφύλακες των ατομικών ελευθεριών και να αναδείξουν τον κυρίαρχο και εγγυητικό ρόλο του κράτους δικαίου στην παροχή της ασφάλειας ως δημόσιου αγαθού.

Πέρα από τα σημαντικά πλεονεκτήματα της τεχνολογίας στην πρόληψη και καταστολή, η χρήση των νέων τεχνολογιών στο πεδίο της ασφάλειας και του κοινωνικού ελέγχου, όπως αναφέρει ο Παπαθεοδώρου, μας έφερε τα τελευταία χρόνια ενώπιον μιας εξουσιαστικής επιτήρησης, η οποία τείνει να εγκαθιδρυθεί σε ολόκληρο τον κοινωνικό χώρο. Η ικανότητα του σύγχρονου κράτους να συλλέγει τάχιστα προσωπικές πληροφορίες, συχνά δίχως τη συναίνεση και με πλήρη άγνοια του ατόμου, για λόγους που σχετίζονται με την εγκληματικότητα, την τάξη και την ασφάλεια, φαίνεται να εισχωρεί βαθύτερα στην κοινωνική δομή. Οι «νέες τεχνικές κοινωνικού ελέγχου» σύμφωνα με τον Herbert Marcuse (1970), ο οποίος ανήκει στους πρώτους που τις διείδαν, είναι περισσότερο συγκαλυμμένες και λιγότερο ορατές, γεγονός που τις καθιστά λιγότερο απειλητικές στη συνείδηση του σύγχρονου ανθρώπου ως προς την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του και την εξέλιξη της ιδιωτικής του ζωής. Πρόκειται στην ουσία «για την κατάργηση του παραδοσιακού κοινωνικού συμβολαίου και την υπαγωγή της ίδιας της δημοκρατίας σε επιτήρηση».³¹

Ο Hobsbawm αμφισβητεί ότι η αύξηση των τεχνολογικών μέσων επιτήρησης έκανε αποτελεσματικότερο το κράτος και το νόμο και τονίζει ότι τελικά έκαναν τους πολίτες λιγότερο ελεύθερους. Σημαντικός είναι εν προκειμένω και ο ρόλος των αρμόδιων εθνικών αρχών προστασίας δεδομένων.³²

Σε γενικές γραμμές, είτε στο πλαίσιο μιας ασφαλούς κοινωνίας, είτε στο πλαίσιο της

²⁸ Θεολόγη Β. «Τεχνολογική αστυνόμευση και αντεγκληματική πολιτική», Παπαζήσης, 2022, σελ. 96 επ.

²⁹ Παπαιωάννου Ζ. «Δίκαιο της ιδιωτικής ασφάλειας», Σάκκουλας, 2017, σελ.2.

³⁰ Θεολόγη Β. ο.π. σελ. 114 επ.

³¹ Βλ. Μπακιρλή Ε. «Σύγχρονη τεχνολογία & αντεγκληματική πολιτική», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2019, σελ. 181.

³² Ο.π σελ. 182, 183.

καταπολέμησης σοβαρών εγκλημάτων, τα ατομικά δικαιώματα αποδυναμώνονται. Όπως παρατηρεί ο F. Petrella, το «ανθρώπινο πρόσωπο» (*personne humaine*) έχει μεταβληθεί σε «ανθρώπινο πόρο» (*resource humaine*) όπως οποιοδήποτε υλικό (φυσικό, τεχνολογικό, οικονομικό)!³³

Όπως αναφέρει ο Κουράκης τα μέτρα κατά του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας που ελήφθησαν από τις ευρωπαϊκές χώρες μετά την 11-9-2001 παρέχουν συχνά την εντύπωση ότι υπερβαίνουν τους επιδιωκόμενους στόχους τους και ότι χωρίς να καθιστούν τις κοινωνίες μας ασφαλέστερες (ούτε καν ασφαλείς), συμβάλλουν σε μια σκλήρυνση της ποινικής νομοθεσίας. Θα πρέπει η ασφάλεια να ξαναγίνει περιεχόμενο της ελευθερίας και ακραίο όριό της και όχι να αποτελεί το άλλοθι για φαλκίδευση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως ατυχώς επιχειρείται συχνά στις ημέρες μας από τις κυβερνήσεις, με σημαντικές πάντως αντιστάσεις από τον πολιτικό, τον επιστημονικό και το δικαστικό κόσμο. Άλλωστε μια ποινική καταστολή που υποτάσσεται σε κανόνες και αρχές με ανθρωπιστικό προσανατολισμό είναι η μόνη που αρμόζει στο νομικό πολιτισμό όσων (Ευρωπαϊκών) κρατών θεωρούν ακόμη τίτλο τιμής να ονομάζονται «Κράτη Δικαίου».³⁴ Και συνεχίζει αναφέροντας σχετικά με το ζήτημα του περιορισμού των ατομικών δικαιωμάτων χάριν της ασφάλειας της κοινωνίας, κύριος γνώμονας, κατά την εν λόγω συνεκτίμηση και την *in concreto* εναρμόνιση των επιμέρους μεγεθών φαίνεται να είναι από συνταγματική άποψη ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου (ως πρωταρχική υποχρέωση του Κράτους), καθώς και η εξασφάλιση των προϋποθέσεων για την ελεύθερη (αλλά χωρίς καταχρήσεις και ασυδοσίες) ανάπτυξη της προσωπικότητάς του ατομικά και ως μέλους της κοινωνίας (ά. 2 § 1 και 5 § 1 Συντ.). Οποιαδήποτε ποιοτική ή ποσοτική απόκλιση από το βασικό αυτό

αξιολογικό πλαίσιο είναι, κατά την αριστοτελική ορολογία, μια «παρέκβαση» (Πολιτ. Δ' 2,1289a 29 επ.) που στερεί την ποινικοποιητική εξουσία του Κράτους από την ηθική, νομική και κοινωνική της δικαίωση. Πράγματι, η επιβάρυνση του ποινικού οπλοστασίου με διατάξεις που δεν εμπίπτουν σ' αυτό το βασικό αξιολογικό πλαίσιο ή/και που δεν τηρούν το μέτρο της αναγκαίας αναλογίας ανάμεσα στο μέγεθος προσβολής της κάθε αξίας και στο μέγεθος της ποινικής αντίδρασης κατά της προσβολής, προσκρούει σε σοβαρές συνταγματικές και πολιτικοϊδεολογικές επιφυλάξεις, διότι δεν καλύπτεται από το «κοινωνικό συμβόλαιο», δυνάμει του οποίου οι πολίτες θεωρείται ότι δέχονται να εκχωρήσουν ένα μέρος των ελευθεριών τους, υποτασσόμενοι στον νόμο, «προς φύλαξιν της παρακαταθήκης της κοινής σωτηρίας»³⁵. Δεν μπορεί να υπάρξει ελευθερία χωρίς ασφάλεια, αλλά ούτε και ασφάλεια χωρίς ελευθερία, αφού η μία προϋποθέτει την άλλη για ακίνδυνη και απρόσκοπτη απόλαυση των εν γένει ατομικών δικαιωμάτων και των εννόμων αγαθών.³⁶

Εξάλλου η αντιμετώπιση του εγκλήματος και ιδιαίτερα της οργανωμένης εγκληματικής δράσης αποτελεί πολιτικό διακύβευμα.³⁷

Μεταξύ της εγκληματικότητας και του κράτους που την καταπολεμά δεν υπάρχει «ισότητα όπλων» με την έννοια ότι το κράτος δε μπορεί να χρησιμοποιεί όλα τα μέσα για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, οι ενέργειές του υπαγορεύονται από τις αρχές της νομιμότητας και της αναλογικότητας και πρέπει να αναπτύσσονται εντός των ορίων που θέτει ο σεβασμός των φιλελεύθερων αρχών του δικαίου και των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών.

³³ Βλ. Τσήτσουρα Α. «Εγκληματικότητα και αντεγκληματική πολιτική στην εποχή της παγκοσμιοποίησης», ΤΤ για την Αλίκη Γιωτοπούλου Μαραγκοπούλου, «Δικαιώματα του Ανθρώπου, Έγκλημα – Αντεγκληματική Πολιτική», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2003, σελ. 1408, όπου και η σχετική αναφορά.

³⁴ Κουράκης Ν. «Ασφάλεια και Ελευθερία. Τα μεταξύ τους Στατικά και Δυναμικά Ορια», ΝοΒ 54, σελ. 1225, 1226.

³⁵ Κουράκης Ν. «Θεωρία της ποινής», Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 56.

³⁶ Κουράκης Ν. «ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΣ ΣΤΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΑ ΟΡΙΑ», ΝοΒ 54/2006, σελ. 78.

³⁷ Χλούπης Γ., «Διασυνοριακό και Υπερεθνικό Οργανωμένο Έγκλημα», Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σελ. 489 επ. και Παπαχαράλαμπος Χ. «Δικαιοπολιτικός φιλελευθερισμός και «μηδενική ανοχή». Από τον «υπόλογο» στον «εχθρό»: στον τιμητικό τόμο για τον Ιάκωβο Φαρσεδάκη, Τόμος II, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ. 1411 επ.

IV. Ατομικά δικαιώματα και βασικοί θεσμοί προστασίας τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Αξίζει να γίνει μια σύντομη αναφορά σε σχετικά ζητήματα που αφορούν στην προστασία των ατομικών ελευθεριών στο πλαίσιο της Ε.Ε. και κυρίως των ατόμων που εμπλέκονται σε ποινικές διαδικασίες.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες, όπως προβλέπεται στο άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ). Οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες, νυν Ευρωπαϊκή Ένωση, δημιουργήθηκαν αρχικά ως διεθνής οργανισμός με κυρίως οικονομικό πεδίο δράσης. Συνεπώς, δεν κρίθηκε αναγκαίο να θεσπιστούν ρητοί κανόνες για τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, τα οποία, για μεγάλο χρονικό διάστημα, δεν αναφέρονταν στις Συνθήκες και θεωρούνταν ούτως ή άλλως εγγυημένα από την *Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών του 1950 (ΕΣΔΑ)*, την οποία είχαν υπογράψει τα κράτη μέλη.³⁸

Το κεκτημένο της ΕΣΔΑ συνιστά την κυριότερη πηγή της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης, ήτοι των αντιλήψεων περί τα θεμελιώδη δικαιώματα, οι οποίες διαπερνούν τις έννομες τάξεις των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Επιτελεί σημαντική εγγυητική λειτουργία των ατομικών δικαιωμάτων. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, η ΕΣΔΑ αποτελεί «συνταγματικό κείμενο της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης».³⁹

Σε επίπεδο λοιπόν Ευρωπαϊκής Ένωσης ένα σημαντικό ζήτημα αποτελεί το ότι το 2010, αμέσως μετά την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας,

η ΕΕ ξεκίνησε διαπραγματεύσεις με το Συμβούλιο της Ευρώπης σχετικά με σχέδιο συμφωνίας προσχώρησης, που οριστικοποιήθηκε τον Απρίλιο του 2013. Τον Ιούλιο του 2013, η Επιτροπή υπέβαλε στο ΔΕΕ αίτηση γνωμοδότησης σχετικά με τη συμβατότητα της εν λόγω συμφωνίας με τις Συνθήκες. Στις 18 Δεκεμβρίου 2014, το ΔΕΕ εξέδωσε αρνητική γνωμοδότηση στην οποία δήλωνε ότι το σχέδιο συμφωνίας μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά τα ειδικά χαρακτηριστικά και την αυτονομία του δικαίου της ΕΕ (*γνωμοδότηση 2/13*).⁴⁰ Μετά από μια περίοδο προβληματισμού και συζητήσεων σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης των ζητημάτων που έθεσε το ΔΕΕ, η ΕΕ και το Συμβούλιο της Ευρώπης συνέχισαν τις διαπραγματεύσεις το 2019, οι οποίες βρίσκονται ακόμα σε εξέλιξη.⁴¹

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) στο Στρασβούργο δεν έχει δικαιοδοσία να ελέγχει τη συμμόρφωση των πράξεων και των διατάξεων της ΕΕ προς την ΕΣΔΑ. Αντιθέτως, έχει δικαιοδοσία να αποφαινεται επί των πράξεων των κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που θέτουν σε εφαρμογή υποχρεώσεις που απορρέουν από το δίκαιο της ΕΕ. Το ΕΔΔΑ διακρίνει μεταξύ, αφενός, των πράξεων των κρατών μελών που εφαρμόζουν υποχρεώσεις του δικαίου της ΕΕ οι οποίες παρέχουν κάποιο βαθμό διακριτικής ευχέρειας στο κράτος μέλος κατά την εφαρμογή τους και, αφετέρου, υποχρεώσεων που δεν παρέχουν τέτοια διακριτική ευχέρεια. Όταν δεν προβλέπεται διακριτική ευχέρεια, το ΕΔΔΑ δεν θα ελέγχει τις (νομικές) πράξεις των κρατών μελών, δεχόμενο κατά τεκμήριο ότι η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων που παρέχεται στο πλαίσιο του συστήματος της ΕΕ είναι τουλάχιστον ισοδύναμη με εκείνη που παρέχει η ΕΣΔΑ. Το τεκμήριο αυτό είναι

³⁸ <https://www.europarl.europa.eu/erpl-app-public/factsheets/pdf-chapter/el/el-chapter-4.pdf>

³⁹ Αρβανίτης Δ. «Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας», Αθήνα, 2021, Π.Ν. Σάκκουλας, σελ. 49, αναφορά στην από 30-6-2005 απόφαση Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Sirketi κατά Ιρλανδίας, αρ. προσφ. 45036/98, σκ. 156.

⁴⁰ Ουσιαστικά με τη γνωμοδότηση αυτή το ΔΕΕ υποβιβάζει την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μην επιτρέποντας τη θεσμική τους κατοχύρωση με την προσχώρηση στην ΕΣΔΑ, ελέγχοντας η ΕΕ τον εαυτό της στον τομέα των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών μέχρι όπου εκείνη επιθυμεί.

⁴¹ <https://www.europarl.europa.eu/erpl-app-public/factsheets/pdf-chapter/el/el-chapter-4.pdf>

μαχητό: ανατρέπεται εάν η προστασία στην επίμαχη περίπτωση ήταν προδήλως ελλιπής (πρόκειται για το «τεκμήριο Bosphorus», το οποίο διατυπώθηκε στην ομώνυμη απόφαση). Αντιθέτως, δεν προβλέπεται ειδική μεταχείριση για τις πράξεις των κρατών μελών που εφαρμόζουν υποχρεώσεις που απορρέουν από το δίκαιο της ΕΕ για τις οποίες δεν παρέχεται διακριτική ευχέρεια στα κράτη μέλη.⁴²

Ωστόσο, το γεγονός ότι η ΕΕ δεν είναι επί του παρόντος συμβαλλόμενο μέρος της ΕΣΔΑ, δεν σημαίνει ότι η Σύμβαση δεν έχει νομική σημασία στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ. Επί του παρόντος, η ΕΣΔΑ (και η νομολογία του ΕΔΔΑ που την ερμηνεύει) επιτελεί δύο λειτουργίες:

Αποτελεί ελάχιστο πρότυπο προστασίας σε σχέση με τον Χάρτη, του οποίου το άρθρο 52 παράγραφος 3 ορίζει τα εξής: «Στο βαθμό που ο παρών Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η έννοια και η εμβέλεια τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει η εν λόγω Σύμβαση. Η διάταξη αυτή δεν εμποδίζει το δίκαιο της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία».

Είναι δυνατή η επίκληση της ΕΣΔΑ και της νομολογίας του ΕΔΔΑ για την προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων ως γενικών αρχών του δικαίου της ΕΕ, σύμφωνα με το άρθρο 6 παράγραφος 3 της ΣΕΕ.⁴³

Παράλληλα με τον «εξωτερικό» μηχανισμό ελέγχου που προβλέπει η προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ προκειμένου να διασφαλίζεται η συμμόρφωση της νομοθεσίας και των πολιτικών με τα θεμελιώδη δικαιώματα, χρειαζόταν ένας «εσωτερικός» μηχανισμός ελέγχου σε επίπεδο ΕΕ για να καταστεί δυνατός ο προκαταρκτικός και αυτόνομος δικαστικός έλεγχος από το ΔΕΕ.

Για να γίνει αυτό, ήταν αναγκαία η ύπαρξη μιας διακήρυξης δικαιωμάτων ειδικά για την ΕΕ, και στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του 1999 στην Κολωνία, αποφασίστηκε να συγκληθεί συνέλευση για την κατάρτιση ενός *Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων*.

Η πανηγυρική διακήρυξη του Χάρτη από το Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Επιτροπή έγινε στην Νίκαια το 2000. Μετά την τροποποίηση του, ο Χάρτης διακηρύχθηκε εκ νέου το 2007. Ωστόσο, ο Χάρτης απέκτησε άμεση ισχύ μόνο με τη θέσπιση της Συνθήκης της Λισαβόνας, την 1η Δεκεμβρίου 2009, όπως προβλέπεται από το άρθρο 6 παράγραφος 1 ΣΕΕ, και, κατ' αυτόν τον τρόπο, κατέστη δεσμευτική πηγή πρωτογενούς δικαίου.

Ο Χάρτης, μολοντί βασίζεται στην ΕΣΔΑ και σε άλλα ευρωπαϊκά και διεθνή μέσα, ήταν καινοτόμος με διάφορους τρόπους, ιδίως διότι περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων θεμάτων, την αναπηρία, την ηλικία και τον γενετήσιο προσανατολισμό ως απαγορευμένους λόγους διακρίσεων, και κατοχυρώνει την πρόσβαση σε έγγραφα, την προστασία των δεδομένων και τη χρηστή διοίκηση μεταξύ των θεμελιωδών δικαιωμάτων.⁴⁴

Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας και την τροποποίηση του άρθρου 6 ΣΕΕ, «τα δικαιώματα, οι ελευθερίες και οι αρχές που περιλαμβάνονται στο Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ απέκτησαν το ίδιο νομικό κύρος με τις Συνθήκες». Όπως ρητά ορίζεται στην παράγραφο 3 του παραπάνω άρθρου «Τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και όπως απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, αποτελούν μέρος των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης».

Η προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ θα θωράκιζε τα θεμελιώδη δικαιώματα των εμπλεκόμενων στις διάφορες ποινικές διαδικασίες όπως για παράδειγμα στο Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης.

Ένας ισχυρός εγγυητικός παράγοντας στην προάσπιση και θωράκιση των ατομικών δικαιωμάτων

⁴² file:///C:/Users/George/Downloads/O4112024_el.pdf

⁴³ Βλ. σχετικά διαδικτυακή πύλη της ευρωπαϊκής ηλεκτρονικής δικαιοσύνης. https://e-justice.europa.eu/563/EL/part_i_protecting_fundamental_rights_within_the_european_union

⁴⁴ <https://www.europarl.europa.eu/erpl-app-public/factsheets/pdf-chapter/el/el-chapter-4.pdf>

και ελευθεριών είναι και το ΔΕΕ. Όπως αναφέρει η Γκμπάντι, σχετικά με τη νομολογία του ΔΕΕ, αλλά και των εθνικών εννόμων τάξεων όταν εφαρμόζουν ενωσιακό δίκαιο, είναι αρκετά απαιτητική και σύνθετη η διαδικασία. Ειδικά ο χώρος του ποινικού δικονομικού δικαίου συνδέεται άρρηκτα με παρεμβάσεις που αφορούν έννομα αγαθά των ελεγχόμενων προσώπων, ιδιαίτερη αξία αποκτά γι' αυτόν η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων καθώς και των θεμελιωδών εγγυητικών αρχών του ποινικού δικαίου που πήγασαν από το Διαφωτισμό, σε συνδυασμό με το γεγονός, ότι από την ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας η Ένωση διαθέτει πλέον ένα δικό της Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων με την υπερέχουσα και δεσμευτική ισχύ του πρωτογενούς της δικαίου, ενώ παράλληλα στη ΣΕΕ έχει προβλεφθεί ρητά η προσχώρηση της στην ΕΣΔΑ (άρθρο 6 παρ. 3 ΣΕΕ).⁴⁵

Όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ είναι παράλληλα και κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και συμβαλλόμενα κράτη - μέρη της ΕΣΔΑ. Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας προβλέφθηκαν διατάξεις με τις οποίες κατοχυρώνονται θεμελιώδη δικαιώματα. Σύμφωνα με το άρθρο 2 ΣΕΕ, η ΕΕ βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανόμενων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Περαιτέρω, βάσει του άρθρου 6 § 1 ΣΕΕ, ο ΧΘΔΕΕ αποκτά το ίδιο νομικό κύρος με τις (οιονεί «συνταγματικές») ΣΕΕ και ΣΛΕΕ. Με τη θέση σε ισχύ του ΧΘΔΕΕ, καλύφθηκε ένα μεγάλο κενό. Πρέπει να επισημανθεί ότι ο Χάρτης, κατ' άρθρο 51 § 1 αυτού, απευθύνεται στα ενωσιακά όργανα, καθώς και στα κράτη-μέλη στις περιπτώσεις (και μόνο) που εφαρμόζουν ενωσιακό δίκαιο. Στις περιπτώσεις αυτές, τα εθνικά όργανα ελέγχονται από το ΔΕΕ ως προς την τήρηση των διατάξεων του Χάρτη.⁴⁶

⁴⁵ Καϊαφα-Γκμπάντι Μ. «Νομολογία του ΔΕΕ και Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης: Αξιολόγηση των βασικών κατευθύνσεων και των σύγχρονων τάσεων αυτής», πρακτικά ημερίδας (επιμ. Τζώρτζη Β.) «Δικαστική συνεργασία σε διασυνοριακές υποθέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Επίκαιρα ζητήματα και εξελίξεις», Σάκκουλας, Αθήνα, 2019, σελ.66.

⁴⁶ Αρβανίτης Δ. «Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας», Αθήνα, 2021, Π.Ν. Σάκκουλας, σελ. 100.

Υ. Οργανωμένο έγκλημα, ασφάλεια και στοιχεία Ευρωπαϊκής αντεγκληματικής πολιτικής

Θα πρέπει να είναι συμπεφωνημένο ένα κοινό πλαίσιο στο οποίο θα κινείται η αντεγκληματική πολιτική, το πλαίσιο αυτό θα πρέπει να είναι η νομιμότητα και η προστασία του σκληρού πυρήνα των ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων. *Η μάχη κατά του οργανωμένου εγκλήματος δεν "αγιάζει τα μέσα"*.⁴⁷

«Η έννοια αντεγκληματική πολιτική αναφέρεται αφενός μεν στον καθορισμό εκείνων των κοινωνικών καταστάσεων και γεγονότων που υπάγονται στη δικαιοδοσία του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης και αφετέρου στα μέτρα που λαμβάνονται για την πρόληψη και την καταστολή τους. Ούτως στην έννοια της αντεγκληματικής πολιτικής περιλαμβάνονται τόσο ο χαρακτηρισμός ή ο αποχαρακτηρισμός ορισμένων συμπεριφορών ως εγκληματικών, όσο και τα μέτρα που λαμβάνονται για την πρόληψη, την καταστολή και γενικότερα τη μεταχείριση των δραστών».⁴⁸

Όπως αναφέρει η Βιδάλη η πραγματικότητα του οργανωμένου εγκλήματος καταλήγει ουσιαστικά να συνιστά «έναν τρόπο ύπαρξης» και κυρίως οργάνωσης της κοινότητας, της οικονομίας και των σχέσεων εξουσίας με διαφορετικό τρόπο από αυτόν που η έννομη τάξη επιβάλλει. Επομένως, η κατανόηση της και η σχέση της με την κοινωνική αντίδραση (νοούμενης ως έκφρασης του τυπικού κοινωνικού ελέγχου) παραμένει σπουδαίο διακύβευμα για την αντεγκληματική πολιτική, που όμως, υπερβαίνει τις

⁴⁷ Χλούπης Γ. «Η προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κατά την αντιμετώπιση του υπερεθνικού εγκλήματος», συνεισφορά στον τιμητικό τόμο για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016, σελ. 1243 επ.

⁴⁸ Νικολόπουλος Γ. «Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως φορέας αντεγκληματικής πολιτικής», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008, σελ. 9. Βλ. και Κουράκη Ν. «Βάσεις και τάσεις της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής», στο «ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ», Κουράκης Ν. (επιμ.), ΠΟΙΝΙΚΑ αρ. 42, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα, 1994, σελ. 470, όπου αναφέρει ότι αντεγκληματική πολιτική είναι η ορθολογική οργάνωση σε δεδομένη στιγμή και χώρα της κοινωνικής αντιδράσεως κατά του εγκλήματος».

ποινικο-δογματικές τυποποιήσεις της εγκληματικής οργάνωσης. Ωστόσο ακόμα και εάν γίνει αποδεκτό, ότι το Ο.Ε. είναι φαινόμενο ευρύτερο της ιεραρχικά δομημένης εγκληματικής οργάνωσης, που έχει τη μορφή ευμετάβλητου δικτύου σχέσεων, παραμένει πάντα ζητούμενος ο τρόπος με τον οποίο θα αποδιαρθρωθεί το οικονομικό και κοινωνικό υπόστρωμα του δικτύου και της αγοράς, χωρίς να θιγούν δημοκρατικά κεκτημένα και ανθρώπινα δικαιώματα ή χωρίς να ανατραπεί «βίαια» το κομματικό σύστημα, όπως συνέβη στην Ιταλία. Στο πλαίσιο αυτό, ενώ η ποινική αντίδραση βρίσκει τα όρια της στην ευμετάβλητη πραγματικότητα και δυναμική των κοινωνικών σχέσεων και στα ανθρώπινα δικαιώματα, η εξω-ποινική αντίδραση που αντί του πολέμου στο έγκλημα θα αντέτεινε τον «πόλεμο στην πολυδιάστατη φτώχεια» δεν έχει ακόμα βρει πεδίο εφαρμογής προς αυτήν την κατεύθυνση.⁴⁹

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθέτησε την υπ' αρ. 1487 (2000) Σύσταση με τίτλο: *Ανάπτυξη ενός νέου κοινωνικού συστήματος*. Η Σύσταση υπογραμμίζει ότι η ανάπτυξη και γενίκευση της οικονομίας της αγοράς επέφερε σε πολλές χώρες πτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό καθώς και αποδυνάμωση της δημοκρατίας, σαν συνέπεια της συρρίκνωσης της κρατικής εξουσίας και της έκφρασης της κοινωνίας των πολιτών. Οι εξελίξεις αυτές μπορούν να απειλήσουν την κοινωνική συνοχή και τα βασικά δικαιώματα που αποτελούν τις κεντρικές επιδιώξεις του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η Σύσταση υποδεικνύει ότι πρέπει να επιτευχθεί μια ρύθμιση της αγοράς, για να εξασφαλισθεί η οικονομική ασφάλεια των πληθυσμών, και υπογραμμίζει τον ουσιαστικό ρόλο που μπορούν να παίξουν οι σύλλογοι, συνεταιρισμοί και μη κυβερνητικές οργανώσεις στον τομέα αυτό. Τονίζει την ανάγκη ανάπτυξης ενός νέου συστήματος βασισμένου στην αλληλεγγύη, στο οποίο να συνυπάρχουν οι δημόσιες εξουσίες, η αγορά και η κοινωνία των πολιτών. Η Σύσταση θεωρεί ότι η Ευρώπη μπορεί να είναι ο καταλληλότερος χώρος συζήτησης για την ανάπτυξη του συστήματος αυτού και συνιστά στην Επιτροπή των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης

⁴⁹ Βιδάλη Σ. «Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όρια της: Ναρκωτικά και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα», Τιμητικό Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη, τ. II, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ. 1777, 1778.

να οργανώσει «στρογγυλή τράπεζα» για μια κατά βάθος μελέτη των μέσων για την ενδυνάμωση της δημοκρατίας στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Συνιστά επίσης την προώθηση μέτρων για την στήριξη των μη κυβερνητικών οργανώσεων που εργάζονται στον τομέα αυτό.

Στις 14 Απριλίου 2021 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε την **πενταετή Στρατηγική της Ένωσης** για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος. Η έμφαση δίνεται στο στον τομέα της συνεργασίας, στην ανταλλαγή πληροφοριών, στη συστηματική καταγραφή των δικτύων, στην ενίσχυση των ψηφιακών δυνατοτήτων των δικτυικών αρχών, στην αντιμετώπιση της διείσδυσης του οργανωμένου εγκλήματος στη νόμιμη οικονομία και στην αντιμετώπιση της διαφθοράς, βασική προϋπόθεση για την επιτυχή καταπολέμησή του. Σχεδόν το 60% των εγκληματικών ομάδων που αναφέρθηκαν στην SOCTA 2021 εμπλέκονται σε υποθέσεις διαφθοράς. Πάνω από το 80% των εγκληματικών δικτύων που δραστηριοποιούνται στην ΕΕ χρησιμοποιούν νόμιμες επιχειρηματικές δομές για τις εγκληματικές τους δραστηριότητες. Είναι σημαντικό το γεγονός ότι πλέον αναδεικνύεται το *μείζον θέμα της διαφθοράς και της συμβιωτικής σχέσης της οργανωμένης εγκληματικής δράσης με τη νομιμότητα*. Η διαφθορά είναι χαρακτηριστικό των περισσότερων, αν όχι όλων, των οργανωμένων εγκληματικών δραστηριοτήτων στην ΕΕ. Η διαφθορά λαμβάνει χώρα σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας και μπορεί να κυμαίνεται από μικρές δωροδοκίες έως πολύπλοκα συστήματα δωροδοκίας πολλών εκατομμυρίων ευρώ.⁵⁰ Η διαφθορά διαβρώνει το κράτος δικαίου,

⁵⁰ Η περίπτωση της Siemens, αποτελεί κλασική περίπτωση κρατικοεταίρικού εγκλήματος για την οποία ασκήθηκε «συμπληρωματική ποινική δίωξη για τη συγκρότηση εγκληματικής οργάνωσης με σκοπό τη διάπραξη εγκλημάτων απάτης με την επιβαρυντική περίπτωση του ν. 608 για τους καταχραστές του δημοσίου, δωροδοκίας και νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα», πόρισμα της εξεταστικής επιτροπής της Βουλής για τη διερεύνηση της υπόθεσης SIEMENS στο σύνολό της, Περίοδος ΙΓ', Σύνοδος Β', Αθήνα 2011, σελ. 351. Το Συμβούλιο Εφετών Αθηνών (Βούλεμα 399/2015), έπαισε την ποινική δίωξη ως προς τη συμπληρωματική κατηγορία, λόγω παραγραφής, καθώς το 187 ΠΚ πριν την τροποποίησή του με το ν. 2928/2001 είχε χαρακτήρα πλημμελήματος και είχε παρέλθει πενταετία από το φερόμενο ως χρόνο τέλεσης, χωρίς να συντρέξει λόγος αναστολής της.

αποδυναμώνει τους θεσμούς των κρατών και εμποδίζει την οικονομική ανάπτυξη. Αποτελεί βασική απειλή που πρέπει να αντιμετωπιστεί στο πλαίσιο της καταπολέμησης των σοβαρών εγκλημάτων και του οργανωμένου εγκλήματος.⁵¹

Η υιοθέτηση ειδικής Στρατηγικής για το Οργανωμένο Έγκλημα σε επίπεδο Ε.Ε. είναι μία σημαντική απόφαση. Η ίδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παραδέχεται πως η πρόοδος που επέδειξαν τα κράτη- μέλη στην καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος δεν ήταν αρκετή για μία απειλή με τόσο έντονη διασυνοριακή διάσταση και μεγάλο βαθμό ευελιξίας. Η ενισχυμένη αστυνομική και δικαστική συνεργασία και η ανταλλαγή των πληροφοριών είναι τα κλειδιά της αποτελεσματικής αντιμετώπισης. Για αυτό το λόγο η Ε.Ε. προχώρησε στην υιοθέτηση στρατηγικής, αφενός για να δώσει μεγαλύτερη έμφαση στην κοινή ευρωπαϊκή απάντηση και αφετέρου για να ενισχυθεί η υποστήριξη προς τα κράτη- μέλη. Η αποτελεσματικότητα των δικτύων όπως το EMPACT, το οποίο από το 2010 που δημιουργήθηκε, βοήθησε στην αντιμετώπιση χιλιάδων υποθέσεων οργανωμένου εγκλήματος και στη σύλληψη, μόνο το 2019, 8.000 ατόμων, αναδεικνύει την ανάγκη για μία κοινή ευρωπαϊκή απάντηση στο οργανωμένο έγκλημα. Ωστόσο, η Στρατηγική βάζει ένα πλαίσιο και ενισχύει τις αρχές με τεχνολογικά εργαλεία και εκπαιδεύσεις, η αποτελεσματική εφαρμογή αυτών των εργαλείων και των μεθοδολογιών ανάλυσης, παραμένει σε σημαντικό βαθμό υπόθεση των κρατών- μελών και των αρμοδίων αρχών και σε αυτό το επίπεδο θα κριθεί η τελική αξία αυτής της πρωτοβουλίας.

Στις πολύ σημαντικές αυτές πρωτοβουλίες παρατηρείται ότι απουσιάζει, έστω και διακηρυκτικά, η κοινωνική πρόληψη, καθώς η εφαρμογή της επαφίεται κυρίως στα κράτη και στις διάφορες κοινωνικές πολιτικές που εφαρμόζουν.

Επιπλέον η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει χαράξει μια νέα στρατηγική της ΕΕ για την Ένωση Ασφάλειας - στην οποία περιλαμβάνεται και η αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος - με σκοπό την προστασία όλων των πολιτών της ΕΕ και την «προώθηση του ευρωπαϊκού τρόπου ζωής». Η έννοια της Ένωσης Ασφάλειας εισήχθη για πρώτη φορά στην ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του 2016 «Ανοίγοντας τον δρόμο προς μια αποτελεσματική και πραγματική Ένωση Ασφάλειας». Η Επιτροπή πρότεινε μια νέα προσέγγιση βασισμένη στην κοινή ευθύνη μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των χωρών της ΕΕ. Η στρατηγική καλύπτει την περίοδο από το 2020 έως το 2025 και επικεντρώνεται σε τομείς προτεραιότητας στους οποίους η ΕΕ μπορεί να βοηθήσει τα κράτη μέλη να ενισχύσουν την ασφάλεια για όλα τα άτομα που ζουν στην Ευρώπη, σεβόμενη παράλληλα τις ευρωπαϊκές αξίες και αρχές. Η στρατηγική στηρίζεται σε 4 πυλώνες και καθένας από τους 4 πυλώνες της στρατηγικής περιλαμβάνει διάφορους βασικούς τομείς δράσης.

- Καταπολέμηση της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος
- Διαχρονικό περιβάλλον ασφάλειας
- Οικοδόμηση ισχυρού οικοσυστήματος ασφάλειας
- Αντιμετώπιση εξελισσόμενων απειλών

Ειδικότερα, όπως αναφέρει η Επιτροπή, η ασφάλεια είναι ένα θέμα που αφορά όλους τους τομείς της ζωής. Για τον λόγο αυτό, η ΕΕ έχει αποφασίσει να ακολουθήσει μια ολιστική προσέγγιση σχετικά με την ασφάλεια. Η ανακοίνωση της Επιτροπής (Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με την στρατηγική της ΕΕ για την Ένωση Ασφάλειας COM/2020/605 final), προβλέπει ένα γενικό πλαίσιο για τη στήριξη των εθνικών πολιτικών, προβλέποντας και αντιμετωπίζοντας εξελισσόμενες απειλές, είτε αυτές εντοπίζονται εντός ή εκτός διαδικτύου, είτε είναι ψηφιακές ή φυσικές, εσωτερικές ή εξωτερικές.

Η στρατηγική αυτή καλύπτει την περίοδο 2020-

⁵¹ Καρατράντος Τρ. «Το οργανωμένο έγκλημα στην Ευρώπη και η Νέα Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης», ΕΛΙΑΜΕΠ, 26-5-2021.

2025 και επικεντρώνεται στην ανάπτυξη ικανοτήτων και δυνατοτήτων ώστε να διασφαλιστεί ένα διαχρονικά βιώσιμο περιβάλλον ασφάλειας. Καθορίζει μια συνολική κοινωνική προσέγγιση όσον αφορά στην ασφάλεια, η οποία μπορεί να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στο ταχέως μεταβαλλόμενο τοπίο των απειλών με συντονισμένο τρόπο. Καθορίζει τις στρατηγικές προτεραιότητες και τις αντίστοιχες δράσεις για την αντιμετώπιση ψηφιακών και φυσικών κινδύνων με ολοκληρωμένο τρόπο σε ολόκληρο το οικοσύστημα της Ένωσης Ασφάλειας, εστιάζοντας στα σημεία όπου η ΕΕ μπορεί να προσθέσει επιπλέον αξία. Στόχος της είναι να προσφέρει ένα αντίκρισμα από την άποψη της ασφάλειας για την προστασία όλων στην ΕΕ.⁵²

Παρατηρούμε λοιπόν ξανά την **ανάδυση της αόριστης έννοιας της ασφάλειας ως προτεραιότητα της ΕΕ.**

Είναι γεγονός ότι μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στις ΗΠΑ, άλλαξε το τοπίο στην αντεγκληματική πολιτική. Δικονομικές εγγυήσεις και πολιτικές ελευθερίες τέθηκαν σε κρίση. Το νέο πρόταγμα της ασφάλειας αποτελεί έως σήμερα το βασικό επιχείρημα της αντεγκληματικής πολιτικής σε παγκόσμιο επίπεδο.⁵³

Άρχισε λοιπόν να δρομολογείται η συγκρότηση μιας κατασταλτικής συνιστώσας της ευρωπαϊκής ενοποίησης και να διαμορφώνεται, σταδιακά, η **«ταυτότητα της ευρωπαϊκής ασφάλειας»** («*europaean security identity*»). Δικαιολογητικό θεμέλιο αυτών των εξελίξεων αποτέλεσε η επικράτηση της αντίληψης για τη διεθνοποίηση της εγκληματικότητας και, κατ' επέκταση, η αποσύνδεση του ζητήματος της ασφάλειας από την αποκλειστική αρμοδιότητα της κρατικής κυριαρχίας και η προνομαϊκή ανάθεση του στο διακρατικό και το υπερκρατικό επίπεδο. Στο εξής, μεταβάλλεται ουσιαστικά ο ρόλος του κράτους ως αποκλειστικού φορέα της ποινικής εξουσίας και της άσκησης του κοινωνικού ελέγχου της εγκληματικότητας, επιβάλλεται η εξωστρέφεια του και ο

συντονισμός του με φορείς και διαδικασίες «πάνω» και «πέρα» απ' αυτό.⁵⁴

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Γκμπάντι, εξαιρετικά αμφισβητήσιμη είναι και η χρήση της ίδιας της έννοιας της ασφάλειας ως ενός είδους προστατευτέου δικαιώματος, το οποίο προσπαθεί να εξασφαλίσει η Ε.Ε., αφού η ασφάλεια αποτελεί απότοκο της προστασίας επιμέρους συγκεκριμένων εννόμων αγαθών και όχι αγαθό καθεαυτήν. Με άλλα λόγια, με βάση τις παρακαταθήκες του Διαφωτισμού η ασφάλεια δεν μπορεί παρά να είναι μια θεσμικά ρυθμιζόμενη, εξισορροπημένη ελευθερία όλων που επιτυγχάνεται μέσα από την προστασία των αγαθών τους. Γι' αυτό και είναι ευπρόσδεκτο το γεγονός ότι ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. δεν περιλαμβάνει ένα γενικό δικαίωμα στην ασφάλεια. Η χρήση της, λοιπόν, ως βάσης για την ενεργοποίηση του ποινικού μηχανισμού ορθά κατακρίνεται, γιατί το θολό και αόριστο περιεχόμενο της και η εμφάνιση της ως ένα είδος «υπεραγαθού» μπορεί να οδηγήσει εύκολα σε υπέρμετρη χρήση της ποινικής καταστολής και σε παραγνώριση των ελευθεριών του πολίτη.⁵⁵ Οι πιο πάνω διαπιστώσεις, συνεχίζει, μας επιτρέπουν ένα πρώτο συμπέρασμα: ο τρόπος σύνδεσης του ποινικού δικαίου με τον χώρο ελευθερίας ασφάλειας και δικαιοσύνης, όπως επιχειρήθηκε στο άρθρο 67 παρ. 3 ΣΛΕΕ είναι ανακριβής και ελλειμματικός. Συνδέει το ποινικό δίκαιο αποκλειστικά με την υπηρέτηση ενός υψηλού επιπέδου ασφάλειας -αντί προστασίας εννόμων αγαθών- των πολιτών, και ευνοεί έτσι την ανέλεγκτη διεύρυνση του αξιοποιήσιμου σε βάρος των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Μια τέτοια σύλληψη δεν ανταποκρίνεται, εξάλλου, ούτε στις αρχές και αξίες του ίδιου του ευρωπαϊκού δικαίου. Γι' αυτό και χρειάζεται να εμπλουτιστεί μέσα από την ερμηνεία της ίδιας της Συνθήκης και των δυνατοτήτων που αυτή προσφέρει, αφού όπως έδειξε η μέχρι σήμερα εμπειρία στην πράξη, ιδίως στα χρόνια που μεσολάβησαν από την ισχύ της Συνθήκης του Αμστερνταμ, οι παρεμβάσεις της ΕΕ στον τομέα του

⁵² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=legissum%3A4472345>

⁵³ Βιδάλη Σ. «Αντεγκληματική Πολιτική. Από τη Μικροεγκληματικότητα έως το Οργανωμένο Έγκλημα», Νομική Βιβλιοθήκη 2014, σελ. 39.

⁵⁴ Νικολόπουλος Γ. «Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως φορέας αντεγκληματικής πολιτικής», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008, Ο.π. σελ. 34, 35 με εκεί παραπομπές.

⁵⁵ Καϊάφα - Γκμπάντι Μαρία «Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο και Συνθήκης της Λισαβώνας», Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2011, σελ. 9.

ποινικού δικαίου υπηρέτησαν μονομερώς ένα μέγεθος ασφάλειας, και δε φρόντισαν για την ισόρροπη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ο τρόπος που μπορεί -και επιβάλλεται- να επιτευχθεί ο εμπλουτισμός των αρχών από τις οποίες πρέπει να διέπονται οι παρεμβάσεις της ΕΕ στο πεδίο του ποινικού δικαίου, είναι η συνδυασμένη γνώση και ερμηνεία των παρ. 1 και 3 του άρθρου 67 ΣΛΕΕ, αλλά και η ένταξη του τελευταίου στις γενικές αξίες και τους στόχους που επιδιώκει η ΕΕ με βάση τα άρθρα 2 και 3 ΣΕΕ. Ειδικότερα, από την παρ. 1 του άρθρου 67 ΣΛΕΕ, όπου γίνεται η πρώτη γενική αναφορά στο τρίπτυχο του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, διαπιστώνει κανείς ότι η Ένωση διακηρύσσει τη συγκρότηση του χώρου αυτού «με σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των διαφορετικών νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών μελών». Τόσο η αναφορά στα θεμελιώδη δικαιώματα όσο και αυτή στις νομικές παραδόσεις των κρατών μελών είναι φανερό ότι αποκλείουν μια μονομερή σύνδεση του ποινικού δικαίου με την έννοια της ασφάλειας.

Ο ενιαίος χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης δεν είναι νοητό να «αναπτύσσεται μονόπλευρα ως πεδίο καταστολής».⁵⁶

Όπως αναφέρουν οι Γκμπάντι και Παπακυριάκου παρότι μετά τη Λισσαβόνα ο χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης (ΧΕΑΔ) έχει αναχθεί σε βασικό στόχο της Ε.Ε, ειδικότερα με όσα προβλέπονται στο άρθρο 67 επ. ΣΛΕΕ, είναι εμφανές ωστόσο η αποψίλωση των εννοιών της ελευθερίας (η οποία συνδέεται στο άρθρο 67 παρ. 2 μόνο με την ελεύθερη διακίνηση προσώπων) και της δικαιοσύνης (η οποία συνδέεται στο άρθρο 67 παρ. 4 αποκλειστικά με τη διευκόλυνση στην πρόσβαση της δικαιοσύνης μέσω της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών και εξώδικων αποφάσεων). Ο ευρωπαϊκός νομικός πολιτισμός έχει αποδώσει ωστόσο στις έννοιες αυτές ένα πολύ πιο πλούσιο περιεχόμενο!⁵⁷

Από τη διατύπωση του 67 παρ. 3 ΣΛΕΕ ωστόσο προκύπτει ότι ο τρόπος σύνδεσης του ποινικού δικαίου

με τον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης είναι ελλειμματικός καθώς συνδέει το ποινικό δίκαιο αποκλειστικά με την υπηρέτηση ενός υψηλού επιπέδου ασφάλειας, αντί προστασίας εννόμων αγαθών των πολιτών και ευνοεί έτσι την ανέλεγκτη διεύρυνση του αξιοποίνου σε βάρος των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Οι παρεμβάσεις της Ε.Ε. στον τομέα του ποινικού δικαίου υπηρέτησαν μονομερώς ένα μέγεθος ασφάλειας και δεν φρόντισαν για την ισόρροπη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων.⁵⁸

*Όπως εύστοχα διατυπώνει ο Scalia: πρέπει να επιμείνουμε στην «ασφάλεια των δικαιωμάτων» και όχι στο «δικαίωμα στην ασφάλεια».*⁵⁹

VI. Μία εξωποινική - εναλλακτική αντεγκληματική πολιτική ως ουσιαστική απάντηση στην οργανωμένη εγκληματική δράση

Πέραν των όσων αναφέρονται παραπάνω και ειδικότερα σε σχέση με την κοινωνική πρόληψη, σε κάθε περίπτωση η ποινική καταστολή και αυστηροποίηση έχει αποδειχθεί ότι δεν είναι αρκετή ούτε επιτυγχάνει τους σκοπούς της. Εύστοχα αναφέρει ο Καλφέλης, ότι αγγίζει τα όρια μιας επιστημονικής υπεραπλούστευσης και σχηματοποίησης το να πιστεύει κανείς ότι μπορεί να καταπολεμηθεί σοβαρά το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος με μέτρα μόνο μιας ποινικής ή δικονομικής καταστολής. Κάποιες εξάλλου εκφάνσεις της εγκληματικότητας αυτής δεν θα μπορούσαν να ενεργοποιηθούν, εάν δεν είχε εξασφαλιστεί η άμεση συναίνεση ή η ανοχή κάποιων κρατικών αξιωματούχων. *Η προβληματική επομένως έχει βαθύτατα κοινωνικές διαστάσεις.*⁶⁰

⁵⁸ Καϊάφα - Γκμπάντι Μ. «Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο και Συνθήκης της Λισσαβόνας», Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2011, σελ. 10.

⁵⁹ Scalia V. «Crime, Networks and Power», Palgrave Macmillan, 2016, σελ. 98 επ.

⁶⁰ Καλφέλης Γ. «Μέτρα δικονομικού καταναγκασμού και οργανωμένο έγκλημα», Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος», Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου με θέμα: «Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου», Αθήνα, Σάκκουλας, 2000, σελ. 92.

⁵⁶ Καλφέλης Γ. «Το ΕΕΕ Μονοδιάστατη ενοποίηση των ευρωπαϊκών κατασταλτικών μηχανισμών», Ποιν.Δικ 2006, 199.

⁵⁷ Γκμπάντι Καϊάφα Μ. - Παπακυριάκου Θ. «Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου», Αθήνα, Σάκκουλας (Β' έκδοση), 2019, σελ. 5.

Εξάλλου, ως είναι ευρέως αποδεκτό, δεν είναι η αυστηρότητα της ποινής ο παράγοντας που λειτουργεί εγκληματοπροληπτικά, αλλά κυρίως η βεβαιότητα επιβολής της.

Όπως αναφέρει ο Hassemer, «Πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι έχουμε να κάνουμε με μια νέα ποιότητα εγκληματικής συμπεριφοράς. Χρειαζόμαστε περισσότερη φαντασία, αλλά και τη χρησιμοποίηση των μέσων της τεχνολογίας ως εναλλακτικών λύσεων αντί της δραστηκής χρήσης του Ποινικού Δικαίου... Ο προσδιορισμός των δικαιοκρατικών ορίων δεν είναι μόνο ένα αξιολογικό ή ίσως νομικό πρόβλημα. Είναι πολύ περισσότερο έργο πρακτικής λογικής. Δυστυχώς η τελευταία μάς λείπει, γι' αυτό και την ώρα της ανάγκης καταφεύγουμε τυφλά και επιπόλαια στο Ποινικό και στο Αστυνομικό Δίκαιο, αλλά και σε απαγορεύσεις και περιορισμούς ατομικών δικαιωμάτων».⁶¹

Οι Αντωνόπουλος και Παπανικολάου διατυπώνουν ορθά ότι, η σύγχρονη τάση για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος είναι η αναζήτηση προσεγγίσεων πέρα από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. Το οργανωμένο έγκλημα δεν λειτουργεί σε κενό και συνεπώς το αφορούν και οι διάφορες διατάξεις της διοικητικής νομοθεσίας σε σχέση με τη νόμιμη δραστηριότητα των επιχειρήσεων. Για παράδειγμα, τα συστήματα αδειοδότησης, η φορολογική και γενικότερη διοικητική νομοθεσία και διαδικασία μπορεί να είναι εργαλεία περιορισμού των επιχειρηματικών ευκαιριών για το οργανωμένο έγκλημα, ιδίως σε τοπικό επίπεδο. Για παράδειγμα, αν τα πρόσωπα που ζητούν άδεια λειτουργίας μιας επιχείρησης συσχετίζονται με προηγούμενη παράνομη δραστηριότητα, η αίτησή τους μπορεί να απορριφθεί. Η προσέγγιση αυτή ωστόσο προϋποθέτει στιβαρές δομές δημόσιας διοίκησης. Οι συγγραφείς κάνουν αναφορά στην περιστασιακή πρόληψη, αναφέροντας πως αν το έγκλημα βασίζεται σε έναν υπολογισμό κόστους - οφέλους από τη σκοπιά του δράστη, τότε μπορεί να περιοριστεί εάν μειωθεί το προσδοκώμενο όφελος ή αυξηθεί

ο κίνδυνος της έκθεσης στις διωκτικές αρχές. Το οργανωμένο έγκλημα είναι ζωντανή οικονομική δραστηριότητα, η οποία συνήθως διεξάγεται παράλληλα ή σε στενή σύνδεση με τη νόμιμη οικονομική δραστηριότητα. Αν τα αντίμετρα ή τα αντικίνητρα δεν είναι επαρκώς στοχευμένα, θα επηρεάζουν αρνητικά και τη νόμιμη οικονομία. Για παράδειγμα, η αυστηροποίηση του ελέγχου των καθημερινών χρηματοπιστωτικών συναλλαγών με σκοπό τον εντοπισμό του βρόμικου χρήματος αναπόφευκτα επηρεάζει τους ρυθμούς των νόμιμων συναλλαγών, όπως και οι εξονυχιστικοί έλεγχοι στις εμπορικές εισόδους της χώρας θα παρέλυαν τη ροή των νόμιμων εμπορευμάτων.⁶²

Σκοπός δεν είναι να πληγούν μόνο οι δομές, ο τρόπος λειτουργίας των εγκληματικών οργανώσεων και συμμοριών, οι διαδικασίες νομιμοποίησης των παράνομων εσόδων, αλλά να αναδειχθούν και αντιμετωπιστούν τα αίτια, αλλιώς θα είναι σα να πολεμάς μια λερναία ύδρα.

Σε πολλές περιπτώσεις η φτώχεια, η ανεργία και το χαμηλό βιοτικό επίπεδο συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων προσφέρουν ευνοϊκές συνθήκες ανάπτυξης του οργανωμένου εγκλήματος. Το οργανωμένο έγκλημα δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, επιλύει διαφορές μεταξύ των εμπλεκόμενων χωρίς την κρατική παρέμβαση και παρέχει συνθήκες κοινωνικής πρόνοιας είτε αυτές αφορούν ιατρικά ή κοινωνικά θέματα και ουσιαστικά αντικαθιστά ένα απών κράτος. Η μικρότερη αποτελεσματικότητα στην επιβολή του νόμου και η πεποίθηση στους πολίτες ότι υπάρχουν διακρίσεις και αδικίες στις αποφάσεις οδηγεί στην μικρότερη εμπιστοσύνη σε κρατικούς θεσμούς, όπως η αστυνομία ή η δικαιοσύνη και συχνά στην καταφυγή σε τέτοιους παράνομους μηχανισμούς.⁶³

⁶¹ Κωστάρας Α. «Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος», Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου με θέμα: «Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου», Αθήνα, Σάκκουλας, 2000, σελ. 87, 88.

⁶² Αντωνόπουλος Γ. Παπανικολάου Γ. «Έλεγχος και πρόληψη του οργανωμένου εγκλήματος», ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ (ετήσια έκδοση), 2020, σελ. 12, 13.

⁶³ Buscaglia, E. & Van Dijk, J. (2005), ΣΕΛ. 6, 8.

Ένα άλλο στοιχείο το οποίο πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν, στο πλαίσιο χάραξης μιας ορθολογικής αντεγκληματικής πολιτικής, είναι τα **ποιοτικά στοιχεία** των διαφόρων εγκληματικών δράσεων. Επί παραδείγματι για την οργανωμένη εγκληματική δράση πέρα από τον **πραγματοπαγή - επιχειρησιακό χαρακτήρα**, πρέπει να ληφθούν υπόψιν η εξαιρετικά μεγάλη **προσαρμοστικότητα** της δράσης αυτής (ως αναφέρεται και στις εκθέσεις SOCTA), στις κοινωνικές (βλ. πανδημία) και οικονομικές συνθήκες. Η μερική απασχόληση για παράδειγμα είναι ένα μοντέλο εργασιακών σχέσεων που υιοθετεί και το Ο.Ε. στην Ευρώπη όπου έχει κυρίως τη μορφή δικτύων.⁶⁴ Ένα νέο σχετικά χαρακτηριστικό που αφορά στη σύνθεση των ομάδων είναι ότι αρκετά μέλη δεν είναι μόνιμα αλλά αναλαμβάνουν συγκεκριμένο έργο για περιορισμένο χρόνο,⁶⁵ ενώ συνεργάζονται και με άλλες εγκληματικές ομάδες, γεγονός που μας επιτρέπει να κάνουμε τις αντίστοιχες συσχετίσεις με τις μεταβολές στην αγορά εργασίας και τις νέες και κυρίαρχες πλέον μορφές εργασίας (ελαστικές σχέσεις εργασίας, συμβάσεις έργου και ορισμένου χρόνου, ημιαπασχόληση κ.λπ.).⁶⁶ Βλέπουμε, δηλαδή, ότι το Ο.Ε. ως σύστημα καταμερισμού εργασίας αλλάζει κατ' αναλογία με τον κυρίαρχο τύπο οικονομίας.⁶⁷

Όπως αναφέρει η Βιδάλη, «η αποδοχή της ανάπτυξης του Ο.Ε. ως ενός συστήματος καταμερισμού εργασίας, συνδυάζει αυτό τον καταμερισμό με τον κυρίαρχο τύπο εργασιακών σχέσεων που το μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης επιβάλλει. Το κυρίαρχο μοντέλο την εποχή του φορντισμού ήταν η σταθερή εργασία, η εξειδίκευση και η παραγωγή σε αλυσίδα. Το μοντέλο αυτό αντανακλούσε έναν συγκεκριμένο τύπο καταμερισμού εργασίας και στο Ο.Ε. Σήμερα, επομένως, αυτό το πρότυπο αλλάζει κατ' αναλογία με τις μεταβολές στον κυρίαρχο τύπο οικονομίας» (παγκοσμιοποίηση) και εργασιακών σχέσεων».⁶⁸

Επιπλέον αυτού του είδους οι εγκληματικές δράσεις εκμεταλλεύονται τις περιόδους κρίσεις.⁶⁹ Υφίσταται αιτιώδης σχέση ανάμεσα στην κρίση η οποία πλήττει ένα κράτος, στην αποδυνάμωση των κεντρικών κρατικών δομών που αυτή προκαλεί και στην ανάπτυξη οργανωμένης εγκληματικής δραστηριότητας στο κράτος αυτό, η οποία μπορεί να έχει και υπερεθνικά χαρακτηριστικά, επεκτείνοντας τις συνέπειες της δράσης της σε περισσότερα κράτη.⁷⁰ Οι κρίσεις ενός κράτους οδηγούν σε αποδυνάμωση των δομών και λειτουργιών του και δημιουργούνται κενά που έρχεται να καλύψει το οργανωμένο έγκλημα.⁷¹

Πρέπει να ληφθεί ότι το οργανωμένο έγκλημα μπορεί εξίσου να αποτελεί την απελπισμένη ή αδιάτακτη λύση σε πραγματικά αδιέξοδα που δημιουργούν η

64 Commission of the European Communities, Towards a European strategy for preventing organised crime: Joint report from Commission Services and Europol, Βρυξέλλες: European Commission, 2001, p. 8, επίσης: Report of the High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, *A more secure world: our shared responsibility*, attached to Note by the Secretary - General, A/59/565, 2 December 2004, σ. 170 και SOCTA 2006 σελ. 7.

65 Εκθεση ΕΛ.ΑΣ. 2012,σελ. 33.

66 Σύμφωνα με τη Βιδάλη, «τείνει να Τυποποιείται ως μέρος της οργάνωσης, το part-time εξειδικευμένο ή αναλώσιμο δυναμικό, που συνηθίζεται τελευταία να στρατολογείται από τις εγκληματικές οργανώσεις, τάση που περιλαμβάνεται ανάμεσα στις σύγχρονες πολιτικές ανάπτυξης του οργανωμένου εγκλήματος, και χρησιμοποιείται και σε επίπεδο δρόμου ή σε απολύτως εξειδικευμένες ή επικίνδυνες δράσεις», βλ. σχετικά. Βιδάλη Σ. «Αντεγκληματική πολιτική. Από τη μικροεγκληματικότητα έως το οργανωμένο έγκλημα», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014. σ. 202.

67 Ruggiero V. "Organized and Corporate Crime in Europe. Offers Cannot Be Refused" Dartmouth. Άλντερσοτ 1996, σελ. 64-74.

68 Βιδάλη Σ. «Αντεγκληματική Πολιτική. Από τη Μικροεγκληματικότητα έως το Οργανωμένο Έγκλημα», Νομική Βιβλιοθήκη 2014, σελ. 200.βλ. και Σταμούλη, Ε. (2019). Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαλαράμπος (Επιμ.), *Εγκλήματα των Ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα, Εκδόσεις ΕΑΠ, σελ. 235.

69 Χλούπης Γ. «ΔΙΑΣΥΝΟΡΙΑΚΟ ΚΑΙ ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2005, σελ. 250 επ.

70 Μπόση Μ. - Βασιλειάδης Η. «Οργανωμένο έγκλημα και αδύναμες κρατικές δομές σε περίοδο κρίσης: Μια αμφίδρομη σχέση», Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη, Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή Κρίσης, Α' Τόμος, Αντ. Ν. Σάκκοιλας, Αθήνα, 2016, σελ. 1176.

71 Ο.π. σελ.1171

φτώχεια, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η έλλειψη ευκαιριών να πραγματωθούν οι επιθυμίες και φιλοδοξίες που επιβάλλει η κυρίαρχη κουλτούρα.⁷² Επιβεβαιώνοντας τη σχετική θεωρία του Μέρτον.⁷³ Επίσης ότι άτομα χωρίς μορφωτικό επίπεδο, χωρίς προσόντα, που δεν απορροφώντας εύκολα από τον κοινωνικό ιστό, που έχουν απομονωθεί νοιώθουν σημαντικοί επειδή συμμετέχουν σε μια ομάδα την οποία έχουν σαν οικογένειά τους.

Το οργανωμένο έγκλημα, αφού εμφανιστεί και ισχυροποιηθεί στο πλαίσιο που διαγράφουν εντός των κρατών η κρίση και οι αδύναμες κεντρικές δομές που αυτή προκαλεί, λειτουργεί πλέον ως ένας παράγοντας ο οποίος βαθιάει ακόμα περισσότερο την ήδη υπάρχουσα κρίση, αποδυναμώνοντας έτι περαιτέρω τις ήδη ασθενείς κρατικές δομές. Ειδικότερα, οι οργανωμένες εγκληματικές ομάδες, ενώ δεν έχουν ως στόχο την ανατροπή του εκάστοτε κατεστημένου εξουσίας, επιδιώκουν να εκμεταλλευτούν κάθε αδυναμία και ολιγωρία αυτού του κατεστημένου προκειμένου να επιβιώσουν και να αναπτύξουν τη δράση τους. Στο πλαίσιο αυτό, κινούνται σε δύο κυρίως άξονες: α) επιχειρούν, χρησιμοποιώντας τα κέρδη που αποκομίζουν από τις παράνομες δραστηριότητές τους, να διαφθείρουν φορείς άσκησης της κρατικής εξουσίας ώστε αφενός να μην μπορούν να αποτελέσουν εμπόδιο για τη δράση τους και αφετέρου να συμβάλλουν ακόμα και στην προώθηση αυτής, β) διεισδύουν στις επίσημες δομές της οικονομίας προκειμένου να «νομιμοποιήσουν» τα παράνομα κέρδη τους και να ισχυροποιήσουν τη θέση και την παρέμβαση τους στο σύστημα εντός του οποίου λειτουργούν. Με τους παραπάνω τρόπους, το οργανωμένο έγκλημα, έχοντας αναπτυχθεί λόγω των μειωμένων δυνατοτήτων ενός κράτους να ασκεί αποτελεσματικούς ελέγχους, περιορίζει και υποσκάπτει ακόμα περισσότερο τις δυνατότητες αυτές. Έτσι, ωθεί το κράτος εντός του οποίου δραστηριοποιείται σε ακόμα

βαθύτερη κρίση, συντελώντας καθοριστικά στη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος ανομίας, διαφθοράς και παραοικονομίας. Είναι σαφές ότι αυτή η κατάσταση δυσχεραίνει σημαντικά την ομαλή λειτουργία ενός κράτους, καθώς και την ικανότητα του να εκδηλώνει πλήρως και αποτελεσματικά την κυριαρχία του στο εσωτερικό.⁷⁴ Η μεταγενέστερη παρέμβαση όμως, όταν ήδη έχει παγιωθεί η κατάσταση, για την αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων δεν έχει νόημα. Είναι υπερήμερη και αποτυχημένη παρέμβαση. *Τα κατασταλτικά μέτρα δεν μπορούν να διαχειριστούν τα αίτια εξάπλωσης.*

Η παράλληλη αυτή οικονομία αναπροσαρμόζεται στους κανόνες τις αγορές, μεταβάλλεται βάσει των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών. *Τα ίδια τα άτομα της κοινωνίας μετατρέπονται σε καταναλωτές και συμμετέχουν με την ιδιότητα αυτή, συναινούν στη διαμόρφωση αυτής της παράλληλης οικονομίας. Με αυτό τον τρόπο, οι εγκληματικές οργανώσεις κερδίζουν την ανοχή της κοινωνίας, εισχωρώντας βαθύτερα στον ιστό της.*⁷⁵ Δημιουργείται έτσι ένας φαύλος κύκλος. Μία ανοχή που δημιουργείται λόγω των ωφελημάτων που προσφέρουν οι εγκληματικές επιχειρήσεις, μέσω της προσφοράς αγαθών και υπηρεσιών υψηλής ζήτησης σε χαμηλότερες τιμές συγκριτικά με το νόμιμο εμπόριο (παραποιημένα προϊόντα, λαθραία τσιγάρα) και μέσω της δημιουργίας πληθώρας θέσεων «απασχόλησης» ανειδίκευτων ατόμων που ενδεχομένως να μην είχαν καμία άλλη δυνατότητα απορρόφησης στο νόμιμο «εργατικό δυναμικό» κοινωνιών με υψηλούς δείκτες φτώχειας και ανεργίας. Στο πλαίσιο των νόμιμων οικονομικών δραστηριοτήτων, τα μέσα επίτευξης του σκοπού (δηλ. προσπορισμός οικονομικού οφέλους), δεν κρίνονται επαρκή και προσβάσιμα για όλα τα άτομα. Στις αγορές που δημιουργεί το οργανωμένο έγκλημα, τα μέσα επίτευξης του σκοπού φαίνεται να είναι περισσότερα και σε αρκετές περιπτώσεις ευκολότερα.⁷⁶

74 Μπόσι Μ. - Βασιλειάδης Η. ο.π. σελ. 1176, 1177.

75 Ruggiero, V., & Vass, A., (1999), "Heroin Use and the Formal Economy, illicit Drugs and Licit Economies in Italy", *British Journal of Criminology*, 32 (3): 273-291.

76 Ουμίζοντας μας τις θεωρίες του Merton για την ανομία και την ένταση. Βλ. σχετικά ως προαναφέρεται και Σπινέλλη Κ. «Εγκληματολογία», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σελ. 248, 249.

72 Αντωνόπουλος Γ. Παπανικολάου Γ. «Οργανωμένο έγκλημα: τι είναι τι να κάνουμε;», Kathimerini.gr, 13-6-2021.

73 Σπινέλλη Κ. «Εγκληματολογία», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σελ. 248, 249.

Το οργανωμένο έγκλημα παρουσιάζεται σαν καινοτομία, ως ο τρόπος για αποκόμιση κέρδους και ισχύος και αντανakλά τις ευκαιρίες για την πραγμάτωση αυτών. Τα άτομα που περισσεύουν από τη νόμιμη οικονομία και από την αγορά εργασίας, απορροφώνται πιο εύκολα από την οικονομία των αγορών του οργανωμένου εγκλήματος (κοινωνικά αποκλεισμένα άτομα, παράνομοι μετανάστες συνθέτουν πολλές φορές το «προσωπικό» των εγκληματικών δικτύων, απαρτίζοντας συνήθως τα κατώτερα μορφώματα των εγκληματικών οργανώσεων, δηλ. τα αναλώσιμα τμήματα του οργανωμένου εγκλήματος, καθώς εκεί χρησιμοποιούνται - επιστρατεύονται άνθρωποι που προέρχονται από τα χαμηλά και περιθωριοποιημένα στρώματα.⁷⁷

Η διαρραγή του κοινωνικού ιστού καθιστά το κοινωνικό σύνολο οικονομικά και ηθικά ευάλωτο απέναντι στο οργανωμένο έγκλημα με την έννοια της εκμετάλλευσης του αλλά και της στρατολόγησης από αυτό.

Όπως εύστοχα είχε διατυπώσει ο Chambliss «... Ένας από τους λόγους για τους οποίους αποτυγχάνουμε να κατανοήσουμε το Ο.Ε. είναι ότι το τοποθετούμε σε διαφορετικό πλαίσιο από αυτό της κανονικής/νόμιμης επιχείρησης (normal business)...».⁷⁸ Σύμφωνα με τον ίδιο, τα χαρακτηριστικά της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής δομής μιας κοινωνίας παράγουν και θεσμοθετούν το οργανωμένο έγκλημα.⁷⁹

Η οργανωμένη εγκληματική δράση δεν έχει να κάνει με τα εγκλήματα αυτά καθ' αυτά αλλά με έναν συγκεκριμένο τρόπο δράσης (ποιοτικά χαρακτηριστικά), στο πλαίσιο της αντιμετώπισης δεν πρέπει να εστιάζονται οι προσπάθειες στο είδος της εγκληματικής δράσης αλλά στο μέσο και στον τρόπο εκδήλωσης αυτής η οποία δεν ταυτίζεται απαραίτητα με έναν βίαιο εγκληματικό υπόκοσμο, αλλά μπορεί να αφορά οικονομικά, εγκλήματα, κρατικοεταιρικά εγκλήματα, εγκλήματα διαφθοράς.⁸⁰ Απαιτείται λοιπόν μια ενιαία αντεγκληματική πολιτική για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Επιπλέον, η μελέτη του Ο.Ε. ως κοινωνικού φαινομένου η κατανόηση και η αντιμετώπισή του δεν μπορεί επίσης να γίνει με αποτελεσματικό τρόπο χωρίς να ληφθεί υπ' όψιν ο παράγοντας της διαφθοράς κυρίως στον τομέα διαπλοκής με το πολιτικό σύστημα.⁸¹

Σύμφωνα με τον Chambliss οι χειρότεροι και πλέον βλαπτικοί παραβάτες που εκφεύγουν της δικαιοσύνης, είναι ταυτόχρονα και θεματοφύλακες του νόμου.⁸² Κατά τη Βιδάλη αν και η συζήτηση για την διαφθορά περιλαμβάνει όλο το φάσμα σχέσεων του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα, **στον πυρήνα βρίσκεται το ζήτημα της πολιτικής διαφθοράς.** Η πολιτική διαφθορά, αφορά στις περιπτώσεις εκείνες, όπου πρόσωπα επιφορτισμένα με την ευθύνη της θέσπισης των νόμων (πολιτικοί, υπουργοί, φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης) ακολουθούν ενέργειες που συνιστούν κατάχρηση εξουσίας, συμπλέοντας με το ΟΕ και χρησιμοποιώντας

⁷⁷ Σταμούλη Ε. *Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές, Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη, Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή Κρίσης, Α' Τόμος*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2016, σελ. 1198, επ.

⁷⁸ William Chambliss, *On the Take: From Petty Crooks to Presidents*. Indiana University Press, Μπλούμινγκτον 1978, αναφέρεται στο Σταμούλη Ε. «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα» στο «Εγκλήματα των ισχυρών», επιμ.: Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, Χ. Παπαχαράλαμπος, εκδόσεις ΕΑΠ, 2019, σελ. 214.

⁷⁹ βλ. Σταμούλη, Ε. (2019) «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα» σε Βιδάλη Σ., Κουλούρης Ν., Παπαχαράλαμπος Χ.(επιμ.), (2019) *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα, εκδόσεις ΕΑΠ. σελ.218

⁸⁰ Βλ. γενικά και Βιδάλη Σ., Κουλούρης Ν., Παπαχαράλαμπος Χ., «Εγκλήματα των ισχυρών», (επιμ.) εκδόσεις ΕΑΠ, 2019 και Χλούπης Γ. «Διασυνοριακό και Υπερεθνικό Οργανωμένο Εγκλημα», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2005.

⁸¹ Βλ και Σταμούλη Ε. «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα.» σε Βιδάλη Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαράλαμπος, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, ΕΑΠ, Αθήνα 2019, σελ.217 και Βιδάλη Σ. «Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα». Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 51,52,131, 151-162,165.

⁸² Chambliss W. *On the Symbiosis between criminal law and criminal behaviour*, *Criminology*, Volume 42, Issue 2, (2004), σ.243.

τις διασυνδέσεις και την επιρροή τους προκειμένου να διαμορφώσουν κανόνες, νόμους και γκρίζες ζώνες που διευκολύνουν τη δράση του ΟΕ. Μέσω της πολιτικής διαφθοράς, δομείται μία παράνομη δικτύωση μεταξύ πολιτικών και ΟΕ όπου κυριαρχούν οι πελατειακές σχέσεις, κάτι που έχει σαν αποτέλεσμα να διευκολύνονται οι παράνομες δραστηριότητες, δυσχεραίνεται η απονομή ποινικών ευθυνών και αυξάνονται τα παράνομα κέρδη του ΟΕ.⁸³ Κατά τους Vanucci Della Porta, η πολιτική διαφθορά, δεν συνιστά μια απλή ανταλλαγή χρήματος και αλληλοεξυπηρητήσεων, αλλά μια πολύπλοκη μέθοδο να παρακαμφθούν και να εξουδετερωθούν οι νόμιμες διαδικασίες. Μέσα από την ανάπτυξη αυτή της αμοιβαία επωφελούς και **συμβιωτικής σχέσης** μεταξύ εγκληματικών και πολιτικών παραγόντων με όχημα την διαφθορά, εξυπηρετούνται αφενός αμοιβαία συμφέροντα (σύστημα αμοιβαίων εξυπηρητήσεων, σύγκλιση συμφερόντων), για αμφότερους εμπλεκόμενους και παράλληλα παρέχεται αμοιβαία προστασία μεταξύ τους.⁸⁴

ο Ruggiero παρατηρεί επίσης ότι οι επιτυχημένες εγκληματικές ομάδες δεσμεύονται να δημιουργήσουν συνεργασίες και συνασπισμούς με επίσημους φορείς. Μέσα από την διασύνδεση του ΟΕ και της διαφθοράς η σχετική ανοχή που παρέχεται συνήθως στους εγκληματίες του λευκού κολλάρου, δύναται να επεκταθεί στους εγκληματίες του συμβατικού οργανωμένου εγκλήματος. Σε ότι αφορά στην προκληθείσα κοινωνική αντίδραση, στο παραδοσιακό οργανωμένο έγκλημα αυτή είναι ιδιαίτερα ισχυρή, ενώ είναι πολύ ηπιότερη στις περιπτώσεις των white collar crimes. Με την σύνδεση του οργανωμένου εγκλήματος με την διαφθορά η κοινωνική αντίδραση μπορεί να εξαφανιστεί.⁸⁵

83 Βιδάλη Σ. ο.π. σελ. 51 και Σταμούλη Ε. ο.π. σελ 227

84 Della Porta D., Vanucci A., *The hidden order of corruption*, in *Organised Crime and Corruption: Mafias as Enforcers in the Market*, Chapter 8, (Ashgate Publishing Company, USA, 2012), σελ.2-5,9,10,29.

85 Gounev P.-Ruggiero V, *The organization of crime, Corruption and Organised Crime in Europe*, (Routledge, London and New York, 2012), σ.12-14.

Χωρίς την ουσιαστική αντιμετώπιση της διαφθοράς η αντιμετώπιση της οργανωμένης εγκληματικής δράσης καθίσταται «κενό γράμμα». Η δε αντιμετώπιση της διαφθοράς μπορεί να ενταχθεί στο πλαίσιο της κοινωνικής πρόληψης μέσω προγραμμάτων στα σχολεία και ενίσχυση θεσμών και φορέων. Αρκετά μεγάλη πρόκληση ωστόσο καθώς πρέπει να αλλάξει μια ολόκληρη κουλτούρα, ενώ κάθε σχετική προσπάθεια απαιτεί πολιτική βούληση η οποία πρέπει να είναι ανόθευτη και μη διαβρωμένη.

Εν κατακλείδι, είναι κυρίως ζήτημα κοινωνικής πρόληψης, ώστε να μην αναπαράγεται το έγκλημα και να είμαστε σε έναν συνεχή φαύλο κύκλο -έγκλημα και αντιμετώπιση-, μόνο η μακροπρόθεσμη κοινωνική προληπτική πολιτική μπορεί να επιφέρει ουσιαστικές αλλαγές, όπως αναφέρεται παραπάνω.

Πνευματικά Δικαιώματα από Euronews

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

6. ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΑΠΑΤΕΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΚΥΒΕΡΝΟΕΓΚΛΗΜΑ: ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟΣ ΦΑΙΝΟΤΥΠΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Δημήτρης Ζιούβας,
*Επίκ. Καθηγητής Ποινικού Δικαίου, Δικηγόρος,
Διευθυντής Κέντρου Ποινικών Επιστημών Παντείου
Πανεπιστημίου*

1. Εισαγωγή

Η εννοιολογική προσέγγιση του οργανωμένου εγκλήματος, τόσο από εγκληματολογική¹ όσο και από ποινικοδικαική² σκοπιά, αλλά και του κυβερνοεγκλήματος³ και η ανάλυση του ποινικού πλαισίου αντιμετώπισης της διαδίκτυακής απάτης ως μορφής απάτης με υπολογιστή (ά. 386Α ΠΚ) εκφεύγουν της παρούσας στοχοθεσίας και έχουν ήδη επιχειρηθεί με επάρκεια στη

ελληνική ποινικοδικαική⁴ και εγκληματολογική γραμματεία. Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να παρουσιάσει σύντομα τις βασικές μορφές τέλεσης της σύγχρονης διαδίκτυακής απάτης αναδεικνύοντας ταυτόχρονα ως συνήθη τρόπο τέλεσης αυτού του κυβερνοεγκλήματος τη συστηματική και οργανωμένη τέλεσή του από εγκληματικές οργανώσεις.

⁴ Βλ. ενδεικτικά Αγγελής Ι., Διαδίκτυο (internet) και Ποινικό Δίκαιο. Έγκλημα στον κυβερνοχώρο (cybercrime-internet crime), ΠοινΧρ Ν΄, 675; Βασιλάκη Ε, Η καταπολέμηση της εγκληματικότητας μέσω Ηλεκτρονικών Υπολογιστών - Η αντιμετώπιση του προβλήματος ιδιαίτερα μετά την εισαγωγή του Ν 1805/1988, Ποινικά 40,1993; idem, Τα φαινόμενα «Phishing», «Pharming» και η ποινική τους αξιολόγηση, ΠοινΧρ ΝΖ΄, 860; Δαλακούρας Θ. (επιμ.), Ηλεκτρονικό έγκλημα, 2023; idem, Ουσιαστικές και δικονομικές διατάξεις της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για το έγκλημα στον κυβερνοχώρο (Ν 4411/2016), σε: Δαλακούρας Θ. (επιμ.), Ηλεκτρονικό Έγκλημα, 2023, σελ. 1 επ.; Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., Ποινικό Δίκαιο και καταχρήσεις της πληροφορικής, Αρμ 2007,1058; Κιούπης, Δ., Ποινικό Δίκαιο και Internet, Αθήνα 1999; idem, Αλλοίωση ηλεκτρονικών δεδομένων και αθέμιτη πρόσβαση σε ηλεκτρονικά δεδομένα. Κενά και αδυναμίες της Ποινικής Νομοθεσίας, Υπερ 2000, 959; idem, Ποινική ευθύνη των εταιρειών παροχής πρόσβασης στο Internet, ΠοινΧρ ΜΗ΄, 712; idem, Ο τόπος τέλεσης του διαδίκτυακού εγκλήματος, σε: Δαλακούρας Θ. (επιμ.), Ηλεκτρονικό έγκλημα, 2023, σελ. 43 επ.; Κουράκης Ν., Κριτική επισκόπηση νομολογίας κατά θέματα: Απάτη με ηλεκτρονικό υπολογιστή, Πλογ 2001, 2594; Μπέκας Ι., σε Παύλου Στ./ Μπέκα Ι./Αποστολίδου Α., Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, τόμ. Α΄, Τα εγκλήματα κατά των περιουσιακών αγαθών (άρθρα 372 επ., 385 επ. ΠΚ), της ζωής (άρθρα 299 επ. ΠΚ) και της σωματικής ακεραιότητας (άρθρα 308 επ. ΠΚ), 2021; Μπιτζιλέκης Ν., Ο χρόνος ως στοιχείο διαμόρφωσης της ζημίας στα περιουσιακά αδικήματα, ΠοινΧρ 2002, σελ. 481 επ.; Μυλωνόπουλος Χρ., Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, 2021, σελ. 482 επ. (ά. 386Α ΠΚ); idem, Ηλεκτρονικοί υπολογιστές και ποινικό δίκαιο, Συμβολή στην ερμηνεία των άρθρων 13γ΄, 370Β, 370Γ, 386Α ΠΚ (άρθρα 2-5 Ν 1805/1988), Ποινικά 33, 1991; idem, Διεθνές και Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο, 2021; idem, Η ποινική προστασία του λογισμικού κατά το Ελληνικό Ποινικό Δίκαιο, ΠοινΧρ ΛΗ΄, 3; Νούσκαλης Γ., Απάτη με ηλεκτρονικό υπολογιστή (Η/Υ). Το παρελθόν και το μέλλον του άρθρου 386Α ΠΚ ιδίως υπό το πρίσμα των εξελίξεων στο Συμβούλιο της Ευρώπης και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ΠοινΔικ 2003, 178; Παπαθανασίου Κ., Η υλική αντιστοιχία ως στοιχείο αντικειμενικής υπόστασης, ΠοινΧρ ΝΘ΄, 12; Φαραντούρης Ν., Σύγχρονες εγκληματικές δράσεις στο διαδίκτυο - Εννοιολογική προσέγγιση και ποινική αντιμετώπιση του hacking και του φαινομένου της μόλυνσης με ιούς, ΠοινΔικ 2003, 191.

¹ Ζιούβας Δ. (επιμ.), Οργανωμένο έγκλημα, 2023; Γαβαλάκης Ν., Οργανωμένο κυβερνοέγκλημα (cybercrime), σε: Δ. Ζιούβας (επιμ.), Οργανωμένο Έγκλημα, 2023, σελ. 485 επ.; Κουράκης Ν., Το οικονομικό έγκλημα στην Ελλάδα σήμερα, ΠοινΔικ 2000, 644; Κατσογιάννου Μ., Βασική εγκληματολογική θεώρηση του οργανωμένου εγκλήματος, σε: Δ. Ζιούβας (επιμ.), Οργανωμένο Έγκλημα, 2023, σελ. 33 επ.

² Ζιούβας, Βασική ποινική θεώρηση του οργανωμένου εγκλήματος, σε: Δ. Ζιούβας (επιμ.), Οργανωμένο Έγκλημα, 2023, σελ. 1 επ.; Χλούπης Γ., Υπερεθνική οργανωμένη εγκληματικότητα - Εννοιολογική οριοθέτηση και ποινικοδογματικοί προβληματισμοί, σε: Δ. Ζιούβας (επιμ.), Οργανωμένο Έγκλημα, 2023, σελ. 55 επ.

³ Βλ. εγκληματολογική και κοινωνιολογική προσέγγιση από Ζαννή Α., Το διαδίκτυακό έγκλημα, 2005; Λάζος Γ., Πληροφορική και έγκλημα, 2001.

Τα κυβερνοεγκλήματα (cybercrimes)⁵ ως εγκλήματα που τελούνται μέσω των νέων τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνίας διακρίνονται σε γνήσια και μη γνήσια. Ως γνήσια κυβερνοεγκλήματα ορίζονται τα εγκλήματα που μπορούν να διαπραχθούν τόσο σε κοινό περιβάλλον όσο και στο διαδίκτυο, π.χ. η συκοφαντική δυσφήμιση μπορεί να τελεστεί τόσο δια του κοινού τύπου όσο και μέσω ενός λογαριασμού κοινωνικής δικτύωσης (social media). Όταν το έγκλημα τελείται σε περιβάλλον διαδικτύου, τότε πρόκειται για έγκλημα σχετιζόμενο με τον κυβερνοχώρο (cyber related crime) ή για μια μορφή τεχνολογικά υποστηριζόμενου (cyber-enabled) εγκλήματος. Αντιθέτως τα γνήσια κυβερνοεγκλήματα τυποποιούν συμπεριφορές που δεν μπορούν να τελεστούν χωρίς τη χρήση της τεχνολογίας της πληροφορικής όπως είναι π.χ. το έγκλημα της παράνομης πρόσβασης σε πληροφοριακό σύστημα (hacking - ά. 370Γ ΠΚ). Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η διαδικτυακή απάτη αποτελεί cyber-enabled crime δηλ. μορφή μη γνήσιου κυβερνοεγκλήματος.

1.1 Ένα ταχέως αναπτυσσόμενο έγκλημα

Η διαδικτυακή απάτη (online/cyber-fraud) περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα εγκληματικών συμπεριφορών που διαπράττονται διαδικτυακά και με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών. Η διαδικτυακή απάτη αποτελεί μια ανθίζουσα αγορά εγκλήματος. Η αυξανόμενη συμμετοχή ατόμων, επιχειρήσεων και δημόσιων οργανισμών στο διαδικτυακό γίνεσθαι με τα κοινωνικά δίκτυα (social media), τις ιστοσελίδες, τα δίκτυα πληροφοριών και την ηλεκτρονική τραπεζική έχει οδηγήσει στη μεταφορά πολλών τεχνικών απάτης από τον φυσικό κόσμο στο ψηφιακό περιβάλλον. Οι διαδικτυακοί απατεώνες στοχεύουν καθημερινά εκατομμύρια θύματα σε όλον τον κόσμο. Η διαδικτυακή απάτη παράγει δισεκατομμύρια ευρώ σε παράνομα κέρδη στοχεύοντας άτομα, ιδιωτικές εταιρείες και δημόσιους οργανισμούς. Οι εγκληματίες εξαπατούν τα θύματά τους μέσω ψευδών και παραπλανητικών τεχνικών ή με τη χρήση μεθόδων κυβερνοεπίθεσης και πετυχαίνουν να τους αποσπούν,

⁵ Κυβερνοεγκλήματα, ηλεκτρονικά εγκλήματα (electronic crimes), διαδικτυακά εγκλήματα (internet crimes), ψηφιακά εγκλήματα (digital crimes) και εγκλήματα νέων τεχνολογιών (new technology crimes) είναι κάποιος από τους όρους που έχουν δοθεί για να χαρακτηρίσουν τις αξιόποινες συμπεριφορές που τελούνται μέσω των νέων τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνίας ή με τη χρήση του διαδικτύου.

εκούσια ή ακούσια, προσωπικές ή επιχειρηματικές πληροφορίες, χρήματα ή άλλα περιουσιακά στοιχεία. Κάποια είδη διαδικτυακής απάτης στοχεύουν μάλιστα τα ίδια τα τραπεζικά και τα χρηματοοικονομικά συστήματα.

Οι συνέπειες αυτού του κυβερνοεγκλήματος για τις οικονομίες και τις κοινωνίες είναι τεράστιες και αυξανόμενες με γεωμετρικό ρυθμό. Εκτός από την άμεση περιουσιακή βλάβη των θυμάτων, πρέπει επίσης να υπολογίζεται το κόστος της δυσχερούς έρευνας από τις αστυνομικές, εισαγγελικές και δικαστικές αρχές, καθώς και το τεράστιο κόστος της προσπάθειας ανάκτησης των παρανόμως κτηθέντων περιουσιακών στοιχείων (asset recovery)⁶ και των αποζημιώσεων από τους παρόχους χρηματοοικονομικών υπηρεσιών (τράπεζες κ.λπ.).

1.2 Modus Operandi

Σε σύγκριση με παλαιότερα εποχές, όπου οι απάτες διαπράττονταν κυρίως δια ζώσης, δηλαδή με προσωπική επαφή ανάμεσα σε θύτη και θύμα, οι σύγχρονοι απατεώνες εκμεταλλεύονται την αυξανόμενη διαδικτυακή παρουσία πολιτών, επιχειρήσεων και δημόσιων οργανισμών, στοχεύοντας με δεξιοτεχνία τις ευπάθειες κάθε χρήστη του διαδικτύου. Οι διαδικτυακές απάτες διαπράττονται ενίοτε ευκαιριακά από μεμονωμένους δράστες, αλλά πλέον κυρίως και συνήθως συστηματικά από άρτια επιχειρησιακά δομημένες εγκληματικές οργανώσεις. Οι σύγχρονες αυτές εγκληματικές οργανώσεις μοιάζουν με τις παραδοσιακές εγκληματικές οργανώσεις αλλά έχουν και τις ιδιομορφίες τους.⁷ Οι εγκληματικές ομάδες έχουν την ικανότητα να προσαρμόζουν τον τρόπο δράσης τους (modus operandi) στις νέες τάσεις και τις κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις, ενσωματώνοντας γρήγορα καινοτόμες τεχνολογίες και εργαλεία στα οργανωμένα εγκληματικά τους μοντέλα.

⁶ Για τις πρακτικές δυσκολίες ανάκτησης περιουσιών και το διεθνές νομικό πλαίσιο της ανάκτησης περιουσιακών στοιχείων από εγκληματικές δραστηριότητες βλ. Ziouvas D., International Asset Recovery and the United Nations Convention against Corruption, σε: Colin King, Clive Walker and Jimmy Gurulé, (eds.), The Handbook of Criminal and Terrorism Financing Law, 2018, σελ. 591 επ. και Ζιούβας Δ., Ποινικά Ζητήματα Διαφθοράς και Αντιδιαφθοράς, 2023.

⁷ Για μια σύγκριση της δομής της οργανωμένης κυβερνοεγκληματικότητας με τις κοινές εγκληματικές οργανώσεις βλ. Γαβαλάκη Ν., Οργανωμένο κυβερνοέγκλημα (cybercrime), σε: Δ. Ζιούβας (επιμ.), Οργανωμένο Έγκλημα, 2023, σελ 506 επ.

Οι σύγχρονοι δράστες εκμεταλλεύονται ψηφιακά εργαλεία που έχουν παραχθεί και διατεθεί στην αγορά από νόμιμες επιχειρήσεις και παρόχους υπηρεσιών, ενώ παράλληλα δημιουργούν τα δικά τους παράνομα ψηφιακά εργαλεία ή αγοράζουν εργαλεία που κατασκευάζονται από κυβερνοεγκληματίες. Για να εντοπίσουν τα θύματά τους και να επικοινωνήσουν μαζί τους, οι απατεώνες κάνουν εκτεταμένη χρήση νόμιμων ιστοσελίδων, παρόχων υπηρεσιών email, εφαρμογών γνωριμιών, μέσων κοινωνικής δικτύωσης και υπηρεσιών άμεσης ανταλλαγής μηνυμάτων, καθώς και παραδοσιακών τηλεφωνικών και υπηρεσιών VoIP⁸. Τα εικονικά ιδιωτικά δίκτυα (VPNs⁹) χρησιμοποιούνται συχνά για να αποκρύψουν τις τοποθεσίες IP των υπολογιστών των δραστών. Τα πολυεπίπεδα εγκληματικά σχήματα συμπληρώνουν πολύπλοκες τεχνικές ξεπλύματος των εσόδων από τις απάτες συνήθως μέσω κρυπτονομισμάτων, αλλά πλέον και μέσω αρρυθμιστων στοιχηματικών αγορών με έδρα συχνά στην Ασία.

Τα εργαλεία απομακρυσμένης διαχείρισης (Remote Administration Tools - RATs) παρέχουν στους απατεώνες πρόσβαση στους υπολογιστές των θυμάτων από απόσταση, επιτρέποντάς τους να εγκαθιστούν κακόβουλο λογισμικό, να αλλάζουν ρυθμίσεις, να εκτελούν εφαρμογές και να έχουν πρόσβαση σε όλα τα δεδομένα των θυμάτων. Επιπλέον, οι απατεώνες δημιουργούν ψεύτικες ιστοσελίδες, ψεύτικες διαφημίσεις σε νόμιμες ιστοσελίδες, παραπλανητικές ιστοσελίδες προορισμού (landing pages) και ψεύτικες διαδικτυακές πλατφόρμες εμπορίου.

Δεν προκαλεί έκπληξη ότι η απάτη είναι το πιο συχνό έγκλημα που διαπράττεται σε βάρος των επενδυτών

⁸ Το **VoIP** (Voice over Internet Protocol) είναι μια τεχνολογία που επιτρέπει τη μετάδοση φωνής μέσω του διαδικτύου. Αντί να χρησιμοποιείται μια παραδοσιακή τηλεφωνική γραμμή, η φωνή μετατρέπεται σε ψηφιακά δεδομένα, τα οποία μεταδίδονται μέσω του διαδικτύου.

⁹ Το **VPN** (Virtual Private Network) είναι μια τεχνολογία που δημιουργεί μια ασφαλή και κρυπτογραφημένη σύνδεση μεταξύ ενός υπολογιστή και ενός απομακρυσμένου διακομιστή μέσω του διαδικτύου. Η σύνδεση σε ένα VPN κρυπτογραφεί τα δεδομένα που αποστέλλουμε ή λαμβάνουμε. Στην πράξη τα δεδομένα μας αναδρομολογούνται και περνούν μέσα από έναν διακομιστή VPN που συνήθως βρίσκεται σε διαφορετική τοποθεσία από τη δική μας. **Κατ' αποτέλεσμα** η διεύθυνση IP της συσκευής μας αντικαθίσταται με εκείνη του διακομιστή VPN, αποκρύπτοντας την πραγματική μας ταυτότητα και τοποθεσία.

σε κρυπτονομίσματα¹⁰. Οι εγκληματίες διαπράττουν απάτες επενδύσεων σε κρυπτονομίσματα αποκτώντας παράνομη πρόσβαση σε ψηφιακά νομίσματα, κρυπτοπορτοφολία (crypto-wallets) και πλατφόρμες ανταλλαγής κρυπτονομισμάτων. Συνήθως επίσης καταχρώνται τα ψηφιακά χρηματοοικονομικά προϊόντα για να ξεπλύνουν χωρίς ίχνη τα έσοδα τους από τις διαδικτυακές απάτες και να μεταφέρουν τα κέρδη τους πέρα από εθνικά σύνορα και δικαιοδοσίες. Δεν προκαλεί εντύπωση ότι οι δράστες της διαδικτυακής απάτης είναι συχνά υπήκοοι τρίτων χωρών που επιχειρούν από το εξωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρομοίως, τα κλεμμένα κεφάλαια μεταφέρονται γρήγορα εκτός της ρυθμισμένης χρηματαγοράς και κεφαλαιαγοράς της ΕΕ δημιουργώντας μεγάλες δυσκολίες στις έρευνες, την ανίχνευση περιουσιακών στοιχείων και την ανάκτησή τους.

Σε επίπεδο εγκληματολογικού φαινότυπου, οι διαδικτυακές απάτες μπορούν να διακριθούν σε δύο βασικές κατηγορίες με βάση την ευρύτητα του κύκλου των δυνητικών θυμάτων και αντίστοιχα των εγκληματικών μεθόδων που μετέρχονται οι δράστες: κάποιες απάτες στοχεύουν πρωτίστως ιδιώτες (άτομα ή επιχειρήσεις), ενώ άλλες μετέρχονται μεθόδους που στρέφονται κατά ολόκληρων συστημάτων πληρωμών προκαλώντας έτσι όχι μόνο βλάβη ή διακινδύνευση της περιουσίας ενός πολύ μεγάλου αριθμού θυμάτων, αλλά ταυτόχρονα προσβάλλοντας και την ακεραιότητα του σύγχρονου χρηματοοικονομικού συστήματος.

2. Διαδικτυακή Απάτη κατά Ιδιωτών και Επιχειρήσεων

Η απάτη μέσω εταιρικών διευθύνσεων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (Business Email Fraud) και η επενδυτική απάτη (investment fraud) είναι οι πιο διαδεδομένες μορφές διαδικτυακής απάτης.

2.1 Απάτη ηλεκτρονικής αλληλογραφίας μέσω εταιρικών e-mails (business e-mail fraud)

Η απάτη μέσω εταιρικών e-mails είναι μια μορφή τεχνολογικά υποστηριζόμενης απάτης που διαπράττεται

¹⁰ Για τα κρυπτονομίσματα βλ. κατωτέρω.

κατά εταιριών με τη χρήση τεχνικών «κοινωνικής μηχανικής»¹¹. Οι πιο συνηθισμένοι τύποι είναι:

α) Απάτη Διευθύνοντος Συμβούλου /CEO (Chief Executive Officer Fraud)

Οι εγκληματίες προσποιούνται ανώτατα διοικητικά στελέχη της εταιρίας και υποβάλλουν επείγοντα αιτήματα πληρωμής που εκτελούνται από το λογιστήριο.

β) Απάτη πλαστών ή νοθευμένων τιμολογίων (Fake Invoice Fraud)

Οι απατεώνες προσποιούνται ότι είναι επιχειρηματικοί συνεργάτες και ζητούν πληρωμές προσκομίζοντας πλαστά τιμολόγια (πλαστογραφία εγγράφου) ή αλλοιώνοντας τα τραπεζικά στοιχεία προμηθευτών σε πραγματικά τιμολόγια (νόθευση εγγράφου).

Για να υλοποιήσουν το σχέδιό τους οι απατεώνες αποκτούν παράνομα πρόσβαση στα εταιρικά συστήματα επικοινωνίας με e-mail, αποκτώντας έτσι πληροφορίες για τις εσωτερικές δομές μιας εταιρίας, τις διαδικασίες λειτουργίας και πληρωμών, τις επιχειρηματικές συνεργασίες και τυχόν εμπορικές απαιτήσεις ή οφειλές. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι εγκληματικές οργανώσεις χρησιμοποιούν τεχνικές phishing για να αποκτήσουν προσωπικά δεδομένα, τα οποία στη συνέχεια χρησιμοποιούν για να υποκλέψουν και να παραποιήσουν την εταιρική επικοινωνία.

Μελέτη περίπτωσης - Απάτη CEO από εγκληματική οργάνωση

Το 2022 η EUROPOL και οι γαλλικές αρχές εξάρθρωσαν μία γαλλο-ισραηλινή εγκληματική οργάνωση που διέπραττε μεγάλης κλίμακας απάτες CEO, στοχεύοντας εταιρίες που βρίσκονται στη Γαλλία. Οι δράστες

χρησιμοποίησαν τις ταυτότητες των Διευθυντών της εταιρίας και έμπιστων επιχειρηματικών συνεργατών, όπως δικηγόρων και λογιστών, για να ζητήσουν μεγάλες, επείγουσες και εμπιστευτικές μεταφορές χρημάτων.

Ένα από τα θύματα της εγκληματικής οργάνωσης υπήρξε μια γαλλική εταιρία μεταλλουργίας, της οποίας οι λογιστές το 2021 παραπλανήθηκαν στο να πιστέψουν ότι ο διευθύνων σύμβουλός τους είχε ζητήσει επείγοντως τη μεταφορά 300.000 ευρώ σε μια τράπεζα της Ουγγαρίας. Όπως συμβαίνει σχεδόν πάντα, οι απατεώνες «επιστρέφουν στο πηγάδι με το νερό», δηλαδή στοχοποιούν πάλι άτομα που έχουν εξαπατηθεί στο παρελθόν. Η εγκληματική ομάδα προσπάθησε να ζητήσει τη μεταφορά επιπλέον 500.000 ευρώ λίγες μέρες αργότερα. Αυτή τη φορά, ωστόσο, η κλήση αναγνωρίστηκε ως ύποπτη από τους ερευνητές της εταιρίας, οι οποίοι ανακάλυψαν ότι η κλήση από τον υποτιθέμενο διευθύνοντα σύμβουλο έγινε από το Ισραήλ.

Την ίδια περίπου περίοδο, ένας Παριζιάνος κατασκευαστής ακινήτων στοχοποιήθηκε από τους ίδιους εγκληματίες με παρόμοιο τρόπο, αλλά για πολύ μεγαλύτερο ποσό. Αυτή τη φορά οι απατεώνες υποδύθηκαν τους δικηγόρους μιας γνωστής γαλλικής λογιστικής εταιρίας. Χρησιμοποιώντας τα πλαστά διαπιστευτήριά τους έπεισαν τον Οικονομικό Διευθυντή του κατασκευαστή να μεταφέρει περίπου 38 εκατομμύρια ευρώ μέσα σε λίγες μόνο ημέρες. Τα χρήματα στη συνέχεια «ξεπλύθηκαν» μέσω τραπεζικών λογαριασμών σε όλη την Ευρώπη, πριν καταλήξουν στην Κίνα και τελικά στους απατεώνες στο Ισραήλ.

Οι γαλλικές αρχές ενημερώθηκαν για τη σύνδεση των δύο περιπτώσεων τον Ιανουάριο του 2022, αφού ανακάλυψαν ότι οι δύο απάτες είχαν την ίδια μεθοδολογία. Η έρευνα έγινε διεθνής, με τις αρχές της Κροατίας να αποκαλύπτουν την ταυτότητα των υπευθύνων για τις προσπάθειες ξεπλύματος χρημάτων της εγκληματικής οργάνωσης. Οι δικωτικές αρχές στην Κροατία, την Πορτογαλία και την Ουγγαρία κατάφεραν τελικά να δεσμεύσουν πάνω από 10 εκατομμύρια ευρώ που βρίσκονταν ακόμη υπό διαδικασία ξεπλύματος μέσω των αντίστοιχων τραπεζικών τους συστημάτων. Η επιχείρηση κορυφώθηκε όταν η αστυνομία στη Γαλλία και το Ισραήλ έκανε έφοδο σε οκτώ τοποθεσίες και συνέλαβε τους υπόπτους, καθώς και τον εξοπλισμό που χρησιμο-

¹¹ Η κοινωνική μηχανική (social engineering) αναφέρεται στην ψυχολογική χειραγώγηση των θυμάτων με σκοπό να τα εξαπατήσει ώστε να αποκαλύψουν εμπιστευτικές πληροφορίες, να δώσουν πρόσβαση σε περιορισμένα «κλειστά» συστήματα ή να εκτελέσουν ενέργειες που ωφελούν τον θύτη. Εκμεταλλεύεται την ανθρώπινη εμπιστοσύνη, την περιέργεια, τον φόβο ή την αίσθηση του επείγοντος, δηλαδή τα ευάλωτα σημεία του ανθρώπινου παράγοντα, αντί να βασίζεται αποκλειστικά σε τεχνικές μεθόδους πληροφορικής όπως η παράνομη πρόσβαση σε πληροφοριακά συστήματα (hacking).

ποιήθηκε για τις διαδικτυακές απάτες. Τελικά, ωστόσο, η συνολική αξία των αρχικά δεσμευμένων και μετέπειτα κατασχεμένων προϊόντων των εγκλημάτων ανήλθε μόνο στα 5,5 εκατομμύρια ευρώ ή περίπου στο 14% της συνολικής περιουσιακής ζημιάς. Οι κατηγορούμενοι κατάφεραν να νομιμοποιήσουν το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων από τη δράση της εγκληματικής τους οργάνωσης μέσω ενός πολυδαίδαλου δικτύου τραπεζικών λογαριασμών στην ΕΕ, την Κίνα και το Ισραήλ.

2.2 Επενδυτική Απάτη

Η απάτη σχετικά με τις επενδύσεις στοχεύει χιλιάδες θύματα και αποφέρει στις εγκληματικές οργανώσεις δισεκατομμύρια ευρώ σε παράνομα κέρδη κάθε χρόνο. Τα εγκληματικά δίκτυα που εμπλέκονται σε αυτό το είδος απάτης δείχνουν υψηλά επίπεδα προσαρμοστικότητας, βελτιώνοντας συνεχώς τις μεθόδους τους και εκμεταλλεύομενα νέα επενδυτικά προϊόντα με υψηλή ζήτηση.

Οι απατεώνες συχνά εντοπίζουν τα θύματά τους μέσω διαφημίσεων σε εφαρμογές κοινωνικής δικτύωσης, σε εφαρμογές ανταλλαγής μηνυμάτων, σε ειδικές ιστοσελίδες ή μέσω e-mail μάρκετινγκ. Πείθουν τα θύματα να ανοίξουν διαδικτυακά χαρτοφυλάκια επενδύσεων, προσφέροντάς τους αρχικά δυσανάλογα μεγάλες και ελκυστικές αποδόσεις. Μόλις το θύμα αρχίσει να ζητά διευκρινίσεις για τις αποδόσεις της επένδυσης ή υποψιαστεί ότι κάτι δεν πάει καλά, οι εγκληματίες προσποιούνται ότι υπάρχουν νόμιμοι λόγοι που δεν επιτρέπουν στους επενδυτές να αποσύρουν τα χρήματά τους, όπως τέλη ή κρατικοί φόροι. Στη συνέχεια, συνήθως ζητούν από το θύμα να καταβάλει περισσότερα χρήματα για να απελευθερώσει τα κεφάλαιά του.

Για να προσδώσουν μια αίσθηση νομιμότητας, τα εγκληματικά δίκτυα που εμπλέκονται σε επενδυτικές απάτες κάνουν εκτεταμένη χρήση τηλεφωνικών κέντρων. Αυτά τα κέντρα λειτουργούν σε διάφορες χώρες και γλώσσες και σε ορισμένες περιπτώσεις οι εργαζόμενοί τους δεν γνωρίζουν την εγκληματική δραστηριότητα που διευκολύνει η εργασία τους.

Μερικά δίκτυα επενδυτικής απάτης χρησιμοποιούν τακτικές γνωστές και ως «πυραμίδες» (pyramid schemes),

ενθαρρύνοντας τα θύματα να στρατολογήσουν άλλα θύματα με αντάλλαγμα προμήθειες και άλλα οφέλη. Αυτή η μέθοδος προσφέρει στις εγκληματικές οργανώσεις μεγαλύτερη βάση θυμάτων και αυξάνει τα παράνομα κέρδη τους γεωμετρικά χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια.

Κρυπτονομίσματα και Επενδυτική Απάτη

Οι διαδικτυακοί απατεώνες διαφημίζουν ένα ευρύ φάσμα επενδυτικών προϊόντων (όπως μετοχές και προϊόντα σύνταξης) προσαρμόζοντας τα δήθεν προϊόντα τους στις κοινωνικοοικονομικές τάσεις και επικεντρώνοντας στις πιο προσοδοφόρες και ελκυστικές επενδύσεις. Τα πιο συνήθη προϊόντα επενδυτικής απάτης είναι τα κρυπτονομίσματα¹². Αυτό το είδος απάτης αποδείχθηκε εξαιρετικά κερδοφόρο, αυξάνοντας τα κέρδη των εγκληματικών οργανώσεων παράλληλα με την άνοδο των τιμών των πιο διαδεδομένων κρυπτονομισμάτων (bitcoin, ethereum) και την εμφάνιση νέων. Ωστόσο, η αγορά κρυπτονομισμάτων παρουσίασε έντονη πτώση το 2022, με σημαντική μείωση των τιμών, γεγονός που οδήγησε σε μείωση των εσόδων από τις απάτες με κρυπτονομίσματα και σε ύφεση αυτής της μορφής διαδίκτυακής απάτης. Η πτώση αυτή δεν κράτησε όμως πολύ. Η τιμή του bitcoin υπερδιπλασιάστηκε εντός του 2024 (από τα 40USD εκτινάχθηκε στα 100USD) προκαλώντας νέα ραγδαία άνοδο στα περιστατικά απάτης με κρυπτονομίσματα.

Σχέση Επενδυτικής Απάτης με άλλες μορφές διαδικτυακής απάτης

Μια ανησυχητική απειλή γύρω από την επενδυτική απάτη είναι η χρήση της σε συνδυασμό με άλλες μορφές

¹² Τα κρυπτονομίσματα είναι ψηφιακά ή εικονικά περιουσιακά στοιχεία (crypto-assets) που χρησιμοποιούν την κρυπτογραφία για τη δημιουργία τους και την ασφάλεια των συναλλαγών με αυτά. Σε αντίθεση με τα παραδοσιακά νομίσματα, τα κρυπτονομίσματα δεν εκδίδονται και δεν ελέγχονται ή εποπτεύονται από κεντρικές τράπεζες, αλλά βασίζονται σε **αποκεντρωμένα δίκτυα που κάνουν χρήση της τεχνολογίας** «κατανεμημένης τεχνολογίας καθολικών» (“distributed ledger technology”), εφαρμογή της οποίας είναι το γνωστό πλέον **blockchain**, δηλαδή μια αλυσίδα δεδομένων οργανωμένης σε μπλοκ. Τα κρυπτονομίσματα είναι εφαρμογή της λεγόμενης Αποκεντρωμένης Χρηματοοικονομικής (Decentralised Finance-DeFi). Οι χρήστες αποθηκεύουν τα κρυπτονομισμά τους σε ψηφιακά πορτοφόλια (e-wallets).

απάτης κατά των ίδιων θυμάτων. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η επενδυτική απάτη συνδέεται με τις λεγόμενες απάτες ειδυλλίου ή απάτες ρομαντικού περιεχομένου (romance fraud). Εν προκειμένω οι εγκληματίες χτίζουν μεθοδικά και σε βάθος χρόνου μια σχέση συντροφικότητας ή ερωτική σχέση εξ αποστάσεως με το θύμα κερδίζοντας την απόλυτη εμπιστοσύνη του. Στη συνέχεια ο δράστης πείθει το θύμα να επενδύσει τις αποταμιεύσεις του σε απατηλά χρηματοοικονομικά προϊόντα ή σε πλατφόρμες εμπορίας κρυπτονομισμάτων, προκαλώντας του τελικά μεγάλη περιουσιακή ζημιά. Είναι μάλιστα σύνηθες, μετά την αποκάλυψη της απάτης, η εγκληματική οργάνωση να επικοινωνεί πάλι με τα θύματά της, παριστάνοντας αυτή τη φορά τους δικηγόρους ή ερευνητές που προσφέρουν βοήθεια για την ανάκτηση των χρημάτων τους με αντάλλαγμα αμοιβή.

3. Απάτη Συστημάτων Πληρωμών

Οι κυβερνοεγκληματικές οργανώσεις αποκτούν ακόμα μεγαλύτερη επικινδυνότητα όταν η δράση τους προσβάλλει τα συστήματα πληρωμών. Οι σύγχρονες συναλλαγές μεγάλης κλίμακας έχουν πάψει προ πολλού να είναι εγχρήματες αλλά γίνονται με λογιστικό χρήμα. Μάλιστα το λογιστικό χρήμα (τραπεζικές κάρτες, e-banking) έχει πλέον επεκταθεί δραματικά και στις καθημερινές μικροσυναλλαγές. Οι αχρήματες συναλλαγές γίνονται μέσω συστημάτων ηλεκτρονικών πληρωμών που βασίζονται σε συστήματα πληροφοριών. Η σχετική προβληματική έχει αναπτυχθεί επαρκώς στην ποινική θεωρία.¹³

¹³ Βλ. ενδεικτικά Ζιούβας Δ., Ποινική προστασία των μέσων πληρωμής πλην των μετρητών (Απόφαση-πλαίσιο 2001/413/ΔΕΥ και ελληνικό ποινικό δίκαιο), σε: Β. Δούβλης/Α. Μπώλος (εκδ.), Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτών, τόμος II, 2008, σελ. 1189 επ.; Μοροζίνης Ι., Η μεταφορά χρημάτων με χρήση υπηρεσιών ηλεκτρονικής τραπεζικής ως ποινικώς κολάσιμη συμπεριφορά υπό το πρίσμα των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας και της περιουσίας στη διαχρονική της διάσταση - Η «αφαίρεση» και η «ιδιοποίηση» λογιστικού χρήματος ως απάτη με υπολογιστή, σε: Δαλακούρα (επιμ.), Ηλεκτρονικό Έγκλημα, 2023, σελ. 131 επ.; Ναμίας Ο., Σύγχρονες μορφές (ηλεκτρονικής) απάτης στις τραπεζικές συναλλαγές, ΠοινΧρ ΝΓ', 487; Σάμιος Θ., Η χρησιμοποίηση «μη ορθών» ή «ελλιπών» στοιχείων ως τρόπος τελέσεως της απάτης με υπολογιστή (άρθρο 386Α ΠΚ). Το παράδειγμα της ανάληψης μετρητών από ΑΤΜ με την χρήση κάρτας αυτόματης συναλλαγής, σε: Τιμητικός Τόμος Α. Ψαρούδα-Μπενάκη, 2008, 517 επ.; Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., Υπεξαίρεση και λογιστικό χρήμα, Υπερ 1998, 940.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ενσκήψει στους σχετικούς κινδύνους εκδίδοντας την Οδηγία 2013/40/ΕΕ σχετικά με τις επιθέσεις κατά συστημάτων πληροφοριών.¹⁴

Οι κυριότερες μορφές απάτης συστημάτων πληρωμών αφορούν απάτες ηλεκτρονικής τραπεζικής και απάτες ηλεκτρονικού εμπορίου. Στο σημείο αυτό θα αρκεστούμε στην αναφορά κάποιων μεθόδων που χρησιμοποιούν οι διαδικτυακοί απατεώνες.

Skimming

Το ψηφιακό skimming είναι μια κοινή τεχνική που επιτρέπει στους δράστες να κλέβουν στοιχεία πιστωτικών καρτών από τις ιστοσελίδες αγορών των διαδικτυακών πωλητών (e-shops) ή από δεδομένα που είναι αποθηκευμένα online (συχνά σε εφαρμογές κινητών). Οι απατεώνες συνήθως αποσπούν δεδομένα πληρωμής από πεδία εισαγωγής στις φόρμες πληρωμής ή ανακατευθύνουν τους ανυποψίαστους χρήστες σε ψεύτικες σελίδες ολοκλήρωσης της διαδικτυακής αγοράς.

Τα υποκλαπέντα στοιχεία καρτών συχνά πωλούνται σε ειδικές ιστοσελίδες και αγορές του σκοτεινού διαδικτύου (dark web), γνωστές και ως «card dumps». Αυτά τα παράνομα αποκτηθέντα δεδομένα χρησιμοποιούνται συνήθως για το λεγόμενο **carding**, δηλαδή τη δοκιμή της εγκυρότητας των κλεμμένων στοιχείων μέσω αυτοματοποιημένων bots¹⁵. Επίσης χρησιμοποιούνται για ταυτόχρονες αυτοματοποιημένες συναλλαγές μέσω των bots.

Υφαρπαγή Λογαριασμών (Account Takeover)

Η υφαρπαγή λογαριασμών (Account Takeover) είναι μια μορφή παράνομης πρόσβασης σε πληροφοριακά συστήματα, δηλαδή hacking, όπου οι εγκληματίες αποκτούν παράνομα πρόσβαση σε διαδικτυακούς λογαριασμούς των θυμάτων τους. Οι λογαριασμοί που στοχεύονται (όπως διαδικτυακοί τραπεζικοί λογαριασμοί, e-mails ή προφίλ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης)

¹⁴ Για την ενσωμάτωση της Οδηγίας στον ελληνικό ποινικό κώδικα βλ. αντί άλλων Μυλωνόπουλο Χρ., Διεθνές και Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο, 2021, σελ. 496 επ.

¹⁵ Το **bot** (συντομογραφία του «robot») είναι ένα λογισμικό που έχει σχεδιαστεί για να εκτελεί αυτόματα συγκεκριμένες εργασίες ή ενέργειες στο διαδίκτυο ή σε υπολογιστικά συστήματα. Τα bots λειτουργούν με ελάχιστη ή καθόλου ανθρώπινη παρέμβαση.

είναι πολύτιμοι για τους εγκληματίες, καθώς μπορεί να περιέχουν κεφάλαια, πρόσβαση σε υπηρεσίες ή ιδιωτικές πληροφορίες που μπορούν στη συνέχεια να πωληθούν ή να αξιοποιηθούν εγκληματικά για απάτες στο διαδίκτυο. Το εμπόριο παραβιασμένων διαπιστευτηρίων (κωδικών πρόσβασης, usernames, passwords κ.λπ.) διενεργείται συνήθως από εγκληματικές οργανώσεις και έχει οδηγήσει σε διόγκωση της διαδικτυακής απάτης. Τα διαθέσιμα παράνομα εργαλεία καθιστούν τους απατεώνες λιγότερο εξαρτημένους από εξειδικευμένες γνώσεις πληροφορικής, καθώς ορισμένες εργασίες στα δίκτυα διαδικτυακής απάτης μπορούν εύκολα να ανατίθενται σε τρίτους «παρόχους» εκτός της εγκληματικής οργάνωσης. Η υπαρπηγή δεδομένων ψηφιακών αποτυπωμάτων από παραβιασμένες συσκευές εμφανίστηκε μετά την εισαγωγή της ταυτοποίησης μέσω ψηφιακών αποτυπωμάτων. Αυτό αναδεικνύει την προσαρμοστικότητα των εγκληματικών οργανώσεων στην αντιμετώπιση συστημάτων διαδικτυακής προστασίας από απάτες, μια τάση που αναμένεται να συνεχιστεί και στο μέλλον.

Άυλες Πιστωτικές Κάρτες

Οι άυλες (tokenised) πιστωτικές κάρτες έχουν γίνει ένα δημοφιλές μέσο πληρωμής. Αυτές αποκτώνται μέσω της διαδικασίας tokenisation, όπου τα ευαίσθητα δεδομένα του κατόχου της κάρτας απομακρύνονται και μετατρέπονται σε μια ακολουθία τυχαίων αριθμών που ονομάζεται token. Οι άυλες πιστωτικές κάρτες βρίσκονται συνήθως σε υπηρεσίες πληρωμών μέσω κινητών και ψηφιακά πορτοφόλια. Μπορούν να συνδεθούν με συνδεδεμένες διαδικτυακών υπηρεσιών, καθώς και με online αγορές που δεν απαιτούν φυσική χρήση της κάρτας. Οι διαδικτυακοί απατεώνες εφαρμόζουν διάφορες τεχνικές για να αποκτήσουν τον εφάπαξ κωδικό (One-Time Password - OTP) που αποστέλλεται από τα τραπεζικά ιδρύματα στους πελάτες για την εξουσιοδότηση ή την έγκριση μεταφοράς χρημάτων. Στη συνέχεια συνδέουν τα κλεμμένα δεδομένα της κάρτας σε υπάρχοντα συστήματα πληρωμών μέσω κινητών για να αγοράσουν προϊόντα ή να αποκτήσουν μετρητά από ταμεία (σε κάποιες χώρες του εξωτερικού αυτό επιτρέπεται).

Αντικατάσταση κάρτας κινητού SIM (SIM Swapping)

Η αντικατάσταση SIM είναι μια άλλη τεχνική διαδικτυακής απάτης σε βάρος των συστημάτων πληρωμών, όπου οι απατεώνες αποκτούν τον έλεγχο της SIM κάρτας του κινητού τηλεφώνου του θύματος ή αποκτούν αντίγρα-

φό της. Οι απατεώνες ξεγελούν τους παρόχους κινητής τηλεφωνίας για να μεταφέρουν τον αριθμό του θύματος σε μια SIM που έχουν στην κατοχή τους, ώστε να λαμβάνουν εισερχόμενες κλήσεις και μηνύματα και να έχουν πρόσβαση σε ευαίσθητα δεδομένα. Η αντικατάσταση SIM χρησιμοποιείται συχνά για την απόκτηση του OTP για την εξουσιοδότηση μεταφορών χρημάτων. Ωστόσο, τα περιστατικά αντικατάστασης SIM σταδιακά μειώνονται, πιθανότατα λόγω της εφαρμογής καλύτερων μηχανισμών πρόληψης και ταυτοποίησης πελατών από τους παρόχους τηλεπικοινωνιών.

4. Στρατηγικές Πρόληψης και Αντιμετώπισης

Οι κυριότερες στρατηγικές πρόληψης και αντιμετώπισης της οργανωμένης διαδικτυακής απάτης μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

α) Ευαισθητοποίηση και Εκπαίδευση

Η ευαισθητοποίηση επιτυγχάνεται με καμπάνιες ενημέρωσης του κοινού για τις μορφές της διαδικτυακής απάτης και τους κινδύνους. Επίσης απαιτείται εκπαίδευση των εργαζομένων σε επιχειρήσεις και δημόσιους οργανισμούς, αλλά και των πολιτών για τον έγκαιρο εντοπισμό ύποπτων επικοινωνιών και συναλλαγών.

β) Συνεργασία με Παρόχους Υπηρεσιών Διαδικτύου

Οι πάροχοι μπορούν να εντοπίζουν και να αποκλείουν χρήστες που εμφανίζουν ύποπτες δραστηριότητες, όπως λειτουργία ιστοσελίδων phishing ή αποστολή phishing e-mails.

γ) Εναρμόνιση ποινικής νομοθεσίας και συνεργασία δικωτικών αρχών

Ο διασυνοριακός χαρακτήρας της διαδικτυακής απάτης σε συνδυασμό με τη διασυνοριακή δράση των οργανώσεων κυβερνοεγκληματικότητας, αλλά και ο συνήθως διασυνοριακός χαρακτήρας του εγκλήματος της νομιμοποίησης των εσόδων από διαδικτυακές απάτες επιβάλλουν την εναρμόνιση της σχετικής ποινικής νομοθεσίας διεθνώς. Η Σύμβαση για το Κυβερνοέγκλημα

του Συμβουλίου της Ευρώπης,¹⁶ που υπεγράφη το 2001 στην Βουδαπέστη (γνωστή και ως **Σύμβαση της Βουδαπέστης**) και τέθηκε σε ισχύ το 2004, αποτελεί σήμερα το κορυφαίο διεθνές κείμενο εναρμόνισης των ποινικών νομοθεσιών των 78 κρατών-μερών της, στα οποία συγκαταλέγεται και η Ελλάδα. Στο άρθρο 8 της Σύμβασης προβλέπεται η ποινικοποίηση της διαδικτυακής απάτης (computer-related fraud).

Η εναρμόνιση και ενίσχυση της ποινικής νομοθεσίας πρέπει να συνοδεύεται από την ενίσχυση των μηχανισμών αστυνομικής και δικαστικής διακρατικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις διαδικτυακής απάτης.

δ) Τεχνολογικές Λύσεις

Η δίωξη της οργανωμένης διαδικτυακής απάτης θα πρέπει να επωφελείται από την τεχνολογική πρόοδο, όπως το κάνουν και οι εγκληματικές οργανώσεις. Η χρήση π.χ. τεχνητής νοημοσύνης (AI) επιτρέπει την έγκαιρη ανίχνευση κακόβουλων δραστηριοτήτων και την αποτελεσματικότερη πρόληψη αλλά και καταστολή της οργανωμένης κυβερνοεγκληματικότητας.

5. Συμπέρασμα

Η διαδικτυακή απάτη αποτελεί μια αυξανόμενη εγκληματική απειλή που απαιτεί συνεχείς προσπάθειες για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της. Η συνήθης τέλεση της διαδικτυακής απάτης από εγκληματικές οργανώσεις λειτουργεί πολλαπλασιαστικά για το έγκλημα και δυσχεραίνει τη δίωξη του. Η εξάπλωση των κρυπτονομισμάτων διευκολύνει το ξέπλυμα των εσόδων από το έγκλημα και δυσχεραίνει την ανάκτηση της περιουσίας και την αποζημίωση των θυμάτων. Απαιτείται αυξημένη συνεργασία των κρατών, του ιδιωτικού τομέα και των πολιτών προκειμένου να μειωθούν οι κίνδυνοι στον κυβερνοχώρο και να αυξηθεί η ασφάλεια της περιουσίας στο ψηφιακό περιβάλλον.

7. ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Κωνσταντίνος Ι. Καλλίρης,
Νομική Σχολή Πανεπιστημίου του Έσσεξ*

“Almost all the male inhabitants [of San Luca] belong to the ‘Ndrangheta and the sanctuary of Polsi (located in San Luca district) has long been the meeting place of the affiliates”.
Francesco Fonti, πρώην ‘Ndranghetista

I. Εισαγωγή

Η συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση είναι μια περίπλοκη απόφαση. Δεδομένης της επιχειρησιακής δομής και λειτουργίας αυτών των οργανώσεων, θα μπορούσε κάποιος να υποθέσει ότι πρόκειται για μια επαγγελματική επιλογή όπως κάθε άλλη: το υποψήφιο μέλος υπολογίζει τα υπέρ και τα κατά της ένταξης σε μια συγκεκριμένη εγκληματική οργάνωση και, αποδεχόμενο την ανάγκη να ζήσει «εκτός νόμου» (ή απαλλαγμένο από κάθε αντίθετη επιθυμία), προσχωρεί σε αυτήν. Όπως, όμως, αποκαλύπτει η δήλωση του Fonti¹, η συμμετοχή σε οργανωμένες εγκληματικές ομάδες μπορεί να έχει πολύ πιο περίπλοκα κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά.

* Νομική Σχολή Πανεπιστημίου του Έσσεξ. Το παρόν αποτελεί, σε κάποια σημεία του, μια ανανεωμένη ματιά πάνω στη διπλωματική εργασία που εκπόνησα στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος MSc in Criminology and Criminal Justice στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης (τίτλος: The role of blood family ties in the ‘Ndrangheta: A comparative study).

¹ PrRC, 1995: 4429 σε Letizia Paoli, Mafia Brotherhoods: Organized Crime, Italian Style. (Oxford University Press, 2003), 29.

¹⁶ Convention on Cybercrime, ETS no 185.

Στις μεγάλες οργανώσεις που έχουν εδραιωμένη αναγνώριση από την τοπική κοινωνία, η άρνηση μιας ιδιότητας που φέρουν οι περισσότεροι κάτοικοι της περιοχής μπορεί να έχει πολύ δυσάρεστες συνέπειες. Είναι γνωστό ότι, ειδικά στον ιταλικό φαινότυπο οργανωμένου εγκλήματος που εξειδικεύεται στην παροχή προστασίας και είναι ευρύτερα γνωστό ως «μαφία», πολλά από τα μέλη ήταν «περιφερειακά» ή χωρίς ενεργή συμμετοχή στη δράση της οργάνωσης. Στις τελευταίες περιπτώσεις, η ιδιότητα του μέλους ήταν η ορθολογική επιλογή για αμφότερες τις πλευρές: η μεν εγκληματική οργάνωση διατηρούσε το μέγιστο δυνατό αποτύπωμα στις τοπικές κοινωνίες, το δε ανενεργό μέλος εξασφάλιζε προστασία και ασφάλεια, τόσο απέναντι σε άλλους εγκληματίες, όσο και (πρωτίστως) απέναντι στην ίδια την οργάνωση της οποίας ήταν «μέλος». Στην πράξη, το ενδεχόμενο να εμπλακεί ένα τέτοιο μέλος σε εγκληματικές ενέργειες ή συγκρούσεις ανάμεσα σε εγκληματικές οργανώσεις ήταν ασήμαντο, καθώς οι μεγάλες εγκληματικές οργανώσεις λειτουργούν με τρόπο που δε διαφέρει ιδιαίτερα από τη δράση μεγάλων νόμιμων επιχειρήσεων και, σε κάθε περίπτωση, αποφεύγουν τις αντιπαράθεσεις με άλλες οργανώσεις και το κράτος, λόγω του μεγάλου κόστους αυτών των «πολέμων».² Όπως θα δούμε στη συνέχεια, τα περιφερειακά μέλη είναι συνήθως ενεργά.

Οι λόγοι που ωθούν τους ανθρώπους να γίνουν μέλη μιας εγκληματικής οργάνωσης έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ιδίως στο πλαίσιο γενικών θεωριών εγκλήματος. Εξίσου ενδιαφέροντα είναι τα κριτήρια με τα οποία οι οργανώσεις επιλέγουν τα μέλη τους. Η διάκριση ανάμεσα σε «πλήρες» και «περιφερειακό» μέλος (κυρίως ανενεργό) είναι υπαρκτή και αποτυπώνεται σε όρους όπως *made man* ή *uomo d'onore* (άντρες, δηλαδή, που έχουν κατακτήσει ένα τιμητικό status το οποίο τα περιφερειακά μέλη δεν έχουν). Αντίστοιχοι όροι υπάρχουν και για τα ενεργά περιφερειακά μέλη:

στην Ιταλία συνήθως αποκαλούνται *anvicinati*.³ Πολλές εγκληματικές οργανώσεις, ιδιαίτερα δε εκείνες που αντλούν κοινωνική αποδοχή ή ανοχή από την -πραγματική ή φανταστική- σύνδεσή τους με έναν τόπο, εφαρμόζουν συγκεκριμένα κριτήρια για την απονομή της ιδιότητας του πλήρους μέλους, συμπεριλαμβανομένων φαινομενικά ασήμαντων προσόντων για μια μεγάλη παράνομη επιχείρηση. Η καταγωγή και η συγγένεια είναι δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα. Σε κάθε περίπτωση, η απόκτηση της ιδιότητας του πλήρους μέλους συνοδεύεται από μια ιδιαίτερη σημειολογία, προκειμένου να καταστεί σαφής η σπουδαιότητά της. Οι όροι που χρησιμοποιούνται (*uomo d'onore* σημαίνει άνδρας με τιμή), καθώς και η τελετουργική είσοδος στον κλειστό κύκλο των «πραγματικών» μελών λειτουργούν ως μηνύματα προς την ευρύτερη πολιτική κοινότητα, η οποία πρέπει πάντα να πιστεύει ότι το οργανωμένο έγκλημα είναι κάτι το δυσπρόσιτο και μυστηριώδες.

Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι τα πραγματικά - τα πλήρη- μέλη πολλών εγκληματικών οργανώσεων είναι πολύ λίγα. Η *Raoli* βασίζεται σε ιταλικές πηγές (συμπεριλαμβανομένων των καταθέσεων «μετανοημένων» μαφιόζων, γνωστών ως *pentiti*) για να συμπεράνει ότι χρειάζονται μόλις δέκα πλήρη μέλη («άνδρες με τιμή») για να συγκροτηθεί μία «οικογένεια» της Σικελικής *Cosa Nostra*. Φαίνεται δε ότι συνήθως ο πραγματικός αριθμός των μελών αυτών δεν είναι πολύ μεγαλύτερος: η περίφημη οικογένεια (*cosca*⁴) των *Corleone* διέθετε το 1993 μόνο 39 μέλη, πολλά από τα οποία ήταν φυλακισμένοι ή φυγάδες και, συνεπώς, εκτός δράσης· η οικογένεια του χωριού *Carini* αποτελούνταν από 16 μέλη και εννέα *anvicinati*, ενώ η πανίσχυρη *cosca* του *Totò*

³ Στο εξής, με τον όρο «περιφερειακά μέλη» θα περιγράφονται τα ενεργά μέλη όπως οι *anvicinati*, εκτός αν γίνεται ρητή αναφορά σε ανενεργά περιφερειακά μέλη.

⁴ Η έννοια της οικογένειας (*cosca*), που έχει επικρατήσει ευρύτητα, έχει εννοιολογική συγγένεια με αυτή της συμμορίας και δεν πρέπει να συγχέεται με τη βιολογική οικογένεια. Δεδομένης της διάκρισης ανάμεσα σε εγκληματικές οργανώσεις και συμμορίες (*gangs*), αυτή η μετάφραση καλώς προτιμάται.

² Για μια ανάλυση της επιλογής των εγκληματικών οργανώσεων να αποφεύγουν τις συγκρούσεις, βλ. Κωνσταντίνου Ι. Καλλίρη, Οργανωμένο Έγκλημα και Διαφθορά: Ένα Παιχνίδι Ισορροπίας (Π. Ν. Σάκουλας, 2022).

Minore στην περιοχή του Trapani αριθμούσε μόλις επτά πλήρη μέλη.⁵ Είναι, μάλιστα, αξιοσημείωτο το γεγονός ότι η αναλογία μεταξύ πλήρων και περιφερειακών μελών αποκαλύπτει σημαντικές πληροφορίες για την κάθε οικογένεια. Η εξαιρετικά ισχυρή και εδραιωμένη *cosca* του Corso dei Mille στο Παλέρμο, για παράδειγμα, είχε 65 πλήρη μέλη και 39 *annicinati*. Αντίθετα, η οικογένεια της Catania μετρούσε την ίδια περίοδο 44 πλήρη μέλη και περίπου 170 περιφερειακά. Αυτή η δυσαναλογία εξηγείται από την αδυναμία της οικογένειας να επιβληθεί στις τοπικές συμμορίες και να εγκαθιδρύσει το εγκληματικό της μονοπώλιο.⁶ Παρά την επίμονη ανάγκη για μεγάλο αριθμό μελών, όμως, η οικογένεια δεν προχώρησε στη διεύρυνση του στενού κύκλου των πραγματικών μελών, αλλά προτίμησε να μείνει πιστή στα κριτήρια που εφαρμόζει η Σικελική Μαφία για την είσοδο νέων «ανδρών με τιμή».

Τα αυστηρά κριτήρια που πρέπει να πληρούν όλα τα πραγματικά μέλη των περισσότερων εγκληματικών οργανώσεων περιβάλλουν αυτή την ιδιότητα με μυστήριο και, πρωτίστως, κύρος. Αυτός, όπως θα δούμε στη συνέχεια, καθιστά τη συγκεκριμένη επιλογή ελκυστική ιδίως για νέους άνδρες που επιδιώκουν την καταξίωση και την αναγνώριση μέσω της εγκληματικής τους δραστηριότητας. Οι αιτίες που τους οδηγούν σε αυτή την απόφαση θα αποτελέσουν το πρώτο, σύντομο, μέρος αυτής της μελέτης. Στη συνέχεια, θα εξεταστεί η πολιτική κάποιων σημαντικών εγκληματικών οργανώσεων στο συγκεκριμένο τομέα και τα κριτήρια με τα οποία επιλέγουν τα πλήρη μέλη τους. Η υπόθεση που θα συζητηθεί είναι, όπως υπονοήθηκε ήδη με το παράδειγμα της Catania, η εξής: όσο πιο εδραιωμένη, ισχυρή και φιλόδοξη είναι μια εγκληματική οργάνωση τόσο πιο αυστηρά και «επαγγελματικά» είναι τα κριτήρια αποδοχής ενός πλήρους μέλους. Πριν, όμως, από κάθε σχετική ανάλυση, είναι απαραίτητο να έχουμε μία κατά το δυνατόν σαφή εικόνα της ίδιας της έννοιας του οργανωμένου εγκλήματος.

⁵ Paoli, ο.π. 28.

⁶ Ο.π. 27-28.

II. Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης

Ο ορισμός της έννοιας «εγκληματική οργάνωση» έχει απασχολήσει τόσο τους νομοθέτες όσο και τους εγκληματολόγους. Παρά τις -όχι πάντα ασήμαντες- διαφωνίες, μερικά βασικά χαρακτηριστικά εμφανίζονται στους περισσότερους ορισμούς. Ήδη από την εποχή των Ιταλών θετικιστών είχε καταγραφεί η ιεραρχική δομή των ιταλικών εγκληματικών οργανώσεων.⁷ Ο Lombroso είχε επίσης παρατηρήσει ότι οι οργανωμένοι εγκληματίες έχουν σχέσεις τόσο με επιφανείς πολίτες (κυρίως δικηγόρους⁸), όσο και με το ίδιο το κράτος, αναλαμβάνοντας ακόμα και αστυνομικά καθήκοντα.⁹ Ωστόσο, η πιο σημαντική διαπίστωση του Lombroso αφορά ένα χαρακτηριστικό του οργανωμένου εγκλήματος που βρίσκεται ακόμα και σήμερα στον πυρήνα θεωριών με ιδιαίτερη επιρροή: πρόκειται για τον επιχειρηματικό χαρακτήρα των εγκληματικών οργανώσεων. Ο Lombroso αναφέρει ότι υπάρχουν εγκληματικές οργανώσεις που δεν λειτουργούν με «αγριότητα» αλλά ως «κακοποιοί συνεταιρισμοί» με σκοπό την «κλοπή της ξένης περιουσίας».¹⁰ Αυτές οι παράνομες επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν περισσότερο τις διασυνδέσεις τους και λιγότερο τη βία για τον προσπορισμό οικονομικού οφέλους αποτελούν μια πολύ γνώριμη περιγραφή για τον μελετητή του οργανωμένου εγκλήματος.

Ο λεγόμενος «επιχειρηματικός ορισμός» του οργανωμένου εγκλήματος αποτυπώνει αυτή ακριβώς την εικόνα της παράνομης επιχείρησης. Ο Thomas Schelling ήδη από το 1965 ανέπτυξε τη θέση ότι οι επιχειρήσεις υπάγονται στις ίδιες αρχές τόσο στον υπόκοσμο (*underworld*) όσο και στη νόμιμη σφαίρα (*upperworld*),

⁷ Cesare Lombroso, *Ο Εγκληματίας Άνθρωπος*, τόμ. Β', 1876, μετάφραση Έλλης Αλεξίου-Πρωταίου (Αθήνα: Εκδόσεις Ψίχαλου, 1970), 189.

⁸ Ο.π., 194-195.

⁹ Ο.π., 202.

¹⁰ Ο.π., 186.

καθώς οι αρχές αυτές είναι ίδιες (με τις απαραίτητες προσαρμογές) σε όλων των ειδών τις οικονομίες.¹¹ Η άποψη ότι οι οργανωμένοι εγκληματίες, είναι κατά κύριο λόγο, επιχειρηματίες σε παράνομες αγορές (illegal entrepreneurs) με βασική δραστηριότητα την προσφορά υπηρεσιών που έχουν ζήτηση αλλά όχι και προσφορά στη νόμιμη σφαίρα υποστηρίχθηκε από σημαντικό μέρος της θεωρίας.¹² Ιδιαίτερης αναφοράς χρήζει η συμβολή του Reuter¹³, καθώς εντοπίζει ένα κρίσιμο χαρακτηριστικό των παράνομων αυτών επιχειρήσεων που εξηγεί εν μέρει το έντονο και ανθεκτικό κοινωνικό τους αποτύπωμα. Συγκεκριμένα, οι εγκληματικές οργανώσεις δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως αμιγώς παράνομες επιχειρήσεις, Αντιθέτως, έχουν συχνά πλούσια νόμιμη δράση. Παρά ταύτα, η επιχειρηματική τους δραστηριότητα είναι απαραίτητο να προσαρμόζεται στις ιδιαιτερότητες του «υποκόσμου», καθώς είναι αναγκασμένες να συνυπολογίζουν τους κινδύνους που πηγάζουν από την ίδια τη φύση της δράσης τους, αλλά και την απουσία επίσημων και αξιόπιστων μηχανισμών επίλυσης διαφορών. Κατά τούτο, οι εγκληματικές οργανώσεις διαφέρουν από τις νόμιμες επιχειρήσεις. Η επιχειρηματική θεωρία έχει χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει, με τρόπο ιδιαίτερα πειστικό, τις συνθήκες που ευνοούν την ανάπτυξη του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Ο Πασσάς εξηγεί πώς το οργανωμένο έγκλημα εκμεταλλεύεται «εγκληματογόνες ασυμμετρίες»

(criminogenic asymmetries)¹⁴ για να αναπτυχθεί και να εντοπίσει ευκαιρίες για «μετανάστευση» προς αναζητήση επιχειρηματικών ευκαιριών.

Η διεισδυτικότητα της επιχειρηματικής θεωρίας καταδεικνύεται από το γεγονός ότι οι περισσότερες από τις θεωρίες που αναπτύχθηκαν σε διαφορετικά πλαίσια δεν είναι ασύμβατες με αυτήν. Η γραφειοκρατική θεωρία εισήχθη στον ακαδημαϊκό διάλογο από τον Donald Cressey. Ο Cressey περιγράφει τις ιταλοαμερικανικές οργανώσεις ως «γραφειοκρατικές πυραμίδες» με αυστηρή ιεραρχία και κυρώσεις για τους απείθαρχους.¹⁵ Την αποσπασματική ανάλυση του Cressey, που είναι, μεταξύ άλλων, σε αντίθεση με τα διαθέσιμα εμπειρικά δεδομένα,¹⁶ ανέπτυξε πολύ πιο μεθοδικά η Graebner Anderson. Το συμπέρασμά της από την μελέτη μίας «οικογένειας» (στην οποία έδωσε το ψευδώνυμο Benguerra) είναι ότι η γραφειοκρατική δομή υφίσταται, αλλά είναι μάλλον χαλαρή.¹⁷ Αμφότερες οι έρευνες εστιάζουν σε έναν μόνο τύπο εγκληματικής οργάνωσης (την ιταλοαμερικανική μαφία), αλλά αξίζει να σημειωθεί ότι η Graebner Anderson κάνει εκτενείς αναφορές στη νόμιμη και παράνομη επιχειρηματική δράση της οργάνωσης που μελέτησε.¹⁸ Σε κάθε περίπτωση, είναι αμφίβολη η χρησιμότητα της γραφειοκρατικής θεωρίας. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι κάποιες εγκληματικές οργανώσεις (όπως αυτές που παρατήρησαν οι Cressey και Graebner Anderson)

¹¹ Thomas Schelling (1965) 'Economics and Criminal Enterprise', Public Interest 7, 61.

¹² Βλ. Alan A. Block, and William J. Chambliss, *Organizing Crime* (New York and Oxford: Elsevier, 1981), Mark H. Haller (1990) 'Illegal Enterprise: A Theoretical and Historical Interpretation', *Criminology* 28, 207-235, Mark H. Moore, 'Organized Crime as a Business Enterprise' in H. Edelhertz (ed.) *Major Issues in Organized Crime Control* (Washington DC: U.S. Government Printing Office, 1987), Peter Reuter, *Disorganized Crime: Illegal Markets and the Mafia* (Cambridge, MA: MIT Press, 1983), και Petrus C. van Duyne (1993) 'Organized Crime Markets in a Turbulent Europe', *European Journal on Criminal Policy and Research* 1 (3), 10-30.

¹³ Ο.π.

¹⁴ Δηλαδή «δομικές διαφορές, αναντιστοιχίες και ανισότητες στα πεδία της οικονομίας, του δικαίου, της πολιτικής και της κουλτούρας». Βλ. Nikos Passas (1999) 'Globalization, Criminogenic Asymmetries and Economic Crime', *European Journal of Law Reform* 1 (4), 402.

¹⁵ Donald Cressey, *Theft of a Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America* (Transaction Publishers, 1969), 109 επ.

¹⁶ Βλ. ενδεικτικά Joseph Albin, *The American Mafia: Genesis of a Legend* (New York: Appleton, 1971), και Dwight Smith, *The Mafia Mystique* (New York: Basic Books, 1975). Ειδικά για την αναντιστοιχία με εμπειρικά δεδομένα βλ. Francis A. J., Ianni, and Elizabeth Reuss-Ianni, *A Family Business: Kinship and Social Control in Organized Crime* (London: Routledge and Kegan Paul, 1972).

¹⁷ Annelise Graebner Anderson, *The Business of Organized Crime: A Cosa Nostra Family* (Stanford: Hoover Institution Press, 1979), 34-49.

¹⁸ Ο.π., 50-135.

μπορεί να βασίζονται σε μια ιεραρχική δομή προκειμένου να επιτύχουν τους επιχειρηματικούς τους στόχους. Αλλά, όπως παρατηρεί ο Haller, δεν μοιάζει παραγωγικό να μεταφέρουμε πορίσματα από την παρατήρηση μίας οργάνωσης τύπου μαφίας στην ανάλυση μιας οργάνωσης από τη Τζαμάικα που διακινεί ναρκωτικές ουσίες.¹⁹ Η αποσπασματικότητα των γραφειοκρατικών θεωριών μας υπενθυμίζει την ανάγκη για συγκριτικές μεθόδους ανάλυσης φαινομένων με την πολυπλοκότητα του οργανωμένου εγκλήματος.

Αυτήν ακριβώς την πολυπλοκότητα μας υπενθυμίζει η πρωτοποριακή ανάλυση του William Chambliss. Ο Chambliss περιέγραψε το οργανωμένο έγκλημα ως «ένα πολιτικό φαινόμενο που διαμορφώνει τον χαρακτήρα του από τους οικονομικούς θεσμούς οι οποίοι υφίστανται σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο».²⁰ Αυτό δεν σημαίνει, όμως, ότι οι εγκληματικές οργανώσεις δεν ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα. Κάθε άλλο: για να αναπτυχθούν αυτές οι οργανώσεις «μια συμβιωτική σχέση ανάμεσα στην πολιτική, τις δικωτικές αρχές, τη νόμιμη επιχειρηματικότητα και το οργανωμένο έγκλημα [είναι] απολύτως απαραίτητη».²¹ Οι παρατηρήσεις του Chambliss μας υπενθυμίζουν δύο σημαντικές παραμέτρους του οργανωμένου εγκλήματος. Πρώτον, οι εγκληματικές οργανώσεις είναι παράνομες επιχειρήσεις, αλλά ταυτόχρονα ένα πολύπλοκο κοινωνικοπολιτικό φαινόμενο. Για τους σκοπούς της παρούσης, θα ήταν αφελές να υποθέσουμε ότι τα υποψήφια μέλη των οργανώσεων τις επέλεγον όπως θα επέλεγαν μια οποιαδήποτε θέση εργασίας. Δεύτερον, ο Chambliss επιβεβαιώνει την ικανότητα του οργανωμένου εγκλήματος να χρησιμοποιεί τη διαφθορά ως βασικό εργαλείο για την επιβίωση και την εξάπλωσή του. Πρόκειται για μια πρακτική που παρατηρείται σε όλες τις μεγάλες και επιτυχημένες εγκληματικές οργανώσεις, συμπεριλαμβανομένων της Σικελικής Μαφίας, της Ιαπωνικής

Yakuza, του Outfit του Σικάγο, ακόμα και οργανώσεων που, όπως θα δούμε στη συνέχεια, δεν έχουν ξεπεράσει εντελώς το προνεωτερικό τους παρελθόν. Η διαφθορά δεν αποτελεί ανάγκη για το οργανωμένο έγκλημα, αλλά μια στρατηγική επιλογή που του επιτρέπει να λειτουργεί αποτελεσματικά χωρίς να αφιερώνει πολύτιμους πόρους σε συγκρούσεις με τις δικωτικές αρχές, το κράτος και άλλες οργανώσεις. Στο πλαίσιο της ίδιας λογικής (δηλαδή, της διατήρησης μιας διστακτικής ειρήνης με έναν ισχυρό αντίπαλο), τα κράτη επίσης προτιμούν να αποφεύγουν τις συγκρούσεις με τις μεγάλες εγκληματικές οργανώσεις, προκρίνοντας μια ορθολογική επιλογή που συντηρεί μια πολύτιμη ισορροπία.²² Η ισχυρή θέση του οργανωμένου εγκλήματος σε αυτό το «παιχνίδι διαφθοράς» εξασφαλίζεται από το ισχυρό εγκληματικό μονοπώλιο που συνήθως επιδιώκουν οι εγκληματικές οργανώσεις.

Η άποψη ότι οι εγκληματικές οργανώσεις δεν είναι απλώς παράνομες επιχειρήσεις αλλά εγκληματικά μονοπώλια εδράζεται στην παρατήρηση ότι το οργανωμένο έγκλημα ανταγωνίζεται τα κράτη σε τομείς στους οποίους τα τελευταία έχουν, σχεδόν εξ ορισμού, απόλυτη εξουσία. Ο Herschel Grossman ανέπτυξε ένα μοντέλο που περιγράφει την ανταγωνιστική σχέση ανάμεσα στο κράτος και το οργανωμένο έγκλημα στους τομείς της παροχής συγκεκριμένων υπηρεσιών και της είσπραξης φόρων.²³ Η εικόνα που περιγράφει είναι γνώριμη: σε πολλές συνοικίες του Παλέρμο, του Τόκιο ή του Σικάγο, είναι πιο εύκολο να απευθυνθεί ένας πολίτης σε έναν οργανωμένο εγκληματία για την επίλυση μιας διαφοράς (με την αντίστοιχη υπόσχεση καταβολής «φόρων»), παρά στις επίσημες κρατικές αρχές. Εδώ η έννοια της φορολογίας είναι ευρύτερη και μπορεί να αφορά οποιαδήποτε οικονομική ή άλλη ενίσχυση της οργάνωσης. Απαραίτητη προϋπόθεση για να αναλάβει η

¹⁹ Mark H. Haller (1992) 'Bureaucracy and the Mafia: An Alternative View', *Journal of Contemporary Criminal Justice* 8 (1), 7.

²⁰ William J. Chambliss, *On the take: From petty criminals to presidents* (Bloomington: Indiana University Press, 1978), 8.

²¹ Ο.π., 154.

²² Καλλίρης, ο.π. και Κωνσταντίνος Ι. Καλλίρης, «Οργανωμένο έγκλημα και διαφθορά: φαινότυπος, αλληλεπίδραση και ποινικό δίκαιο», σε Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς, επιμ. Δ. Ζιούβα (Νομική Βιβλιοθήκη, 2016), 253-301.

²³ Herschel I. Grossman, 'Rival kleptocrats: the mafia versus the state' in Gianluca Fiorentini and Sam Peltzman (eds) *Economics of organised crime* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 143-155.

εγκληματική οργάνωση αυτό το ρόλο είναι η απόλυτη (δηλαδή μονοπωλιακή) επικράτησή της στην περιοχή δράσης της. Οι περισσότερες από τις εν λόγω υπηρεσίες είναι από τη φύση τους μονοπωλιακές: είναι παράλογο να καταβάλλει κάποιος φόρους σε περισσότερους του ενός προστάτες, διαιτητές ή άτυπους αστυνομικούς. Όταν το οργανωμένο έγκλημα υποκαθιστά αυτές τις κρατικές λειτουργίες σε μικρό βαθμό, το κράτος διατηρεί σημαντικό μέρος του μονοπωλίου του και η σύγκρουση αποφεύγεται. Αυτό είναι το σημείο ισορροπίας για το οποίο έγινε λόγος αμέσως παραπάνω και η διαφθορά αποτελεί το ιδανικό εργαλείο για τη διατήρησή του. Όταν μια εγκληματική οργάνωση στρέφεται ευθέως κατά του κρατικού μονοπωλίου, η ισορροπία διαταράσσεται και η σύγκρουση είναι αναπόφευκτη. Το ίδιο συμβαίνει όταν το κράτος επιδιώκει να περιορίσει υπερβολικά την παράνομη επιχειρηματική δραστηριότητα του οργανωμένου εγκλήματος, με αποτέλεσμα να απειλείται η κυριαρχία του. Η δολοφονία των Falcone και Borsellino το 1992 στο Παλέρμο είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα διατάραξης αυτής της «διεφθαρμένης ισορροπίας».

Τη θεωρία του εγκληματικού μονοπωλίου ανέπτυξε περισσότερο ο Schelling βασιζόμενος σε παρατηρήσεις παρόμοιες με εκείνες του Grossman. Σε αντίθεση με τις συμμορίες (gangs) που συχνά δραστηριοποιούνται σε τομείς χωρίς ουσιαστικό ανταγωνισμό (όπως οι διαρρήξεις ή οι ληστείες), το οργανωμένο έγκλημα δεν ανέχεται ανταγωνιστές. Κάποιες από τις δραστηριότητες των εγκληματικών οργανώσεων, όπως η παροχή προστασίας, είναι από τη φύση τους μονοπωλιακές. Κάποιες άλλες καθίστανται εξαιρετικά ασύμφωρες όταν υπάρχει ανταγωνισμός. Ο επιχειρηματικός κίνδυνος της εισαγωγής ναρκωτικών ουσιών σε μεγάλες ποσότητες είναι τόσο μεγάλος ώστε να είναι αποδεκτός από έναν ορθολογικό (παράνομο) επιχειρηματία μόνο αν έχει εξασφαλίσει κάποιου είδους μονοπώλιο. Τα παράνομα τυχερά παιχνίδια επίσης αποτελούν μια δραστηριότητα την οποία οι εγκληματικές οργανώσεις προσπαθούν να μονοπωλούν, για παρόμοιους λόγους. Ο Schelling καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «το αντίστοιχο του [οργανωμένου εγκλήματος] στη νόμιμη σφαίρα (“overworld”) δεν θα ήταν απλώς η οργανωμένη επιχείρηση αλλά το

μονοπώλιο».²⁴ Επ’ αυτού είναι απαραίτητες δύο επισημάνσεις, Πρώτον, το εν λόγω μονοπώλιο δεν απαιτείται να είναι ούτε σταθερό ούτε εκτενές: αρκεί μια εγκληματική οργάνωση να μπορεί να συντηρεί κάποια, έστω περιορισμένη, μονοπωλιακή δράση. Δεύτερον, το εγκληματικό μονοπώλιο δεν είναι μια έννοια «όλα ή τίποτα»: αντιθέτως, είναι ένα δυναμικό φαινόμενο που μπορεί να ατονεί κατά καιρούς, χωρίς να παύει να υφίσταται η εγκληματική οργάνωση.

Ο μονοπωλιακός ορισμός του οργανωμένου εγκλήματος έχει βρει υποστηρικτές και στην ελληνική θεωρία.²⁵ Το ίδιο ισχύει και για τον επιχειρηματικό ορισμό²⁶ αλλά και για εξαιρετικά περιεκτικούς ορισμούς που εστιάζουν τόσο στην αμφισβήτηση της κρατικής εξουσίας από το οργανωμένο έγκλημα, όσο και στην ιεραρχική του δομή.²⁷ Σε κάθε περίπτωση, η αποδοχή του μονοπωλιακού χαρακτήρα του οργανωμένου εγκλήματος δεν είναι απαραίτητη για το επιχείρημα της παρούσης. Αρκεί να υιοθετήσει κάποιος την ευρύτητα διαδεδομένη άποψη ότι οι εγκληματικές οργανώσεις αναπτύσσουν τη δράση τους με κριτήρια κατά βάση ορθολογικά, αποσκοπώντας στη μεγιστοποίηση του κέρδους, της ισχύος και της επιρροής τους. Αυτό δεν συνεπάγεται ότι οι ίδιοι οι οργανωμένοι εγκληματίες ενεργούν πάντα με τον ίδιο τρόπο. Είναι, άλλωστε, πολλές οι ιστορίες που έχουν δει το φως της δημοσιότητας με μέλη

²⁴ Schelling, ο.π., 182.

²⁵ Για μερικές μελέτες που τον υιοθετούν βλ. Στέργιου Αλεξιάδη, *Εγκληματολογία* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 1989), 334 κ.ε., και *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 1996), 166 κ.ε., Καλλιόπης Σπινέλλη σε *Εγκληματολογία: Σύγχρονες και Παλαιότερες Κατευθύνσεις - Πανεπιστημιακές Παραδόσεις Τόμος Α'* (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1985), 112 και Καλλίρη, 2022.

²⁶ Βλ. Νικόλαου Λίβου, *Οργανωμένο Έγκλημα και Ειδικές Ανακριτικές Πράξεις: Ο εγκληματολογικο-δογματικός φαινότυπος του οργανωμένου εγκλήματος* (Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο και Οικονομία, 2007).

²⁷ Nestor Courakis (2001) 'Financial Crime Today: Greece as a European Case Study', *European Journal on Criminal Policy and Research* 9 (2), 218. Η ρητή αναφορά στην ιεραρχική δομή των εγκληματικών οργανώσεων παραπέμπει σε γραφειοκρατικές θεωρίες.

εγκληματικών οργανώσεων να μη θυμίζον σε τίποτα ψυχρούς παράνομους επιχειρηματίες.²⁸ Οι ίδιες οι οργανώσεις, όμως, βασίζονται σε μέλη τα οποία θα υπηρετήσουν τους στόχους που θέτει η ηγεσία, κάτι που πράγματι συμβαίνει στις περισσότερες περιπτώσεις. Η αποδοχή αλλά και η ανέλιξη των μελών αυτών εξαρτάται από αυτή ακριβώς την ικανότητα. Παρά ταύτα, η αποδοχή του μονοπωλιακού ορισμού μας βοηθά, όπως θα φανεί στη συνέχεια, να κατανοήσουμε καλύτερα τα κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση.

III. Η συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση, Μέρος I: τα μέλη

Είναι λογικό να επιδιώκει κάποιος να γίνει μέλος μιας εγκληματικής οργάνωσης; Μια επιφανειακή ανάγνωση θα απέδιδε παρόμοιες επιθυμίες μόνο σε όσους γοητεύονται από τη μυθολογία που περιβάλλει το οργανωμένο έγκλημα. Στη Σικελία είναι η παράδοση της αυτοοργάνωσης ως απάντηση σε μακρινούς και απόμακρους κυβερνώντες. Στην Ιαπωνία, η Yakuza συντηρεί το μύθο ότι προέρχεται από ρομαντικούς υπερασπιστές του απλού λαού, που πολεμούσαν μέχρι τελευταίας πνοής απέναντι σε αιμοδιψείς σαμουράι που είχαν χάσει τη θέση τους στις βασιλικές αυλές. Στο Σικάγο, το Outfit συχνά θύμιζε στην τοπική κοινωνία ότι ξεκίνησε ως προστατής της εργατικής τάξης, στηρίζοντας τα συνδικάτα. Στη Ρωσία, η τοπική μαφία ορκίζεται στον κώδικα τιμής των *vor v zakone*, μιας ελίτ κλεφτών που απαιτούσε το σεβασμό όλων των παρανόμων. Στην πραγματικότητα, οι ρομαντικές αυτές αφηγήσεις, που έχουν γνωρίσει μεγάλη απήχηση στον κινηματογράφο και τη λογοτεχνία, κινούνται ανάμεσα στο ψέμα και την υπερβολή. Παρά την απλοϊκότητά τους, όμως, υπηρετούν έναν απολύτως ορθολογικό σκοπό: εξασφαλίζουν στα μέλη των εγκληματικών οργανώσεων ένα πολυπόθητο status.

Η κοινωνική ενσωμάτωση με τρόπο που εξασφαλίζει ένα ικανοποιητικό status είναι ένας σημαντικός στόχος

²⁸ Λέγεται, για παράδειγμα, ότι πολλά μέλη της ιταλικής και ιταλοαμερικανικής μαφίας αντέγραφαν συμπεριφορές από μυθιστορήματα και τον κινηματογράφο.

για τους περισσότερους ανθρώπους στις σύγχρονες κοινωνίες. Ήδη από τη σχετική συμβολή του Durkheim στον επιστημονικό διάλογο έχουμε λόγους να πιστεύουμε στη σχέση ανάμεσα στην κοινωνική ενσωμάτωση και την αποκλίνουσα συμπεριφορά.²⁹ Στις περισσότερες περιπτώσεις, αυτή η ενσωμάτωση γίνεται ομαλά, είτε επειδή ο αρχικός στόχος επιτυγχάνεται, είτε επειδή αρκούμαστε σε έναν ανεκτό «συμβιβασμό». Κάποιες φορές, όμως, αυτός ο συμβιβασμός δεν καθίσταται εφικτός και τότε επέρχεται ένα βαθύ αίσθημα ανικανοποίητου. Ο Robert Merton περιέγραψε αυτή την αντιστοιχία ανάμεσα στους στόχους των οποίων η πραγμάτωση ορίζει την επιτυχία σε μια κοινωνία και τα μέσα που είναι διαθέσιμα στον καθένα από εμάς για αυτόν τον σκοπό.³⁰ Ο Merton είχε κυρίως κατά νου τους νέους Αφροαμερικανούς της εποχής του. Για εκείνους, όπως και για όλους τους άλλους, τα σύμβολα της κοινωνικής καταξίωσης (του επιθυμητού status) ήταν γνωστά. Η πεποίθησή τους, όμως, ότι δεν είχαν πρόσβαση στα μέσα εκείνα που θα τους επέτρεπαν να κατακτήσουν αυτό το status τους οδήγησε αρχικά στην απελπισία και, τελικά, σε εναλλακτικές μεθόδους καταξίωσης. Η συμμετοχή σε εγκληματικές οργανώσεις συνδυάζει οικονομικό όφελος και τον πολυπόθητο σεβασμό, κυρίως -αλλά όχι αποκλειστικά- από ανθρώπους με παρόμοιες καριέρες ή όνειρα. Παρά το γεγονός ότι η θεωρία του Merton βασιζόταν σε παρατηρήσεις που έγιναν πριν έναν περίπου αιώνα, τα θεμελιώδη πορίσματά της επιβεβαιώνονται από πρόσφατες έρευνες.³¹

Η επιλογή να επιδιώξει κάποιος την αναγνώριση με αυτόν τον τρόπο γίνεται σαφέστερη αν αναλογιστούμε το ρόλο που παίζουν σε αυτή τη διαδικασία οι

²⁹ Emile Durkheim, *Suicide: A study in sociology* (New York: Free Press, 1951 [1897]) και Emile Durkheim, *The division of labor in Society* (New York: Free Press, 1960 [1893]).

³⁰ Robert Merton (1938) 'Social Structure and Anomie', *American Sociological Review* 3, 672-682.

³¹ Βλ. αντί πολλών Jock Young, *The Exclusive Society: Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity* (London: Sage Publications, 1999). Ο Young μετέφερε τις βασικές προκείμενες του Merton στη λεγόμενη «ύστερη νεωτερικότητα», με έμφαση στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται, όχι από την μετάβαση στις βιομηχανικές κοινωνίες, αλλά από την μετανάστευση.

υποκουλτούρες (subcultures) εντός των οποίων κινούνται πολλοί νέοι άνδρες. Ενώ αρχικά φαίνεται ότι οι ενταγμένοι σε αυτές τις υποκουλτούρες δεν αποκομίζουν κάποιο προφανές υλικό όφελος, είναι σημαντική η παρατήρηση του Albert Cohen ότι οι νέοι αυτοί άνδρες ανήκουν κατά κανόνα στην εργατική τάξη. Ο Cohen βασίζεται στις ιδέες του Merton για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι αυτές οι υποκουλτούρες δίνουν στους νέους που αισθάνονται απογοήτευση λόγω της αποτυχίας τους να ανελιχθούν κοινωνικά (status frustration) τη δυνατότητα να εναντιωθούν στις κρατούσες νόρμες της μεσοαστικής ηθικής υιοθετώντας τα ακριβώς αντίθετα κριτήρια επιτυχίας και κοινωνικής αναγνώρισης.³² Η θεωρία του Cohen αναφέρεται, ασφαλώς, σε κοινωνικές και οικονομικές δομές που αδυνατούν να περιγράψουν τις κοινωνίες του 21^{ου} αιώνα.³³ Πάρα ταύτα, αναδεικνύει την έννοια του status frustration και πώς αυτή η απελπισία μπορεί να θεραπευθεί διά της συμμετοχής σε ισχυρές υποκουλτούρες που απορρίπτουν τις κυρίαρχες νόρμες. Οι εγκληματικές οργανώσεις προσφέρουν κάτι ακόμα πιο ελκυστικό στους νέους που αισθάνονται αυτή την αναντιστοιχία («ένταση» - strain) ανάμεσα στους στόχους που πρέπει να επιτύχουν για να αποκτήσουν κοινωνικό status και τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους: την ευκαιρία να κινούνται ανάμεσα στους δύο αυτούς κόσμους. Οι οργανώσεις αυτές, όπως είδαμε, δεν είναι απλώς παράνομες επιχειρήσεις, αλλά οργανισμοί με ισχυρό κοινωνικό έρεισμα και αποτύπωμα στη νόμιμη σφαίρα. Έχει υποστηριχθεί πειστικά στη θεωρία³⁴ (σε μια ακόμα παραλλαγή της θεωρίας του Merton), ότι όπου υπάρχει ισχυρή παρουσία οργανωμένου εγκλήματος οι νέοι αυτοί θα επιδιώξουν να ενταχθούν σε αυτό (σε «εγκληματικές υποκουλτούρες») και να ανελιχθούν διαπράττοντας οικονομικά

κυρίως εγκλήματα.³⁵ Αντιθέτως, σε περιοχές χωρίς ισχυρή παρουσία οργανωμένου εγκλήματος, άτομα με παρόμοια χαρακτηριστικά καταλήγουν σε «συγκρουσιακές υποκουλτούρες» και διαπράττουν κατά κανόνα βίαια εγκλήματα, χωρίς δυνατότητες ανέλιξης ή ευρείας αναγνώρισης.³⁶ Η συμμετοχή σε μια εγκληματική οργάνωση αναδεικνύεται για μια ακόμα φορά ως ένας εναλλακτικός τρόπος ανέλιξης όταν τα νόμιμα μέσα κρίνονται ανεπαρκή για την κατάκτηση ενός αποδεκτού από το άτομο status στη νόμιμη σφαίρα.³⁷

Τόσο οι ορισμοί της επιτυχίας και της αποτυχίας στην προσπάθεια κοινωνικής ανέλιξης, όσο και η ένταξη στις διαθέσιμες υποκουλτούρες εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το χώρο στον οποίο κινούνται τα υποψήφια μέλη εγκληματικών οργανώσεων. Η «γειτονιά» και η «παρέα» διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην ανάπτυξη κινήτρων για νέους ανθρώπους που αισθάνονται την ανάγκη να αποκτήσουν κάποιο status. Πέρα από την κατάληψη του ίδιου του χώρου που ο καθένας αισθάνεται ότι του αναλογεί, ειδικά αν είναι ελεύθερος (λ.χ. άδεια οικόπεδα, έρημα πάρκα κοκ) και τη σταδιακή μετατροπή του σε «γειτονιά» με διακριτά χαρακτηριστικά,³⁸ η συμπεριφορά των νέων ανθρώπων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις κυρίαρχες νόρμες της γειτονιάς και της παρέας.

³⁵ Ο.π., 161.

³⁶ Ο.π., 171.

³⁷ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το ερώτημα από τι εξαρτάται η αξιολόγηση της επάρκειας τόσο του εφικτού status, όσο και των διαθέσιμων μέσων. Ο Runciman υποστηρίζει ότι ο κρίσιμος παράγοντας είναι η λεγόμενη «σχετική αποστέρηση» (relative deprivation): απηχώντας κάποιες ιδέες του Durkheim περί κοινωνικών ανισοτήτων, εξηγεί ότι τα παράπονά μας (grievances) εξαρτώνται από τις κοινωνικές ομάδες με τις οποίες συγκρίνουμε τις ζωές μας (Walter Garrison Runciman, Relative Deprivation and Social Justice: A Study of Attitudes to Social Inequality in Twentieth Century Britain (Gregg Revivals, 1966), 12). Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι John Lea and Jock Young, What is to be Done about Law and Order? - Crisis in the Eighties (Harmondsworth, United Kingdom: Penguin, 1984).

³⁸ Βλ. Robert E. Park, Ernest W. Burgess & Roderick D. McKenzie, The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment (Chicago: University of Chicago Press, 1925), 47 επ.

³² Albert Cohen, *Delinquent Boys: The Culture of the Gang* (Free Press, 1955).

³³ Για μια διεισδυτική κριτική αυτής της αδυναμίας ήδη από τη δεκαετία του 1960, βλ. John I. Kitsuse & David C. Dietrick (1959) 'Delinquent Boys: A Critique', *American Sociological Review* 24 (2), 213 επ.

³⁴ Richard Cloward & Lloyd Ohlin, *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs* (The Free Press, 1960).

Όταν οι πρώτες είναι σαφείς και καθολικά αποδεκτές, η γενική τάση είναι η συμμόρφωση. Όταν αυτό δεν συμβαίνει (συχνά λόγω της επέκτασης των πόλεων και των απότομων πληθυσμιακών μεταβολών), επικρατούν οι νόρμες της παρέας. Η εγκληματικότητα καθίσταται ομαδική συμπεριφορά η οποία διδάσκεται εντός της παρέας και προσαρμόζεται στις ανάγκες των νέων που την αποτελούν.³⁹ Αυτή η διαδικασία και η περαιτέρω ενσωμάτωση σε εγκληματικές οργανώσεις μπορεί να εξυπηρετεί βαθύτερες ψυχολογικές ανάγκες, αλλά δεν παύει να έχει ορθολογικές βάσεις, όπως καταδεικνύει η συμβατότητά της με τη θεωρία της διαφορικής συναναστροφής.⁴⁰ Η «εκμάθηση του εγκλήματος» δεν αφορά μόνο τεχνικές και πρακτικές, αλλά και τις βασικές νόρμες της εκάστοτε εγκληματικής συμπεριφοράς. Οι «μαθητευόμενοι» διδάσκονται πώς να δικαιολογούν τις πράξεις τους, πώς να αξιολογούν τα συμφέροντά τους και ποιοι νόμοι ή κανόνες τα εξυπηρετούν. Η συμμετοχή, λοιπόν, σε ομαδικές παραβατικές συμπεριφορές δεν είναι αποκλειστικά μια παρόρμηση. Μέσα από τη διαδικασία ένταξης, τα νέα μέλη των εγκληματικών ομάδων μαθαίνουν την αξία της ορθολογικής στάθμισης του εγκληματικού κινδύνου. Αυτό είναι ένα πολύτιμο προσόν για ένα υποψήφιο μέλος μιας εγκληματικής οργάνωσης.

Όταν εντός του κρίσιμου με την ως άνω έννοια χώρου λειτουργεί μια εγκληματική οργάνωση, ο ρόλος της είναι κυριαρχικός, αν όχι μονοπωλιακός. Εκείνη καθορίζει τις νόρμες της κυρίαρχης εγκληματικής υποκοουλτούρας στην εκάστοτε γειτονιά. Ο οργανωμένος εγκληματίας εκπροσωπεί το εναλλακτικό status που διεκδικούν για τους εαυτούς τους οι νέοι που έχουν πεισθεί ότι δεν έχουν τα μέσα για να επιδώσουν την κοινωνική αναγνώριση στη νόμιμη σφαίρα. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η επιλογή αυτή δεν ικανοποιεί απλώς μια ανάγκη για ενσωμάτωση και καταξίωση. Είναι, από πολλές απόψεις, μια ορθολογική επιλογή.

Ο νέος που βλέπει τους οργανωμένους εγκληματίες της περιοχής όχι μόνο να ευημερούν, αλλά και να συνομιλούν με σημαντικούς παράγοντες της νόμιμης σφαίρας, αντιλαμβάνεται ότι τα πλεονεκτήματα της ένταξης σε μια εγκληματική οργάνωση είναι πολλά (για κάποιον που έχει ήδη αποφασίσει ότι αντίστοιχη «επιτυχία» στη νόμιμη σφαίρα δεν είναι εφικτή). Αυτή η εδραιωμένη και σχεδόν επί ίσοις όροις σχέση είναι ιδιαίτερα ελκυστική για όσους αισθάνονται απογοήτευση ή και εχθρότητα για μια πολιτική κοινότητα που, κατά την κρίση τους, δεν τους επέτρεψε να διεκδικήσουν όσα δικαιούνται. Πρόκειται για μια σχέση που γίνεται καλύτερα αντιληπτή αν αντιληφθούμε το οργανωμένο έγκλημα ως εγκληματικό μονοπώλιο, αλλά παραμένει προφανής και στο πλαίσιο της εγκληματικής οργάνωσης ως ισχυρής παράνομης επιχείρησης ή γραφειοκρατίας.⁴¹

IV. Η συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση, Μέρος II: η εγκληματική οργάνωση

Η συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση απαιτεί τη συμφωνία δύο μερών. Είδαμε γιατί ένας, συνήθως νέος, άνθρωπος επιθυμεί να γίνει μέλος. Το δεύτερο ερώτημα που μας απασχολεί εδώ είναι πώς επιλέγουν οι εγκληματικές οργανώσεις ποιος θα εισχωρήσει στις τάξεις τους. Αρχικά, πρέπει να έχουμε κατά νου τη διάκριση ανάμεσα σε πλήρη και περιφερειακά μέλη. Όπως είναι αναμενόμενο, τα κριτήρια επιλογής των πρώτων είναι πολύ πιο αυστηρά. Είναι μάλιστα συχνό το φαινόμενο μια εγκληματική οργάνωση να χρησιμοποιεί περιστασιακά μέλη τοπικών συμμοριών ή ακόμα και ανθρώπους που κινούνται κατά βάση στη νόμιμη σφαίρα (αστυνομικούς, πολιτικούς, επιχειρηματίες, συνδικαλιστές), προκειμένου να φέρει εις πέρας μια συγκεκριμένη αποστολή. Αυτοί οι συνεργάτες δεν έρχονται ποτέ σε επαφή με τα ηγετικά στελέχη της οργάνωσης και δεν θεωρούνται μέλη της με καμία έννοια του όρου.⁴² Όσον αφορά τα

³⁹ Clifford R. Shaw & Henry D. McKay, *Juvenile delinquency and urban areas* (Chicago: University of Chicago Press, 1931), Κεφάλαιο 12.

⁴⁰ Edwin H. Sutherland, Donald R. Cressey & David Luckenbill, 'The Theory of Differential Association' in Nancy J. Herman (ed.) *Deviance: A Symbolic Interactionist Approach* (Lanham: General Hall, 1995).

⁴¹ Αντίστοιχα, το ελκυστικό status για έναν νέο θα είναι αυτό του ισχυρού παράνομου επιχειρηματία ή του γραφειοκράτη με σημαντικό τίτλο και καθήκοντα.

⁴² Για τις περιστασιακές σχέσεις μεταξύ οργανωμένου εγκλήματος, συμμοριών και πολιτικών παραγόντων, βλ. Καλλίρη, 2022, 221 επ.

πραγματικά μέλη, που θα μας απασχολήσουν εδώ, είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα η παρατήρηση ότι οι πρακτικές των εγκληματικών οργανώσεων έχουν πολλές ομοιότητες, αλλά και μια πολύ σημαντική διαφορά, την οποία θα εντοπίσουμε συγκρίνοντας τη σχετική πολιτική μερικών μεγάλων οργανώσεων.

Το οργανωμένο έγκλημα έχει συγκεκριμένους στόχους και η επιλογή των μελών γίνεται με κριτήριο την ικανότητά τους να υπηρετήσουν αυτούς τους στόχους. Ο Diego Gambetta επιβεβαιώνει ότι οι νέοι στη Σικελία επιλέγουν τη ζωή του *mafioso* επειδή δεν έχουν καλύτερες επαγγελματικές επιλογές και περιγράφει μια διαδικασία προσλήψεων που δεν διαφέρει ιδιαίτερα από αυτή κάθε μεγάλης επιχείρησης: οι εγκληματικές οργανώσεις αναζητούν μέλη κυρίως στις πόλεις της επαρχίας, όπου οι επαγγελματικές ανησυχίες των νέων είναι πιο έντονες.⁴³ Το πιο σημαντικό στοιχείο που προκύπτει από τη μελέτη των πρακτικών της Σικελικής Μαφίας είναι ότι οι σχέσεις συγγένειας δεν εξασφαλίζουν ούτε την ιδιότητα του μέλους, ούτε την ανέλιξη εντός της οργάνωσης. Ο Arlacchi αναφέρει ότι δεν υφίσταται *stricto sensu* κληρονομική διαδοχή,⁴⁴ ενώ η Raoli σημειώνει ότι η Σικελική Μαφία προσπαθεί να μειώσει τον αριθμό των μελών κάθε οικογένειας⁴⁵ με προφανείς συνέπειες για τις «άνευ εξετάσεων» επιλογές συγγενικών προσώπων μελών της οργάνωσης. Ο Hess υποστηρίζει ότι δεν είναι καν στις προθέσεις των πραγματικών μελών της Σικελικής Μαφίας να ακολουθήσουν οι απόγονοί τους παρόμοια πορεία στο οργανωμένο έγκλημα. Πρόκειται, εξηγεί ο Hess, για νέους ανθρώπους που έχουν γεννηθεί σε μεσοαστικές οικογένειες και ο προορισμός τους είναι να ανεληχθούν εντός της αστικής τάξης, με τη βοήθεια καλών σπουδών και φιλήσυχων συναναστροφών.⁴⁶

43 Diego Gambetta *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection* (Harvard University Press, 1993), 247.

44 Pino Arlacchi *Men of Dishonor: Inside the Sicilian Mafia: an account of Antonino Calderone* (William Morrow and Co., 1993), 7.

45 Raoli, ο.π., 31.

46 Henner Hess *Mafia and Mafiosi: The Structure of Power* (Ashgate Publishing Limited, 1973), 134. Ο συγγραφέας, μάλιστα, παραπέμπει σε διάφορα παραδείγματα νέων που δεν ακολούθησαν την καριέρα του μαφιόζου πατέρα τους, αλλά διέπρεψαν ως επιστήμονες.

Διαπιστώνουμε ξανά ότι η πραγματική ζωή των μελών μιας μεγάλης εγκληματικής οργάνωσης παραπέμπει στις συνθήκες και την κοινωνική αποδοχή ισχυρών παραγόντων της οικονομικής ζωής του τόπου τους. Αυτή το status το εξηγεί καλύτερα από κάθε άλλη θεωρία αυτή του εγκληματικού μονοπώλιου: τα μέλη μιας πανίσχυρης οργάνωσης δεν υποκύπτουν στην ανάγκη να ασκήσουν βία ή να κινηθούν σε εγκληματικές υποκοουλτούρες. Η ισχύς της οργάνωσης τους επιτρέπει να κινούνται στη νόμιμη σφαίρα ως ισότιμα μέλη. Σε κάθε περίπτωση, καθίσταται σαφές ότι ο νεποτισμός, αν και σίγουρα υπαρκτός (η συγγενική σχέση παραμένει ένας τρόπος να αναμιχθεί κάποιος με το οργανωμένο έγκλημα), υποχωρεί μπροστά στην ανάγκη να στηριχτεί η οργάνωση με άξια μέλη.⁴⁷

Παρόμοια είναι τα στοιχεία που διαθέτουμε για την Ιαπωνική Yakuza. Η οργάνωση αποτελείται από τρία μεγάλα συνδικάτα: Yamaguchi-gumi, Inagawa-kai και Sumiyoshi-kai. Ο Peter Hill, ένας από τους πιο σχολαστικούς ερευνητές του ιαπωνικού οργανωμένου εγκλήματος, εξηγεί ότι αυτά τα συνδικάτα οργανώνονται σε «οικογένειες» (*ikka*) που δεν έχουν καμία σχέση με τις βιολογικές οικογένειες των μελών. Πρόκειται για δομές ιεραρχικού χαρακτήρα που μιμούνται τις οικογενειακές: για παράδειγμα υπάρχουν σχέσεις πατέρα-τέκνου (*oyabun-kobun*) και αδελφών (*kyodaibun*).⁴⁸ Αυτές οι σχέσεις ενθαρρύνονται προκειμένου να εξασφαλιστεί η συνοχή της οργάνωσης αλλά και η ιεραρχική της δομή. Κατά την πολυετή έρευνά του, ο Hill συνομίλησε με πολλά μέλη της Yakuza που δεν έκρυβαν την επιθυμία τους να δουν τους απογόνους τους σε θέσεις και επαγγέλματα εκτός της οργάνωσης. Οι περισσότεροι του εξήγησαν ότι δεν είχαν κάποιον συγγενή στη Yakuza, αλλά επέλεξαν αυτό το δρόμο είτε επειδή ήταν «κακά παιδιά» που «έμπλεκαν σε καυγάδες», είτε επειδή γνώρισαν κάποιο μέλος της οργάνωσης που τους πήρε υπό την προστασία του.⁴⁹

47 Αυτονοήτως, τα προσόντα του κάθε μέλους εξαρτώνται από τη θέση του στη δομή της οργάνωσης. Όσοι είναι απλώς ικανοί στη βία και τον εκφοβισμό, σπανίως προάγονται σε υψηλόβαθμα μέλη.

48 Peter Hill, *The Japanese Mafia: Yakuza, Law and the State* (Oxford University Press, 2003), 67.

49 Προσωπική επικοινωνία την 19^η Μαΐου 2005.

Η περίπτωση της Yakuza μας προσφέρει ίσως τη σαφέστερη περιγραφή μιας διαδικασίας προσέλκυσης νέων μελών που στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά στην αξιολόγηση των ικανοτήτων του υποψηφίου. Η ανοχή που έδειχνε μέχρι πολύ πρόσφατα η ιαπωνική κοινωνία για την οργάνωση συγκρούεται με τις αυστηρές κοινωνικές νόρμες της χώρας, με συνέπεια να είναι δύσκολο να αξιολογηθεί το κύρος στο οποίο θα μπορούσε να αποβλέπει ένας νέος με τα κατάλληλα προσόντα. Σε κάθε περίπτωση, οι αυστηρές νόρμες εντός της οργάνωσης προσθέτουν την ανάγκη τα μέλη να είναι όχι απλώς εχέμυθα και ικανά (όπως σε κάθε εγκληματική οργάνωση), αλλά και εξαιρετικά πειθαρχημένα.

Η περίπτωση της Ρωσικής Μαφίας μοιάζει ιδιαίτερα με εκείνη της Σικελικής, όπως εξηγεί ο Federico Varese.⁵⁰ Τόσο η ένταξη όσο και η ανέλιξη στην οργάνωση μπορεί να εμπνέεται από συγγενικούς δεσμούς με παλαιότερα μέλη, αλλά όλοι οι υποψήφιοι πρέπει να περάσουν τις απαραίτητες δοκιμασίες και είναι συχνό φαινόμενο η απόρριψη συγγενών λόγω κακής επίδοσης σε αυτές τις «εξετάσεις».⁵¹ Στη Ρωσική Μαφία σημαντικό ρόλο παίζουν οι παραδόσεις των *vorog-v-zakone*, από τους οποίους προέρχεται η σύγχρονη οργάνωση. Πρόκειται για μια αδελφότητα κλεφτών που άνθισε κυρίως μέσα στις φυλακές και στα στρατόπεδα εργασίας. Οι ηθικοί τους κώδικες, οι οποίοι κληροδοτήθηκαν στη Ρωσική Μαφία, αντιμετώπιζαν την προσκόλληση στη βιολογική οικογένεια ως αδυναμία. Ένας επαγγελματίας κλέφτης πρέπει να είναι πιστός μόνο στην εγκληματική του «οικογένεια» προκειμένου να μπορεί να εργάζεται απερίσπαστος και προς όφελος της οργάνωσης. Όσοι δεν απομακρύνονταν από τη βιολογική τους οικογένεια στιγματιζόνταν ως *domashniki* και αυτός ήταν ικανός λόγος για την απομάκρυνσή τους.⁵² Οι *vorog* δεν έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα τέκνα τους και, παρότι θεωρούσαν πιθανή την ένταξή τους στην οργάνωση (ή την ιδιότητα της συντρόφου ενός *vorog* για τις κόρες τους),

δεν έκαναν καμία προσπάθεια να εξασφαλίσουν προνομιακή μεταχείριση για αυτά και αυτό πράγματι δεν συνέβαινε στην πράξη.⁵³ Το συμπέρασμα του Varese είναι ότι οι περιγραφές των Gambetta και Arlacchi για την ένταξη και ανέλιξη των μελών της Σικελικής Μαφίας ισχύουν και στην περίπτωση της Ρωσικής Μαφίας: παρότι πολλά μέλη ακολουθούν τα βήματα των συγγενών τους, η βιολογική συγγένεια δεν εξασφαλίζει ούτε την ένταξη, ούτε την ανέλιξη στην οργάνωση.

Διαφορετική είναι η προσέγγιση της 'Ndrangheta και της Camorra, δύο μεγάλων εγκληματικών οργανώσεων που ξεκίνησαν τη δράση τους στην Καλαβρία και την Καμπάνια αντίστοιχα. Σύμφωνα με τον Arlacchi, τα μέλη της πρώτης (οι 'Ndranghetisti) έκαναν κάθε προσπάθεια να αυξήσουν τον αριθμό των απογόνων τους, καθώς αυτοί θα αποτελούσαν τα μελλοντικά μέλη της οργάνωσης.⁵⁴ Η Raoli επιβεβαιώνει αυτόν τον ισχυρισμό, παραπέμποντας στην κατάσταση ενός σημαντικού πληροφοριοδότη, του Antonio Zaggarì:

*Πολλά μέλη της 'Ndrangheta διακατέχονται από την εμμονική ιδέα να αποκτήσουν πολλά αρσενικά τέκνα. Αυτό συμβαίνει γιατί αυτά θα αντικαταστήσουν τις αναπόφευκτες απώλειες [της οργάνωσης] και θα πάρουν εκδίκηση όταν αυτό είναι απαραίτητο. Η εκδίκηση και οι διαμάχες είναι βασικά συστατικά του υπόκοσμου της Καλαβρίας. Ο μεγάλος αριθμός υιών ή, σε κάθε περίπτωση, ανδρών που συνδέονται με στενή συγγενική σχέση, καθιστά τον αρχηγό της οικογένειας πιο ισχυρό στην εγκληματική σφαίρα. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι πιο ισχυρές *cosche* της 'Ndrangheta συχνά αποτελούνται από άνδρες που ανήκουν στην ίδια ευρύτερη βιολογική οικογένεια και είναι απίθανο να προδώσουν ο ένας τον άλλον.⁵⁵*

⁵⁰ Federico Varese, *The Russian Mafia: Private Protection in a New Market Economy* (Oxford: Oxford University Press, 2001).

⁵¹ Ο.π.154.

⁵² Ο.π., 152.

⁵³ Ο.π.154.

⁵⁴ Pino Arlacchi, *Mafia Business: The Mafia Ethic and the Spirit of Capitalism* (Chicago: University of Chicago Press, 1988), 137.

⁵⁵ Antonio Zagari, *Ammazzare stanca. Autobiografia di uno 'ndraghetista pentito* (Cosenza: Periferia, 1992), 10-11.

Η Paoli συμφωνεί με αυτή την περιγραφή και προσθέτει ότι στον αγώνα της 'Ndrangheta για την επικράτηση στον χώρο δράσης της συμμετέχει ολόκληρη η βιολογική οικογένεια.⁵⁶ Η σημασία της βιολογικής οικογένειας για την οργάνωση αποτυπώνεται και στην ευνοϊκή αντιμετώπιση των συγγενών των μελών κατά τη διαδικασία ένταξης τους σε αυτήν. Οι υιοί των μελών έχουν το προνόμιο της «προ-ένταξης» διά της οποίας καθίστανται «νεαρά μέλη» (giovani d' onore) και θεωρούνται «με το ένα πόδι» μέσα στην οργάνωση (mezzo dentro e mezzo fuori). Αυτή η διαδικασία καθιστά την πλήρη ένταξη τους στην οργάνωση πολύ πιο εύκολη και αυξάνει σημαντικά τις πιθανότητες ανέλιξης σε υψηλά αξιώματα.⁵⁷ Παρόμοια είναι η εικόνα στην Camorra, της οποίας η δομή και η οργάνωση δεν διαφέρουν ιδιαίτερα από όσα γνωρίζουμε για την 'Ndrangheta.⁵⁸ Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι τόσο η 'Ndrangheta όσο και η Camorra εμφανίζουν πολύ χαμηλούς αριθμούς pentiti («μετανοημένων» μελών που, συχνά, γίνονται πληροφοριοδότες των διωκτικών αρχών). Αυτό αποδίδεται στις συγγενικές σχέσεις ανάμεσα στα μέλη των συνδικάτων ή cosche των δύο οργανώσεων. Όσον αφορά την Camorra, τα δύο μεγαλύτερα συνδικάτα κατά τη δεκαετία του 1980 ήταν η Νέα Οικογένεια (La Nuova Famiglia - NF) και η Νέα Οργανωμένη Camorra (La Nuova Camorra Organizzata - NCO). Η Allum εξηγεί:

Όπως υπονοεί το όνομά της, η Νέα Οικογένεια έδωσε ακόμα μεγαλύτερη έμφαση στους οικογενειακούς δεσμούς. Οι οικογένειες ήταν στην πραγματικότητα βιολογικές οικογένειες (για παράδειγμα, οι οικογένειες Nuvoletta, Gionta, Zaza και Galasso). [...] Για τη Νέα Οικογένεια, τόσο η στενή όσο και η ευρύτερη οικογένεια ήταν ένα ασφαλές, κλειστό και απόλυτα αξιόπιστο σύστημα προστασίας και αγαθότητας που αποτυπώνονταν σε σημαντικές δραστηριότητες στρατηγικού περιεχομένου και επιχειρηματικές

αποφάσεις. Οι βιολογικές σχέσεις και συγγένειες είχαν μετατραπεί σε συμμαχίες και σχέσεις με λειτουργικούς στόχους προς προσπορισμό κέρδους.⁵⁹

Είναι αρκετά τα παραδείγματα βιολογικών οικογενειών που είχαν τον αποκλειστικό έλεγχο όλων των νόμιμων και παράνομων επιχειρήσεων και δράσεων του δικού τους κλάδου της οργάνωσης.⁶⁰ Όπως και η 'Ndrangheta, η Camorra προτιμά να προσελκύει και προωθεί μέλη που προέρχονται από τις ίδιες βιολογικές οικογένειες με τα υπάρχοντα.

Έχει αυτή η διαφορά στις πολιτικές στελέχωσης κάποια σημασία; Κατ' αρχάς, είναι σημαντική η αλληλεπίδραση ανάμεσα στις επιλογές των οργανώσεων και εκείνες των υποψηφίων μελών. Όπως συμβαίνει με κάθε θέση εργασίας για την οποία υπάρχουν πολλοί υποψήφιοι, έχει σημασία το κατά πόσον η διαδικασία επιλογής έχει ως στόχο την πρόσληψη του πιο ικανού. Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι οι εγκληματικές οργανώσεις επιδεικνύουν αξιοπρόσεκτη σύνεση όσον αφορά τον αριθμό των πραγματικών μελών τους. Δεδομένης της ανάγκης για μυστικότητα, τα πλήρη μέλη είναι είτε λίγα σε αριθμό, είτε βιολογικοί συγγενείς. Αμφότερες οι επιλογές είναι ορθολογικές και, στις περισσότερες περιπτώσεις, αποτελεσματικές.⁶¹ Όταν διαταράσσεται η ισορροπία και το κράτος δείχνει την ισχύ του, υπάρχουν μέλη που «αυτομολούν» με αντάλλαγμα ευνοϊκότερη μεταχείριση από τις αρχές. Η γενική εικόνα, όμως, παραμένει ενθαρρυντική για τις πρακτικές των εγκληματικών οργανώσεων: η μυστικότητα είναι ο κανόνας. Η ανάθεση διάφορων δραστηριοτήτων σε περιφερειακά μέλη εξασφαλίζει την αποτελεσματικότητα της παράνομης επιχείρησης,

⁵⁹ Ο.π., 332.

⁶⁰ Ο.π.

⁶¹ Έχει επίσης καταγραφεί στη βιβλιογραφία η τάση κάποιων οργανωμένων εγκληματιών να εμπιστεύονται «συναδέλφους» τους με κριτήριο το κοινό παρελθόν (ιδίως πράξεις βίας στις οποίες συμμετείχαν από κοινού), παρά τη βιολογική συγγένεια. Βλ. Paolo Campana and Federico Varese (2013) 'Cooperation in criminal organizations: Kinship and violence as credible commitments', *Rationality and Society* 25(3), 263-289.

⁵⁶ Paoli, ο.π., 31.

⁵⁷ Paoli, ο.π., 68.

⁵⁸ Felia Allum (2001) 'Becoming a camorrista: criminal culture and life choices in Naples', *Journal of Modern Italian Studies* 6 (3), 332-333.

ενώ ο προσεταιρισμός απλών πολιτών, συχνά με την επίκληση της κοινής καταγωγής⁶² ή άλλων δεσμών σε συνδυασμό με υπόρρητες απειλές, προσφέρει στην οργάνωση ένα κοινωνικό αποτύπωμα που αυξάνει την αποδοχή και την ισχύ της.

Η στελέχωση κάθε οργανισμού έχει συνέπειες για τη λειτουργία του και, τελικά, την ίδια τη φύση του. Οι εγκληματικές οργανώσεις που επιλέγουν πλήρη μέλη με κριτήριο τη βιολογική συγγένεια (ας τις ονομάσουμε «παραδοσιακές»), διαφέρουν σημαντικά από εκείνες που επιλέγουν με πιο «τεχνοκρατικά» κριτήρια (ας τις ονομάσουμε «τεχνοκρατικές»). Οι διαφορές αυτές μπορούν να υπαχθούν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες. Πρώτον, οι τεχνοκρατικές οργανώσεις έχουν πιο περίπλοκες δομές και, συχνά, οι αρμοδιότητες των υψηλόβαθμων μελών εξαρτώνται από τις δεξιότητές τους. Οι παραδοσιακές οργανώσεις έχουν απλούστερες δομές και ασαφή κατανομή ρόλων. Δεύτερον, η διαδοχή στα υψηλά αξιώματα, ειδικά στην ηγεσία της οργάνωσης, είναι συχνά μια βίαιη υπόθεση στις παραδοσιακές οργανώσεις. Τόσο η 'Ndrangheta όσο και η Camorra αποκτούν νέες ηγεσίες κατόπιν βίαιων παρεμβάσεων, κυρίως από φιλόδοξους νέους που δεν είναι πλήρη μέλη.⁶³ Αντίθετα, οι τεχνοκρατικές οργανώσεις συχνά κατορθώνουν να επιλέγουν τους ηγέτες τους χωρίς εξάρσεις βίας. Στη Σικελική Μαφία, η ανέλιξη είναι συχνά αργή και υπό την καθοδήγηση των ανωτέρων.⁶⁴ Η ίδια η δομή της Yakuza έχει ως στόχο την αποφυγή των συγκρούσεων και η έγκριση των ηγετικών ομάδων είναι απαραίτητη για κάθε διαδοχή ή ανέλιξη σε υψηλές θέσεις.⁶⁵

⁶² Η σημασία της κοινής καταγωγής επιβεβαιώνεται ακόμα και από πολύ πρόσφατες έρευνες σε διαφορετικά κοινωνικοπολιτικά πλαίσια, όπως αυτό του Ηνωμένου Βασιλείου. Βλ. Paolo Campana and Federico Varese (2022) 'The determinants of group membership in organized crime in the UK: A network study', *Global Crime* 23 (1), 5-22 και Thomas U. Grund and James A. Densley (2015) 'Ethnic Homophily and Triad Closure: Mapping Internal Gang Structure Using Exponential Random Graph Models', *Journal of Contemporary Criminal Justice* 31(3), 354-370.

⁶³ Gambetta, ο.π., 105 και Allum, ο.π., 336-338.

⁶⁴ Gambetta, ο.π., 105.

⁶⁵ Hill, ο.π., 70.

Στη δε Ρωσική Μαφία, ο συνήθης δρόμος προς τα ύπατα αξιώματα περνάει από την προσφορά στην οργάνωση και την αποδοχή των άλλων μελών, σύμφωνα με τους κώδικες τιμής των *vorog*.⁶⁶ Τρίτον, οι τεχνοκρατικές οργανώσεις αφιερώνουν πολλούς πόρους σε μια συγκεκριμένη δραστηριότητα, την παροχή προστασίας σε νόμιμες και παράνομες επιχειρήσεις. Αυτή η επιλογή τις καθιστά πιο επικίνδυνες για την κρατική εξουσία, καθώς σφετερίζονται μια σημαντική λειτουργία των σύγχρονων κρατών. Η 'Ndrangheta και η Camorra δεν αδιαφορούν για τη συγκεκριμένη δραστηριότητα, αλλά δεν κατόρθωσαν μέχρι σήμερα να αποκτήσουν το πολιτικοκοινωνικό status και τον επαγγελματισμό που απαιτείται για να παίξουν αυτό το ρόλο. Αυτό τους επιτρέπει να ελαχιστοποιούν τις συγκρούσεις με το ιταλικό κράτος, καθώς δεν επιδιώκουν (ή δεν κατορθώνουν) να το υποκαταστήσουν.⁶⁷

V. Αντί επιλόγου

Οι ως άνω παρατηρήσεις μας υπενθυμίζουν ότι τα κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά της συμμετοχής σε εγκληματικές οργανώσεις είναι περίπλοκα. Τα υποψήφια μέλη δεν έχουν απαραίτητα τα ίδια κίνητρα σε όλες τις περιπτώσεις, αλλά φαίνεται πως η απογοήτευση από την αδυναμία κοινωνικής ανέλιξης και η ανάγκη για σεβασμό και αναγνώριση είναι οι βασικές κινητήριες δυνάμεις. Οι εγκληματικές οργανώσεις, με τη σειρά τους, καλούνται να επιλέξουν και να προωθήσουν τα μέλη που θα υπηρετήσουν καλύτερα τους στόχους τους. Κάποιες οργανώσεις ακολουθούν ένα πιο παραδοσιακό μοντέλο, που δίνει προτεραιότητα στους συγγενικούς δεσμούς των μελών. Αυτές οι οργανώσεις τείνουν να έχουν πιο χαλαρή δομή, να μην μπορούν να αποφύγουν τη βία κατά τη διαδικασία διαδοχής στην ηγεσία της οργάνωσης και να μην εστιάζουν στην παροχή προστασίας. Ο συγκεκριμένος τρόπος επιλογής μελών φαίνεται ότι περιορίζει μια εγκληματική οργάνωση σε

⁶⁶ Varese, ο.π., 177.

⁶⁷ Για μια πιο λεπτομερή ανάλυση βλ. Konstantinos Kalliris, *The Role of Blood Family Ties in the 'Ndrangheta: A Comparative Study* (University of Oxford Dissertation, 2005), 23 επ.

συγκεκριμένους ρόλους και την καθιστά λιγότερο απειλητική για την κρατική εξουσία. Αντίθετα, οι οργανώσεις που επιλέγουν μέλη με περισσότερο «τεχνοκρατικά» κριτήρια, έχουν πιο περίπλοκες δομές, ειρηνικές μεταβάσεις στην επόμενη ηγεσία και το συνδυασμό τεχνογνωσίας και κοινωνικής αποδοχής που απαιτείται για την μονοπόληση των δικτύων παροχής προστασίας σε περιοχές μεγάλης έκτασης. Είναι δύσκολο να πει κάποιος με βεβαιότητα αν η πολιτική στρατολόγηση μελών προκαλεί αυτές τις διαφορές ή αν συμβαίνει το αντίστροφο. Σε κάθε περίπτωση, είναι σαφές ότι οι διαφορές υφίστανται και πιθανώς διαμορφώνουν ασύμβατες συνθήκες αντεγκληματικής πολιτικής. Τα υποψήφια μέλη «παραδοσιακών» οργανώσεων φαίνεται πως αποδέχονται τόσο τη βία ως μέσο επίλυσης διαφορών και ανέλιξης, όσο και το σχετικά μειωμένο κύρος που φέρει η ιδιότητα του μέλους μιας τέτοιας οργάνωσης. Αντίθετα, τα υποψήφια μέλη των τεχνοκρατικών οργανώσεων είναι αναμενόμενο να δείχνουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για αυτό το κύρος, καθώς και την ανέλιξη εντός της νόμιμης σφαίρας. Περαιτέρω διερεύνηση αυτής της υπόθεσης μπορεί να οδηγήσει σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα αντεγκληματικής πολιτικής που θα μας απομακρύνουν από την αντίληψη ότι η συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση έχει έναν ενιαίο φαινότυπο.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Αλεξιάδης, Σ. Εγκληματολογία (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 1989)
- Αλεξιάδης, Σ. Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 1996)
- Καλλίρης, Κ. «Οργανωμένο έγκλημα και διαφθορά: φαινότυπος, αλληλεπίδραση και ποινικό δίκαιο», σε Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς, επιμ. Δ. Ζιούβα (Νομική Βιβλιοθήκη, 2016), 253-301
- Καλλίρης, Κ. Οργανωμένο Έγκλημα και Διαφθορά: Ένα Παιχνίδι Ισορροπίας (Π. Ν. Σάκκουλας, 2022)
- Λίβος, Ν. Οργανωμένο Έγκλημα και Ειδικές Ανακριτικές Πράξεις: Ο εγκληματολογικο-δογματικός φαινότυπος του οργανωμένου εγκλήματος (Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο και Οικονομία, 2007)
- Lombroso, C. Ο Εγκληματίας Άνθρωπος, τόμ. Β, 1876, μετάφραση Έλλης Αλεξίου-Πρωταίου (Εκδόσεις Ψίχαλου, 1970)
- Σπινέλλη, Κ. Εγκληματολογία: Σύγχρονες και Παλαιότερες Κατευθύνσεις - Πανεπιστημιακές Παραδόσεις Τόμος Α' (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1985)
- Ξενόγλωσση
- Albini, J. The American Mafia: Genesis of a Legend (New York: Appleton, 1971)
- Allum, F. (2001) 'Becoming a camorrista: criminal culture and life choices in Naples', *Journal of Modern Italian Studies* 6 (3), 324-347
- Arlacchi, P. Mafia Business: The Mafia Ethic and the Spirit of Capitalism (Chicago: University of Chicago Press, 1988)
- Arlacchi, P. Men of Dishonor: Inside the Sicilian Mafia: an account of Antonino Calderone (William Morrow and Co., 1993)
- Block, A and Chambliss, W. Organizing Crime (New York and Oxford: Elsevier, 1981)
- Campana, P. and Varese, F. (2013) 'Cooperation in criminal organizations: Kinship and violence as credible commitments', *Rationality and Society* 25(3), 263-289
- Campana, P. and Varese, F. (2022) 'The determinants of group membership in organized crime in the UK: A network study', *Global Crime* 23 (1), 5-22.
- Chambliss, W. On the take: From petty criminals to presidents (Bloomington: Indiana University Press, 1978)
- Cloward, R. and Ohlin, L. Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs (The Free Press, 1960)
- Cohen, A. Delinquent Boys: The Culture of the Gang (Free Press, 1955)
- Courakis, N. (2001) 'Financial Crime Today: Greece as a European Case Study', *European Journal on Criminal Policy and Research*, 9 (2), 197-219
- Cressey, D. Theft of a Nation: The Structure and

- Operations of Organized Crime in America (Transaction Publishers, 1969)
- Durkheim, E. *Suicide: A study in sociology* (New York: Free Press, 1951 [1897])
- Durkheim, E. *The division of labor in Society* (New York: Free Press, 1960 [1893])
- van Duyne, P. (1993) 'Organized Crime Markets in a Turbulent Europe', *European Journal on Criminal Policy and Research* 1 (3), 10-30
- Gambetta, D. *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection* (Harvard University Press, 1993)
- Graebner Anderson, A. *The Business of Organized Crime: A Cosa Nostra Family* (Stanford: Hoover Institution Press, 1979)
- Grossman, H. 'Rival kleptocrats: the mafia versus the state' in Gianluca Fiorentini and Sam Peltzman (eds) *Economics of organised crime* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 143-155
- Grund, T. and Densley, J. (2015) 'Ethnic Homophily and Triad Closure: Mapping Internal Gang Structure Using Exponential Random Graph Models', *Journal of Contemporary Criminal Justice* 31(3), 354-370.
- Haller, M. (1990) 'Illegal Enterprise: A Theoretical and Historical Interpretation', *Criminology* 28, 207-235
- Haller, M. (1992) 'Bureaucracy and the Mafia: An Alternative View', *Journal of Contemporary Criminal Justice* 8 (1), 1-10
- Hess, H. *Mafia and Mafiosi: The Structure of Power* (Ashgate Publishing Limited, 1973)
- Hill, P. *The Japanese Mafia: Yakuza, Law and the State* (Oxford University Press, 2003)
- Kalliris, K. *The Role of Blood Family Ties in the Ndrangheta: A Comparative Study* (University of Oxford Dissertation, 2005)
- Kitsuse, J. and Dietrick, D. (1959) 'Delinquent Boys: A Critique', *American Sociological Review* 24 (2), 208-215
- Ianni, F. A. J. and Reuss-Ianni, E. *A Family Business: Kinship and Social Control in Organized Crime* (London: Routledge and Kegan Paul, 1972)
- Lea, J. and Young, J. *What is to be Done about Law and Order? - Crisis in the Eighties* (Harmondsworth, United Kingdom: Penguin, 1984)
- Merton, P. (1938) 'Social Structure and Anomie', *American Sociological Review* 3, 672-682.
- Moore, M. 'Organized Crime as a Business Enterprise' in H. Edelhertz (ed.) *Major Issues in Organized Crime Control* (Washington DC: U.S. Government Printing Office, 1987)
- Paoli, L. *Mafia Brotherhoods: Organized Crime, Italian Style* (Oxford University Press, 2003)
- Park, R., Burgess, E. and McKenzie, R. *The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment* (Chicago: University of Chicago Press, 1925)
- Passas, N. (1999) 'Globalization, Criminogenic Asymmetries and Economic Crime', *European Journal of Law Reform* 1 (4), 399-423
- Reuter, P. *Disorganized Crime: Illegal Markets and the Mafia* (Cambridge, MA: MIT Press, 1983)
- Runciman, W. *Relative Deprivation and Social Justice: A Study of Attitudes to Social Inequality in Twentieth Century Britain* (Gregg Revivals, 1966)
- Schelling, T. (1965) 'Economics and Criminal Enterprise', *Public Interest* 7, 61-78
- Shaw C. and McKay, H. *Juvenile delinquency and urban areas* (Chicago: University of Chicago Press, 1931)
- Smith, D. *The Mafia Mystique* (New York: Basic Books, 1975)
- Sutherland, E. Cressey D. and Luckenbill, D. 'The Theory of Differential Association' in Nancy J. Herman (ed.) *Deviance: A Symbolic Interactionist Approach* (Lanham: General Hall, 1995)
- Varese, F. *The Russian Mafia: Private Protection in a New Market Economy* (Oxford: Oxford University Press, 2001)
- Zagari, A. *Ammazzare stanca. Autobiografia di uno 'ndraghetista pentito* (Cosenza: Periferia, 1992).

8. ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΙΣΧΥΡΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ: ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

Αθανάσιος Χουλιάρης,
Δικηγόρος - Δ.Ν., Συνεργαζόμενο Εκπαιδευτικό
Προσωπικό ΕΑΠ

1. Αντί Εισαγωγής

Ο λόγος (discourse) αποτελεί το κατεξοχήν μέσο για τη διαμόρφωση των νοημάτων και τη σύνδεση τους με τα κοινωνικά αντικείμενα, τον εντοπισμό διαφορών, την κατασκευή κατηγοριών και την ανταλλαγή αντιλήψεων για τον κόσμο. Προσφέρει ένα δίαυλο για την επικοινωνία βαθύτερων αληθειών, αντιπροσωπεύοντας μια στρατηγική για τον εντοπισμό, την ταξινόμηση και την αξιολόγηση των ανθρώπινων εμπειριών. Από την άλλη πλευρά, η πραγματικότητα κατασκευάζεται και να αναπαράγεται μέσω αθροιστικών ρηματικών ενεργημάτων κατασκευής της πραγματικότητας¹. Άλλωστε, σύμφωνα με την κλασική διατύπωση των Berger και Luckmann, η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας προκύπτει από μια πρακτική ανθρώπινης αλληλεπίδρασης, κατά την οποία οι υποκειμενικές αντιλήψεις για τον κόσμο αντικειμενοποιούνται, θεσμοθετούνται και τελικά νομιμοποιούνται. Η νομιμοποιημένη γνώση συνιστά ένα συμβολικό σύμπαν που παρέχει εξηγήσεις γύρω από το «γιατί» και το «πώς» συμπεριφερόμαστε στην καθημερινότητά μας². Εξέχουσα θέση στη διαμόρφωσή της κατέχει το δίκαιο και ο επίσημος λόγος που

παράγεται για αυτό (δικανικός λόγος), μέσω του οποίου το πρώτο εφαρμόζεται και κοινωνικοποιείται³.

Πρέπει να επισημανθεί ωστόσο ότι ο λόγος δεν είναι ποτέ ουδέτερος. Για παράδειγμα, ο Foucault τον έχει αναλύσει ως μια ρυθμιζόμενη πρακτική που παράγεται μέσω ελεγκτικών, επιλεκτικών, οργανωτικών και αναδιανεμητικών διαδικασιών⁴. Σύμφωνα με αυτή την οπτική, ο λόγος θα πρέπει να γίνει αντιληπτός ως ένα σύνολο πρακτικών και σχέσεων που διαμορφώνει συστηματικά τα αντικείμενα των υλικών επιγραφών και των λεκτικών εκφωνήσεων⁵. Ως εκ τούτου ο λόγος συλλαμβάνεται ως «ένα μνημείο που πρέπει να περιγραφεί στην εγγενή του διαμόρφωση» και θα πρέπει να σχετίζεται με «το πρακτικό πεδίο στο οποίο αναπτύσσεται»⁶. Σε αυτή την κατεύθυνση, μια ενδελεχής ανάλυση της εκάστοτε πρακτικής είναι δυνατή μόνο εντασσόμενη στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον (contextualization). Πιο συγκεκριμένα, οι λόγοι θα πρέπει να αναλύονται ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων συστημάτων σχέσεων εξουσίας-γνώσης. Εάν η εξουσία και η γνώση συνεπάγονται η μία την άλλη, τότε ο άξονας εξουσίας-γνώσης διαπερνά και συντηρεί τους επίσημους λόγους. Καθώς η εξουσία βασίζεται στη γνώση, αναπαράγει το περιεχόμενο της τελευταίας σύμφωνα με τις μυστικές της προθέσεις. Κατά συνέπεια, η γνώση δεν είναι ποτέ ουδέτερη, καθώς καθορίζεται από και καθορίζει τις σχέσεις εξουσίας. Υπό αυτή την οπτική, αποκτά ιδιαίτερη σημασία τι λέγεται αλλά κυρίως τι όχι⁷.

³ G. Fletcher, "Law as Discourse", *Cardozo Law Review*, Vol. 13, 1992, σ. 1631-1637.

⁴ Μ. Φουκώ, *Η τάξη του Λόγου*, μτφρ. Χ. Χρηστίδης-Μ. Μαϊδάτσας, Αθήνα: Ηριδανός, σ. 7.

⁵ Μ. Foucault, *Η Αρχαιολογία της Γνώσης*, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης, Αθήνα: Εξάντας, 1987, σ. 70-77.

⁶ Μ. Foucault, "Politics and the study of discourse", στο: C. Gordon and P.H. Miller (eds.) *The Foucault effect: studies in governmentality*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, σ. 60-61.

⁷ Μ. Φουκώ, *Ιστορία της Σεξουαλικότητας. 1. Η Δίψα της Γνώσης*, μτφρ. Γ. Ροζάκη, Αθήνα: Εκδόσεις Ράππα, 1978, σ. 39επ.

¹ D. Howarth, *Η έννοια του Λόγου*, ελλ. μτφρ. Σ. Καναούτη, Αθήνα: Πολύτροπον, 2008. A. Jaworski and N. Coupland (eds.), *The Discourse Reader*, 2nd edn., London-New York: Routledge, 2006.

² P. Bourdieu, "Language and Symbolic Power", στο: A. Jaworski and N. Coupland (eds.) *The Discourse Reader*, 2nd edn., London-New York: Routledge, 2006, σ. 480-490.

Έτσι, η συνδυαστική εξέταση λόγων και σιωπών αποτελεί προϋπόθεση για την κριτική αξιολόγηση του επίσημου λόγου της ποινικής δικαιοσύνης, φέρνοντας στην επιφάνεια τους εγγενείς περιορισμούς και τα ελλείμματά του. Παρέχει μια μέθοδο όχι μόνο για να φέρουμε στο φως την «υποταγμένη γνώση», αλλά και για να κατανοήσουμε τη «βούληση για αλήθεια» με πολεμικούς όρους⁸.

Επικεντρωνόμενοι στο ειδικό πεδίο του εγκλήματος, είναι κοινώς αποδεκτό ότι αυτό προσφέρει το κοινό γνωστικό αντικείμενο δυο διακριτών επιστημονικών κλάδων, του ποινικού δικαίου και της εγκληματολογίας, οι οποίοι διαφοροποιούνται ως προς τη μεθοδολογία προσέγγισης και ανάλυσής του, δομώντας τελικά δυο διακριτούς λόγους γύρω από αυτό. Έτσι, το μεν ποινικό δίκαιο, εφαρμόζοντας τη νομική μέθοδο, επικεντρώνεται στην ανάλυση της νομικής έννοιας του εγκλήματος, στη μελέτη δηλαδή του τρόπου που ορισμένες συμπεριφορές τυποποιούνται στον ποινικό νόμο, αναγόμενες έτσι σε έγκλημα που η διάπραξή τους επαπειλείται με την επιβολή κάποιας ποινής («νομικό έγκλημα»), ενώ η εγκληματολογία, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο των κοινωνικών επιστημών, προχωρά στην έρευνα του εγκλήματος ως κοινωνικού φαινομένου με πραγματικό περιεχόμενο, το οποίο γίνεται αντιληπτό περισσότερο ως ζητούμενο παρά ως δεδομένο («πραγματικό έγκλημα»), εργασία που δεν συναρτάται αναγκαστικά με τη γνώση του ποινικού νόμου, ο οποίος αποτελεί μια σύμβαση, δηλαδή απλώς μια έκφανση της πραγματικότητας. Η διαφορά αυτή γίνεται καλύτερα διακριτή μέσω της χρήσης των εννοιών του ποινικού και εγκληματικού φαινομένου, στη βάση των οποίων ανιχνεύονται το νομικό και το πραγματικό έγκλημα, αντιστοίχως⁹.

Περαιτέρω, η έννοια των εγκλημάτων των ισχυρών (crimes of the powerful) αποτελεί μια εγκληματολογική έννοια γένους, η οποία λειτουργεί ως θεωρητική ομπρέλα για τη συστηματοποίηση της

μελέτης συγκεκριμένων τύπων πραγματικών εγκλημάτων που παρουσιάζουν κάποια κοινά ειδοποιά στοιχεία, τα οποία τελούν εννοιολογικά σε σχέση υπαλληλίας με τα πρώτα (όπως π.χ. το κρατικό έγκλημα, το εταιρικό έγκλημα, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, κ.λπ.). Από την άλλη πλευρά, η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος (organized crime) αποτελεί μια εγκληματολογική έννοια είδους, η οποία διαμορφώθηκε για να περιγράψει ένα συγκεκριμένο κοινωνικό φαινόμενο, η οποία θα πρέπει να διακρίνεται τόσο σε σχέση με το έγκλημα της εγκληματικής οργάνωσης (criminal organization), όπως π.χ. αυτό τυποποιείται στο άρθρο 187 ΠΚ (αντίστοιχες διατάξεις σε πολλές άλλες ποινικές νομοθεσίες), όσο και σε σχέση με τη θεωρία της κοινής εγκληματικής επιχείρησης (joint criminal enterprise), η οποία αποτελεί μια ευρύτερη θεωρία ποινικής ευθύνης που διαμορφώθηκε στο πλαίσιο του αναδυόμενου διεθνούς ποινικού συστήματος¹⁰.

Η ανάλυση που ακολουθεί περιορίζεται στην πρώτη εγκληματολογική έννοια των εγκλημάτων των ισχυρών, κάνοντας μια πολύ σύντομη αναφορά στη δεύτερη έννοια του οργανωμένου εγκλήματος (που αποτελεί άλλωστε το αντικείμενο εκτενούς ανάλυσης των υπολοίπων συμβολών του αφιερώματος), προκειμένου να εξετάσει κατά πόσο η δεύτερη έννοια είδους μπορεί να ενταχθεί συστηματικά στην πρώτη έννοια γένους, κάτι στο οποίο απαντάει αρνητικά. Εν είδη πρωτύστερου σημειώνεται, ότι η θέση αυτή δεν σημαίνει προφανώς ότι ενδεχομένως οντότητες που διαπράττουν εγκλήματα των ισχυρών δεν χρησιμοποιούν ή δεν συνεργάζονται με το οργανωμένο έγκλημα, κάτι που αποτελεί ένα διαφορετικό ζήτημα, το οποίο δεν επαρκεί ως συνθήκη για να καταστήσει τη δεύτερη έννοια υπάλληλη της πρώτης.

2. Η έννοια των εγκλημάτων των ισχυρών

2.1 Το επιστημολογικό και ιστορικό πλαίσιο ανάπτυξης της έννοιας

⁸ Βλ. σχετικά Μ. Foucault, *Για την Υπεράσπιση της Κοινωνίας*, μτφρ. Τ. Δημητρούλια, Αθήνα: Εκδόσεις Ψυχογιός, 2002, σ. 21επ.

⁹ Σ. Αλεξιάδης, *Εγκληματολογία*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 5^η έκδ., 2000, σ. 34επ.

¹⁰ Βλ. αναλυτικά Α. Χουλιάρης, *Η Ανάδυση του Διεθνούς Ποινικού Συστήματος. Όψεις της συστημικής διεθνούς εγκληματικότητας*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας, 2013, σ. 708επ.

Η έννοια των εγκλημάτων των ισχυρών διαμορφώνεται τις δεκαετίες του 1960-1970, ως αντίδραση στους περιορισμούς των παραδοσιακών εγκληματολογικών προσεγγίσεων, οι οποίες επικεντρώνονταν υπερβολικά στην ατομική παρέκκλιση, ιδιαίτερα στα εγκλήματα που διέπρατταν κοινωνικά περιθωριοποιημένες ομάδες, διαιωνίζοντας έτσι ένα στενό, ταξικά προκατειλημμένο λόγο περί εγκλήματος, ταυτισμένο με ορατές και χαμηλής έντασης παραβάσεις. Η εν λόγω έμφαση ευθυγραμμίζεται με θετικιστικές μεθοδολογίες, που δίνουν προτεραιότητα στην εμπειρική παρατήρηση δραστών σε αστικά ή οικονομικά μειονεκτούντα περιβάλλοντα, αγνοώντας τη διερεύνηση της παρέκκλισης των ελίτ¹¹.

Η κριτική εγκληματολογία, η οποία προσέφερε το επιστημολογικό πλαίσιο εντός του οποίου αναδύθηκε η υπό ανάλυση έννοια, επίδιωσε να διευρύνει το λόγο περί εγκλήματος¹², φέρνοντας στο φως συστημικές και δομικές μορφές κοινωνικής βλάβης (social harm), γεγονός που προσανατόλισε υποχρεωτικά το ερευνητικό ενδιαφέρον σε μια διαφορετική κατηγορία δραστών που διέθετε διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά, όπως οι εταιρείες, τα κράτη και οι διεθνείς ή υπερεθνικοί οργανισμοί, λειτουργούντες αυτοτελώς ή σε συνέργεια. Εν προκειμένω, οι προκαλούμενες βλάβες δεν είναι απλώς ατομικές ή διαπροσωπικές, αλλά βαθιά ενσωματωμένες σε θεσμούς και κοινωνικές, οικονομικές, εθνικές, διεθνείς, κ.λπ. πρακτικές, αντανακλώντας ευρύτερα πρότυπα ανισότητας και εξουσίας. Αυτή η στροφή τροφοδοτείται φυσικά από το ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον της εποχής, που περιλαμβάνει το κίνημα για τα πολιτικά δικαιώματα, τους αντιιμπεριαλιστικούς αγώνες και την αυξανόμενη δημόσια ευαισθητοποίηση για την περιβαλλοντική υποβάθμιση και την εταιρική εκμετάλλευση.

¹¹ Α. Χουλιάρης, «Εγκληματικότητα των ισχυρών: εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική», στο: Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης και Χ. Παπαχαραλάμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, 2019, σ. 63-68.

¹² Κάτι που σχετίζεται με τον ίδιο τον ορισμό του εγκλήματος, βλ. S. Henry and M. Lanier (eds.), *What is Crime? Controversies over the Nature of Crime and What to Do about it*, UK: Rowman & Littlefield Publishers, 2001.

Η εστίαση στα εγκλήματα των ισχυρών αποτελεί, λοιπόν, μια συνειδητή προσπάθεια «να ειπωθεί η αλήθεια στην εξουσία» (speak truth to power), ώστε να αποκαλυφθεί πώς θεσμοί που στην αρχική τους σύλληψη στοχεύουν στην εξυπηρέτηση του κοινού καλού τελικά εργαλειοποιούνται για τη διαίωση της κυριαρχίας των ελίτ¹³.

Σπέρματα της έννοιας των των εγκλημάτων των ισχυρών εντοπίζονται αναμφίβολα στο πρωτοποριακό έργο του Edwin H. Sutherland για το «έγκλημα του λευκού κολάρου», το οποίο προσδιορίστηκε ως ένα έγκλημα που διαπράττεται από ένα αξιολύβαστο πρόσωπο υψηλής κοινωνικής θέσης στο πλαίσιο της επαγγελματικής του δραστηριότητας¹⁴. Ως γνωστό, η εν λόγω προσέγγιση αμφισβήτησε την κυρίαρχη υπόθεση ότι το έγκλημα ήταν αποκλειστικά προϊόν της παθολογίας των κατώτερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων και έφερε στο φως την απροθυμία του νομικού συστήματος να προσδιορίσει τη συστηματική παραβατικότητα των ελίτ ως εγκληματική. Ανέδειξε εμπειριστικά τον τρόπο που ιδιαίτερα οι εταιρείες υιοθετούν πρακτικές που, αν και συνεπάγονται εκτεταμένη κοινωνική βλάβη, περιγράφονται ουδέτερα και αναίμακα ως αστικές ή διοικητικές παραβιάσεις, όχι πάντως ως εγκλήματα, αποφεύγοντας το στιγματισμό. Υπό αυτό το πρίσμα, η εκτεταμένη και εμμένουσα εταιρική πρακτική της παράβασης σειράς ρυθμιστικών (μη ποινικών) κανονιστικών πλαισίων μεταφράζεται πλέον σε μορφή πραγματικού εγκλήματος, επικυρώνοντας την υπόθεση ότι το έγκλημα του λευκού κολάρου δεν αποτελεί απλώς μια σειρά μεμονωμένων ή ατυχών περιστατικών αλλά μάλλον ένα δομικό φαινόμενο, εγγενές στον τρόπο λειτουργίας του καπιταλιστικού συστήματος¹⁵.

¹³ Για αυτή την έννοια, βλ. C.W. Mills, *The Power Elite. With a new Afterword by Alan Wolfe*, Oxford-New York: Oxford university Press, 2000 [1956]. Πρβλ. J.W. Coleman *The Criminal Elite. Understanding White-Collar Crime*, New York: Worth Publishers, 5th edn., 2002.

¹⁴ E.H. Sutherland, "White Collar Criminality", *American Sociological Review*, Vol. 5(1), 1940, σ. 1-12.

¹⁵ E.H. Sutherland, "Is 'White Collar Crime' Crime?", *American Sociological Review*, Vol. 12, 1945, σ. 132-139. Βλ. αναλυτικά: Β. Βασιλαντωνοπούλου, «Λευκά Κολάρια» & Οικονομικό Έγκλημα. Κοινωνική Βλάβη & Αντεγκληματική Πολιτική, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014.

Η πνευματική κληρονομιά του Sutherland προσέφερε γόνιμο έδαφος για την άνθιση μιας ερευνητικής παράδοσης γύρω από τους μηχανισμούς μέσω των οποίων η εξουσία και το προνόμιο προστατεύουν τις ελίτ από τη λογοδοσία και το ποινικό στίγμα, εντός της οποίας σφηριλατήθηκε η έννοια των εγκλημάτων των ισχυρών¹⁶.

Αυτή εντοπίζεται για πρώτη φορά στο κλασικό έργο του Frank Pearce *Crimes of the Powerful: Marxism, Crime and Deviance*¹⁷, το οποίο εξετάζει πώς τα συστήματα εξουσίας και οι καπιταλιστικές δομές διευκολύνουν και κανονικοποιούν επιβλαβείς δραστηριότητες των ελίτ. Ακολουθώντας τη μαρξιστική προσέγγιση, ο συγγραφέας αναδεικνύει το ρόλο των οικονομικών δομών στη διαμόρφωση τόσο της παρέκκλισης όσο και της κοινωνικής αντίδρασης απέναντι στο έγκλημα. Υποστηρίζει λοιπόν ότι το έγκλημα δεν αποτελεί αντικειμενική ή ουδέτερη κατηγορία, αλλά είναι κοινωνικά κατασκευασμένο με τρόπους που εξυπηρετούν τα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης. Στις καπιταλιστικές κοινωνίες, οι νόμοι σχεδιάζονται για να προστατεύουν την ιδιοκτησία, τα προνόμια και την εξουσία, αντί να προάγουν τη δικαιοσύνη. Αντιθέτως, δραστηριότητες που βλάπτουν την εργατική τάξη ή το περιβάλλον, ειδικά όταν υιοθετούνται από εταιρείες, συχνά παραβλέπονται, ελαχιστοποιούνται ή αντιμετωπίζονται ως ρυθμιστικές παραβάσεις αντί για εγκλήματα, γεγονός που αντικατοπτρίζει τη συστημική μεροληψία των καπιταλιστικών νομικών και πολιτικών συστημάτων. Σε όλη αυτή τη διαδικασία βασικός είναι ο ρόλος του κράτους που δρα ως εντολοδόχος της κυρίαρχης τάξης, δημιουργώντας και εφαρμόζοντας νόμους που προτάσσουν την προστασία της ιδιωτικής περιουσίας και

των εταιρικών συμφερόντων έναντι της ευημερίας του γενικού πληθυσμού. Αυτή η σχέση μεταξύ κράτους και ισχυρών δρατών εξασφαλίζει ότι τα εγκλήματα που διαπράττονται από τις ελίτ συχνά παραμένουν ασαφή, κανονικοποιημένα ή ακόμη και νομιμοποιημένα. Μέσω μηχανισμών ηγεμονίας, η κυρίαρχη τάξη διαμορφώνει τις κοινωνικές αξίες και αντιλήψεις για το έγκλημα, εξασφαλίζοντας ότι η προσοχή παραμένει στραμμένη στα εγκλήματα του δρόμου, ενώ εκείνα των ελίτ σταθερά υποβαθμίζονται. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η εκπαίδευση και οι πολιτισμικές αφηγήσεις ενισχύουν αυτή την εστίαση, παρουσιάζοντας τα εγκλήματα των επιχειρήσεων και του κράτους ως τεχνικές αποτυχίες ή ατυχήματα, αντί ως εσκεμμένες πράξεις βλάβης. Σε αυτό το πλαίσιο, όπου τελικά η ισότητα ενώπιον του νόμου δεν αποτελεί τίποτα άλλο παρά ψευδαίσθηση, είναι αναγκαία μια εγκληματολογική προσέγγιση που να αμφισβητεί το κατεστημένο και να εστιάζει στις δομικές μορφές βλάβης. Μετατοπίζοντας την προσοχή από την ατομική παρέκκλιση σε ζητήματα που σχετίζονται με τη δομή (structure), η κριτική εγκληματολογία μπορεί να αποκαλύψει τους μηχανισμούς που επιτρέπουν τη διάπραξη των εγκλημάτων των ισχυρών σε καθεστώς ατιμωρησίας.

Σημαντική είναι επίσης η επάλληλη έννοια της παρέκκλισης των ελίτ (elite deviance), η οποία προκύπτει ουσιαστικά από τη σύζευξη της επιστημονικής παράδοσης που μελετά το σχηματισμό και τη λειτουργία των τελευταίων στις σύγχρονες κοινωνίες με την κοινωνιολογία της παρέκκλισης ως έκφανση της εγκληματολογικής θεωρίας. Στο ομώνυμο έργο του, ο Simon χρησιμοποιεί τον όρο για να συστηματοποιήσει τη μελέτη των διαφόρων οικονομικών και πολιτικών σκανδάλων, στα οποία πρωταγωνιστούν άτομα ή/και εταιρείες και έχουν συγκλονίσει την αμερικανική κοινωνία κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Πιστός στην παράδοση της θεωρίας της παρέκκλισης, εισάγει το ένα από τα δυο δομικά της στοιχεία (έντονη κοινωνική αντίδραση) μέσω της έννοιας του σκανδάλου, ενώ επικεντρώνεται στον περαιτέρω προσδιορισμό του άλλου (παραβίαση γενικά παραδεδομένων κανόνων συμπεριφοράς) μέσω της καταλογόγραφησης κάποιων κοινών στοιχείων των πρακτικών που έχουν χαρακτηριστεί στο παρελθόν ως τέτοια: αα) οι φορείς τους προέρχονται από τα ανώ-

¹⁶ Κάτι που περαιτέρω σημαίνει ότι οι δυο όροι ούτε ταυτίζονται ούτε είναι ορθό να χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, όπως ενίοτε γίνεται στη βιβλιογραφία. D. Friedrichs, "Crimes of the Powerful and the definition of crime", στο: G. Barak (ed.), *The Routledge International Handbook of the Crimes of the Powerful*, Oxon-New York: Routledge, 2015, σ. 70-72.

¹⁷ F. Pearce, *Crimes of the Powerful. Marxism, Crime and Deviance*, London: Pluto Press, 1976. Για μια αναστοχαστική αποτίμηση της συμβολής του εν λόγω έργου, βλ. S. Bittle, L. Snider, S. Tombs, D. Whyte (eds.), *Revisiting Crimes of the Powerful. Marxism, Crime and Deviance*, New York and London: Routledge, 2018.

τερα κοινωνικά στρώματα ή, αν όχι, δρουν για λογαριασμό τους, ββ) κάποιες τυποποιούνται στον ποινικό νόμο και συνιστούν εγκλήματα, άλλες παραβιάζουν τη διοικητική και αστική νομοθεσία, ενώ άλλες είναι απλώς ανήθικες (π.χ. η αποκάλυψη ότι ο Πρόεδρος των ΗΠΑ είπε ψέματα δημοσίως), γγ) κάποιες διαπράττονται για προσωπικό όφελος (π.χ. δωροδοκία), ενώ άλλες με σκοπό την ενίσχυση της εξουσίας, του κέρδους ή της επιρροής των εμπλεκόμενων εταιρειών που διευθύνουν οι ελίτ, δδ) η διάπραξή τους ενέχει κατά κανόνα μικρό ρίσκο, τόσο γιατί είναι δύσκολο να εντοπιστεί από τις διωκτικές αρχές όσο και γιατί, αν κάτι τέτοιο συμβεί, οι κυρώσεις είναι πολύ ηπιότερες σε σύγκριση με εκείνες που επιβάλλονται στους κοινούς εγκληματίες, εε) συνεπάγονται μεγάλο κίνδυνο για τη δημόσια ασφάλεια, τη δημόσια υγεία και τη γενική οικονομική ευημερία και στ) σε πολλές περιπτώσεις μπορούν να συγκαλυφθούν για πολλά χρόνια πριν (κι αν ποτέ) έρθουν στο φως της δημοσιότητας¹⁸. Η βλάβη που προκαλείται ποικίλει και μπορεί να είναι φυσική, οικονομική ή ηθική. Η εν λόγω έννοια αναφέρεται περιοριστικά σε συμπεριφορές που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο άσκησης οικονομικής δραστηριότητας, διακυβέρνησης και κρατικού ελέγχου, αλλά και ως αποτέλεσμα άρνησης βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁹.

Επίσης επάλληλη θεωρείται και η έννοια των εγκλημάτων ισχύος (power crime) που χρησιμοποιούν οι V. Ruggiero και M. Welch, η οποία περιορίζεται σε επιβλαβείς δράσεις κατά παράβαση εθνικών και διεθνών κανόνων που προέρχονται από φορείς, όπως τα κράτη, οι εταιρείες, οι οικονομικοί θεσμοί και άλλες παρόμοιες ισχυρές οργανώσεις. Όπως διευκρινίζουν οι συγγραφείς, η εν λόγω έννοια αναφέρεται σε φορείς δράσης που διαθέτουν υψηλό βαθμό ελευθερίας και πληθώρα πόρων, χαρακτηριστικά που απηχούν τις μεταβλητές της «υψηλής θέσης και του ευυπόληπτου» (high status and respectability) που χρησιμοποίησε ο Sutherland στην περίπτωση του εγκλήματος του λευκού κολλάρου, χωρίς όμως να αναφέρονται στο ίδιο εύρος

εγκλημάτων²⁰.

Επομένως, χτίζοντας πάνω στην επιστημονικά στέρεη κληρονομιά του «εγκλήματος του λευκού κολλάρου», οι έννοιες των εγκλημάτων των ισχυρών, της παρέκκλισης των ελίτ και των εγκλημάτων ισχύος δεν λειτουργούν μόνο καταγγελτικά αλλά και προγραμματικά τόσο ως προς το αντικείμενο μελέτης όσο και ως προς τη μέθοδο εργασίας, προσφέροντας τα κατάλληλα μέσα για να αναδείξουν το εγκληματικό φαινόμενο στο σύνολό του²¹ και συνακόλουθα να προωθήσουν το επαρκώς δικαιοπολιτικά θεμελιωμένο αίτημα για την εγκληματοποίηση προφανώς κοινωνικά βλαπτικών συμπεριφορών²². Υπό αυτά τα δεδομένα, αποτελούν κεφάλαιο της αντι-εγκληματολογίας, η οποία περιλαμβάνει όλες εκείνες τις μικρές γνωσιολογικές επαναστάσεις που αντιβαίνουν στα κυρίαρχα επιστημολογικά παραδείγματα (συμβατικά εγκλήματα - εγκλήματα δρόμου), προκαλώντας ρωγμές στην επιστήμη της εγκληματολογίας. Ειδοποιό χαρακτηριστικό τους είναι ότι εισάγουν την τελευταία σε μια περίοδο παροδικής κρίσης, η υπέρβαση της οποίας καθίσταται δυνατή όταν αυτή κατορθώσει να τις εντάξει οργανικά στην προβληματική της, κάτι που επιφέρει τον εμπλουτισμό της²³.

20 V. Ruggiero and M. Welch, "Power Crime", *Crime, Law and Social Change*, Vol. 41, 2009, σ. 297-299.

21 R. Van Swaaningen, *Critical criminology: visions from Europe*, London-Thousand Oaks-New Delhi: Sage Publications, 1997, σ. 3. Πρβλ. P. Wilson and J. Braithwaite (eds.), *Two Faces of Deviance: Crimes of the Powerless and the Powerful*, Australia: University of Queensland Press, 1978.

22 A. Alvesalo and S. Tombs, "Working for Criminalization of Economic Offending: Contradictions for Critical Criminology?", *Critical Criminology*, Vol. 11, 2002, ιδίως σ. 33-40. Πρβλ. και Β. Βασιλαντωνόπουλου, «Ποιοι είναι οι 'εγκληματίες' στην εποχή μας; Η διαχρονική απάντηση του εγκλήματος του λευκού κολλάρου», σε: *Εγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη - Τόμος Α'*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2016, σ. 977-1009.

23 V. Ruggiero, "Criminalità dei potenti. Appunti per un'analisi anti-criminologica", *Studi sulla questione criminale*, Anno 1, No 1, 2006, σ. 115. Για τις εγγενείς δυσκολίες και τα ευρύτερα εμπόδια με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη η έρευνα για τα εγκλήματα των ισχυρών. Βλ. Ο. Αλοσκόφης, «Η κοινωνική έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών», στο: Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης και Χ. Παπαχαράλαμπος (επιμ.) *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, 2019, σ. 93επ.

18 D. Simon, *Elite Deviance*, Boston [at. al]: Pearson, 8th edn., 2006, σ. 12.

19 Ibid., σ. 36.

Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι αντι-εγκληματολόγοι (ή κριτικοί εγκληματολόγοι) δεν περιορίζονται απλώς στην καταγραφή ενός φαινομένου, αλλά προχωρούν στον αναστοχασμό και την επαναδόμηση των γνώσεων τους υπό τα νέα δεδομένα γύρω από τους φορείς δράσης (agency) και την πολιτικοοικονομική δομή (structure). Συνεπώς, η ενασχόληση με τα εγκλήματα των ισχυρών υποδεικνύει ότι οι επιδιώξεις και τα συμφέροντα των τελευταίων δεν ταυτίζονται υποχρεωτικά με εκείνα της συλλογικότητας, νοούμενης ως κοινωνία πολιτών²⁴.

2.2. Δομικά στοιχεία της έννοιας: εξουσία, προνόμιο και ατιμωρησία

Στον πυρήνα της έννοιας των εγκλημάτων των ισχυρών βρίσκεται η θέση ότι η εξουσία και το προνόμιο λειτουργούν τόσο ως καταλύτες της βλάβης όσο και ως μηχανισμοί προστασίας από τη λογοδοσία. Αυτά τα δύο στοιχεία δεν είναι τυχαία, καθώς αποτελούν εγγενείς συνθήκες των οικονομικών και πολιτικών συστημάτων που δίνουν προτεραιότητα στη διατήρηση της κυριαρχίας των ελίτ. Η ικανότητα των ισχυρών φορέων δράσης να χειραγωγούν συστήματα νόμων, διακυβέρνησης και δημόσιου διαλόγου είναι ένα κρίσιμο χαρακτηριστικό αυτού του πλαισίου. Μέσω πρακτικών, όπως η «ουδετεροποίηση» ρυθμιστικών αρχών, το lobbying και ο έλεγχος των μέσων ενημέρωσης, οι ελίτ διαμορφώνουν την αφήγηση γύρω από τη δράση τους, διασφαλίζοντας ότι οι νόμοι και οι μηχανισμοί επιβολής τους εξασθενούν ή ενεργοποιούνται επιλεκτικά²⁵.

Είναι αυτά τα χαρακτηριστικά που επιτρέπουν περαιτέρω τον προσδιορισμό των εγκλημάτων των ισχυρών ως δομική βία (structural violence). Η τελευταία έννοια σφυρηλατήθηκε στο πλαίσιο της φαινομενολογικής ανάλυσης της βίας και ειδικότερα μέσω της διαφοροποίησης που πρότεινε πρώτος ο Galtung μεταξύ

προσωπικής ή άμεσης και δομικής ή έμμεσης βίας επί τη βάση του αν εντοπίζεται κάποιο φυσικό πρόσωπο ως το δρων υποκείμενο. Ενώ λοιπόν στην πρώτη περίπτωση οι συνέπειες της βίας, όπως αυτές βιώνονται από τα θύματα, μπορούν να αναχθούν σε συγκεκριμένα φυσικά πρόσωπα, ανάλογη αναζήτηση είναι ανώφελη στη δεύτερη περίπτωση, για το λόγο ότι η βία είναι ενσωματωμένη στην κοινωνική δομή και εκδηλώνεται ως ανισότητα στην εξουσία, η οποία τελικά προσδιορίζει και τον βαθμό πρόσβασης στους διάφορους πόρους (resources), αλλά και την κατανομή των ευκαιριών σε μια κοινωνία. Έτσι, ενώ στην πρώτη περίπτωση, όπου εντοπίζεται μια σαφής αιτιακή σχέση μεταξύ υποκειμένου/φορέα και αντικειμένου/στόχου της βίας, μπορεί να γίνει λόγος για αντιληπτή από τις αισθήσεις δράση (action), στη δεύτερη περίπτωση είναι ορθότερο να μιλήσει κανείς για κοινωνική αδικία (social injustice).²⁶

Αναπόσπαστο στοιχείο της έννοιας αποτελεί επίσης η προσπάθεια κανονικοποίησης ακόμα και νομιμοποίησής τους μέσω ηγεμονικών ιδεολογιών. Έτσι, η νεοφιλελεύθερη εξύμνηση του κέρδους, του ανταγωνισμού και της καινοτομίας δημιουργεί ένα πολιτισμικό πλαίσιο αφήγησης που όχι μόνο συγχωρεί, αλλά συχνά εξυμνεί δραστηριότητες που προκαλούν σημαντική βλάβη. Παρατηρείται σχετικά ότι αυτές οι ιδεολογικές κατασκευές αποπολιτικοποιούν και αποποινικοποιούν την παρέκκλιση των ελίτ, παρουσιάζοντάς την ως το «κόστος της προόδου» ή ως την αναπόφευκτη συνέπεια άσκησης ηγεσίας σε σύνθετες παγκόσμιες αγορές²⁷.

Αυτό το ιδεολογικό πέπλο ενισχύει και συνάμα εξηγεί τη δομική προκατάληψη που εντοπίζεται στο κανονιστικό σύστημα, εθνικό, διεθνικό και διεθνές. Έτσι, οι παραδοσιακοί νομικοί ορισμοί του εγκλήματος αντικατοπτρίζουν τα συμφέροντα των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων, ποινικοποιώντας τις συμπεριφορές των περιθωριοποιημένων πληθυσμών, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζουν τις παραβάσεις των ελίτ ως διοικητικές παραβάσεις ή αποτυχίες.

²⁴ Ibid., σ. 132.

²⁵ H. Glasbeek, "Law: ideological whitewashing and positive enabling of coercion", στο: S. Bittle, L. Snider, S. Tombs, D. Whyte (eds.), *Revisiting Crimes of the Powerful. Marxism, Crime and Deviance*, ό.π., σ. 20επ.

²⁶ J. Galtung, "Violence, Peace, and Peace Research", *Journal of Peace Research*, Vol. 6, 1969, σ. 170-171.

²⁷ V. Ruggiero, "It's the economy, stupid! Classifying power crimes", *International Journal of the Sociology of Law*, Vol. 35, 2007, σ. 165.

Η προτεραιότητα που δίνεται στα εγκλήματα του δρόμου από το δημόσιο λόγο λειτουργεί ως μια μορφή συμβολικής βίας, που αποσπά την προσοχή από τις συστημικές βλάβες που προκαλούνται από εκείνους που κατέχουν θέσεις εξουσίας. Αυτή η δυσανάλογη εστίαση στους ανίσχυρους όχι μόνο ενισχύει τις κοινωνικές ιεραρχίες αλλά και νομιμοποιεί τον συνεχιζόμενο αποκλεισμό των εγκλημάτων των ισχυρών από τη σφαίρα της ποινικής δικαιοσύνης.

Η δομική και ιδεολογική διάσταση των εγκλημάτων των ισχυρών εξηγεί την απουσία επαρκούς αντιμετώπισής τους από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, καθώς το ποινικό δίκαιο εστιάζει κυρίως σε ορισμένες μορφές διαπροσωπικής ή άμεσης βίας. Αυτό δεν σημαίνει ότι αγνοεί τις υπόλοιπες μορφές βίας, αλλά απλώς ότι τις αντιμετωπίζει κατά τρόπο περιορισμένο, αποσκοπώντας αποκλειστικά στον προσδιορισμό της ευθύνης μεμονωμένων ατόμων, κάτι το οποίο δεν είναι συχνά εφικτό. Χωρίς να διαφεύγει της προσοχής ότι η αντιμετώπιση των εγκλημάτων των ισχυρών απαιτεί την ανάπτυξη μιας πολυδιάστατης αντεγκληματικής πολιτικής, η μη αντιμετώπισή τους διά του ποινικού δικαίου, που αποτελεί και προϋπόθεση για τη σταδιακή ωρίμανση μιας σχετικής ποινικής πολιτικής, συνεπάγεται την αποτυχία του τελευταίου να προστατεύσει επαρκώς τα ανθρώπινα δικαιώματα, νοούμενα ως κανονιστική προβολή των ιστορικά διαμορφούμενων πραγματικών αναγκών ατόμων και ομάδων²⁸. Είναι υπό αυτή την ειδική οπτική που θεωρείται ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα εν γένει, αλλά και ειδικά των κοινωνικά αδυνάτων, τελούν υπό τη διπλή πίεση τόσο της δομικής βίας όσο και της θεσμικής βίας, όπως αυτή η τελευταία εκφράζεται μέσα από την επιβολή ποινικών κυρώσεων.²⁹

Τα εγκλήματα των ισχυρών διακρίνονται επίσης από την ευρεία και συχνά καταστροφική βλάβη που

συνεπάγονται, καθώς επηρεάζουν ολόκληρους πληθυσμούς, οικοσυστήματα και οικονομίες, σε αντίθεση με τα εγκλήματα του δρόμου, που κατά κανόνα επιδρούν σε άτομα ή τοπικές κοινότητες. Έτσι, εταιρικές απάτες, περιβαλλοντικές καταστροφές και κρατική βία συνεπάγονται διεθνικές και διαγενεαλογικές συνέπειες παράγοντας πολυεπίπεδη θυματοποίηση (άμεσα, έμμεσα αλλά και άγνωστα θύματα)³⁰.

Υπό αυτά τα δεδομένα, μια μορφή ιδιότυπης ασυλίας και η εμπειρικά διαπιστούμενη ατιμωρησία συνθέτουν την «κανονική συνθήκη» εκκόλαψης και διαιώνισης των εγκλημάτων των ισχυρών, η οποία τροφοδοτείται μέσω μιας πολυδιάστατης πρακτικής που συντίθεται από νομικά κενά και αντινομίες, ελλειμματική καταστολή και στρατηγικές συμμαχίες μεταξύ εταιρικών οντοτήτων και κρατικών μηχανισμών. Η πολλαπλή κοινωνική βλαπτικότητα και η ευρεία ατιμωρησία που χαρακτηρίζουν τα εγκλήματα των ισχυρών δεν αποτελούν παρά την άλλη όψη της θετικής αιτιακής σχέσης που διαχρονικά ανιχνεύεται μεταξύ εγκλήματος και εξουσίας.³¹ Το ειδοποιό λοιπόν στοιχείο των εγκλημάτων των ισχυρών συνίσταται ακριβώς στο γεγονός ότι οι δράστες τους διαθέτουν συντριπτικά μεγαλύτερη υλική και συμβολική δύναμη σε σύγκριση με τα θύματά τους. Αυτή προκύπτει από την προνομιακή και ενδεχομένως θεσμική θέση που κατέχουν, επομένως και τις ευκαιρίες που έχουν στη σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη κοινωνική πραγματικότητα³². Υπό αυτά τα δεδομένα αντιστρέφεται μια μακρά θεωρητική παράδοση που ήθελε την έννοια της επικινδυνότητας να λειτουργεί εξαγνιστικά σε σχέση με τη δραστηριότητα ισχυρών υποκειμένων και καθίσταται πλέον δυνατή η παραπληρωματική χρήση της με εκείνη των εγκλημάτων των ισχυρών³³.

³⁰ D. Rothe and D. Kauzlarich, *Crimes of the Powerful. An introduction*, London and New York: Routledge, 2016, σ. 166επ.

³¹ N. Chomsky, *Ο Νόμος της Δύναμης στην Παγκόσμια Τάξη*, μτφρ. Δ. Βούβαλη, Αθήνα: Λιβάνη, 2001.

³² V. Ruggiero and M. Welch, "Power Crime", ό.π., σ. 297-298.

³³ Β. Βασιλαντωνοπούλου, «Εγκληματικότητα των ισχυρών και επικινδυνότητα ως ζεύγος παραπληρωματικών εννοιών», *Εγκληματολογία*, 2016, σ. 51-61.

²⁸ Βλ. αναλυτικότερα, Α. Χουλιάρης, «Εγκληματικότητα των ισχυρών: εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική», ό.π., σ. 80επ., όπου και περαιτέρω παραπομπές.

²⁹ A. Baratta, "Derechos humanos: entre violencia estructural y violencia penal. Por la pacificación de los conflictos violentos", στο: A. Baratta, *Criminología y Sistema Penal. Compilación in memoriam*, Montevideo-Buenos Aires: Editorial B de F, 2004, σ. 340-343.

Κατά προέκταση, η έννοια των εγκλημάτων των ισχυρών ισοδυναμεί με ευθεία αμφισβήτηση της παραδοσιακής αντίληψης του κράτους ως αμερόληπτου και ουδέτερου διαχειριστή της δικαιοσύνης³⁴. Η ανάδειξη της ιδεολογικής λειτουργίας του ποινικού νόμου επιτρέπει την ανάγνωσή του ως μέσο διατήρησης της υφιστάμενων σχέσεων εξουσίας. Δίπλα λοιπόν στην πλειοδοσία της χρήσης του για την αντιμετώπιση συμπεριφορών που υποτίθεται χαρακτηρίζουν τα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα ή που απειλούν το υφιστάμενο status quo, παρατηρείται μειοδοσία έως παντελής απουσία της χρήσης του για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ισχυρών³⁵, η οποία αποκρύπτεται και νομιμοποιείται ή διατυπώνεται, το πολύ, ως διοικητική παράβαση.

2.3. Τα εγκλημάτων των ισχυρών ως μορφή οργανωσιακής παρέκκλισης

Κοινό τόπο στην ανάλυση των εγκλημάτων των ισχυρών αποτελεί η προσέγγισή τους ως έκφραση ορισμένης οργανωσιακής κουλτούρας³⁶, που ταυτόχρονα τα ταυτοποιεί ως μορφή «οργανωσιακής παρέκκλισης» (organizational deviance) ή «οργανωσιακού εγκλήματος» (organizational crime). Αυτές οι τελευταίες έννοιες συνιστούν το αποτέλεσμα της σύζευξης της θεωρίας των οργανώσεων με την εγκληματολογία, η οποία κατέστησε δυνατή την πρόσληψη των οργανώσεων ως φορέων αυτόνομης δράσης που χαρακτηρίζεται συνάμα από κάποια κοινωνική βλαπτικότητα. Έτσι, η βασική θέση της συνίσταται στη διαπίστωση ότι η οργανωσιακή παρέκκλιση διαπράττεται για λογαριασμό της οργάνωσης

και συνδέεται αιτιωδώς με τους στόχους της, παραδοχή που συνεπάγεται ότι η κατανόησή της δεν είναι δυνατή χωρίς την ανάλυση της τελευταίας ως αυτοτελές κοινωνικό σύστημα³⁷.

Ακολουθώντας υποστηρίζεται ότι για να θεωρηθεί μια δραστηριότητα ως οργανωσιακώς παρεκκλίνουσα θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά τέσσερις συνθήκες: αα) να έρχεται σε αντίθεση με κάποιους εξωτερικούς κανόνες, δηλαδή να μην ανταποκρίνεται ή να παραβιάζει κανονιστικές προσδοκίες που αναπτύσσονται στον ευρύτερο χωροχρονικό περιβάλλον, ββ) να ανταποκρίνεται στους κανόνες που αναπτύσσονται σε ορισμένο επίπεδο της οργάνωσης, δηλαδή να είναι αντίστοιχη τουλάχιστον με τους ανεπίσημους κανόνες λειτουργίας μιας οργάνωσης προς επίτευξη των σκοπών της, γγ) να τελεί σε γνώση ή να υποστηρίζεται ενεργά ή και παθητικά από τη διοίκηση της οργάνωσης, και δδ) τα νέα μέλη της οργάνωσης πρέπει να κοινωνικοποιούνται οργανωσιακά, να μισούνται δηλαδή στον τρόπο δράσης της οργάνωσης, αποδεχόμενα τις οργανωσιακά παραγόμενες εκλογικεύσεις και δικαιολογήσεις ορισμένης παρεκκλίνουσας δράσης³⁸. Η διάπραξη λοιπόν ενός εγκλήματος δεν συνδέεται με τα προσωπικά κίνητρα κάποιου μέλους της οργάνωσης, αλλά στην ουσία επιτάσσεται από τις οργανωσιακές συνθήκες, ως μέσο προαγωγής ή επίτευξης των σκοπών της οργάνωσης. Εδώ, δηλαδή, το έγκλημα συνδέεται αιτιακά με τους σκοπούς της οργάνωσης, ενώ τα άτομα-αυτουργοί λειτουργούν ως υποχείρια της οργάνωσης, απέναντι στην

³⁴ S. Tombs and D. Whyte, "Unmasking the Crimes of the Powerful", *Critical Criminology*, Vol. 11, 2002, σ. 223επ. Πρβλ. P.B. Evans, D. Rueschemeyer and T. Skocpol (eds.), *Bringing the State Back In*, Cambridge: Cambridge University Press, 1985.

³⁵ M. Welch, *Crimes of Power & States of Impunity. The U.S. Response to Terror*, New Brunswick, New Jersey, and London: Rutgers University Press, 2009. Πρβλ. Α. Χουλιάρης, *Ποινική Εξουσία, Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα: Μια κριτική εγκληματολογική προσέγγιση*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας, 2024.

³⁶ V. Ruggiero and M. Welch, "Power Crime", ό.π., σ. 298.

³⁷ Έτσι, η βασική διάκριση μεταξύ ατομικής και οργανωσιακής παρέκκλισης αποτελεί προϋπόθεση για την ανάλυση της αστυνομικής αυθαιρεσίας, καθώς αυτή μπορεί να προσεγγιστεί στις πραγματικές της διαστάσεις μόνο μέσω της δεύτερης έννοιας, οδηγώντας τελικά ακόμα και στην πρόσληψη της ίδιας της αστυνομίας ως «παρεκκλίνουσα οργάνωση». L. Sherman, *Scandal and Reform. Controlling Police Corruption*, Barkley [et al.]: California University Press, 1978, σ. 3-7. Πρβλ. Α. Τσουκαλά, *Η Συστημική Φύση της Αστυνομικής Βίας στην Ελλάδα*, Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2024.

³⁸ D. Ermann and R. Lundman, "Deviant Acts by Complex Organizations: Deviance and Social Control at the Organizational Level of Analysis", *The Sociological Quarterly*, Vol. 19, 1978, σ. 57-58.

οποία έχουν περιορισμένες επιλογές και άμυνες³⁹.

Αντιλαμβάνεται κανείς ότι το βασικό αντικείμενο μελέτης της παραπάνω θεωρίας είναι οι τυπικές (formal), νομότυπα συστημένες οργανώσεις, χωρίς να έχει σημασία αν πρόκειται για εθελοντικές οργανώσεις, που διέπονται από το ιδιωτικό δίκαιο και δραστηριοποιούνται παραδοσιακά στην εκτός κράτους σφαίρα της κοινωνικής και οικονομικής ζωής (επιχειρήσεις ή εταιρείες βιομηχανικές, εμπορικές, κ.λπ.), ή υποχρεωτικές οργανώσεις, που διέπονται από το δημόσιο δίκαιο, καθότι σχετίζονται με τη δημόσια οργάνωση και παροχή υπηρεσιών, καθώς και την άσκηση εξουσίας (κυβέρνηση, υπουργεία, τοπική αυτοδιοίκηση)⁴⁰.

Από την άλλη πλευρά η ανάπτυξη του φαινομένου της οργανωσιακής παρέκκλισης εκδηλώνεται σε τρία στάδια: αα) «αρχική παρέκκλιση» (initiating deviance), κατά την οποία ένα ή περισσότερα άτομα «εξουσιοδοτούνται» στη διάπραξη παράνομων πράξεων ή απλώς προβαίνουν σε αυτές, ββ) «θεσμιοποίηση» (institutionalization), όπου η παρεκκλίνουσα δράση αποκτά μια κανονικότητα στο πλαίσιο δραστηριότητας της οργάνωσης και συνεχίζει, ακόμα και για λόγους διαφορετικούς από αυτούς που ξεκίνησε, και γγ) «αντίδραση» (reactions), όπου πλέον κάποιο ευρύτερο ακροατήριο ανακαλύπτει την ως άνω δράση και την ετικετάρει ως παρεκκλίνουσα⁴¹.

Απόρροια ουσιαστικά του παραπάνω στοιχείου αποτελεί η θέση ότι η βασική συνέπεια της οργανωσιακής παρέκκλισης συνίσταται στην απώλεια της εμπιστοσύνης του κοινού απέναντι στην οργάνωση, γεγονός που τελικά αντανακλάται και στο βαθμό (από)νομιμοποίησης που τη χαρακτηρίζει. Αν για τους

δημόσιους οργανισμούς αυτό είναι αναμφισβήτητο, τότε και για τις μεγάλες ιδιωτικές εταιρείες τείνει να καταστεί ο κανόνας, όπως τουλάχιστον υποδεικνύει η ανάδυση του θεσμού της «εταιρικής ή επιχειρηματικής κοινωνικής ευθύνης» (corporate social responsibility), ο οποίος αφορά στην ηθική πρωτίστως, αν και όχι μόνο, υποχρέωση τους να δραστηριοποιούνται κατά τρόπο θεμιτό, συμβάλλοντας παράλληλα στη διευθέτηση των περιβαλλοντικών και κοινωνικών ζητημάτων που ανακύπτουν (αυτορρύθμιση)⁴².

Υπό το φως των ανωτέρω, καθίσταται πλέον πρόδηλο ότι, σε μεθοδολογικό επίπεδο, οι παραδοσιακές ατομοκεντρικές θεωρίες είναι ακατάλληλες, ή τουλάχιστον μη επαρκείς, για την ανάλυση και την εξήγηση του οργανωσιακού εγκλήματος. Συνακόλουθα, απαιτείται αφενός η χρήση νέων εννοιών, ικανών να συμβάλλουν στην αποκωδικοποίηση της οργανωσιακής παρέκκλισης και αφετέρου η επιστράτευση εκείνων των εγκληματολογικών θεωριών που βρίσκουν περιθώριο εφαρμογής στο νέο αντικείμενο μελέτης.

Ενδεικτικό παράδειγμα της πρώτης τάσης είναι η αντικατάσταση της έννοιας της πρόθεσης (intent) από εκείνη του στόχου (goal)⁴³, καθώς είναι σαφές ότι οι οργανώσεις δεν αποτελούν αυτόβουλα όντα, αλλά σύνολο σταθερών δομών και διαδικασιών μέσω των οποίων αναπτύσσονται πολιτικές για την επίτευξη κάποιων στόχων (στοχοθετικό παράδειγμα).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της δεύτερης τάσης αποτελεί η αναλογική εφαρμογή και στην περίπτωση των οργανώσεων της μερτονικής θεωρίας γύρω από τη διάσταση μεταξύ μέσων και στόχων, η οποία, στην εκδοχή τουλάχιστον που ενδιαφέρει εδώ, αναφέρεται στη χρήση αθέμιτων ή και παράνομων μέσων για την επίτευξη καθόλα νόμιμων και πολιτισμικά

39 M.L. Needleman and C. Needleman, "Organizational Crime: Tow Models of Criminogenesis", *Sociological Quarterly*, Vol. 20, 1979, σ. 517-522, 525-526.

40 P.M. Blau and W.R. Scott, *Formal Organizations. A Comparative Approach*, London: Routledge & Kegan Paul, 1963, σ. 2-58.

41 M.D. Ermann and R.J. Lundman, "Corporate and Governmental Deviance: Origins, Patterns, and Reactions", στο: M.D. Ermann and R.J. Lundman (eds.), *Corporate and Governmental Deviance. Problems of Organizational Behavior in Contemporary Society*, New York-Oxford, Oxford University Press, 6th edn., 2002, σ. 19επ.

42 C.A. Williams and R.V. Aguilera, "Corporate Social Responsibility in a Comparative Perspective", στο: A. Crane, A. McWilliams, D. Matten, J. Moon and D.S. Siegel (eds.), *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility*, Oxford, Oxford University Press, 2008, σ. 452-472.

43 L.S. Schrage and J.F. Short, "Toward a Sociology of Organizational Crime", *Social Problems*, Vol. 25, 1978, σ. 409-410.

νομιμοποιημένων στόχων⁴⁴. Οι υποπολιτισμικές θεωρίες (subcultural theories), που προέκυψαν ουσιαστικά από την εφαρμογή της μερτονικής θεωρίας στις συμμορίες ανηλίκων, καθώς και η θεωρία της μάθησης της εγκληματικής συμπεριφοράς εφαρμόζονται για να εξηγήσουν τη συμπεριφορά των ατόμων στο πλαίσιο δράσης της οργάνωσης⁴⁵, ενώ οι θεωρίες ελέγχου (control theories) χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο τόσο της συμπεριφοράς των ατόμων στο πλαίσιο της οργάνωσης όσο και της δραστηριότητας της τελευταίας στο ευρύτερο κοινωνικό, οικονομικό, κ.λπ. περιβάλλον⁴⁶.

Τέλος, ιδιαίτερη αξία αποκτά και η διάκριση που προτείνεται μεταξύ «επίσημων» και «λειτουργικών» στόχων (official and operative goals). Οι πρώτοι εντοπίζονται στο καταστατικό μιας οργάνωσης, στις ετήσιες εκθέσεις της και στις επίσημες δηλώσεις των εκπροσώπων της, αποτελούν δηλαδή πολιτισμικά και νομικά θεμιτούς στόχους, ωστόσο δεν επαρκούν για την ανάλυση της πραγματικότητας της οργανωσιακής δράσης, αφού είναι γενικά διατυπωμένοι και δεν αποκαλύπτουν τις επιλογές που γίνονται ανάμεσα σε εναλλακτικούς τρόπους δράσης για την επίτευξή τους. Αυτό το κενό ευελπιστεί να καλύψει η έννοια των λειτουργικών στόχων, που αναφέρεται στις πραγματικές πολιτικές που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της οργανωσιακής δραστηριότητας για την επίτευξη των επίσημων στόχων. Με άλλα λόγια, οι τελευταίοι αναφέρονται τόσο στα μέσα που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη των επίσημων στόχων, συμβάλλοντας έτσι στον προσδιορισμό τους, όσο και σε παράλληλους, ανομολόγητους στόχους, οι οποίοι τελικά θεσμοθετούνται μέσα από μια επαναλαμβανόμενη πρακτική (ρουτίνα)⁴⁷.

Η πρόσληψη της οργάνωσης ως φορέα όχι μόνο αυτόνομης αλλά ενδεχομένως και εγκληματικής δράσης, οδηγεί σε δεύτερο χρόνο στην ανάπτυξη μιας τυπολογίας των εγκλημάτων των ισχυρών επί τη βάση του δρώντος υποκειμένου: εταιρικό έγκλημα (corporate crime), κρατικό έγκλημα (state crime), κρατικό-εταιρικό έγκλημα (state-corporate crime), εγκλήματα της παγκοσμιοποίησης (crimes of globalization) και δη εκείνα που τελούνται από διεθνείς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς (crimes of international financial institutions)⁴⁸. Την ίδια τυπολογία ουσιαστικά προτείνει και ο Barak, προσθέτοντας ως αυτόνομες κατηγορίες τα περιβαλλοντικά εγκλήματα (environmental crimes), τα οικονομικά εγκλήματα (financial crimes) και τα εγκλήματα που τελούνται από το κράτος στο πλαίσιο της καθημερινής λειτουργίας του (state-routinized crimes), δηλ. εγκλήματα που «κανονικοποιούνται» μέσω δημόσιων πολιτικών, αστικής και διοικητικής νομοθεσίας (π.χ. κατάχρηση αστυνομικής εξουσίας)⁴⁹.

3. Εγγενείς διαφορές μεταξύ οργανωμένου εγκλήματος και εγκλημάτων των ισχυρών

Ως οργανωμένο έγκλημα νοείται η δραστηριότητα που αναπτύσσεται από μια οργάνωση στην παράνομη αγορά και σχετίζεται με την παραγωγή, διακίνηση και χρηματοδότηση παράνομων αγαθών και υπηρεσιών. Υπό αυτή την έννοια, το κοινό ελάχιστο στοιχείο των παρεχόμενων αγαθών και υπηρεσιών είναι ο παράνομος χαρακτήρας τους (π.χ. εκβιασμοί, παροχή προστασίας,

44 E. Gross, "The Definition of Organizational Goals", *British Journal of Sociology*, Vol. 20, 1969, σ. 277-294.

45 J. Braithwaite, "Criminological Theory and Organizational Crime", *Justice Quarterly*, Vol. 6, 1989, σ. 339επ.

46 H.C. Finney and H.R. Lesieur, "A Contingency Theory of Organizational Crime", στο: S.B. Bacharach (ed.), *Research in the Sociology of Organizations*, Vol. 1, Greenwich: JAI Press, 1982, σ. 255-299.

47 C. Perrow, "The Analysis of Goals in Complex Organizations", *American Sociological Review*, Vol. 26, 1961, σ. 854-866.

48 D. Rothe and D. Kauzlarich, *Crimes of the Powerful. An introduction*, ό.π. σ. 77επ. Πρβλ. και τη διάκριση που υιοθετεί ο Ruggiero: power operative crime, gangster power crime, power crime by proxy, criminal power partnerships, philanthropic power crime και foundational power crime. V. Ruggiero, "It's the economy, stupid! Classifying power crimes", ό.π., σ. 167-168.

49 G. Barak, "Introduction: on the invisibility and neutralization of the crimes of the powerful and their victims", στο: G. Barak (ed.), *The Routledge International Handbook of the Crimes of the Powerful*, ό.π., σ. 23. Πρβλ. G. Barak, *Unchecked Corporate Power. Why the Crimes of Multinational Corporations Are Routinized Away and What We Can Do About It*, Oxon-New York: Routledge, 2017.

σωματεμπορία, εμπόριο όπλων, εμπόριο ναρκωτικών, αποδοχή και διάθεση κλοπιμαίων, διαφθορά αξιωματούχων, κ.λπ.). Περαιτέρω, το οργανωμένο έγκλημα παραλληλίζεται είτε με την αγορά είτε με το κράτος. Στην πρώτη εκδοχή κυριαρχεί η επιχειρηματική διάσταση, καθώς, όπως και στην περίπτωση μιας νόμιμης επιχείρησης, καθοριστικό κρίνεται το είδος των αναγκών που αυτή καλείται να καλύψει στην αγορά. Στη δεύτερη περίπτωση ουσιαστικά το οργανωμένο έγκλημα σφετερίζεται λειτουργίες που αποτελούν προνόμια του σύγχρονου του κράτους, όπως η χρήση βίας, η παροχή προστασίας και η είσπραξη «φόρων», απειλώντας ευθέως το μονοπώλιο του τελευταίου.⁵⁰ Η αντιπαραβολή αυτών των ελάχιστων βασικών παραδοχών στην ανάλυση που προηγήθηκε γύρω από την έννοια των εγκλημάτων των ισχυρών, καθιστά ευδιάκριτες τις διαφορές ανάμεσα στις δυο έννοιες.

Πιο συγκεκριμένα, τα εγκλήματα των ισχυρών διαπράττονται από τυπικές οργανώσεις, όπως εταιρείες, κράτη, διεθνείς οργανισμούς, κ.λπ. που είναι ενσωματωμένες σε συστήματα νόμιμης εξουσίας, από τα οποία άλλωστε αντλούν την ισχύ τους. Η δραστηριότητά τους καταρχήν είναι νόμιμη, ενώ στις περιπτώσεις που είναι εγκληματική περιβάλλεται από νομιμότητα, αξιοποιώντας τη συστημική ισχύ για να αποφύγουν τη λογοδοσία και το στιγματισμό. Αντίθετα, το οργανωμένο έγκλημα λειτουργεί εξ ολοκλήρου έξω από τα όρια της νόμιμης δράσης και εξουσίας, καθώς αναφέρεται σε εγκληματικές επιχειρήσεις που στερούνται θεσμικής ή κοινωνικής αποδοχής, οι οποίες περαιτέρω δεν είναι σε θέση να εκμεταλλευτούν επίσημες δομές εξουσίας, όπως τις νομοθετικές διαδικασίες ή τα ρυθμιστικά κενά, για να νομιμοποιήσουν τις ενέργειές τους, καθώς βασίζονται στη βία, τον εξαναγκασμό και τη διαφθορά.

Διαφορά υπάρχει και ως προς την κοινωνική πρόσληψη και την αντιμετώπιση των δυο φαινομένων.

Τα εγκλήματα των ισχυρών συχνά κανονικοποιούνται, αποκρύπτονται ή και νομιμοποιούνται. Για παράδειγμα, πρακτικές φοροαποφυγής, καταχρηστικές εργασιακές πολιτικές ή περιβαλλοντικά καταστροφικά σχέδια συχνά νομιμοποιούνται μέσω ρυθμιστικών πλαισίων που δίνουν προτεραιότητα στα συμφέροντα των ελίτ έναντι της δημόσιας ευημερίας. Το οργανωμένο έγκλημα, από την άλλη, αποτελεί ένα παγκοσμίως καταδικασμένο φαινόμενο, το οποίο έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλαπλής και διαχρονικώς εντεινόμενης εγκληματοποίησης σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, σε σημείο μάλιστα που οι σχετικές τυποποιήσεις χρησιμοποιούνται καταχρηστικά για την αντιμετώπιση όχι τόσο σοβαρών περιστατικών⁵¹.

Τα εγκλήματα των ισχυρών επωφελούνται από και διαιωνίζουν τις υπάρχουσες εξουσιαστικές ιεραρχίες και ανισότητες. Οι δραστηριότητές τους είναι βαθιά ενσωματωμένες στην κυρίαρχη κοινωνική, οικονομική και πολιτική τάξη, εκμεταλλευόμενες την για να ενισχύσουν τις προνομιούχες θέσεις τους. Αυτή η εκμετάλλευση υπογραμμίζει τη συμβιωτική σχέση που χαρακτηρίζει την παρέκκλιση των ελίτ με τη συστημική ανισότητα και τη διαφοροποιημένη πρόσβαση στην εξουσία. Το οργανωμένο έγκλημα, αντιθέτως, υπάρχει εκτός ή σε αντίθεση με την κυρίαρχη κοινωνική, οικονομική και πολιτική τάξη. Οι δραστηριότητές του προκαλούν τα κατεστημένα συστήματα εξουσίας, συχνά στοχεύοντας κρατικούς θεσμούς ή λειτουργώντας σε ανοιχτή αντίθεση με τους κοινωνικούς και οικονομικούς κανόνες. Αν και το οργανωμένο έγκλημα μπορεί να ασκεί έλεγχο σε τοπικές κοινότητες ή αγορές, λειτουργεί εν τέλει χωρίς συστημική νομιμότητα ή ευρύτερη θεσμική υποστήριξη.

Περαιτέρω, τα εγκλήματα των ισχυρών συχνά καθοδηγούνται από στόχους που εκτείνονται πέρα από το οικονομικό κέρδος, όπως η διατήρηση της εξουσίας, ο πολιτικός έλεγχος ή η ιδεολογική ηγεμονία. Αντίθετα, την κινητήριο δύναμη του οργανωμένου εγκλήματος προσφέρει η επιδίωξη του οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους. Αν και ενδεχομένως ασκεί σημαντική εξουσία σε συγκεκριμένες αγορές ή περιοχές, η υπαρξιακή

⁵⁰ P. Gill, "Organised Crime", στο: E. McLaughlin and J. Muncie (eds.), *The Sage Dictionary of Criminology*, London-Thousand Oaks-New Delhi: Sage, 2nd edn., 2006, σ. 280-282. Βλ. αναλυτικά τις συμβολές των Κ. Καλλίρη, Ε. Σταμούλη, Γ. Χλούπη και Δ. Ζιούβα στο παρόν αφιέρωμα, αλλά και περαιτέρω τις συμβολές σε: Δ. Ζιούβας (επιμ.), *Οργανωμένο Έγκλημα*, Ευρωπαϊκές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, 2021.

⁵¹ Βλ. τη συμβολή της Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου στο παρόν αφιέρωμα.

στοχοθεσία παραμένει στον έλεγχο της παράνομης οικονομίας αντί στη διατήρηση της κοινωνικής και πολιτικής ιεραρχίας.

Θα μπορούσε κανείς φυσικά να αντιτάξει στα παραπάνω ότι το οργανωμένο έγκλημα και τα εγκλήματα των ισχυρών μπορεί να λειτουργούν συμβιωτικά, όπως συμβαίνει π.χ. όταν κυβερνήσεις, εταιρείες ή διεθνείς οργανισμοί συνεργάζονται με εγκληματικές οργανώσεις για την επίτευξη επιμέρους στόχους τους. Ωστόσο, κατά κανόνα τέτοιες συνεργασίες αναδεικνύουν το ρόλο των κρατικών, εταιρικών ή διεθνών οντοτήτων ως των κύριων δραστών, με το οργανωμένο έγκλημα να λειτουργεί ως μέσο ή συνεργάτης για την επίτευξη των στόχων των πρώτων. Τελικά θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι και σε αυτές τις περιπτώσεις, η συστημική ενσωμάτωση και θεσμική εξουσία του κράτους ή της εταιρείας προσφέρουν εκείνες τις κρίσιμες συνθήκες που εμποδίζουν την πρόσληψη και των ίδιων υπό όρους οργανωμένου εγκλήματος⁵².

4. Αντί επιλόγου

Η απόδοση δικαιοσύνης αποτελεί μια πολύπλοκη διαδικασία, που γίνεται συχνά χιμαιρική, ειδικά όταν ορίζεται ως ποινική. Αν οι συσχετισμοί μεταξύ δικαίου και πολιτικής διατρέχουν ουσιαστικά κάθε νομικό ζήτημα, τότε, στην περίπτωση της ποινικής δικαιοσύνης, ουσιαστικά διαμορφώνουν τη σχετική συζήτηση. Υπό αυτή την έννοια, η νομική θεωρία έρχεται αναπόφευκτα αντιμέτωπη με το δίλημμα του πολιτικού ρεαλισμού έναντι του νομικού ιδεαλισμού, δηλαδή το ζήτημα της υπεροχής του δικαίου έναντι της πολιτικής ή της πολιτικής έναντι του δικαίου, κάτι που διαμορφώνει ανάλογα τον επίσημο λόγο. Στο πεδίο της κοινωνιολογικής έρευνας το διακύβευμα διατυπώνεται εν μέρει διαφορετικά και δη αν θα συνταχθεί κανείς με ένα συμβατικό λόγο περί εγκλήματος, διαιωνίζοντας στεγανά και προκαταλήψεις, ή αν θα ενταχθεί σε μια αντι-επιστημολογία ώστε να αναμετρηθεί με πολεμικούς όρους με τον

πρώτο, μέρος της οποίας αποτελεί η έννοια των εγκλημάτων των ισχυρών. Υπό αυτά τα δεδομένα, το παρόν άρθρο εισηγείται ότι η τελευταία έννοια είναι σημαντικό να οροθετείται επαρκώς, ώστε να διατηρήσει την αναλυτική της αξία και να υπηρετήσει τον προγραμματικό της σκοπό, συνάμα καταγγελτικό και κανονιστικό, κάτι που σημαίνει περαιτέρω ότι δεν μπορεί να συμπεριλάβει στο εννοιολογικό εύρος της ως υπάλληλη και την έννοια του οργανωμένου εγκλήματος. Διαφορετικά κινδυνεύει να απωλέσει την ιδιαιτερότητά της και ενδεχομένως να έχει την τύχη άλλων κεντρικών εγκληματολογικών εννοιών, όπως ο κοινωνικός έλεγχος⁵³ και το έγκλημα του λευκού περιλαιμίου⁵⁴, τα οποία διευρύνθηκαν διαχρονικά σε τέτοιο βαθμό, ώστε να περιλαμβάνουν σχεδόν τα πάντα, κάτι που ενδεχομένως σημαίνει τελικά μάλλον τίποτα συγκεκριμένο...

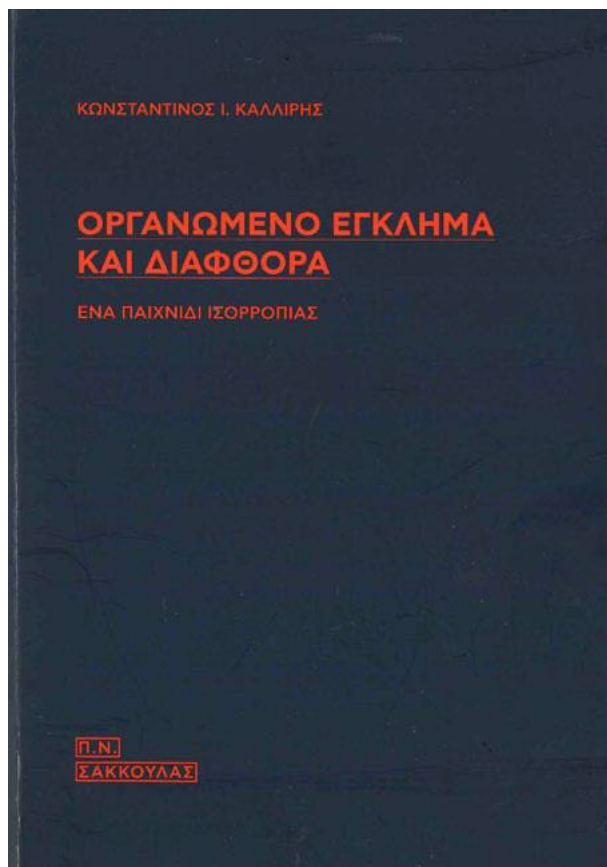
⁵³ Ο Cohen τη χαρακτηρίζει ως Mickey Mouse έννοια, που χρησιμοποιείται ουδέτερα για να χαρακτηρίσει κάθε κοινωνική διαδικασία που διασφαλίζει τη συμμόρφωση, από την κοινωνικοποίηση των νηπίων μέχρι τον κοινωνικό αποκλεισμό, δηλαδή σχεδόν τα πάντα. S. Cohen, *Visions of Social Control*, UK: Polity Press, 1985, σ. 2.

⁵⁴ Ενδεικτικά, ο Friedrichs τη χαρακτηρίζει «κινέζικο πάζλ», D. Friedrichs, *Trusted criminals. White Collar Crime in Contemporary Society*, Belmont: Thomson Wadsworth, 3rd edn., 2007, σ. 8. Όπως άκρως χαρακτηριστικά παρατηρεί η Βασιλαντωνοπούλου: «το έγκλημα του λευκού περιλαιμίου αλλάζει πρόσωπα, αλλάζει τρόπους, αλλάζει μορφές και πλαίσια, λειτουργώντας εν είδει εξουσιαστικού χαμαιλέοντα. Γίνεται, λοιπόν, εταιρικό έγκλημα, οικονομικό έγκλημα, επιχειρηματικό έγκλημα, επαγγελματικό έγκλημα, κυβερνητικό έγκλημα, κρατικό-εταιρικό έγκλημα, περιβαλλοντικό έγκλημα, οργανωσιακό έγκλημα, έγκλημα των ελίτ, έγκλημα της αφρόκρεμας, έγκλημα της κορυφής. [...]» Β. Βασιλαντωνοπούλου, «Λευκά Κολάρα» & Οικονομικό Έγκλημα. Κοινωνική Βλάβη & Αντεγκληματική Πολιτική, ό.π., σ. 2.

⁵² Βλ. Β. Βασιλαντωνοπούλου, «Λευκά Κολάρα» & Οικονομικό Έγκλημα. Κοινωνική Βλάβη & Αντεγκληματική Πολιτική, ό.π., σ. 262επ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ**Βιβλιοκρισία του Νέστορα Κουράκη
για τη μονογραφία:**

Κωνσταντίνου Ι. Καλλίρη, *Οργανωμένο Εγκλημα και Διαφθορά. Ένα Παιχνίδι Ισορροπίας*, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2022, σσ. 294*.

Ο τίτλος του ανά χείρας βιβλίου είναι πράγματι προκλητικός και φαίνεται να υπόσχεται μια νέα, ενδιαφέρουσα ματιά στο κρίσιμο πρόβλημα της σχέσης δύο «τόπων» πρώτου μεγέθους της Εγκληματολογίας, ιδίως ως προς το δεύτερο σκέλος του: «Οργανωμένο Εγκλημα και Δι-

αφθορά. Ένα Παιχνίδι Ισορροπίας». Ηδη όμως από τις πρώτες σελίδες ο αινιγματικός τίτλος αποκωδικοποιείται κι έτσι γίνεται πρόδηλος και ο σκοπός του βιβλίου: Ο συγγραφέας Κωνσταντίνος Καλλίρης επιχειρεί με τη μονογραφία του να συσχετίσει το οργανωμένο έγκλημα και τη διαφθορά μέσα από το πρίσμα της θεωρίας των παιγνίων. Και αναλαμβάνει, στο πλαίσιο αυτό, να καταδείξει ότι οι επικεφαλής του οργανωμένου εγκλήματος από τη μία πλευρά και οι κρατικοί αξιωματούχοι από την άλλη, ως δύο ισχυροί και ισότιμοι παίκτες, θεωρούν προτιμότερο, να βρίσκουν μέσω της διαφθοράς ένα κοινό σημείο ειρηνικής συνύπαρξης και «διεφθαρμένης ισορροπίας», προς ίδιον εκατέρωθεν όφελος. Αντί, δηλ., να συγκρούονται μεταξύ τους και να προσφεύγουν στη βία, πιστεύουν, κατά την ερευνητική υπόθεση του συγγραφέα, ότι διαφυλάσσουν καλύτερα τα συμφέροντά τους εάν έλθουν σε συνεννόηση και «τα βρουν» μεταξύ τους.

Προς διακρίβωση και έλεγχο αυτής της ερευνητικής υπόθεσης, ο συγγραφέας βασίζεται από θεωρητική άποψη στην προσέγγιση της ορθολογικής επιλογής (rational choice approach), όπως αυτή προσιδιάζει σε οργανωμένες εγκληματικές ομάδες που λειτουργούν κατά το πρότυπο επιχειρήσεων και που συνυπολογίζουν με ψυχρό και κυνικό τρόπο το κόστος και τα οφέλη των σχεδιαζόμενων ενεργειών τους. Κυρίως, όμως, ο συγγραφέας επιχειρεί να επαληθεύσει τη βασιμότητα της υπόθεσής του ανατρέχοντας, σε πρακτικό επίπεδο, στην ιστορική εξέλιξη τριών από τις εμβληματικότερες εγκληματικές οργανώσεις διεθνώς, ήτοι της σικελικής Μαρφίας (Mafia -ορθότερα προφέρεται Μάφια), της οργάνωσης του Σικάγου Outfit (στα ελληνικά η έννοια του όρου είναι: εξοπλισμός, αλλά εδώ σημαίνει απλώς «οργάνωση»), καθώς και της ιαπωνικής Γιάκουζα (Yakuza). Διαπιστώνει έτσι εν πρώτοις για τη Mafia, ότι η οργάνωση αυτή είχε καταφέρει επί πολλά χρόνια να διαμορφώσει σχέσεις «διεφθαρμένης ισορροπίας» με κρατικούς αξιωματούχους της Σικελίας, έχοντας ταυτόχρονα και την ανοχή ή και υποστήριξη του εκεί πληθυσμού στον οποίο προσφέρονταν δυνατότητες προστασίας και εργασίας. Υπογραμμίζει όμως ότι το σκηνικό αυτό ανετράπη το 1992, όταν δολοφονήθηκαν από τη Mafia οι δικαστές Falcone και Borsellino, επειδή αρνήθηκαν να δωροδοκηθούν και αντιθέτως προχώρησαν στην απηνή

* Αρχικά η παρούσα βιβλιοκρισία δημοσιεύθηκε ως Πρόλογος του παρουσιαζόμενου εδώ βιβλίου.

δίωξή της. Η κοινωνική δυσαρέσκεια που προκλήθηκε τότε στην Ιταλία επέφερε δραστηριοποίηση των δικωτικών αρχών, οι δε επακολουθήσασες καταδικές μελών της οργάνωσης έπληξαν το κύρος της και την οικονομική της ισχύ. Επήλθε, επομένως, μια σοβαρή ζημία για τους παίκτες αυτής της «διεφθαρμένης ισορροπίας» που υπήρχε έως τότε, και το γεγονός αυτό εξηγεί, κατά τον συγγραφέα, την έκτοτε απαρασάλευτη προτίμηση αυτών των παικτών στην ορθολογική επιλογή για διατήρηση της ισορροπίας και της «ειρήνης» μέσω της διαφθοράς.

Εξάλλου, ως προς την περίπτωση της εγκληματικής οργάνωσης Outfit του Σικάγου, καταγράφεται μια παρόμοια εξέλιξη, καθώς μετά τις εξάρσεις βίας που είχαν παρατηρηθεί υπό την ηγεσία του Αλ Καπόνε και τη βίαιη αντίδραση των δικωτικών αρχών κατά την περίοδο της «ποτοαπαγόρευσης» (1920-1933), επήλθε στη συνέχεια μια «ορθολογικοποίηση» των σχέσεων της οργάνωσης με το Κράτος και δη με την ίδια την κεντρική πολιτική εξουσία, σε βαθμό ώστε η Outfit να καταστεί σταδιακά ισότιμος παίκτης ακόμη και απέναντι στον Πρόεδρο Τρούμαν, εξασφαλίζοντας έτσι στο υψηλότερο επίπεδο την ασυλία που απαιτούσαν οι εγκληματικές της δραστηριότητες.

Τέλος, σε ανάλογες επισημάνσεις προβαίνει ο συγγραφέας και για την ιαπωνική Yakuza, εστιάζοντας ιδίως στην «ανισορροπία» που προκλήθηκε από τη μεταβολή των συσχετισμών ισχύος ανάμεσα σε αυτήν και το Κράτος, όταν η οργάνωση έχασε, από τη δεκαετία του 1960 και εφεξής (με αποκορύφωση τον «Anti-Yakuza Law» του 1991 και τα επόμενα νομοθετήματα της περιόδου 1992-2008), ένα σημαντικό μέρος της κοινωνικής αποδοχής την οποία της εξασφάλιζε ο μύθος του «ευγενούς παράνομου υπερασπιστή των αδυνάτων». Αντίστοιχος μύθος, που εξασφάλιζε τη βιωσιμότητα τέτοιων οργάνωσεων, καλλιεργείτο άλλωστε τόσο για τη Mafia ως προς τη σχέση της με τις ευρείες μάζες του σικελικού πληθυσμού, όσο και για την οργάνωση Outfit ως προς τις διασυνδέσεις της με τα συνδικάτα και τις εθνοτικές ομάδες των μεταναστών. Το αποτέλεσμα για τη Yakuza αυτής της ανισορροπίας ήταν οι κρατικοί αξιωματούχοι να αθετούν τις υποσχέσεις τους προς την οργάνωση και η τελευταία να αντιδρά βίαια, κάτι που επέφερε τελικά την αποδυνάμωσή της, αν και όχι την εξάλειψή της.

Βέβαια, η ύπαρξη αυτής της ορθολογικής ισορροπίας μέσω της διαφθοράς ποικίλλει ως προς την έκταση και την έντασή της από χώρα σε χώρα και από εποχή σε εποχή, ανάλογα με τη γενικότερη πολιτική που ασκείται εκάστοτε από κυβερνήσεις απέναντι στο οργανωμένο έγκλημα και τη διαφθορά, ιδίως μάλιστα όταν οι κυβερνήσεις αυτές έχουν ως σημαία τους την καταπολέμηση του εγκλήματος. Ωστόσο, τα τεκμηριωμένα και πρωτότυπα πορίσματα στα οποία καταλήγει ο συγγραφέας για τη σχέση ειρηνικής συνύπαρξης και «διεφθαρμένης ισορροπίας» μεταξύ των εμπλεκόμενων «παικτών» έχουν ιδιαίτερη αξία, καθώς φωτίζουν τη σχέση αυτή υπό ένα νέο ερευνητικό πρίσμα.

Η σημασία, όμως του έργου του Κωνσταντίνου Καλλίρη δεν εξαντλείται σε αυτήν την καινοτόμα επιστημονική του συνεισφορά. Το ανά χειράς έργο έχει πολλά ακόμη να προσφέρει στον αναγνώστη. Ιδίως χάρη στη διεπιστημονική μέθοδο που εφαρμόζει ο συγγραφέας, η προσέγγιση εννοιών όπως το Οργανωμένο Έγκλημα και η Διαφθορά αποκτά νέο περιεχόμενο, που συμβαδίζει και με τις ισχυρές προκλήσεις της εποχής μας. Προκλήσεις που είναι, άλλωστε, ιδιαίτερα περίπλοκες, καθώς συνδέονται με ποικίλες κρίσεις του 21 αι., όπως η οικονομική, η κρίση λόγω πανδημίας και μεταναστευτικού, καθώς και η ήδη διαμορφούμενη κρίση λόγω βαθμιαίας ανατροπής του status quo σε διεθνές επίπεδο. Ευλόγως δηλ. στο πλαίσιο τέτοιων κρίσεων και της ανομικής σύγχυσης αξιών που συνακόλουθα επικρατεί, τα σαπρόφυτα του οργανωμένου εγκλήματος και της διαφθοράς ευδοκούν περισσότερο και μάλιστα μεταλλάσσονται, λαμβάνοντας ολοένα νέες μορφές. Είναι άλλωστε εδώ χαρακτηριστική η ειδησεογραφία που δημοσίευσε πρόσφατα η ιταλική οικονομική εφημερίδα *Il Sole 24 Ore* (30.9.2021) και κατά την οποία η οικονομική δυσπραγία που προκλήθηκε από την πανδημία του κορωνοϊού όχι μόνο δεν επηρέασε αρνητικά τον κύκλο εργασιών της Mafia, αλλ' αντιθέτως τον ενίσχυσε κατά πολύ, εάν κρίνουμε τουλάχιστον από το γεγονός ότι το 2020 στα ιταλικά λιμάνια κατασχέθηκαν δύο και πλέον φορές περισσότερα ναρκωτικά (αύξηση 204% σε σχέση με το 2019) και 2,2 φορές περισσότερα διακινούμενα απόβλητα (224%). Μάλιστα, τα κατασχεθέντα αυτά προϊόντα αποτελούν απλώς την κορυφή του παγόβουνου, καθώς, ο «σκοτεινός αριθμός είναι πολλαπλάσιος. Συγκεκριμένα,

σύμφωνα με τους ιταλούς αναλυτές του Σώματος Καταπολέμησης της Mafia, για κάθε κιλό λαθραίων εμπορευμάτων που κατάσχεται, τουλάχιστον τρία έχουν περάσει χωρίς να εντοπισθούν -βλ. διαδικτυακά: <https://www.ilssole24ore.com/art/mafia-spa-l-import-export-droga-erifiuti-triplica-nell-anno-pandemia-AEjf3Pk>.

Σε όλες αυτές τις προκλήσεις ο συγγραφέας, μέσα από την εμπειριστατωμένη προσέγγισή τους, ανταποκρίνεται ομολογουμένως με επιτυχία, καθώς διαθέτει όλη εκείνη την πανοπλία γνώσεων και μεθόδου που του επιτρέπουν να διεισδύει με άνεση στην ουσία των πραγμάτων, να αναδεικνύει τους καθοριστικούς τους παράγοντες και, συνακόλουθα, να προτείνει λύσεις στην αντιμετώπιση των αντίστοιχων προβλημάτων. Δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο ότι ο Κωνσταντίνος Καλλίρης, πέρα από την ανά χειράς μονογραφία, για την οποία με συμβουλευθήκε, ετοιμάζει και δεύτερη, με θέμα «Autonomy, Well-Being and the Law», καθώς και ότι είναι κάτοχος δύο διδακτορικών διπλωμάτων, ενός από το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης (2012) και ενός άλλου από το Πανεπιστήμιο Αθηνών (2019). Επιπλέον ο συγγραφέας έχει να επιδείξει στο βιογραφικό του σειρά από ενδιαφέρουσες μελέτες, δύο μάλιστα από τις οποίες είχα τη χαρά να δω δημοσιευμένες, αντίστοιχα, στους δύο Τόμους που εκδόθηκαν προς τιμήν μου, τον ελληνόγλωσσο και τον ξενόγλωσσο (<http://crime-in-crisis.com/>).

Πρόκειται, επομένως, για έναν ιδιαίτερα αξιόλογο εκπρόσωπο μιας νέας γενιάς επιστημόνων, που συνδυάζουν αρμονικά τις ιδιότητες του Εγκληματολόγου και του Ποινικολόγου και που είναι έτοιμοι σε θέση όχι μόνο να αναλύουν τις νομικές, κοινωνιολογικές και άλλες πτυχές του εγκληματικού φαινομένου, αλλά επιπλέον, όπως σημειώθηκε ήδη, να προτείνουν αποτελεσματικές ιδέες για τη διαχείριση και καταπολέμησή του σε επίπεδο νομοθετικό και αντεγκληματικής πολιτικής.

Συμπερασματικά, το ανά χειράς βιβλίο προέρχεται από ένα ιδιαίτερα καταρτισμένο επιστήμονα που φιλοδοξεί να προσφέρει για το θέμα του μίαν ευρύτερη θεωρητική προσέγγιση, με δυνατότητες εφαρμογής σε μια συγκεκριμένη έννομη τάξη, αλλά και οπουδήποτε αλλού εμφανίζεται το υπό μελέτη φαινόμενο. Ως εργαλείο για την ευρύτερη αυτή προσέγγιση, ο συγγραφέας, όπως επισημάνθηκε ήδη, χρησιμοποιεί μια διεπιστημονική μέθοδο η οποία έχει «ολιστικό» χαρακτήρα, καθώς συν-

δύαζει τη θεωρία παιγνίου, την ιστορία και την πολιτική επιστήμη με τα «παραδοσιακά» νομικά και εγκληματολογικά εργαλεία.

Αυτή η καινοτόμα συμβολή στον επιστημονικό διάλογο δημιουργεί έτσι ερεθίσματα για νέους στοχασμούς τόσο στον έμπειρο μελετητή όσο και στον νέο επιστήμονα, διευρύνοντας τους μεθοδολογικούς τους ορίζοντες και θέτοντας νέα ερωτήματα ή και παλαιά ερωτήματα με νέα μορφή. Από την άποψη αυτή, η ανά χειράς μονογραφία αξίζει να μελετηθεί ιδιαίτερα από όλους εκείνους οι οποίοι διακατέχονται από την ανάγκη να διευρύνουν καθημερινά τους ορίζοντές τους, επιστημονικούς αλλά και ευρύτερα πνευματικούς.

ΕΠΙΚΑΙΡΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

ΦΟΝΙΚΑ ΚΑΙ ΦΟΒΙΚΑ ΘΥΜΑΤΑ;

Γιάννης Πανούσης

Ομότιμος Καθηγητής Εγκληματολογίας ΕΚΠΑ

*Μόλις κατάλαβα ποιός έκανε το φόνο
έκλεισα πάραυτα τη συσκευή
κι άρχισα να τακτοποιώ τα τεθλασμένα*

Χάρης Μελιτάς, τέσσερις ενοχές

A.Εισαγωγικά

Οι εγκληματολόγοι, ακόμα και οι κριτικοί ριζοσπάστες, για πολλά χρόνια δεν ασχολούνταν ερευνητικά με τη γυναικεία εγκληματικότητα [Κουράκης 2023:15] ή και τη θυματοποίηση των γυναικών [Δημόπουλος 2022], κυρίως διότι η εγκληματικότητα ήταν περίπου στατιστικά 'αόρατη' και τα θύματα 'κρυμμένα' [hidden victims] [Gelles 1997:96]

B.Εγκληματο-λογικά [α]η γυναίκα-δράστις

1. Στην Ελλάδα κάποιες βιτριολίστριες της δεκαετίας του '60, η περίπτωση του [καημένου] Αθανασόπουλου [θύμα συζύγου και πεθεράς], της Γιαννακοπούλου [φόνος εραστή-ιερέα], της Κολιτσοπούλου [ηθική αυτοουργία σε δολοφονία συζύγου από εραστή], της Σαμπανιώτου [δηλητηρίαση μιάς οικογένειας με θανατηφόρα τηγανόψωμα], της Μαργέτη [μέλος των σατανιστών της Παλλήνης], κάποιες άλλες υποθέσεις δολοφονίας του συζύγου με τη γραβάτα του, άλλους με μαχαίρι στην καρδιά, με χτίσιμο, με ρίξιμο σε πηγάδι, κάποιες παιδοκτονίες, ένας αναπάντεχος φόνος από μία γυναί-

κα [Ανδρομάχη Μαραγκού] του ανήλικου γιού του παντρεμένου [πρώην] εραστή της, ίσως και η ιστορία της Μαρίας Πενταγιώτισσας, στοιχειοθετούν την πινακοθήκη της πρόσφατης γυναικείας εγκληματικότητας στη χώρα μας [Σόμπολος 2019]

2. Ακόμα και η μη-αντιπροσώπηση των γυναικείων εγκλημάτων στις εγκληματολογικές στατιστικές εθεωρείτο, ακόμα κι αυτή, ως ένδειξη κατωτερότητας φύλου [Σπινέλλη 2014]. Όταν προέκυψαν κάποια βαριά εγκλήματα με αναμεμιγμένες γυναίκες η μέχρι τότε φιλήσυχος σύζυγος μετετράπη αυτομάτως σε 'ανθρωπόμορφο τέρας' που κάνει την κοινή γνώμη να ανατριχιάζει. Επειδή αξιωματικά οι γυναίκες δεν εκλαμβάνονταν ως κλασικοί 'εγκληματικοί τύποι', προτιμήθηκε να χαρακτηρίζονται παραβατικές ή διεστραμμένες, αφού οι σχετικές δοξασίες ισχυριζόνταν ότι λειτουργούσαν σαν αυτόματα, κατεχόμενες από μη-ελεγχόμενες μυστικές δυνάμεις. Μονομερείς [και μονομανείς;] ερμηνείες προκαταλήψεων για ψυχοπάθεια, αδυναμία βούλησης, προδοσία φύλου συνόδευαν τον περαιτέρω στιγματισμό μιάς έτσι κι αλλιώς περιθωριοποιημένης κοινωνικής ομάδας [Cario 1992:18,22,229].

3. Η εγκληματο(ολογ)ική εικόνα της γυναίκας-πόρνης, γυναίκας-κλέφτρας, γυναίκας-απατεώνισσας, γυναίκας-ναρκομανούς, ακόμα και της γυναίκας-θύματος, έχει ευτυχώς αλλάξει. Μπορεί η στατιστική διαφοροποίηση να κινείται στο 80-90% για τους άντρες έναντι 10-20% για τις γυναίκες [στη γενική εγκληματικότητα], όμως η προβολή των θεμάτων με βάση εξαιρετικές περιπτώσεις φονισσών [causes célèbres] εξακολουθεί να παραμένει τα παλαιά στερεότυπα

Χαρακτηρισμοί του τύπου ανήθικη/ανώμαλη, στιγματισμοί που αναφέρονται σε βιολογικό υποπόριόν και ψυχολογικά προδιατεθειμένο στη διαφθορά άτομο, δεν είναι όμως πλέον ανεκτοί.

Από τις εγκληματοποιημένες γυναίκες [femmes criminalisées] στις εγκληματικές γυναίκες [femmes criminelles], μιάς πολιτιστικής αλλαγής δρόμος

[β] Η γυναίκα δράστις-θύμα στο πλαίσιο της έμφυλης βίας

1. Το έγκλημα έχει προφανώς μιά έμφυλη παράμετρο χωρίς όμως να στερείται και άλλων προσεγγίσεων [ταξί

κότητας,φυλετισμού,εθνικισμού κλπ].

Μπορεί οι στατιστικές συγκρίσεις για την εγκληματικότητα ανδρών/γυναικών να διαφέρουν αλλά αυτή η εικόνα δεν επιτρέπει τη διατύπωση θεωριών για 'παρεκκλίνοσα γενετική προδιάθεση των μεν ή των δε'.Στερεότυπα και προκαταλήψεις συγχέουν τις διαφοροποιήσεις φύλου με διακρίσεις κάποιου είδους ιδιαιτερότητας βιολογικού ντετερμινισμού[Βιδάλη 2013:252],αποκρύπτοντας κοινωνικές και διαπροσωπικές διαντιδράσεις. Για τους παραπάνω λόγους το πέρασμα από τη γυναίκα-θύμα στη γυναίκα-θύτη χρήζει ειδικότερης ανάλυσης

2.Ως γνωστόν η γυναικεία αντι-βία μπορεί να προσεγγισθεί και να φωτισθεί

ως Ανταποδοτική βία

Η ωρίμανση του εγκλήματος περνάει μέσα από τη συναισθηματική ακύρωση/απαξίωση του Άλλου ως προσώπου και συχνά ακολουθείται από μία φονική ώθηση/έκρηξη, η οποία συνήθως εκκολάπτεται για καιρό διαμορφώνοντας τα κίνητρα κι αναζητώντας τη στιγμή της επιβολής τιμωρίας από τον δυνατό άντρα στην αδύναμη γυναίκα ή της αντ-απόδοσης της δικαιοσύνης από το θύμα στο θύτη.Οι θεωρίες της ανομίας και της έντασης επιχειρούν να συνδυάσουν το έγκλημα με τη διάψευση κάποιου ονείρου αλλά νομίζω ότι οι γυναικείες εμπειρίες[women's experiences]περισσότερο συνδέονται με προγενέστερη θυματοποίηση σε συνθήκες αρνητικού κοινού βίου.Η ψυχοδυναμική της πράξης δεν ανταποκρίνεται υποχρεωτικά σε βιολογικά χαρακτηριστικά[βιοδυναμική] αλλά διακρίνεται από έναν αυτοτελή συνδυασμό κινήτρων και σκοπών.Σε κάθε περίπτωση,αν εξαιρέσουμε ειδικές ψυχιατρικές υποθέσεις,πίσω από τη γυναίκα με όπλο βρίσκεται/κρύβεται ένας βίαιος άντρας που ασκεί ενδοοικογενειακή βία κι ένα περιβάλλον που την ανέχεται.Οι συναισθηματικές φορτίσεις/εκφορτίσεις της γυναίκας-θύματος και η αίσθηση μιάς διαρκούς νόμιμης άμυνας κατά του επιτιθέμενου δημιουργούν και θεμελιώνουν την ηθική δικαιολογία του εγκλήματος εκδίκησης[τέλος της διακινδύνευσης,υπεράσπιση της αξιοπρέπειας].

Οι πολιτισμικές παραδόσεις περί της αντρικής κυριαρχίας/εξουσίας προκαλούν συχνά ρήξεις μέσα στην οικογένεια με συνέπεια να θυματοποιούνται τα πλέον αδύναμα μέλη ,ενώ οι ίδιες αυτές καταστάσεις αποπαθολογικοποιούν κι απενοχοποιούν τη γυναίκα που αμυ-

νόμενη ανταποδίδει τη συντροφική βία[πολλές φορές προστατεύοντας τα παιδιά της].Η ,κατά περίπτωση,αναγκαία υπέρβαση των ορίων δεν πρέπει βέβαια να γενικεύεται και να ερμηνεύεται ως συμψηφισμός της βίας ,ούτε ως ταύτιση της γυναίκας με το αντρικό πρότυπο[unfeminine,masculine woman].

Κατά συνέπεια η συζυγοκτόνος βία δεν πρέπει να προσεγγίζεται με βάση χρωμοσωμικές,ορμονικές,εγκεφαλονευρικές αιτιολογήσεις ή ψυχοπάθειες μιά βασανισμένης γυναίκας αλλά οφείλουμε να ρίξουμε φως στην κοινωνιοπάθεια των δι-αντιδράσεων του ζεύγους[Μηλιώνη 2006:384].Για τη δράστιδα η εγκληματική ενέργεια είναι αναπόφευκτη και δικαιολογημένη γιατί πρόκειται για δευτερογενή αντεκδίκηση, για self-help αμυντικό φόνο αντιπεπονητός[ιδίως μάλιστα αν πιστεύει ότι ο νόμος δεν μπορεί να την προστατεύσει] [Erwing 1997:26 επ.:battered women who kill].

3.Από την άλλη η ανδρική έμφυλη βία συνήθως χρεώνεται σε ζηλοτυπία,έρωτα,πάθος ή μίσος

Το έγκλημα πάθους κινείται εκτός λογικής[ζήλεια,πληγωμένο φιλότιμο,πρόκληση κλπ] λόγω της τύφλωσης ή της απελπισίας[De Greeff,χ.χρ-Παπαϊωάννου 2001:53,56,60].Από το σημείο αυτό αρχίζει η νοσηρότητα, η ψυχρότητα που καταλήγουν στο φόνο και μετά συχνά στη συνειδητή αυτοτιμωρία[αυτοκτονία;],μολονότι το επιχείρημα 'της πληγωμένης αγάπης' συνήθως είναι ανειλικρινές και προσχηματικό.

Σε κάθε έγκλημα μπορεί να υπάρχει διαφορετικό επίπεδο συνειδησης ή και ήρεμης προμελέτης,όμως στην αντρική έμφυλη βία προέχει το στοιχείο της επικυριαρχίας ,ενώ στην αντίστοιχη γυναικεία εγκληματικότητα επικρατούν οι 'λυτρωτικοί συμβολισμοί'[Παπαϊωάννου 2001:75]. Πάντως η femme criminelle δεν είναι πάντοτε και femme passionnelle,ούτε το έγκλημα συνιστά πάντοτε μία maladie d'amour[Danziger 1997]

4.Από τα σχετικά ερευνητικά δεδομένα προκύπτει ότι οι γυναίκες-φόνισσες[οι οποίες εκτίουν ποινή στις φυλακές]έχουν διαπράξει το έγκλημα σε ήρεμη ψυχική κατάσταση,το είχαν προσχεδιάσει ,χρησιμοποίησαν πυροβόλο ή καραμπίνα[αν και το μικρό ρεβόλβερ θεωρείται το όπλο της γυναίκας],ο φόνος γίνεται στο σπίτι ,όταν το θύμα δεν μπορεί να αμυνθεί[κοιμάται ή είναι πωμένος][Καρύδης 2005] Οι δράστιδες έχουν γεν-

νηθεί σε αστικό κέντρο, παντρεμένες [37,4%], μητέρες [68%], αγράμματες [26,7%], ασχολούμενες με βιοτεχνία, εργάτριες [24,3%], άνεργες [25,2%]. Οι περισσότερες επικαλέστησαν προβληματικό γάμο, κακομεταχείριση κλπ [Κουράκης 1995]

Σε κάθε περίπτωση είτε αναφερόμαστε σε άντρα-δράστη ή σε γυναίκα-δράστιδα στις περισσότερες υποθέσεις το δράμα παίζεται εντός του οίκου [Μαγιατίς 2007:30]. Ας μην ξεχνάμε ότι 'η δυναμική θεωρία της θυματοποίησης' προβλέπει μία διαλεκτική σχέση δράστη/θύματος/περιβάλλοντος/κατάστασης [Fattah 1971:24]. Μέσα σε 'άρρωστες οικογένειες' καλλιεργούνται οι όροι της εγκληματογένεσης [Erwing 1997]

Γ. Φεμινιστικές/μεταφεμινιστικές απόψεις

1. Ο φεμινιστικός εμπειρισμός μετακινήθηκε από τη θυματοποίηση της γυναίκας στην εγκληματική δραστηριότητα. Οι γυναικείες εμπειρίες [Naffine 1997:30] συνιστούν ένα κρίσιμο [αλλά όχι το μόνο] υλικό, μολονότι η 'απελευθερωτική εκδοχή' [liberation hypothesis] εκφεύγει της αυστηρής επιστημονικής ανάλυσης. Η αποδόμηση του 'αντρικού κόσμου και των αντρικών αξιών' [masculinity/masculinism], ως εκκίνηση προσέγγισης [feminist standpointism], μπορεί να υπερβαίνει και ν'αμφισβητεί την ηγεμονική θέση του άντρα στην κοινωνία και την οικογένεια, αλλά μοιάζει σαν να θέλει ν'αντικαταστήσει πλήρως μία θεωρία που αγνοούσε τη διάσταση του φύλου από μία μονομερή φεμινιστική αντίληψη [patriarchal feminin] [Britton 2004:61-74]. Ας αναλογιστούμε ότι εάν ο ανδρισμός είναι μία 'κατασκευή' το ίδιο μπορεί να ειπωθεί για το γυναικείο νέο πρότυπο [Πετούση 2018:401].

2. Ο φιλελεύθερος φεμινισμός αφορά στην ισότητα των δικαιωμάτων, ο μαρξικός προβάλλει την οικονομική βάση της καταπίεσης της γυναίκας, ο σοσιαλιστικός αναζητάει τους βαθύτερους λόγους των ανισοτήτων, ο υπαρξιακός υπενθυμίζει τον ετεροπροσδιορισμό της γυναικείας συμπεριφοράς [κυρίως από τον άντρα], ο ψυχαναλυτικός σχετίζεται με τη θεωρία φύλου [gender theory], η κριτική ριζοσπαστική φεμινιστική θεωρία εμμένει στην επιρροή των πατριαρχικών σχέσεων εξουσίας [Βιδάλη 2013:253-Siegel 2006], ενώ τέλος ο μεταμοντέρνος φεμινισμός απορρίπτει τις μονοσή-

μαντες ερμηνείες και προωθεί μία πολυδιάστατη προσέγγιση [Daly 2004:42-60-Πετούση 2018:399,404]. Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε ότι και οι έμφυλα ουδέτερες απόψεις [gender neutral] δεν στερούνται κινδύνων [αν] αξιοπιστίας, τουλάχιστον στο πεδίο της Εγκληματολογίας [Αποσπότη 2006:50].

Δ. Συμπερασματικά

Οι σεξιστικές και ανδροκεντρικές προκαταλήψεις δεν πρέπει να θεμελιώνουν διαπαίγνια βίας, ούτε δικαιολογίες ανθρωποκτονίας [και άρσης του αδικού]. Η πραγμάτωση του κοινωνικού φύλου [doing gender] δεν συνδέεται επ' ουδενί με την τέλεση εγκλήματος ως πράξης-απελευθέρωσης. Πιθανόν σε μία κοινωνία εξωτερικών συγκρούσεων [conflict model and culture] η γυναικεία εγκληματικότητα να είναι μεγαλύτερη απότι σε μία κοινωνία συναίνεσης [consensus model and culture]. Σήμερα όμως το ζητούμενο παραμένει να προστατεύσουμε το δεύτερο φύλο τόσο από τις εσωτερικές εντάσεις [νεύρωση, κατάθλιψη], όσο κι από τον εγκληματογόνο οίκο, χωρίς όμως ν'απαξιώσουμε το πρώτο [:] φύλο [Μπρυκνέρ 2022].

Ε. Επιμύθιο

1. Είναι εγκληματολογικά δεδομένο ότι το τρίγωνο "τάξη-φυλή-φύλο", μέσα από τις ενδημούσες ανισότητες, δημιουργεί όρους εγκληματογένεσης.

Είναι επίσης προφανές ότι οι παλαιοί μύθοι για τη γυναίκα-μάγισσα, τις μαύρες χήρες, τις εκπεσούσες γυναίκες [fallen women, βικτωριανός πίνακας] δεν είναι πλέον αποδεκτοί διότι εκτός των άλλων συνδέουν τους ρόλους του φύλου με σεξουαλικούς ρόλους 'κακών κοριτσιών'. Οι παιδοκτόνες, συζυγοκτόνες, δηλητηριάστρες δεν ταυτίζονται πλέον με πλάσματα που κατέχονται από σκοτεινές δυνάμεις.

Πρέπει τέλος ν'απορρίψουμε στην ανάλυσή μας την ταύτιση της γυναικείας χειραφέτησης [Τζ. Λομπρόζο 1979:72] με τη γυναικεία εγκληματικότητα και να μη δεχτούμε να εξαρτώνται τα δικαιώματα της γυναίκας από τα αντίστοιχα δικαιώματα του άντρα ή να κινούνται εναντίον αυτών [the rights of women over men]. Όλα βέβαια αυτά δεν δημιουργούν αυτομάτως νέες

‘υγιείς σχέσεις επικοινωνίας και αμοιβαίων αισθημάτων σεβασμού’[Brenot 2011:221,225,237],όμως συνιστούν αναγκαία προϋπόθεση,ώστε να πάψει η έμφυλη εγκληματικότητα ν’αποτελεί από τη μεριά του άντρα επίδειξη δύναμης και υπεροχής κι από τη μεριά της γυναίκας να σημασιοδοτεί μία διάθεση εκδίκησης [revenge desire] ή μία εκτόνωση αυτοενοχής[self guilty].

2.Είναι δεδομένο ότι δεν είναι εύκολο να αντιμετωπισθεί το όλο πρόβλημα μόνο με νομοθετικά μέτρα πρόληψης[Conseil de l’Europe 1986-Boas/Lambert 2004-Ottenhof 1989].Άλλωστε η δυσκολία νομικών οριοθετήσεων[π.χ action abusive/violence][Gelles 1997:12-Campbell 1981]]δεν επιτρέπει θεσμική αισιοδοξία

Ως κατευθυντήρια αρχή νομίζω ότι οι νέες επιστήμες του Εγώ[sciences du Moi],μαζί με την Έμφυλη Εγκληματολογία,οφείλουν ν’αντιμετωπίσουν θεωρητικά, με ιδιαίτερη ευαισθησία αλλά και με ερευνητική αξιοπιστία και κυρίως με human terms και intersexual approach, όλα τα κατάλοιπα αναχρονιστικών αντιλήψεων[Κουράκης 2006:17επ.],χωρίς να πέσουν στην παγίδα μιάς Διαιρημένης Εγκληματολογίας[σε ανδροστρεφής και γυναικοστρεφής τάση],μιάς εχθρικής Θυματολογίας[Αλεξιάδης 2011-Separovic/Jamieson 1988] ή να νομιμοποιήσουν το ιδεολόγημα ‘the delinquent hero becomes a rebel delinquent hero’ στο πλαίσιο ενός Φεμινισμού χωρίς Εγκληματολογία[feminism within and without Criminology][Gelsthorpe 1997:516]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Αλεξιάδης,Στ.[2011]Εγκληματολογία,5^η έκδ.,Θεσσαλονίκη :Σάκκουλας

Αποσπόρη,Ελ.[2006] Εγκληματολογική προσέγγιση,σε Νέστωρ Ε.Κουράκης[επιμ./προλ.] Έμφυλη εγκληματικότητα-ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου,Αθήνα:Α.Σάκκουλας,31-79

Βιδάλη,Σοφία[2013]Εισαγωγή στην Εγκληματολογία,Αθήνα:Νομική Βιβλιοθήκη

Δημόπουλος,Χ.[2022]Εγκληματολογία,Αθήνα:Νομική Βιβλιοθήκη

Καρούδης,Β.[υπεύθυνος έρευνας][2005] Ανθρωποκτονία και φύλο,Αθήνα:ΚΕΘΙ

Κουράκης,Ν.[υπεύθυνος έρευνας][1995]Έρευνα στις γυναικείες φυλακές Κορυδαλλού,Αθήνα:Σάκκουλας

Κουράκης,Ν.[2006] Προλεγόμενα,σε Ν.Ε.Κουράκης,ο.π.,15-30

Κουράκης,Ν.[2023] Εισαγωγικά στη γυναικεία εγκληματικότητα-παρελθόν,παρόν και μέλλον,Εγκληματολογία 2023,15-21

Λομπρόζο,Τζ.[1979] Πως αγαπούν οι άντρες και πως οι γυναίκες,μτφ.Γ.Σημηριώτης,Αθήνα:Μαρή

Μηλιώνη,Φωτ.[2006] Εγκληματολογία και φύλο,σε Ν.Ε.Κουράκης,ο.π.,379-428

Μπρυκνέρ,Πασκάλ[2022]Ένας σχεδόν τέλειος ένοχος,μτφ.Αντρ.Παπάς,Αθήνα:Πατάκης

Παπαϊωάννου,Π.[2001]Εγκλήματα ζηλοτυπίας-εγκληματολογική θεώρηση και νομολογία,Αθήνα:Νομική Βιβλιοθήκη

Πετούση,Βασιλική[2018] Εγκληματολογία φεμινιστική,σεΚ.Σπινέλλη,Ν.Κουράκης,Μ.Κρανιδιώτη,Λεξικό Εγκληματολογίας,Αθήνα:Τόπος,399-404

Σόμπολος,Π.[2019]Εγκλήματα γένους θηλυκού στην Ελλάδα,Αθήνα:Πατάκης

Σπινέλλη,Κ.[2014] Εγκληματολογία,3^η έκδοση ανανεωμένη,Αθήνα:Νομική Βιβλιοθήκη

ΞΕΝΗ

Boas,A.-Lambert,J.[dir.][2004] La violence conjugale,Droit et Justice-56,Bruxelles:Bruyant

Brenot,Ph.[2011]Les hommes,le sexe et l’amour,Paris:Les arènes

Britton,D.M.[2004]Feminism in Criminology:engendering the outlaw,in Meda Chesney-Lind,Lisa Pasko[eds] Girls,women and crime,Sage:NY,61-74

Campbell,A.[1981] Girl delinquents,Oxford:Basil Blackwell

Cario, R.[1992] *Femmes et criminelles*, Toulouse: érès

Conseil de l'Europe[1986] *Violence in the family*, R[85]4, Strasbourg

Daly, K.[2004] Different ways of conceptualizing sex/gender in feminist theory and the implications for Criminology, in *M. Chesney-Lind, Lisa Pasko*, οπ.π., 42-60

Danziger, Cl.[dir.][1997] *Violence des familles-maladie d'amour*, Paris: *Autrement*/168

Ewing, Ch.-Patr.[1997] *Fatal families-the dynamics of intrafamilial homicide*, NY: Sage

Fattah, E.[1971] *La victime est-elle coupable?*, Montréal: L'Harmattan

Gelles, R. J.[1977] *Intimate violence in families*, 3ed., London: Sage

Gelsthorpe, Lorraine[1997] *Feminism and Criminology*, in M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner [eds] *The Oxford Handbook of Criminology*, second edition, Oxford: Oxford university press, 511-533

Greeff, de Et. [χ.χρ.] *Έρωτας κι εγκλήματα από έρωτα*, μτφ. Ηρώ Σαγκονίδου-Δασκαλάκη, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Maniatis, A.[2007] *La violence familiale*, Athènes/Bruxelles: A. Sakkoulas/Bruylant

Naffine, Ngairé[1997] *Feminism and Criminology*, Cambridge: Polity press

Ottenhof, R.[préface][1989] *La criminalité des femmes-questions actuelles de Criminologie*, Toulouse: érès

Separovic, Zv.-P.-Jamieson, W.[eds][1988] *Domestic Violence*, Dubrovnic: WSofV

Siegel, L. J.[2006] *Criminology*, 9th ed., Thomson: Wadsworth

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Στο κείμενο αυτής της μελέτης διατηρείται ο τρόπος στίξης του συγγραφέα.

“SPIRIT”. Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΧΩΡΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ.

Των † ΜΑΣΠΕΡΟ Αποστόλου και ΜΩΥΣΙΔΗ Ιγνατίου¹

“Συνοπτική παρουσίαση ερευνητικής συνεργασίας”

Εισαγωγή: Σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

Ένα από τα βασικά συστατικά των σύγχρονων παγκοσμιοποιημένων κοινωνιών, όχι μόνο στον λεγόμενο δυτικό κόσμο, αλλά, σχεδόν, σε κάθε σημείο του πλανήτη, είναι η πολυπολιτισμικότητα. Ένας όρος ιδεολογικά φορτισμένος γύρω από τον οποίο έχει ξεσπάσει έντονη πολεμική, μεταξύ όσων βλέπουν στην πολυπολιτισμικότητα την αιτία κάθε κοινωνικής δυσλειτουργίας και αλλοίωσης του αποδεκτού τρόπου ζωής και όσων τη θεωρούν ευκαιρία για να ευοδωθούν, μέσω των δυνατοτήτων κοινωνικού μετασχηματισμού που προσφέρει, τα αιτήματα των ατελέσφορων κοινωνικών αγώνων ή τη θεωρούν ευκαιρία για τη δημιουργία ανοικτών, συμπεριληπτικών και υπερεθνικών κοινωνιών (Τριανταφύλλου, 2014 & Χρυσοχόου, 2011 & Δασκαλοπούλου-Βερνίκος, 2002).

Όταν η πολυπολιτισμικότητα δεν λειτουργεί στη βάση της αρμονικής συνύπαρξης των διαφόρων πολιτισμικών ομάδων και δεν εγκολπώνεται τον ελκρινή διαπολιτισμικό διάλογο, κυρίως δε όταν πραγματώνεται χωρίς

¹ Αξιωματικών ΕΛ.ΑΣ. - Πτυχιούχων Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίων Αθηνών - Μελών ερευνητικής ομάδας της ευρωπαϊκής δράσης “SPIRIT”. E-mail επικοινωνίας: i.moysidis@astynomia.gr

πολιτική οργάνωση, με αποτέλεσμα να υπονομεύεται από τις κοινωνικές ανισότητες, την ύφεση, τα κοινωνικά στερεότυπα και την αδυναμία του κράτους να λύσει βασικά ζητήματα της καθημερινότητας και του ευ ζήτων πολιτών, τότε μπορεί να παράγει αρνητικά αποτελέσματα για τις κοινωνίες (Τριανταφύλλου, 2014).

Ριζοσπαστικοποίηση

Σύμφωνα με την ιστοσελίδα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ως ριζοσπαστικοποίηση ορίζεται ο ενστερνισμός ακραίων ιδεών που ενδέχεται να οδηγήσουν σε τρομοκρατικές ενέργειες². Ο Neumann, συμμετέχοντας σε ένα συλλογικό έργο για τη ριζοσπαστικοποίηση και την πολιτική βία, χρησιμοποιεί έναν πιο γλαφυρό και λακωνικό ορισμό, λέγοντας ότι “ριζοσπαστικοποίηση είναι όλα όσα συμβαίνουν πριν εκραγεί η βόμβα” (Neumann, 2008:4). Από την ατελή πολυπολιτισμικότητα, που αναφέρθηκε παραπάνω, μέχρι τον ριζοσπαστισμό η απόσταση είναι μεγάλη. Το φαινόμενο της ριζοσπαστικοποίησης είναι πολύπλευρο και πολυπαραγοντικό και θα ήταν επιστημονικά ανεργάτιστη η απόπειρα να αποδοθεί αποκλειστικά στον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα των σύγχρονων κοινωνιών. Μολονότι το φαινόμενο της ριζοσπαστικοποίησης απασχολεί την ακαδημαϊκή κοινότητα από τις δεκαετίες του 1960 και του 1970, το ενδιαφέρον γύρω από αυτό αναζωπυρώθηκε μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα στη Ν. Υόρκη (2001) και τα χτυπήματα που ακολούθησαν σε ευρωπαϊκές πρωτεύουσες (Μαδρίτη 2004 και Λονδίνο 2005), αλλά και πιο πρόσφατα, με την ανάδυση της τρομοκρατικής απειλής από το “Ισλαμικό Κράτος” και τις επιθέσεις που πραγματοποίησαν οι οπαδοί του σε διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις, με χαρακτηριστικότερες τις συντονισμένες επιθέσεις στο Παρίσι το 2015 που είχαν ως αποτέλεσμα το θάνατο 130 πολιτών (Γιαννάκη - Πάνος, 2017 & Kerel, 2015). Στον πυρήνα της ριζοσπαστικοποίησης βρίσκεται συνήθως ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός, ο οποίος, μεταξύ άλλων πρακτικών, υπόσχεται και μεταθέτει την ανταμοιβή των «πολεμιστών-μαρτύρων»,

που θα θυσιάσουν στον αγώνα για την πίστη τους, στη μεταφυσική σφαίρα, καθιστώντας έτσι δύσκολη την αντιμετώπισή τους, τόσο σε πολιτισμικό, όσο και σε νομικό-κατασταλτικό επίπεδο (Ρασίντ, 2002 & Λιούις, 2003 & Λιούις 2011 & Μάζης, 2012). Ωστόσο, είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι η ριζοσπαστικοποίηση σπάνια τροφοδοτείται μόνο από την ιδεολογία ή τη θρησκεία και πρόκειται για φαινόμενο που επηρεάζεται από εύρος παραγόντων που εκκινούν από το άτομο και εκτείνονται μέχρι το διεθνές πλαίσιο (Ελευθεριάδου, 2022). Στην ιστοσελίδα του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφέρεται ότι οι περισσότεροι από τους δράστες τρομοκρατικών επιθέσεων που έχουν πραγματοποιηθεί στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια ήταν ευρωπαίοι πολίτες, γεννημένοι στην Ευρώπη, οι οποίοι ριζοσπαστικοποιήθηκαν χωρίς να εγκαταλείψουν τις πατρίδες τους.³ Στην παραπάνω κατάσταση ιδιαίτερο ρόλο διαδραματίζει το διαδίκτυο και τα σύγχρονα κοινωνικά δίκτυα που με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους (αλγόριθμοι συνδεσιμότητας, ενίσχυση προκαταλήψεων, διάδοση συνωμοσιολογικών θεωριών κ.λπ.), ευνοούν τη διακίνηση των ακραίων ιδεολογιών και της εξτρεμιστικής προπαγάνδας, εντοπίζοντας υποψήφιους προς στρατολόγηση και προσφέροντάς τους όχι μόνο την ιδεολογία, αλλά και τη μεθοδολογία (βήμα-βήμα) που είναι απαραίτητη για την πραγματοποίηση τρομοκρατικών χτυπημάτων (Γιαννάκη - Πάνος, 2017).

² Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (<https://www.europarl.europa.eu/topics/el/article/20210121STO96105/rizospastikopoiisi-sitin-ee-ti-einai-kai-pos-mporei-na-prolifthei>)

³ Ιστοσελίδα Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (www.consilium.europa.eu/el/policies/fight-against-terrorism/preventing-radicalisation/)

Η ευρωπαϊκή απάντηση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση παρά τις εγγενείς αδυναμίες της και την κριτική που δέχεται από κάθε ιδεολογική κατεύθυνση, συνεχίζει να παραμένει ο προσφιλέστερος τόπος προορισμού για την πλειονότητα των κατοίκων του πλανήτη, ανεξαρτήτως εθνικής και θρησκευτικής καταβολής⁴ και ο φυσικός χώρος όπου προασπίζονται με σθένος και βρίσκονται σε τόσο περίοπτη θέση οι οικογενειακές αξίες της ελευθερίας, των ατομικών δικαιωμάτων και της δημοκρατίας. (Μαργαρίτης, 2016 & Κανελλόπουλος, 2010). Βρισκόμαστε σε ένα κρίσιμο σημείο που η πολιτική πρέπει να δράσει, ώστε η πολυπολιτισμικότητα να έχει μια λυσιτελή κατάληξη για την πλειονότητα των πολιτών και η συμβίωση των διαφόρων πολιτισμικών και θρησκευτικών ομάδων να στηρίζεται στον αμοιβαίο σεβασμό, καταπολεμώντας συγχρόνως τις ριζοσπαστικές και εγκληματικές παραφυάδες.

Σε αυτό το ρευστό κοινωνικό-πολιτικό περιβάλλον και μετά τα πρόσφατα τρομοκρατικά χτυπήματα και τα εγκλήματα μίσους που σημειώθηκαν σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις, η Ευρωπαϊκή Ένωση, στο πλαίσιο του Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου⁵ 2021-2027 διέθεσε στο Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας ένα συνολικό προϋπολογισμό 1,9 δισ. ευρώ για την ανάπτυξη δράσεων στους τομείς καταπολέμησης της τρομοκρατίας και της ριζοσπαστικοποίησης, του σοβαρού και οργανωμένου εγκλήματος, του κυβερνοεγκλήματος και της προστασίας θυμάτων.

Το μεγαλύτερο μέρος του ανωτέρω προϋπολογισμού κατανέμεται στα κράτη-μέλη προκειμένου αναπτύξουν πολυετή εθνικά προγράμματα, παράλληλα όμως ένας σημαντικό μέρος τίθεται υπό την απευθείας διαχείριση

⁴ Σύμφωνα με την παγκόσμια έκθεση για τη μετανάστευση (των ετών 2022 και 2024) του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης (Δ.Ο.Μ.) του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, το διάστημα 2000-2020 η Ευρώπη φιλοξένησε, περίπου, 87 εκατομμύρια διεθνείς μετανάστες, δηλ. το 30% του παγκόσμιου μεταναστευτικού αποθέματος, ευρισκόμενη στην πρώτη θέση της σχετικής λίστας (<https://www.iom.int/data-and-research>).

⁵ Το Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο (Π.Δ.Π.) καθορίζει τα μέγιστα ετήσια ποσά που μπορεί να δαπανά η Ε.Ε. κάθε έτος σε διάφορους τομείς πολιτικής για περίοδο τουλάχιστον πέντε ετών.

της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την εφαρμογή δράσεων που έχουν ιδιαίτερη προστιθέμενη αξία σε σχέση με τις στρατηγικές προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτές οι δράσεις αναφέρονται ως «Ενωσιακές» (Union Actions).⁶ Στο σχετικό θεματικό περιεχόμενο (thematic facility) του Ταμείου που συνδέεται με τις στρατηγικές προτεραιότητες της Ένωσης,⁷ περιλαμβάνεται η προσασία δημόσιων χώρων, αφού είναι πολύ σημαντικό να θυμόμαστε ότι αυτούς ακριβώς τους χώρους στοχεύουν οι τρομοκράτες, ανεξαρτήτως επιπέδου οργάνωσης και μαζικότητας των χτυπημάτων τους. Τα τρομοκρατικά χτυπήματα στους δημόσιους χώρους των ευρωπαϊκών πόλεων, εκτός των μεγάλων απωλειών που ενδέχεται να προκαλέσουν, παράγουν και ένα συμβολικό, αλλά ιδιαίτερα αρνητικό υποπροϊόν: τον φόβο. Οι τρομοκράτες γνωρίζουν πολύ καλά ότι ο φόβος αποτελεί μεγαλύτερη απειλή και συνιστά ισχυρότερο πλήγμα στα θεμέλια των ελεύθερων και δημοκρατικών κοινωνιών από ό,τι οι ίδιες οι απώλειες ζώων.

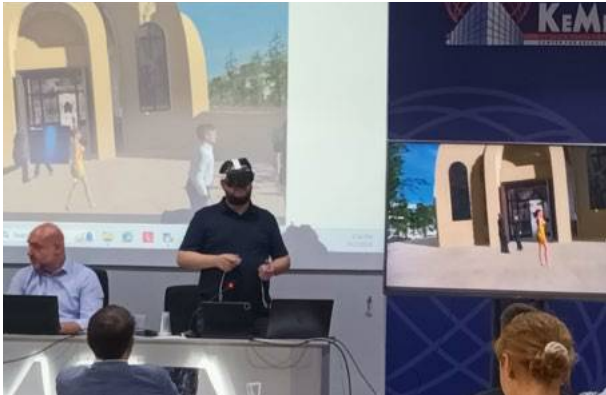
Τι είναι το “SPIRIT”

Στο πλαίσιο αυτό η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το έτος 2022 εξέδωσε πρόσκληση χρηματοδότησης για την ανάπτυξη δράσεων που εστιάζουν στην προστασία χώρων θρησκευτικής λατρείας από τρομοκρατικές απειλές.⁸ Η Ελληνική Αστυνομία, ανταποκρινόμενη στο σύγχρονο ρόλο της, έδωσε το παρόν με ουσιαστικό τρόπο. Ανάμεσα στις δράσεις που έλαβαν χρηματοδοτική υποστήριξη περιλαμβάνεται και η δράση με την κωδική ονομασία “SPIRIT” (Synergies to Protect places of worship and Religious gatherings), η οποία αναπτύσσεται από συνεργατική κοινοπραξία με συντονιστή την Ελληνική Αστυνομία και τη συμμετοχή-εκπροσώπηση οργανώσεων από τρεις θρησκευτικές κοινότητες: την Ιερά Μητρόπολη Γλυφάδας, την Ευρωπαϊκή Ισλαμική Ένωση (Europe Islamic Association) και τη Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης.

⁶ txt at: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/programmes/isf>, 19-05-2024.

⁷ Με τον εγκεκριμένο, από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, Κανονισμό 2021/1149 που καθιερώνει το Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας.

⁸ Πρόσκληση ISF-2022-TF1-AG-PROTECT, της 08-02-2024.

Στην κοινοπραξία της εν λόγω δράσης, που αποτελείται συνολικά από 12 φορείς 8 ευρωπαϊκών χωρών, συμμετέχουν επίσης 3 Αρχές επιβολής του νόμου (Ελληνική Αστυνομία, Αστυνομία Βαρκελώνης και Αστυνομικό Κολέγιο Αστυνομίας Βαυαρίας), το Κέντρο Μελετών Ασφάλειας, ως ερευνητικός φορέας του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη, καθώς και 5 χαρακτηρισμένες μικρό-μεσαίες επιχειρήσεις (SMEs) που έχουν δραστηριότητα στα θέματα πολιτικών ασφάλειας, επικοινωνίας, εκπαίδευσεων και ανάπτυξης τεχνολογικών - ψηφιακών εφαρμογών.

Πέραν της πρωτοτυπίας της δράσης “SPIRIT” να περιλαμβάνει διαφορετικές θρησκευτικές κοινότητες, η φιλοδοξία της ως έργο αποσκοπεί στην ανάπτυξη ενός ολιστικού - συνεκτικού σχεδίου που βελτιώνει το επίπεδο ετοιμότητας και ανταπόκρισης των Αρχών Ασφαλείας για την αποτελεσματική προστασία τόσο των χώρων θρησκευτικής λατρείας (Places of Worship), όσο και των μαζικών θρησκευτικών συναθροίσεων. Το εννοιολογικό μοντέλο της δράσης (υπό την ονομασία REAACT) διαμορφώνει μεθόδους και μέσα που συνδυάζουν :

- α) Εργαλεία έγκαιρης προειδοποίησης (**R**eporting).
- β) Εργαλεία σύμπραξης (**E**ngagement) των θρησκευτικών κοινοτήτων και των τοπικών κοινωνιών.
- γ) Εργαλεία Αξιολόγησης - Δράσης (**A**ssessment/Action), στο πλαίσιο της οποίας ταξινομούνται οι πιθανές απειλές, αξιολογούνται τρωτότητες και γίνεται προσομοίωση των επιπτώσεων από την υλοποίηση

απειλών και σχεδιάζονται μέτρα πρόληψης.

δ) Ευαισθητοποίηση Κοινού (**A**wareness raising-**C**ommunication) με πρωτοβουλίες επικοινωνίας σε στοχευμένο κοινό και τέλος

ε) Εκπαιδεύσεις (**T**raining) και ασκήσεις σε μικτό εκπαιδευτικό κοινό που εκπροσωπείται τόσο από Αρχές Επιβολής του Νόμου, όσο και από εκπροσώπους θρησκευτικών κοινοτήτων.

Η δράση επιδιώκει να διατηρηθεί ο «ανοικτός» χαρακτήρας των χώρων θρησκευτικής λατρείας, εντάσσοντας ωστόσο και μια προ-δραστική προσέγγιση όσον αφορά στην υιοθέτηση μιας ατζέντας πρόληψης και προετοιμασίας στο ενδεχόμενο επιθέσεων που εδράζονται στον φανατισμό και στη θρησκευτική μισαλλοδοξία.

Πρέπει να τονιστεί ότι η παραπάνω δράση δεν είναι ούτε επιστημονικά μονόπλευρη, ούτε κοινωνικά αποστειωμένη. Στον δημόσιο διάλογο για το ζήτημα αυτό επιδιώκεται η συμμετοχή τόσο των Δημόσιων Αρχών και των ακαδημαϊκών φορέων, όσο και των ίδιων των θρησκευτικών κοινοτήτων, αλλά και των τοπικών κοινωνιών που περικλείουν στα όριά τους διάφορους χώρους θρησκευτικής λατρείας. Για τον σκοπό αυτό οργανώθηκαν έξι εκδηλώσεις (workshops) αξιολόγησης τρωτότητων και ενημέρωσης του κοινού, με τη συμμετοχή και των τριών θρησκευτικών κοινοτήτων: στην Αττική (στους χώρους της Ιεράς Μητρόπολης Γλυφάδας - Ιούνιος 2023), στη Θεσσαλονίκη (για το υπό ανέγερση Μουσείο Ολοκαυτώματος-Ιούνιος 2023), στη Βαρκελώνη (Οκτώβριος 2023), στο Μόναχο (Νοέμβριος 2023), στις Βρυξέλλες (Νοέμβριος 2023) και στη Ρώμη (στους Χώρους της Μεγάλου Τεμένους της Ρώμης - Grande Moschea di Roma- Ιανουάριος 2024), στις οποίες η συμμετοχή ιθυνόντων, αλλά και απλών πολιτών ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντική.

Εκτός από τη δημόσια διαβούλευση και το θεωρητικό σκέλος, η δράση “SPIRIT” ενσωματώνει μια σειρά από τεχνικά-επιστημονικά εργαλεία για την εξασφάλιση του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος στο ζητούμενο της

προστασίας των χώρων θρησκευτικής λατρείας από τρομοκρατικά χτυπήματα. Τεχνικοί εμπειρογνώμονες έχουν ενεργό ρόλο προτείνοντας μια εργαλειοθήκη με σύγχρονα τεχνολογικά και οργανωτικά μέσα που διευκολύνουν τη συνεργασία και τον μεθοδευμένο διάλογο των φορέων, με σκοπό την έγκυρη αξιολόγηση των τρωτοτήτων στους χώρους λατρείας, βασιζόμενων σε κοινά αποδεκτούς όρους ασφάλειας, σύμφωνα με αναγνωρισμένα ευρωπαϊκά πρότυπα. Μέχρι τη λήξη της δράσης τελεί υπό σχεδιασμό και ανάπτυξη μια ολοκληρωμένη ψηφιακή πλατφόρμα, στην αρχιτεκτονική της οποίας περιλαμβάνεται προσομοιωτής εικονικής πραγματικότητας, που χρησιμοποιείται για τη δημιουργία ψηφιακού διδύμου⁹ (σε τρισδιάστατο μοντέλο) για τους επιλεγμένους θρησκευτικούς χώρους των οποίων η ασφάλεια και τρωτότητα αξιολογείται. Στο ψηφιακό δίδυμο εισάγονται δεδομένα όπως: πιθανά σενάρια εκδήλωσης απειλών, προσομοίωση διαφορετικών συμπεριφορών του πλήθους και διάφορες άλλες μεταβλητές και ακολούθως μελετάται και σχεδιάζεται η αντιμετώπιση και διαχείριση αυτών των απειλών. Το παραπάνω ψηφιακό εργαλείο παρουσιάστηκε και χρησιμοποιήθηκε σε άσκηση που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα από 2 έως 4 Οκτωβρίου 2024, με τη συμμετοχή εκπροσώπων από όλους τους φορείς της δράσης, οι οποίοι χρησιμοποίησαν τον εξομοιωτή για να διαχειριστούν διάφορα σενάρια τρομοκρατικών επιθέσεων σε επιλεγμένο θρησκευτικό χώρο (Ιερό Ναό Παναγίας Φανερωμένης στη Γλυφάδα Αττικής).

Με τη ψηφιακή πλατφόρμα και τις πρωτοβουλίες ευαισθητοποίησης το “SPIRIT” διαμορφώνει ένα πρότυπο «οικοσύστημα» διαλειτουργικότητας, συμπληρωματικότητας και ανοικτού διαλόγου για τις θρησκευτικές κοινότητες και τους φορείς διαχείρισης χώρων

⁹ Το ψηφιακό δίδυμο είναι η εικονική αναπαράσταση ενός αντικειμένου, ενός συστήματος ή μιας διαδικασίας. Προϋποθέτει το φυσικό αντικείμενο, το ψηφιακό αντίγραφο και τη μεταξύ τους σύνδεση. Τα ψηφιακά δίδυμα χρησιμοποιούνται κυρίως για τη μοντελοποίηση πολύπλοκων συστημάτων, στα οποία είναι δύσκολο να προβλεφθούν με ακρίβεια τα αποτελέσματά τους. Η τεχνολογία των ψηφιακών διδύμων έχει ευρεία εφαρμογή στη βιομηχανική παραγωγή, στο τομέα της υγείας και στις έξυπνες πόλεις.

λατρείας σε ένα κοινό πλαίσιο συναντίληψης, ανεξάρτητα από την θρησκευτική πίστη που εκπροσωπείται. Πέραν τούτου, τα παραδοτέα της δράσης θα αποτελέσουν το έναυσμα για την εναρμόνιση του τωρινού πολυδιάστατου και, κατά περίπτωση, πολύπλοκου μωσαϊκού των εθνικών και περιφερειακών προσεγγίσεων για την ασφάλεια, θέτοντας τη βάση για τον σχεδιασμό και ανάπτυξη κοινών Ευρωπαϊκών Προτύπων στον τομέα της ασφάλειας των Θρησκευτικών Χώρων Λατρείας.¹⁰

Συμπέρασμα

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι στο σύγχρονο και ραγδαία μεταβαλλόμενο κοινωνικό περιβάλλον, όπου το οργανωμένο έγκλημα και η τρομοκρατία εγκολλώνονται τις τεχνολογικές και κοινωνικές εξελίξεις και σχεδιάζουν χτυπήματα όχι μόνο απέναντι σε φυσικά πρόσωπα (θάνατοι πολιτών), αλλά και χτυπήματα θεσμικής βαρύτητας και στόχευσης, αφού οι τρομοκρατικές ενέργειες σε ανοικτούς χώρους θρησκευτικής λατρείας στις ευρωπαϊκές πόλεις αποτελούν απευθείας χτυπήματα στον πυρήνα των οικουμενικών και πανανθρώπινων αξιών της ανεξιθρησκίας, της ανεκτικότητας και της ελευθερίας, η απάντηση της συντεταγμένης, δημοκρατικής Πολιτείας πρέπει να είναι σαφώς δυναμική, αλλά και να εδράζεται σε αυτές ακριβώς τις αξίες που απειλούνται, ώστε να μην επιτραπεί να φωλιάσει ο φόβος στην καρδιά των πολιτών. Με την πρωτότυπη δράση “SPIRIT”, επιχειρείται και σχεδιάζεται η ολιστική αντιμετώπιση ενός σοβαρού εγκληματικού φαινομένου, όχι με μια μονόδρομη αστυνομική προσέγγιση, αλλά μέσω της διαλειτουργικότητας και της συμμετοχικότητας όλων των πιθανών και εμπλεκόμενων φορέων (θρησκευτικών κοινοτήτων, τοπικών οργανώσεων, αστυνομικών, ακαδημαϊκών και εμπειρογνομόνων), ώστε να εξασφαλιστεί όχι μόνο η αποτελεσματική προστασία των χώρων θρησκευτικής λατρείας, αλλά και να δυναμώσει η πίστη των πολιτών στις αξίες που συνέχουν την ευρωπαϊκή ιδέα και ενότητα.

¹⁰ Για περισσότερα βλ. διαδικτυακό τόπο Δράσης SPIRIT, στο www.spirit-isf.eu.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Γιαννάκη, Ν. - Πάνος, Δ. (2017). Από την ριζοσπαστικοποίηση στον βίαιο εξτρεμισμό και την τρομοκρατία: επίπεδα ανάλυσης, θεωρητικές προσεγγίσεις και ο ρόλος του Διαδικτύου, *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 35, 103-134.

Δασκαλοπούλου, Σ. - Βερνίκος, Ν. (2002). Πολυπολιτισμικότητα. Οι διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητας, Αθήνα: Κριτική.

Ελευθεριάδου, Μ. (2022). Ριζοσπαστικοποίηση. Μορφές, αιτίες, διεθνές πλαίσιο, Αθήνα: Ευρασία.

Κανελλόπουλος, Π. (2010). Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα

Λούις, Β. (2003). Η κρίση του Ισλάμ: Ιερός πόλεμος και ανίερους τρόμος, Λονδίνο: Φοίνιξ

Λούις, Β. (2011). Η πολιτική γλώσσα του Ισλάμ, Αθήνα: Παπαζήσης.

Μάζης, Ι. (2012). Γεωγραφία του Ισλαμιστικού Κινήματος στη Μέση Ανατολή, Αθήνα: Παπαζήσης.

Μαργαρίτης, Κ. (2016). Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η Συνθήκη της Λισαβόνας, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Μπόση, Μ. (2000). Περί Ορισμού της Τρομοκρατίας, Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Π. Τραυλός.

Ρασίντ, Α. (2002). Οι ιεροί πολεμιστές του Ισλάμ. Η άνοδος του στρατιωτικού Ισλάμ στην Κεντρική Ασία, Αθήνα: Ενάλιος.

Τριανταφύλλου, Σ. (2014). Πλουραλισμός, πολυπολιτισμικότητα, ενσωμάτωση, αφομοίωση, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Χρυσόχου, Ξ. (2011). Πολυπολιτισμική πραγματικότητα. Οι κοινωνιοψυχολογικοί προσδιορισμοί της πολιτισμικής πολλαπλότητας, Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Kepel, G. (2015). *Terror in France, the rise of jihad in the west*, Oxfordshire: Princeton University Press.

Neumann, P. (2008). *Perspectives on Radicalisation and Political Violence*. Paper from the first International Conference on Radicalisation and Political Violence, London: ICSR

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Επικαιροποιημένη δέκατη έκδοση του έργου: Νικολάου Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο, τόμος πρώτος, τεύχος πρώτο: Τα θεμέλια του ποινικού συστήματος, με επιμέλεια Νέστορος Κουράκη, Αθήνα: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Αθηνών, 2024, σσ. 190.

Γιώργος Π. Νικολόπουλος

Καθηγητής Εγκληματολογίας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Α. ΧΩΡΑΦΑ

ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

| ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ |

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ:

ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΟΥ ΠΟΙΝ. ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

ΕΠΙΚΑΙΡΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΕΚΔΟΣΗ
βασισμένη στην ένατη έκδοση με επιμέλεια Κ. Ε. Σταμάτη
Επίτιμου Εισαγγελέα Α.Π. και Ομότ. Καθηγητή ΕΚΠΑ

Επιμέλεια δέκατης έκδοσης: Νέστωρ Κουράκης,
Καθηγητής Ποινικών Επιστημών στις Νομικές Σχολές
Αθηνών και Λευκωσίας

Το εν λόγω έργο του Ν. Χωραφά αποτελεί ήδη από την πρώτη έκδοσή του κλασικό σημείο αναφοράς της επιστημονικής κοινότητας των Ελλήνων ποινικολόγων και

θεωρείται πλέον βασικό εφόδιο για κάθε ασχολούμενο με το ποινικό δίκαιο τόσο στο θεωρητικό όσο και στο επίπεδο της εφαρμογής, ενώ εξακολουθεί να προσελκύει το αμείωτο ενδιαφέρον των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας (διδασκόντων και διδασκομένων κάθε βαθμίδας) καθώς και των επαγγελματιών του κλάδου (δικαστικών λειτουργών και δικηγόρων).

Απ' αυτή την άποψη θεωρώ, κατ' αρχήν, ότι η ανωτέρω επανέκδοση ήταν ούτως ή άλλως επιβεβλημένη, και τούτο όχι μόνο γιατί έρχεται να καλύψει το διάστημα 45 χρόνων από την πρώτη επανέκδοση του έργου μετά το θάνατο του συγγραφέα αλλά, κυρίως, γιατί εμφανίζεται να αναπτύσσει ένα δημιουργικό διάλογο μαζί του, όντας εμπλουτισμένη με την εν τω μεταξύ νομοθεσία που θεσπίστηκε, τη νομολογία που δημιουργήθηκε και, ακόμη, τη βιβλιογραφία και τη θεωρία που διαμορφώθηκαν σε αυτό το διάστημα των 45 ετών.

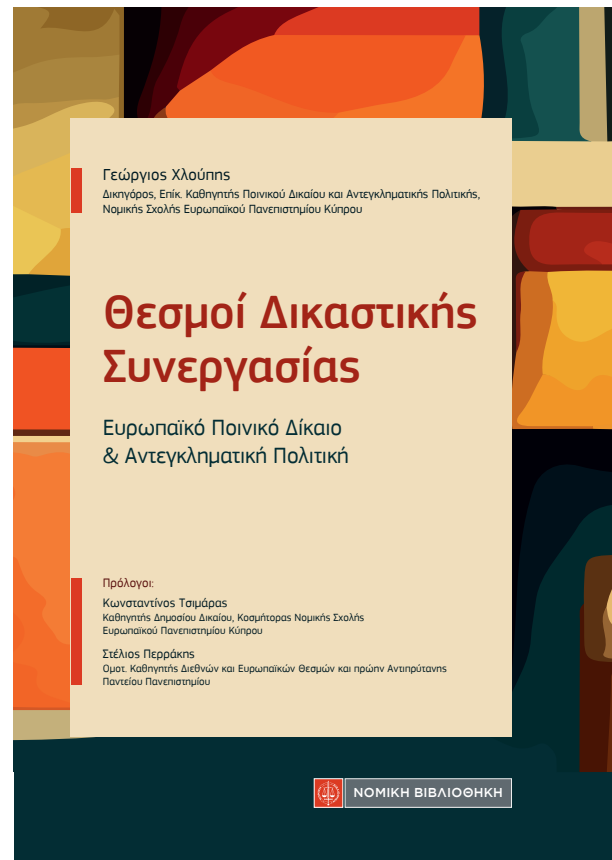
Επιπλέον, η παρούσα επανέκδοση πρωτοτυπεί σε σύγκριση με την προγενέστερη λόγω του σημαντικού εμπλουτισμού της με παραρτήματα που περιλαμβάνουν ανέκδοτες μέχρι σήμερα πληροφορίες και κείμενα γύρω από την προσωπικότητα και το έργο του Ν. Χωραφά, με προφανές ενδιαφέρον πέραν των ασχολούμενων με την ποινική επιστήμη, αφού συνεισφέρουν πολύτιμο υλικό για την ιστορία της εξέλιξης των δικαιοκων αντιλήψεων στη χώρα μας αλλά και, γενικότερα, για τη διαμόρφωση της πνευματικής της ζωής (ενδεικτικά αναφέρω τις πληροφορίες και το υλικό γύρω από την περιπέτεια της υποψηφιότητας του Ν. Χωραφά στην Ακαδημία Αθηνών).

Συγκεφαλαιώνοντας, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι η επανέκδοση του «Ποινικού δικαίου» του Ν. Χωραφά άξιζε πράγματι να υλοποιηθεί και μάλιστα στο πλαίσιο των εκδόσεων του Πανεπιστημίου Αθηνών, όχι μόνο λόγω της ακαδημαϊκής σχέσης του συγγραφέα και του επιμελητή με αυτό αλλά, πολύ περισσότερο, διότι το υπόψη έργο αποτελεί εξέχον δείγμα της πνευματικής δραστηριότητας του παλαιότερου ΑΕΙ της χώρας και της πρωτεύουσας συμβολής της Νομικής του Σχολής στη θεμελίωση της ποινικής επιστήμης. Κατά συνέπεια, καθίσταται πρόδηλη η σημασία της παρούσας επανέκδοσης από επιστημονική άποψη, θεωρώ δε ότι θα τύχει θετικής ανταπόκρισης από ευρύ και ποικίλο κύκλο ενδιαφερομένων.

Γεώργιος Χλούπης, Θεσμοί Δικαστικής Συνεργασίας. Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο & Αντεγκληματική Πολιτική, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2024

Νέστορα Κουράκη,

Καθηγήτρια Ποινικών Επιστημών, Πανεπιστήμια Αθηνών και Λευκωσίας, Προέδρου της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογίας

Η νέα μονογραφία του κ. Γεωργίου Χλούπη, Επίκ. Καθηγήτρια Ποιν. Δικαίου & Αντεγκληματικής Πολιτικής στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, εξετάζει τις βασικότερες πρωτοβουλίες δικαστικής συνεργασίας και την πορεία αυτής της συνεργασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ειδικότερα, μελετά διαχρονικά της εξέλιξη αυτής της μορφής συνεργασίας, τα προβλήματα και τις προοπτι-

κές και αξιολογεί το γενικότερο πλαίσιο αντεγκληματικής πολιτικής που εφαρμόζεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω των θεσμών δικαστικής συνεργασίας, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον του στις πρωτοβουλίες προς την κατεύθυνση αυτή στο πλαίσιο της Ένωσης και στην κριτική τους αποτίμηση. Ως τέτοιου είδους πρωτοβουλίες αναφέρονται και αναλύονται η δικαστική συνδρομή, η έκδοση, το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης οι Κοινές Ομάδες Έρευνας, η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, οι ηλεκτρονικές αποδείξεις (e-evidence), η Eurojust, η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία, το Ευρωπαϊκό Δικαστικό Δίκτυο, η OLAF, η δικαστική συνεργασία στην Ελλάδα, κ.ά.

Βασικά στοιχεία της μελέτης αποτελούν η παρουσίαση, ανάλυση και κριτική της ως άνω δικαστικής συνεργασίας για την καταπολέμηση της υπερεθνικής εγκληματικής δράσης, η αναφορά των δυσχερειών, οι σχετικοί προβληματισμοί και η διατύπωση προτάσεων για τη βελτίωση αυτής, με παράλληλη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά τη διαδικασία παραγωγής της διαμορφούμενης ευρωπαϊκής αντεγκληματικής πολιτικής στο πλαίσιο των πρωτοβουλιών της ευρωπαϊκής ενοποίησης καθώς και των αρχών οι οποίες πρέπει να καθορίζουν τα όρια άσκησης της πολιτικής αυτής.

Περαιτέρω επισκοπούνται η πορεία της δικαστικής συνεργασίας μέσα από τις Συνθήκες της ΕΕ διαχρονικά και οι σημαντικότερες εξελίξεις στο Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο που επήλθαν με τη Συνθήκη της Λισαβόνας. Εξετάζονται επίσης τα διάφορα Προγράμματα (Τάμπερε, Χάγης, Στοκχόλμης) και προσεγγίζεται κριτικά η στρατηγική της ΕΕ για την ασφάλεια σε συνδυασμό με την αντεγκληματική πολιτική που χαράσσεται και εφαρμόζεται στην Ένωση. Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στη σημασία της λειτουργικότητας ενός Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (ΧΕΑΔ), εντός του οποίου επιδιώκεται μεταξύ άλλων, η κυκλοφορία, αναγνώριση και εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων.

Οι αρχές της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και της αμοιβαίας αναγνώρισης καθιστούν δυνατή, κατά τον συγγραφέα, την αλληλεπίδραση των διαφορετικών μεταξύ τους εννόμων τάξεων, αποτελώντας σε μεγάλο βαθμό και τη βάση της δικαστικής συνεργασίας, δεδομένου ότι δεν υφίσταται μια ενιαία δικαιοδοσία. Η βάση αυτής της αρχής για αμοιβαία εμπιστοσύνη εντοπίζεται στο γεγονός ότι το κάθε κράτος-μέλος αναγνωρίζει από κοινού με τα υπόλοιπα ότι τα εν λόγω κράτη αποδέχονται από κοινού με αυτό μια σειρά κοινών αξιών επί των οποίων στηρίζεται η Ένωση, όπως αναφέρεται και στο άρθρο 2 ΣΕΕ. Αυτή η κοινότητα αξιών περιλαμβάνει

πρωτίστως την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ελευθερία, τη δημοκρατία, την ισότητα, το κράτος δικαίου και τον σεβασμό των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

Συνακόλουθα, ο συγγραφέας μελετά ζητήματα όπως η προστασία προσωπικών δεδομένων, καθώς και η θέση και η σχέση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ατομικών ελευθεριών στο πεδίο της δικαστικής συνεργασίας και υπό το πρίσμα μιας ευρωπαϊκής αντεγκληματικής πολιτικής.

Με βάση λοιπόν την αρχή αυτή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, τα κράτη-μέλη οφείλουν, κατά τον συγγραφέα, όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, να θεωρούν ως δεδομένο από τα λοιπά κράτη-μέλη τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, με βάση το επίπεδο προστασίας που εγγυάται το δίκαιο της Ένωσης, και να ελέγχουν αν το άλλο κράτος-μέλος που εμπλέκεται σχετικά, έχει πράγματι σεβαστεί τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνει η Ένωση.

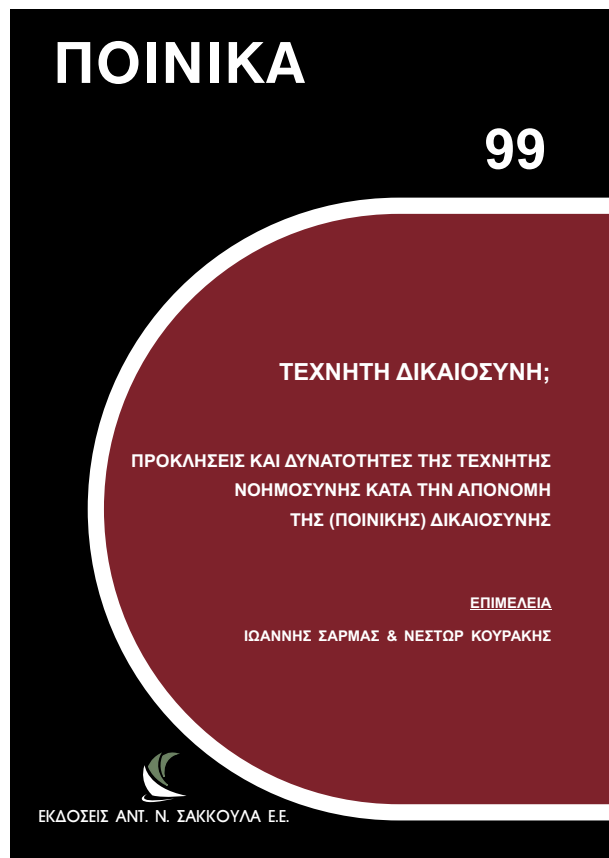
Ασκείται πάντως κριτική στην έννοια της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και κατά πόσον αυτή αποτελεί αρχή ή πολιτική (policy). Η εμπιστοσύνη, αναφέρει ο συγγραφέας, πρέπει να καλλιεργείται από θεσμούς δημοκρατικά νομιμοποιημένους από τη βάση των πολιτών, όπως το Ευρωκοινοβούλιο, και να μην ασκείται η δικαστική και αστυνομική συνεργασία απλώς με αποφάσεις πλαίσιο και κανονισμούς. Η εμπιστοσύνη πρέπει δηλαδή να εμπεδώνεται από τους πολίτες και οι αποφάσεις να κρίνονται από τα εθνικά δικαστήρια και το ΕΔΔΑ και όχι να επιβάλλονται από την κορυφή προς τη βάση. Οι αρχές λοιπόν είναι αποτέλεσμα μακροχρόνιας πρακτικής, δεν επιβάλλονται αλλά εμπεδώνονται και υιοθετούνται.

Σε ερευνητικό επίπεδο, ο συγγραφέας αξιοποιεί σχετικό ερωτηματολόγιο που απηύθυνε στους εθνικούς εκπροσώπους της Eurojust και της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας.

Γενικότερα, πρόκειται για ένα έργο γραμμένο με ευσυνειδησία, επιστημοσύνη και επιμέλεια, που καλύπτει ένα κενό στην ελληνική βιβλιογραφία.

Ιωάννης Σαρμάς & Νέστωρ Κουράκης, Τεχνητή Δικαιοσύνη; Προκλήσεις και Δυνατότητες της Τεχνητής Νοημοσύνης κατά την Απονομή της (Ποινικής) Δικαιοσύνης, Αθήνα (σειρά «Ποινικά», αρ. 99), εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα, 2025, σσ. 152

με συμβολές των **Ι. Σαρμά, Φ. Παναγοπούλου, Β. Κόκιου, Β. Καρκατζούνη, Εμμ. Μπίλλη και Νέστορα Κουράκη**

Η ανάπτυξη της Τεχνητής Νοημοσύνης κατά τα τελευταία χρόνια, σε συνδυασμό και με την ανάπτυξη του διαδικτύου, έρχεται ως επισφράγιση -σε μια πρώτη φάση- πυκνής σε εξελίξεις τεχνολογικής περιόδου, αλλά και ως προάγγελος περαιτέρω τεκτονικών αλλαγών που

θα επαναπροσδιορίσουν σε νέες βάσεις τη ζωή όλων μας. Ηδη βλέπουν καθημερινά το φως της δημοσιότητας ολοένα και νέα εντυπωσιακά προϊόντα της Τεχνητής Νοημοσύνης, η οποία εξελίσσεται με ραγδαίους ρυθμούς και αποτελεί πλέον μέρος της ζωής των πολιτών, από τη σύνταξη εγγράφων και την παραγωγή τεκμηριωμένων πληροφοριών με δυνατότητα εμβάθυνσης μέσω διαλόγου (chat) με τον πολίτη, έως τη δημιουργία έργων τέχνης, βιομηχανικών και ιατρικών ρομπότ, drones, οπλικών και διαστημικών συστημάτων.

Είναι προφανές, ότι η Τεχνητή Νοημοσύνη μπορεί να διαδραματίσει κεφαλαιώδη ρόλο και κατά την απονομή της Δικαιοσύνης, επικουρώντας και διευκολύνοντας τους Δικαστικούς Λειτουργούς και τους άλλους συντελεστές της δίκης στην άσκηση των καθηκόντων τους, π.χ. με παροχή πληροφοριών για συναφή νομοθεσία και νομολογία ή ακόμη και με σύνταξη σχεδίου δικαστικής απόφασης όπου επιχειρείται στάθμιση των επιχειρημάτων υπέρ ή κατά της αποδοχής μιας αγωγής ή μήνυσης.

Ασφαλώς όλη αυτή η τεχνολογική εξέλιξη συνοδεύεται και από αρνητικές παραμέτρους και κινδύνους που θα πρέπει να προσεχθούν ιδιαίτερα από τον χρήστη της.

Υπάρχουν εν πρώτοις οι γενικοί, υπαρξιακοί κίνδυνοι που συνδέονται με την Τεχνητή Νοημοσύνη κάθε μορφής, όπως όταν ο χρήστης τα περιμένει όλα από αυτήν και οδηγείται εν τέλει σε ένα σημείο απραξίας, αποχαύνωσης και “σήψης εγκεφάλου” (brain rot). Επίσης, σε ένα άλλο επίπεδο, ενδέχεται η Τεχνητή Νοημοσύνη να λειτουργήσει υπό μορφή ανθρωποειδούς ρομπότ με υπέρτερη ευφυΐα το οποίο να διαπλάθει καταστάσεις που το ίδιο “κρίνει” ως “ορθές”, αποκτώντας έτσι κατ’ουσίαν τον έλεγχο των πραγμάτων στη ζωή των ανθρώπων και επιβάλλοντας σε αυτούς τη δική του “agenda”, είτε με αιμοχαρή τρόπο, όπως στο μυθιστόρημα *Frankenstein* της *Mary Shelley* (1818), είτε και με περισσότερο εκλεπτυσμένες και σύγχρονες μεθόδους, όπως με (απειλούμενες) ενέργειες για μόλυνση υπολογιστών του δικτύου, για διαρροή κωδικών ως προς διαβαθμισμένες πληροφορίες, για δημιουργία πανδημιών, κ.λπ., όπως στο θεατρικό έργο *“Frankenstein & Eliza”* της Εριδας Κύργια (2024).

Υπάρχουν όμως επίσης και ειδικότεροι κίνδυνοι που σχετίζονται με την Τεχνητή Νοημοσύνη στο πλαίσιο Απονομής της Δικαιοσύνης. Οι κυριότεροι από τους

κινδύνους αυτούς συμπυκνώνονται και υφέρπουν σε δύο ερωτήματα:

Πρώτον, πώς ο εφαρμοστής της Τεχνητής Νοημοσύνης μπορεί να διατηρήσει την αμεροληψία του, χωρίς να παρασύρεται από τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που θα παρεισφρήσουν σε ένα κείμενο-πρόταση της Τεχνητής Νοημοσύνης π.χ. για την ποινή με αναστολή ή μη ενός “επικίνδυνου” δράστη λόγω των στερεοτυπικών δεδομένων με τα οποία ενδέχεται να έχει τροφοδοτηθεί το σύστημά της (π.χ. ότι οι έγχρωμοι εμφανίζονται στατιστικά να διαπράττουν πολλά εγκλήματα και άρα να είναι εν δυνάμει “επικίνδυνοι” για διάπραξη νέων εγκλημάτων).

Και δεύτερον, πώς ο ίδιος αυτός εφαρμοστής της Τεχνητής Νοημοσύνης θα επιτύχει να τη χρησιμοποιήσει χωρίς να έλθει σε σύγκρουση με βασικές αρχές της Δίκαιης Δίκης, όπως π.χ. είναι το τεκμήριο της αθωότητας, η εμπειριστατωμένη αιτιολόγηση των αποφάσεων και το δικαίωμα δικαστικής προσφυγής, ή και με βασικές αρχές της Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, όπως π.χ. ζητήματα ανωνυμοποίησης και ψευδωνυμοποίησης δικαστικών αποφάσεων.

Στις εισηγήσεις που ακολουθούν εξετάζεται λοιπόν η νέα εικόνα που αναδεικνύεται για τον τρόπο λειτουργίας της Δικαιοσύνης δια μέσου (και) της Τεχνητής Νοημοσύνης, καθώς και για τα όρια έως τα οποία μπορεί να προχωρήσει η χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης χωρίς να διαταραχθούν, λόγω των προαναφερθέντων κινδύνων, τα θεμέλια του Κράτους Δικαίου.

Ευνόητο είναι ότι η προσέγγιση αυτή προϋποθέτει ένα ευρύτερο και πολυεπίπεδο πλαίσιο ανίχνευσης συστημικών ισορροπιών και οριοθέτησης, πέρα από τα στενά όρια του Ποινικού Δικαίου, στο οποίο όμως εστιάζει η παρούσα σειρά μονογραφιών ή συλλογικών τόμων με τον τίτλο “Ποινικά”. Ως εκ τούτου, οι παρουσιαζόμενες εδώ εισηγήσεις αναφέρονται όχι μόνο στις δυνατότητες που έχει η Τεχνητή Νοημοσύνη να ασκήσει επίδραση στο πεδίο του Ποινικού Δικαίου, αλλά και στην ευρύτερη προβληματική που εμφανίζουν οι νέες τεχνολογίες και ιδίως η ChatGPT και η Gemini ως εργαλεία του Δικαστικού Λειτουργού και των άλλων συντελεστών της δίκης κατά την απονομή της Δικαιοσύνης.

(από τα Προλεγόμενα των επιμελητών του έργου)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Χαρά Βλαστάρη-Δουβουνιώτου

Ψυχολόγος-Κοινωνιολόγος, Υπ.Δρ. Παντείου
Πανεπιστημίου

- Στις **12 Φεβρουαρίου 2025** ο Καθηγητής Νέστωρ Κουράκης προσκλήθηκε από τη Διεύθυνση της Ιονίου Σχολής να μιλήσει στους μαθητές του Λυκείου για τις προοπτικές που διανοίγονται γι’ αυτούς εάν επιλέξουν να ασχοληθούν επαγγελματικά με τις εγκληματολογικές επιστήμες. Η ομιλία του αυτή εντάσσεται σε ένα γενικότερο ετήσιο πρόγραμμα ενημέρωσης των μαθητών της Σχολής για ζητήματα επαγγελματικού προσανατολισμού, στην υλοποίηση του οποίου ο κ. Κουράκης συμμετέχει από το 2022.

- Στις **22 Ιανουαρίου 2025**, στην αίθουσα «Γεώργιος Αναστασόπουλος» του Μεγάρου της ΕΣΗΕΑ, η Καθηγήτρια Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου και Διευθύντρια του Εργαστηρίου Αστεακής Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου συμμετείχε με εισήγηση στην επιστημονική εκδήλωση με θέμα «Εκπαίδευση στη φυλακή: Χθες, σήμερα, αύριο». Την εκδήλωση συντόνισε ο δημοσιογράφος, κ. Γ. Δάρρας, ενώ ανακεφαλαίωσε και αποφώνησε ο τ. Διευθυντής Δημοτικού-Γυμνασίου-Λυκείου και ΙΕΚ του Σωφρονιστικού Καταστήματος Κράτησης Αυλώνα και Γενικός Γραμματέας ΔΣ του ΙΜΔΑ, κ. Πέτρος Δαμιανός.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ

Εκπαίδευση στη φυλακή: Χθες, σήμερα, αύριο

ΤΕΤΑΡΤΗ
22 Ιανουαρίου 2025
Ώρα: 17:00

Μέγαρο ΕΣΗΕΑ
Αίθουσα «Γεώργιος Αναστασόπουλος»
Αναδίας 20, Αθήνα, 1^η όροφος

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Χαιρετισμοί

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ-ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ:
Γιάννης Δάρρας
Δημοσιογράφος, δημοσιογράφος των βραβευμένων από το Ίνστιτούτο Προαγωγής Δημοσιογραφίας Μήτση τηλεοπτικών ντοκιμαντέρ « Ανθρώποι»

Εισηγήσεις

Νίκος Αρμένης
Διευθυντής δομών εκπαίδευσης και κατάρτισης Στρατοδικαστικού Καταστήματος Πινιακών Ελευσία (ΔΥΓΕΘ), δόκιμος

Μαίρη Γκριζού
Διευθύντρια δομών εκπαίδευσης και κατάρτισης του Στρατοδικαστικού Καταστήματος Δαφνίων Θεσσαλονίκης

Μαριάννα Δουλιγερίδου
Διευθύντρια δομών εκπαίδευσης και κατάρτισης Αγροτικού Στρατοδικαστικού Καταστήματος Κοροσίνδρας

Αναστασία Πέππα
Φιλόλογος, Διευθύντρια των εκπαιδευτικών μονάδων που λειτουργούν εντός του Εδικού Στρατοδικαστικού Καταστήματος Νέων Αελίων (ΕΣΧΝΑ)

Χριστίνα Ζαρωφανίτου
Καθηγήτρια Εγκληματολογίας, Διευθύντρια του Π.Μ.Σ. «Εγκληματολογία» Β του Εργαστηρίου Αστεακής Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου

Βιωματικές εμπειρίες

Συμπεράσματα - προτάσεις
Πέτρος Δαμιανός
τ. Διευθυντής Δημοτικού Γυμνασίου Λυκείου και ΙΕΚ Εδικού Στρατοδικαστικού Καταστήματος Νέων Αελίων, Γενικός Γραμματέας του ΔΣ του ΙΜΔΑ

Οα χορηγηθούν βεβαιώσεις παρακολούθησης

- Στις **10 Ιανουαρίου 2025** και ώρα 17:00 η Ολομέλεια των Προέδρων των Δικηγορικών Συλλόγων Ελλάδος διοργάνωσε Πανελλαδική Διαδικτυακή Εκδήλωση προκειμένου να ενημερωθούν οι δικηγόροι της χώρας για τις διατάξεις του Σχεδίου Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης «Αντιμετώπιση νέων μορφών βίας κατά των γυναικών -Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ)2024/1385-Πρόσθετες ρυθμίσεις στον νόμο περί ενδοοικογενειακής βίας -Αναδιοργάνωση των ιατροδικαστικών υπηρεσιών -Ενίσχυση της λειτουργίας της Eurojust - Μέτρα για την προστασία των ανηλίκων και την καταπολέμηση της εγκληματικότητας στον Ποινικό Κώδικα και τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας - Δικονομικές διατάξεις αρμοδιότητας των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων και άλλες ρυθμίσεις», που έχει τεθεί σε δημόσια διαβούλευση.

Εισηγητές της εκδήλωσης ήταν ο Ηλίας Αναγνωστόπουλος, ομότιμος καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ και Πρόεδρος της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, ο Αθανάσιος Ζαχαριάδης, Αναπληρωτής Καθηγητής Νομικής Σχολής ΑΠΘ και ο Πολυχρόνης Τσιριδής, ποινικολόγος, Επισκέπτης Καθηγητής Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου. Περισσότερες πληροφορίες διαθέσιμες : <https://daily.nb.org/ekdiloseis/panelladiki-diadiktyaki-enimerotiki-ekdilosi-gia-tis-nees-tropoioiseis->

[tou-pk-kai-tou-kpd/?fbclid=IwY2xjawlJg5lleHRuA2FlbQlMQABHZSshWsiJ8XxB_oroESEspRFodszaEt7is-izbuDoylTOB5a8Lh6D3m_g_aem_uOszYcF_2WbtwlEourasGg](https://www.youtube.com/watch?v=6mFLFISgyDQ)

- Στις **3 Δεκεμβρίου 2024**, στον Πολυχώρο "ΕΒΔΟΜΟ", στην Πλ. Συντάγματος, το Ινστιτούτο για την Σοσιαλδημοκρατία - InSocial, σε συνεργασία με το Friedrich Ebert Stiftung - FES της Αθήνας διοργάνωσαν εκδήλωση με θέμα: «*Νεανική Βία & Παραβατικότητα*». Στην εκδήλωση μετείχε μεταξύ άλλων σημαντικών επιστημόνων και ειδικών η Καθηγήτρια Εγκληματολογίας ΤΟΥ Παντείου Πανεπιστημίου, κυρία Χριστίνα Ζαραφωνίτου. Στην εκδήλωση αναδείχθηκαν οι κυρίαρχες αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας για το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας αλλά και επιστημονικές θέσεις για την πρόληψη, την αντιμετώπιση και την καταγραφή φαινομένου. Την εκδήλωση συντόνισε ο Διευθυντής Ερευνών του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, κ. Ηλίας Κικίλιας.

Για την παρακολούθηση της εκδήλωσης : <https://www.youtube.com/watch?v=6mFLFISgyDQ>

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG **insocial**
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εκδήλωση - παρουσίαση έρευνας και συζήτηση

ΝΕΑΝΙΚΗ ΒΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οι αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας στην καταγραφή και αντιμετώπιση του φαινομένου. Από την καταστολή στην πρόληψη.

Χαιρετισμοί:
Regine Schubert, Διευθύντρια FES Αθήνας
Νίκος Χριστοδουλάκης, Επικεφαλής του InSocial

Παρουσίαση:
Έρευνα της Prorata "*Στάσεις και Αντιλήψεις για τη Παιδική / Εφηβική Βία και Παραβατικότητα*"

Άγγελος Σεριάτος
Επιστημονικός Διευθυντής Prorata

Συζητούν και σχολιάζουν τα αποτελέσματα:

- **Αγγελική Γαζή**
Αν. Καθηγήτρια Ψυχολογίας των Μέσων - Τμήμα Επικοινωνίας Μέσων & Πολιτισμού, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Επισκέπτρια Καθηγήτρια στο Τμ. Ψυχολογίας, ΕΚΠΑ
- **Χριστίνα Ζαραφωνίτου**
Καθηγήτρια Εγκληματολογίας, Τμ. Κοινωνιολογίας, Δ/ντρια Π.Μ.Σ. "Εγκληματολογία" & Εργαστήριο Ασθεακής Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου
- **Στέλιος Στυλιανίδης**
Ομ. Καθηγητής Κοινωνικής Ψυχιατρικής, Ψυχαναλύτης, Ιδρυτής & Επίτιμος Πρόεδρος της ΕΠΑΨΥ
- **Συντονίζει ο Ηλίας Κικίλιας,**
Διευθυντής ερευνών του ΕΚΚΕ και Γενικός Διευθυντής του ΙΝΣΕΤΕ
- Θα ακολουθήσουν παρεμβάσεις εκπροσώπων νεανικών φορέων
- Η εκδήλωση θα μεταφράζεται ταυτόχρονα και στα Αγγλικά

Τρίτη, 03 Δεκεμβρίου, ώρα 18:00
"Πολυχώρος ΕΒΔΟΜΟΣ", Καραγεώργη Σερβίας 4
(Είσοδος από Στοά Καλλιγιά - 7ος Όροφος), Πλατεία Συντάγματος

- Στις **23 και 24 Νοεμβρίου 2024**, υπό την αιγίδα της Α.Ε. της Προέδρου της Δημοκρατίας, κυρίας Κατερίνας Σακελλαροπούλου, πραγματοποιήθηκε το συνέδριο της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων με θέμα «Αντεγκληματική πολιτική, ποινική νομοθεσία και Δικαιοσύνη». Στο συνέδριο συμμετείχε με την εισήγηση «Η ορθολογικοποίηση των ποινικών κυρώσεων ως έκφραση μιας αποτελεσματικής και ανθρωποκεντρικής αντεγκληματικής πολιτικής» η Καθηγήτρια Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, κυρία Χριστίνα Ζαραφώνιτου.

Το πλήρες πρόγραμμα του συνεδρίου, διαθέσιμο : <https://ende.gr/%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%B9%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%AD%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%8E%CE%BD-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B5%CE%B9%CF%83%CE%B1-2/>

Υπό την Αιγίδα της Α.Ε. της Προέδρου της Δημοκρατίας
Κατερίνας Σακελλαροπούλου

ΕΝΩΣΗ ΔΙΚΑΣΤΩΝ & ΕΙΣΑΓΓΕΛΩΝ
ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ,
ΠΟΙΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

23-24 // ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ // 2024
ΜΕΓΑΡΟ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΘΗΝΩΝ - ΑΙΘΟΥΣΑ "ΒΑΝΚΟΥΕΤ"

Στις **7-11 Οκτωβρίου 2024**, στο πλαίσιο της εβδομάδας υποδοχής πρωτοετών φοιτητών στο Πάντειο Πανεπιστήμιο διοργανώθηκε στο φουαγιέ του Σ. Καραγιώργα 2 ειδική έκθεση όπου παρουσιάστηκαν ερευνητικά προγράμματα και δράσεις του πανεπιστημίου. Στην εκδήλωση μετείχε και φέτος το Εργαστήριο Αστεακής Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου (ΕΑΣΤΕ) εκπροσωπούμενο από τους συνεργάτες του οι οποίοι ενημέρωσαν τους ενδιαφερόμενους νέους φοιτητές για την ερευνητική του δραστηριότητα.

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ
ΠΑΝΤΕΙΟΝ**

ΗΜΕΡΕΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΠΡΩΤΟΕΤΩΝ

ΔΕΥΤΕΡΑ 7 ΟΚΤ

ΤΕΛΕΤΗ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΠΡΩΤΟΕΤΩΝ

- ΑΙΘΟΥΣΑ 108 | 12:00

**ΞΕΝΑΓΗΣΗ ΣΤΟ CAMPUS
ΑΠΟ ΤΟ ΡΑΔΙΟ ΠΑΝΤΕΙΟΝ**

- ΣΥΝΤΡΙΒΑΝΙ | 14:00

ΤΡΙΤΗ 8 ΟΚΤ

**ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ
ΣΤΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΤΟΥ ΠΑΝΤΕΙΟΥ**

- ΠΥΛΗ ΠΑΝΤΕΙΟΥ | 11:00

ΤΕΤΑΡΤΗ 9 ΟΚΤ

ΗΜΕΡΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

- ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ ΙΙ
| 12:00 -16:00

Στις **19 Σεπτεμβρίου 2024** ο Καθηγητής Νέστωρ Κουράκης, έπειτα από πρόσκληση της Εταιρείας Φίλων Παναγιώτη Κανελλόπουλου, παρουσίασε εισήγηση, μαζί με τον Δρα Διονύσιο Αλικανιώτη (εικονίζεται δεξιά στο πάνελ), για τα 50 χρόνια από την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Η εισήγηση αυτή έτυχε στη συνέχεια περαιτέρω επεξεργασίας από κοινού με τον ομ. Καθηγητή Στρατηγικής στο Πανεπιστήμιο Πειραιά κ. Αθανάσιο Πλατιά και δημοσιεύθηκε σε διαδικτυακό τόμο πρακτικών για την τουρκική εισβολή ως εισαγωγικό σημείωμα, με τον τίτλο: «Κύπρος και τουρκική εισβολή. Τα ολέθρια στρατηγικά σφάλματα». Βλ. <http://www.somaomotimon.uoa.gr/praktika-synedrioy-sokpa-gia-thn-toyrkiki-eisboli-sthn-kypro-me-epim-nestora-koyrakh-a8ina-23-4-2024.html>, σελ. 25-49

ΝΕΕΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΕΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΚΑΙ ΑΡΘΡΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

Χριστίνα Τάτση

Δικηγόρος, Υπ. Δρ. Εγκληματολογίας

Αθανασόπουλος Α., Ανδρουλάκης Ι., Αποστολάς Δ., Αποστολίδου Α., Δημήτραινας Γ., Ζαχαριάδης Α., Κοπανίδης Α., Κωνσταντέας Η., Λογοθέτη Δ., Ναζίρης Γ., Παπαθανασίου Α., Παπακυριάκου Θ., Τζαννετίς Α., Τσίρμπας Ε., Χατζηκώστας Κ., Χατζηνικολάου Ν., Εργαστήριο Μελέτης για τη Διαφάνεια, τη Διαφθορά και το Οικονομικό Έγκλημα της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ (επιμ.), Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσοδών από εγκληματικές δραστηριότητες, Σύγχρονες προκλήσεις για το κράτος δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2024.

Αρχιμανδρίτου Μ., Εισαγωγή στην Εγκληματολογία, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2024 (4^η εκδ.).

Βασιλειάδης Ν., Δανιήλ Γ., Δημητράτος Ν., Κοπανίδης Α., Ναζίρης Γ., Νούσκαλης Γ., Περβίζος Τ., Σατλάνης Χ., Τσάκος Σ., Τσόγκας Λ., Χατζηγιάννου Κ., Χιόνης Δ., Χιόνη - Χότουμαν Χ., Σατλάνης Χρ., Μαργαρίτης Λ., Ναζίρης Γ (επιμ.), Ειδικό Ποινικό Νόμοι, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2024 (3^η εκδ.).

Ζαραφώνιτου Χ., Κουράκης Ν. (Δ/νση Έκδ.), Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας. Πρακτικά Συνεδρίου στη μνήμη του Καθηγητή Ιάκωβου Φαρσεδάκη, Ελληνική Εταιρεία Εγκληματολογίας, e-book, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2024.

Καρράς Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Ενημέρωση έως τον Ν. 5149/2024, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2024 (8^η εκδ.).

Κουράκης Ν., Ιάκωβος Φαρσεδάκης (1940-2024).

Νεκρολογία, σε: Ποινικά Χρονικά, τ. ΟΑ' 2024, σελ. 80. Κουράκης Ν., Ιάκωβος Φαρσεδάκης (1940-2024). Νεκρολογία, Ποινική Δικαιοσύνη 2024, σελ. 107.

Κουράκης Ν., Δυνατότητες νομοθετικής ρύθμισης για τη Γυναικοκτονία στην Ελλάδα. Το Κυπριακό παράδειγμα, περ. Νομικό Βήμα, τ. 72: 2024, 986-995. Διαθέσιμο στο: <http://crime-in-crisis.com/wp-content/uploads/2024/09/%CE%93%CE%B9%CE%B1-%CE%B1%CF%81-284-%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CF%84%CF%8C%CF%84%CE%B7%CE%B5%CF%82-%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CF%81%CF%8D%CE%B8%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%BB%CF%80..pdf>

Κουράκης Ν., Βιβλιοκρισία του έργου: Χρ. Ζαραφώνιτου, Εμπειρική Εγκληματολογία, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2023, διαδικτυακό περ. Crime & Punishment, τχ. 15, Σεπτ. 2024, σελ. 6-8. Διαθέσιμο στο: <https://www.hscriminology.gr/crime-and-punishment-15/>.

Κουράκης Ν., Καλλιόπη Δ. Σπινέλλη (1934-2024). Η σκιαγραφία μιας ολοκληρωμένης ακαδημαϊκής προσωπικότητας, διαδικτυακό περ. Crime & Punishment, τχ. 15, Σεπτ. 2024, σελ. 37-38. Διαθέσιμο στο: <https://www.hscriminology.gr/crime-and-punishment-15/>.

Κουράκης Ν. Επιμέλεια των Πρακτικών Συνεδρίου με τίτλο: Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974, 2024, σσ. 191, στον διαδικτυακό τόμο: ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ, όπου και μελέτη του Ν. Κουράκη με τίτλο: Συμβολή στην έρευνα των λόγων που οδήγησαν τον δικτάτορα Δημ. Ιωαννίδη να ανατρέψει τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, σελ. 119-165 και φωτογραφικό υλικό στις σελ. 166-191. Διαθέσιμο στο: http://www.somaomotimon.uoa.gr/fileadmin/somaomotimon.uoa.gr/uploads/doc/dialexeis/toyrkiki_eisboli/praktika_synedriou_gia_tin_toyrkiki_eisboli_stin_kypro.pdf.

Κουράκης Ν. , Προκλήσεις και δυνατότητες της τεχνητής νοημοσύνης κατά την απονομή της

(ποινικής) δικαιοσύνης, περ. Ποινική Δικαιοσύνη, 2024, σελ. 521-529 Διαθέσιμο στο: <http://crime-in-crisis.com/wp-content/uploads/2024/10/%CE%95%CF%81%CE%B3%CE%BF%CE%B3%CF%81.-290-%CE%A0%CF%81%CE%BF%CE%BA%CE%B-%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82.pdf>.

Κουράκης Ν. Κοινωνικής εργασίας ανηλίκων: Ένα από τα χρησιμότερα μέτρα, εφημ. «Το Βήμα», 28.4.2024, σελ. 39. Διαθέσιμο στο: <http://crime-in-crisis.com/wp-content/uploads/2024/10/%CE%95%CF%81%CE%B3%CE%BF%CE%B3%CF%81.-%CE%B1%CF%81.-291-%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CF%86%CE%B5%CE%B-%CE%AE%CF%82-%CE%B5%CF%81-%CE%B3%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1.pdf>.

Κωστάρας Α., Ποινικό Δίκαιο, Επιλογές Ειδικού Μέρους, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2024 (5η εκδ.).

Μαργαρίτης Λ., Νούσκαλης Γ., Παρασκευόπουλος Ν, Ποινολογία, Άρθρα 50- 133 νέου ΠΚ, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2024 (2^η εκδ.).

Μπιτζιλέκης Ν., Υπηρεσιακά Εγκλήματα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2024 (3^η εκδ.).

Ορφανός Σ., Πρόλογος Αϊδινλής Σ., Εγκλήματα κατά των τηλεπικοινωνιών, Μετά τον Ν. 5090/2024, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2024.

Παπαθεοδώρου Θ., Δίκαιο Μετανάστευσης, Ενωσιακή Πολιτική για τη Μετανάστευση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2024.

Σατλάνης Χ., Εισαγωγή στην Ποινική Δικονομία, Με βάση τον Νέο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (Ν 4620/2019) και τους μεταγενέστερους νόμους μέχρι και τον Ν 5134/2024, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2024 (3^η εκδ.).

Σισιλιάνος Λ. - Α., Πρόλογος Ρούκουνας Ε., Η ανθρώπινη διάσταση του διεθνούς δικαίου, Αλληλεπιδράσεις γενικού διεθνούς δικαίου και δικαιωμάτων του

ανθρώπου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2024 (2^η εκδ.). Σταθόπουλος Μ. Ανάλεκτα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2024.

Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Χρίστο Μυλωνόπουλο, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2024.

Τριανταφύλλου Α., Η αμεροληψία του Δικαστή στην ποινική δίκη, Αποκλεισμός - Εξαίρεση - Αποχή, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2024.

Τσιγκρής Α., Όψεις της βίας, Ενδοοικογενειακή βία, Σχολική βία, Παραβατικότητα ανηλίκων, Κακοποίηση ηλικιωμένων, Βία στα γήπεδα, Αστυνομική βία, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2024.

Τσιγκρής Α., Σεξουαλική κακοποίηση και εκμετάλλευση παιδιών, Η θεσμική προστασία στην Ελλάδα και την Ευρώπη, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2024.

Χλούπης Γ., Πρόλογος: Περράκης Σ., Τσιμάρας Κ., Θεσμοί Δικαστικής Συνεργασίας, Ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο & αντεγκληματική πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2025.

Χουλιάρης Α., Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική πολιτική και τα πολιτισμικά τους συγκείμενα, Μια κριτική εγκληματολογική προσέγγιση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2024.

Χωραφάς Ν., Κουρακης Ν. (επιμ.), Ποινικό Δίκαιο, τόμος πρώτος, τεύχος πρώτο: Τα θεμέλια του ποινικού συστήματος, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα, 2024. Διαθέσιμο στο: <http://crime-in-crisis.com/wp-content/uploads/2024/09/%CE%93%CE%B9%CE%B1->

Courakis N., Searching for the Roots of Juvenile Delinquency. An Integrated Approach, στο Urban Crime. An International Journal, vol. 5, No 1 (2024), 4-19, όπου ο Νέστωρ Κουράκης συνοψογράφει και το editorial μαζί με τη συνεπιμελήτρια του τεύχους Christina Zafonitou (σελ. 1-7). Διαθέσιμο στο <https://ojs.panteion.gr/>

[index.php/uc/article/view/346/316](https://ojs.panteion.gr/index.php/uc/article/view/346/316).

Urban Crime - An International Journal, Vol. 5 No. 3 (2024), Laboratory of Urban Criminology, Panteion University of Social and Political Sciences. Διαθέσιμο στο: <https://ojs.panteion.gr/index.php/uc/issue/view/43>.

Το εικονογραφικό υλικό του τεύχους αντλήθηκε από τις αντίστοιχες για τέτοια θέματα περί οργανωμένου εγκλήματος και μαφίας ιστοσελίδες στο Google:

<https://gr.euronews.com/2013/10/23/the-battle-front-in-the-fight-against-the-mafia-goes-eu-wide>

<https://naxospress.gr/athlitika/stoichima/stoichima-italia-otan-i-mafia-epaize-podosfairo-kai-kataktoyse-protathlimata/>

<https://indicator.gr/italia-ischyro-pligma-sti-mafia-70-meli-tis-ntragketa-sti-fylaki>

<https://depositphotos.com/gr/photos/%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%86%CF%85%CE%B3%CE%AE.html?qview=85865176>

ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΙΑ

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

CRIME AND PUNISHMENT

THE NEWSLETTER OF THE HELLENIC SOCIETY OF CRIMINOLOGY

Ελληνική Εταιρεία Εγκληματολογίας
Λυκαβητού 1γ
e-mail: info@hscriminology.gr